

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL VIII, nr. 1—3

IANUARIE—MARTIE, 1963

Redacția și Administrația: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREA SFÎNȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

	Pag.
REDACȚIA: (†) Episcopul Veniamin Nistor	3—6
— (†) Episcopul Andrei Moldovan	7—9
 <i>BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII</i>	
C. SÎRBU: Acțiuni și rezultate în lupta pentru apărarea păcii în anul 1962	10—21
Pr. Prof. N. MLADIN: Creștinii pe calea păcii	22—28
REDACȚIA: Tineretul lumii în slujba păcii	29—39
— Pentru continua înflorire a Patriei	40—44
 <i>STUDII</i>	
<i>Teologie exegetică</i>	
Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU: Sfântul Varnava Cipriotul — apostol al eleniștilor	45—73
Diacon GHEORGHE PAPUC: Sf. Luca — autor noutestamentar	74—92
 <i>Teologie istorică</i>	
Pr. Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Biserica Ortodoxă până în veacul al XI-lea	93—108
ȘTEFAN METEȘ: Românii din Țara Birsei, a Făgărașului și din Trei- scaune-Secuime și unirea cu Roma	109—130
 <i>Teologie sistematică</i>	
ION I. ICĂ: Enciclica Patriarhiei Ecumenice din ianuarie 1920 către Bi- sericile lui Hristos de pretutindeni	131—160
Arhidiacon Prof. Dr. IOAN ZĂGREANU: Principii de Morală creștină în Prădica de pe Munte	161—187

(Continuare în p. III a covertei)

Teologie practică

Pr. Prof. Dr. DUMITRU BELU: Predicile lui Antim Ivireanul	188—212
Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA: „Cu înțelepciune dreaptă” sau „Cu înțelepciune dreaptă”?	213—216

INDRUMĂRI OMILETICE

Pr. Prof. Dr. NICOLAE MLADIN: Dumnezeu Tatăl (predică)	217—219
--	---------

RECENZII

Pr. Prof. Dr. C. SÎRBU: Neu-Delhi 1961	220—224
Asistent MIRCEA PĂCURARIU: Almanahul Parohiei ortodoxe romine din Viena pe anul 1963	224—228

VIATA BISERICESCA

Pr. Lector CHIRIL PISTRUI: Biserica Ortodoxă Rusă	229—235
Prot. IOAN VLAD: Conferințele de orientare din martie a. c. în Arhiepiscopia Sibiului	235—236
M. ȘESAN: Pentru pace și dreptate	236—239

INSEMNAȚII

REDAȚIA: Cinci ani de la moartea lui Dr. Petru Groza	240
--	-----

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai, nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 4 exemplare), scrise citeț, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în romînește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

† EPISCOPUL VENIAMIN NISTOR

Marți, 5 februarie a. c., seara, s-a săvârșit din viață la Alba Iulia, în vîrstă de 77 de ani, Prea Sfințitul Episcop Veniamin Nistor. De cîțiva ani încoace, o boală necruțătoare îi zdruncinase sănătatea, făcîndu-l să se aplece încetul cu încetul în spre asfințitul mormîntului.

Răposatul ierarh s-a născut la 10 februarie 1886, în Araci (odinioară: Arpătac, lîngă Brașov) din familie preotească. În botez a primit numele: Virgil.

Și-a făcut studiile în satul natal (școala primară), la Brașov (liceul, cu examen de maturitate) și la Sibiu, unde a absolvit în 1909 Institutul Teologic. Aci, pregătirea teologică i-a fost asigurată de-o seamă de profesori renumiți (ca: Dr. Nicolae Bălan, Dr. Vasile Stan, Dr. Ioan Lupaș, Dr. Petru Șpan, ș. a.). Vreme de doi ani, a urmat și cursurile Facultății de Litere și Filozofie de la Universitatea din București.

A intrat în cler la 9 iulie 1913, fiind hirotonit diacon. Șase zile mai tîrziu a fost hirotonit preot.

În cursul primului război mondial a fost mobilizat pe front ca preot militar, îndeplinind trebuințele sufletești ale credincioșilor ortodocși romîni încorporați în armata austro-ungară.

După război, a activat o vreme la Cluj, în funcții bisericești (la Episcopia reînviată a Vadului, Feleacului și Clujului) și în administrația civilă.

În 1922, Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan l-a numit secretar arhiepiscopesc la Sibiu, în locul rămas vacant prin trimiterea la studii de specializare în străinătate a profesorului Nicolae Colan, înalt Prea Sfințitul Mitropolit de astăzi al Ardealului.

Ca secretar arhiepiscopesc și, concomitent, consilier cu atribuțiuni administrative și economice a fost colaboratorul de zi cu zi al Mitropolitului Dr. Nicolae Bălan, bucurîndu-se de încrederea și afecțiunea sa.

Pe de altă parte, activa cu spor în Asociația clerului ortodox român din Ardeal și în Reuniunea română de muzică „Gh. Dima”, precum și în cadrele „Astrei” transilvane.

Hirotesit protoiereu în 1926, în 1940 a intrat în cinul monahal, cu numele de Veniamin, la Mănăstirea Căldărușani. În același an a fost ridicat la treapta de arhimandrit.

În 3 iunie 1941, Colegiul Electoral Bisericesc l-a ales episcop al Caransebeșului. Alegerea a fost întărită în aceeași zi.

La Rusaliile anului 1941 a fost hirotonit întru arhiereu în Catedrala mitropolitană din Sibiu de către Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan, asistat de trei episcopi.

Inscăunat episcop al Caransebeșului, a cărmuit înțelepțește acea eparhie pînă la începutul anului 1949, cînd — după contopirea ei cu Arhiepiscopia Timișoarei — s-a retras în starea de episcop pensionar la Alba Iulia, unde a îndeplinit apoi îndatoririle de stareț al Mănăstirii „Sf. Treime” de la Catedrala Reîntregirii Bisericești.

Modest, distins și demn cum a fost toată viața, a gospodărit cu tragere de inimă așezămîntul bisericesc de la Alba Iulia. Simultan, studia intens arta bisericească și națională a mănăstirilor noastre, pe baza unei bibliografii ample și selecte. Cînd și cînd părăsea pentru scurt timp vremelnicul său lăcaș de la Alba Iulia spre a-și îngriji sănătatea.

S-a stins din viață senin și fără chin.

Săvîrșirea sa din viață a fost anunțată oficial printr-un necrolog publicat de Prea Veneratul Consiliu Arhiepiscopesc din Sibiu.

După ce au fost săvîrșite pregătirile prevăzute de pravilele noastre bisericești pentru prohodirea arhiereilor, trupul neînsuflit al celui ce a fost Episcopul Veniamin a fost așezat în sicriul înconjurat de coroane de flori și depus în naosul Catedralei Reîntregirii Bisericești, făcîndu-se zi și noapte slujba privegherii.

Prohodirea osemintelor pămîntești ale regretatului episcop s-a săvîrșit Duminică 10 februarie a. c. Ea a fost precedată de Sfînta Liturghie arhierească și a fost condusă de P. Sf. Episcop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului — încredințat să reprezinte la funeralii pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sfîntul Sinod al Bisericii noastre — asistat de P. Sf. Arhiereu Emilian Antal, starețul Mănăstirii „Sf. Prooroc Ilie” din Toplița, înconjurați fiind de un sobor de preoți și diaconi.

Pe lângă membrii familiei căreia-i aparținea decedatul episcop, au mai fost de față: reprezentantul I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului — P. C. vicar arhiepiscopesc Tr. Belașcu, reprezentantul I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Banatului — P. C. Prot. V. Faur, reprezentantul P. Sf. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor — P. Cuv. Arhim. Em. Bîrdaș, P. C. Consilieri eparhiali Ioan Vlad (Sibiu) și Nicolae Toderici (Roman), P. C. Prof. Dr. Zeo Munteanu, fost director al Seminarului teologic din Caransebeș, preoți și credincioși din Alba Iulia, colegi și prieteni vechi ai defunctului.

La sfîrșit, au rostit cuvîntări: P. Sf. Episcop Teofil al Clujului, din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian și a Sfințului Sinod; P. Sf. Arhieru Emilian Antal, ca prieten personal al decedatului episcop; P. C. Prot. V. Faur (Timișoara) și P. Cuv. Arhim. Em. Bîrdaș (Roman), din partea înalților ierarhi care i-au delegat să ia parte la funeralii.

Seria cuvîntărilor funebre a încheiat-o reprezentantul I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului — P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belașcu. Cu date biografice de amănunt, P. C. Sa a evocat viața și vredniciile defunctului ierarh, caracterizînd în cuvinte potrivite mai ales strădaniile pe care le-a desfășurat în slujba Bisericii noastre la Sibiu. Consătean și prieten din copilărie al Arhipăstorului nostru, I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului împărtășește durerea tuturor celor ce-l plîng pe Episcopul Veniamin și roagă pe Dumnezeu să-i așeze sufletul întru odihna cea fericită.

S-a format apoi un cortegiul de sânni, cu care soborul slujitorilor bisericești a condus la locul de veșnică odihnă trupul neînsuflețit al Episcopului Veniamin, înmormîntîndu-l în gropnița bisericii „Sf. Ioan Botezătorul”, alături de răposații episcopi Policarp Morușca și Dr. Ioan Stroia.

Oricine l-a cunoscut pe Episcopul Veniamin sau a avut de lucru cu el, și-a dat seama de valoarea și însușirile sale alese.

Ca slujbaş bisericesc la Sibiu a fost de-o punctualitate exemplară, destoinic și manierat, corect și stăruitor în cele bune, calm și afabil cu toată lumea, rîvnitor și de-o putere de muncă excepțională.

Ajuns episcop, problemele eparhiale le cunoștea temeinic și le rezolva înțelepțește, fără grăbire și fără părtinire; a dovedit

aptitudini gospodărești deosebite; s-a îngrijit îndeaproape de ridicarea pregătirii clerului eparhial, pe seama căruia a înființat (la 1 ian. 1944) o revistă apreciată („Altarul Banatului”). Revista aceasta, publicațiile bisericești pe care le-a editat — unele din ele, de reală valoare teologică și de dimensiuni respectabile — îndrumarea de zi cu zi dată clerului eparhial, au fost tot atâtea mijloace de care s-a servit, cu râvnă preotească și cu conștiință cetățenească, în acțiunea de curmare a destrămării vieții de familie, care constituia atunci o adevărată plagă pentru laturile bănățene, unde înfloreau atunci divorțurile și denatalizarea.

Om de administrație, Episcopul Veniamin a și scris — nu mult, dar de calitate. Sub numele de împrumut „Părintele Nichifor” a publicat o serie de studii documentate, de atitudine, în „Telegraful Român”, „Revista Teologică” (Sibiu) și „Revue de Transylvanie” (care apărea la Cluj), privitoare la situația privilegiată a cultelor minoritare, neortodoxe, din țara noastră, față de cultul ortodox, zis „dominant”. În ele, cerea conducerii de stat de-atunci să respecte principiul egalei îndreptățiri a cultelor religioase în fața legilor țării, să asigure un tratament uniform, echitabil, acestora.

Slujitor bisericesc destoinic și capabil, Episcopul Veniamin a fost — în toate manifestările sale — om al păcii și buneîntelegeri în înțelesul complet al cuvîntului.

A slujit preotește, a păstorit părintește, a murit creștinește.

Fie-i de-a pururi partea cu dreptii, în veșnicele sălașuri cerești!

REDACTIA

† EPISCOPUL ANDREI MOLDOVAN

În ziua de joi, 14 martie a. c., a adormit întru Domnul Prea Sfințitul Episcop Andrei Moldovan, arhipăstorul credincioșilor ortodocși români din cele două Americi.

Prohodirea și așezarea în mormânt a rămășițelor sale pămîntești s-a făcut la Detroit (S.U.A.), de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, delegatul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, care a rostit și panegiricul îndătinat. I. P. Sf. Mitropolit Iustin a fost însoțit de P. C. Diacon Prof. Dr. Nicolae I. Nicolaescu, rectorul Institutului Teologic de grad Universitar din București. P. C. Sa a făcut parte din soborul slujitorilor, împreună cu numeroși protopopi și preoți ortodocși români din cele două Americi.

*

Episcopul Andrei Moldovan a văzut lumina zilei în 3 iulie 1885, în comuna Trapold (azi: Apold, raionul Sighișoara).

Studiile teologice și le-a făcut la Sibiu, absolvind vechiul Institut teologic „Andreian” în anul 1911.

Intrat în cler, a fost așezat preot al parohiei Hendorf (raionul Agnita).

În cursul primului război mondial a fost mobilizat și trimis pe front ca preot militar.

După război, nou-alesul mitropolit de-atunci al Ardealului, Dr. Nicolae Bălan, l-a trimis în 1920 — împreună cu alți zece preoți — să păstorească pe credincioșii ortodocși români din S.U.A., care duceau lipsă de slujitori bisericești.

A îndeplinit cu osîrdie pilduitoare trebuințele duhovnicești ale credincioșilor din mai multe parohii, așezîndu-se apoi în orașul Detroit (statul: Michigan).

În cursul celui de al doilea război mondial, românii din America s-au unit într-un „front american pentru triumful democra-

ției" aducînd o contribuție de preț la sprijinirea luptei antifas-ciste și la dezrobirea Patriei. Președintele acestui front în S.U.A. a fost protopopul Andrei Moldovan.

Rămași fără ocîrmuitor bisericesc prin înapoierea în țară a Episcopului Policarp Morușca (1939), credincioșii ortodocși romîni din America au trecut printr-o perioadă de zdruncin a vieții lor bisericești, provocată și alimentată de ambiții personale ale unor bisericiani certați cu disciplina canonică.

Spre a pune capăt disensiunilor, preoții ortodocși romîni din America și delegații mireni ai parohiilor au hotărît — la 2 februarie 1950 — să reia legăturile canonice cu Biserica Ortodoxă din România.

La 17 mai 1950, un Congres bisericesc întrunit la Detroit, a ales pentru scaunul „Episcopiei autonome” a romînilor ortodocși din America pe protopopul Andrei Moldovan, care devenise între timp văduv prin decesul soției.

Nou-alesul episcop se bucura de reputația unui slujitor bisericesc smerit, înțelept, și chibzuit în toate ale sale, calități pe care le-a valorificat atît ca preot-paroh, cît și ca secretar — vreme de 8 ani (1939—1947) — al Episcopiei ortodoxe romîne din America.

În vederea îndeplinirii orînduirilor canonice pentru legiuirea sa așezare în jețul vlădicesc, la 2 noiembrie 1950 nou-alesul episcop Andrei Moldovan a sosit la București, fiind întîmpinat cu cinstea cuvenită și cu dragoste frățească.

Duminică, 5 noiembrie 1950, în biserica Sf. Mănăstiri Neamțu, Mitropolitul de-atunci al Moldovei și Sucevei, Sebastian Rusan, i-a săvîrșit tunderea întru monahism.

O săptămîină mai tîrziu — Duminică 12 noiembrie 1950 — a fost hirotonit arhiepiscop în Catedrala din Sibiu de către Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan, împreună cu Episcopul Andrei al Aradului și cu Episcopul de-atunci al Clujului, actualul Mitropolit al Ardealului, I. P. Sf. Sa Nicolae Colan.

În Duminica următoare (19 noiembrie), cu ceremonialul îndătinat, Prea Fericitul Patriarh Justinian i-a înmînat cîrja de păstorire a Episcopiei Ortodoxe Romîne din cele două Americi, dîndu-i prin această canonică investitură și jurisdicție asupra acelei eparhii și fixîndu-i-se scaun de reședință la „Vatra Romînească”, Grass Lake (statul Michigan, S.U.A.).

Luni, 20 noiembrie 1950 Episcopul Andrei Moldovan a părăsit țara. Înainte de-a urca în avionul care avea să-l ducă peste țări și mări la păstoriții săi, noul episcop a spus, între altele: „Sarcina ce mi s-a pus astăzi pe umeri este extrem de grea, dar nu mă tem. Acela care m-a chemat la acest apostolat, îmi va da și mie puterea aceea miraculoasă să calc peste scorpii, predicând cuvântul lui Dumnezeu cu timp și fără timp, pînă în ceasul cînd voi fi chemat să-mi iau locul printre cei trecuți din lumea aceasta” (cf. rev. „Biserica Ortodoxă Romînă”, 1950, p. 659).

Cea din urmă vizită pe care a făcut-o în țară, a avut loc în vara anului 1961. Cu acel prilej a participat la sesiunea Sfîntului Sinod și apoi, ca membru al delegației Bisericii Ortodoxe Romîne, a luat parte la lucrările Consfăturii pan-ortodoxe din insula Rhodos.

Arhiepiscopia Ortodoxă Romînă de Alba Iulia și Sibiu, al cărei fiu iubit a fost — și în cadrele căreia și-a desfășurat strădaniile primilor ani de slujire preoțească — a făcut rugăciunile de pomenire pentru răposatul Episcop Andrei în Catedrala mitropolitană din Sibiu, Duminică 17 martie a. c., la Liturghie. Cu acel prilej, P. C. Vicar arhiepiscopesc Traian Belășcu a rostit un paregirie.

Clerul și credincioșii Arhiepiscopiei noastre — în frunte cu I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului — roagă pe Părintele ceresc să-i așeze sufletul într-o odihnă cea fericită și să-i ridice urmaș vrednic de însemnătatea scaunului vlădicesc pe care l-a cîstit Episcopul Andrei Moldovan.

Fie-i veșnică pomenirea!

REDACTIA

ACȚIUNI ȘI REZULTATE ÎN LUPTA PENTRU APĂRAREA PĂCII ÎN ANUL 1962

Elementul predominant al vremii noastre și trăsătura ei caracteristică fundamentală este aspirația profundă spre o viață pașnică și creatoare. Omul de azi, a cărui existență este luminată de un sens autentic uman, dă alte dimensiuni fiecărei clipe. Idealul său de viață are să dea răspuns unor întrebări fundamentale și concrete. Scopul său suprem: dobândirea desăvârșirii și a fericirii, cel mai statornic și cel mai greu de realizat, idealul său cel mai înalt, este angrenat într-un chip irezistibil în complexul stufoș al unor întrebări elementare și vitale. Acestea se concentrează în dilema: moarte prin război sau viață prin pace.

La auzul acestei întrebări, pe fața fiecărui om de omenie se întipărește adânc expresia de orizont uman și de atitudine cu adevărat umană a singurului răspuns măreț și demn: DA — vieții și păcii, Nu — morții și războiului!

De-a lungul anului 1962 omenirea — dornică cu tot dinadinsul de liniște, de progres și de fericire — a arătat sistematic și asiduu că idealul major, care-i însușește năzuințele cele mai scumpe și mai fierbinți, este așezarea deplină în lume a climatului neapărat necesar pentru împlinirea acestor dorințe firești ale sale: o pace dreaptă și adânc stătătoare.

Dar idealul trăiește prin acțiunea și lupta care-l întruchipează. Împlinirea lui cere celui ce-l poartă în suflet să-i dăruiască din plin ecoul vast, necurmat și dîrz al *acțiunii* puse în slujba lui. De aceea, promovarea păcii prin înlăturarea primejdiei unui nou război mondial și prin afirmarea pozitivă a principiului coexistenței pașnice, presupune *acțiuni concrete și neconținute*. Aceste acțiuni se impun cu atît mai mult, cu cît popoarele lumii sînt deplin convinse azi despre necesitatea apărării și salvagădării păcii pe pămînt. Ele nu cerșesc pacea, ci o cer cu tărie, luptă pentru ea și o apără.

Multe și variate sînt acțiunile desfășurate, în cursul anului 1962, pentru apărarea păcii, precum numeroase și diferite sînt și rezultatele obținute

prin aceste acțiuni. În consecință, ele nu pot fi cuprinse aici în toată amplitudinea lor. Drept aceea, ne vom opri numai asupra faptelor și succeselor celor mai de seamă.

În curgerea anului 1962, lupta pentru pace a început sub semnul Mesajului de Anul Nou al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S.: „...guvernul sovietic, toți oamenii sovietici apără cu hotărâre pacea pe pământ”. Guvernul sovietic va continua și-n viitor „să lupte cu consecvență și hotărâre pentru ... o pace trainică pe pământ”. Plin de optimism, de încredere în uriașele potențe ale forțelor păcii, în capacitatea lor de a opri forțele agresiunii și războiului, acest mesaj mai spune: „Uniunea Sovietică, țările socialiste au promovat, promovează și vor promova politica externă leninistă de pace și prietenie între popoare. Vom face totul pentru a preîntîmpina pericolul unui nou război mondial și pentru a apăra pacea”.

Mesajul de răspuns al d-lui președinte al S.U.A., John Kennedy, adresat d-lui premier sovietic N. S. Hrușciov, spune între altele: „Îmi exprim speranța sinceră că anul ce vine va întări bazele păcii generale și va îmbunătăți relațiile dintre țările noastre, de care depind atât de multe. În îndeplinirea acestei speranțe ne revine o răspundere serioasă”.

Dar din păcate, totodată, în unele declarații făcute în primele zile ale anului 1962 au răsunat și altele de accente la adresa lagărului socialist, atacuri furibunde împotriva popoarelor care luptă să se descătușeze de imperialismul colonialist. De asemenea, s-au auzit perorații pe tema „pericolului comunist” și făgăduieli de a stărui în învechita și nerodnica politică „de pe poziții de forță”.

De-a lungul anului 1962, s-a dovedit cu prisosință că una este să afirmi un lucru și cu totul alta este să și împlinești ceea ce spui. Perspectivile îmbucurătoare în calea spre asigurarea unei stabilități politice internaționale, dorită de cele mai largi cercuri ale opiniei publice mondiale, nu s-au încununat de roadele scontate de către oamenii de bine din lumea întreagă.

Numai Uniunea Sovietică, secondată de celelalte țări socialiste și de statele doritoare de pace din restul lumii, au militat consecvent pentru fructificarea din plin a acestor luminoase perspective. În schimb, cercurile imperialiste occidentale — în frunte cu S.U.A. — s-au dovedit potrivnice păcii. Ele au continuat să intensifice încordarea internațională, să înăsprească războiul rece, să accentueze într-un chip fără precedent ritmul cursei înarmărilor, să reînvie militarismul vest-german, să lanseze cu și mai multă insistență tezele despre inevitabilitatea fatidică a războiului și despre necesitatea unui război atomic preventiv.

În felul acesta, în decursul anului 1962, s-au manifestat în continuare două poziții diametral opuse față de problema capitală a zilelor noastre:

problema vieții prin pace și problema morții prin război, una favorabilă vieții și propășirii ei, alta dușmană vieții și progresului acesteia.

Cum era și firesc, acțiunile din cadrul luptei pentru apărarea păcii din curgerea anului 1962 s-au desfășurat în funcție de condițiile și necesitățile date în răstimpul respectiv. Obiectivele acestor acțiuni au fost determinate de fapte, și anume de uneltirile războinice ale imperialismului, care s-a dovedit și-n cursul acestui an ca un îndirjit și incurabil dușman al păcii.

Grija de căpetenie a partizanilor păcii s-a îndreptat, în mod firesc, spre curmarea cursei furibunde a înarmărilor și — prin aceasta — spre preîntâmpinarea unui război termonuclear. Astfel, obiectivul principal al luptei pentru pace din acest an a fost DEZARMAREA generală, totală și controlată ca cel mai sigur și mai eficace mijloc de preîntâmpinare a unui război mondial. Alături de acest obiectiv primordial, luptătorii pentru apărarea păcii au tins spre atingerea următoarelor obiective: 1. Încheierea tratatului de pace cu Germania și declararea Berlinului occidental ca oraș liber și demilitarizat; 2. Abolirea totală a colonialismului prin traducerea în viață a declarației cu privire la acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, adoptată de cea de-a XV-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U. în toamna anului 1960; 3. Stingerea focarelor de război întreținute de cercurile imperialiste în diferite puncte ale globului pământesc.

Factorul cel mai activ, în acțiunea pentru realizarea acestor obiective, s-a dovedit tot Uniunea Sovietică prin politica fermă, prin numeroasele inițiative și stăruințe ale ei — secondate de către celelalte țări socialiste cu propuneri și inițiative proprii — pentru rezolvarea problemelor internaționale fundamentale ale contemporaneității în frunte cu problemele DEZARMĂRII generale, totale și controlate. În cadrul O.N.U. și al altor foruri internaționale, Uniunea Sovietică a continuat susținuta, răbdătoarea și consecventa luptă pentru pace, pe care a început-o chiar a doua zi după Marea Revoluție din Octombrie. În toate ocaziile potrivite, a continuat să facă propuneri realiste și concrete, menite să apropie punctele de vedere ce duc la consolidarea păcii, a dovedit o poziție de înalt umanism și de o etică superioară în relațiile internaționale. Nu numai lagărul socialist care a făcut un bloc de nezdruccinat cu marele bastion al păcii, ci și celelalte țări iubitoare de pace au secondat acțiunile de pace ale U.R.S.S.

De altfel, este cu totul demn de menționat faptul că în ansamblul vieții internaționale de azi orientate spre pace, un loc însemnat ocupă țările neangajate, avînd perspective crescînde de afirmare și desfășurînd un rol pozitiv în slăbirea forțelor războinice imperialiste și întărirea forțelor păcii în întreaga lume. De asemenea, țările afro-asiatice și ale Americii Latine devin tot mai conștiente și mai active în arena istoriei universale și a afirmării păcii în lume.

Pentru a ilustra cu fapte, care sînt cele mai grăitoare, calitatea de factor prim în desfășurarea acțiunilor pentru pace a Uniunii Sovietice, menționăm următoarele:

Premierul sovietic, dl N. S. Hrușciov, a condamnat cu fermitate războiul de agresiune.

Nu mai puțin concludente sînt toate demersurile (din cursul anului 1962) Uniunii Sovietice privind încheierea unui acord în problema încetării experiențelor nucleare și a unui acord în problema dezarmării generale, totale și controlate, ca și cele ce au tîns spre stingerea focarelor de război întreținute de cercurile imperialiste în diferite puncte ale globului pămîntesc. De asemenea, intervenția reprezentantului U.R.S.S. — din 3 aprilie 1962 — pentru interzicerea propagandei de război, în cadrul Conferinței celor 18 state pentru dezarmare, ca și mesajul din 21 martie al d-lui N. S. Hrușciov, către dl președinte al S.U.A., pentru lărgirea colaborării sovieto-americane în cercetarea spațiului cosmic.

Dar acțiunile pentru apărarea păcii ale U.R.S.S., din cuprinsul lui 1962, culminează în demersurile făcute în legătură cu criza provocată de S.U.A. împotriva Cubei, precum și cu inițiativa luată de către dl N. S. Hrușciov, în vederea soluționării acestei crize. Mulțumită acestei inițiative, s-a ajuns la înțelegerea dintre U.R.S.S. și S.U.A., prin care s-a rezolvat „criza din Marea Caraibilor”, a biruit rațiunea și s-a înlăturat primejdia unui război termonuclear general.

Cel mai concludent și mai semnificativ act, în ce privește poziția Uniunii Sovietice față de problema capitală a războiului și a păcii, este raportul prezentat de dl N. S. Hrușciov, la data de 12 decembrie 1962, în cadrul sesiunii Sovietului Suprem al U.R.S.S., care se întitulează astfel: „Situația internațională actuală și politica externă a Uniunii Sovietice”. Arătînd în chipul cel mai convingător că lichidarea „crizei din regiunea Mării Caraibilor” constituie o mare victorie a politicii de pace, d-sa proclamă limpede și ferm atitudinea netă pro pace și contra bellum a Uniunii Sovietice: „Nu ne trebuie război! Poporul sovietic ... dorește pace. Sîntem convinși de justetea și de forța noastră. Noi avem perspective, avem încredere în victoria finală a oamenilor noștri. Noi căutăm aceste victorii nu pe căile războiului ci pe căile construcției pașnice, ale întrecerii cu capitalismul. Noi negăm nu numai războiul mondial termonuclear, ci în genere toate războaiele între state, cu excepția războiului just de eliberare și a războiului de apărare pe care poporul atacat este nevoit să-l ducă”.

De aceea, ținînd seamă de atitudinea cercurilor războinice din Occident, care ridică cu îndărătnicie obstacole în calea încheierii unui acord al dezarmării generale și totale și continuă în ritm tot mai susținut cursa înarmărilor, Uniunea Sovietică s-a considerat datoră să ia unele măsuri

de prevedere în scopul menținerii aparatului defensiv în stare să dea o ripostă zdrobitoare oricărui agresor care s-ar încumeta să tulbure munca ei pașnică.

Acțiunile pentru apărarea păcii au fost îndrumate și coordonate de Consiliul Mondial al Păcii, prin:

1) Sesiunea Prezidiului C. M. al Păcii de la Stockholm, din dec. 1961, care adoptă o seamă de rezoluții deosebit de importante: a) rezoluția cu privire la problema dezarmării arătând că dezarmarea generală și totală este o cerință a tuturor popoarelor: „Incordarea internațională s-a accentuat anul acesta deosebit de mult. Cursa înarmărilor s-a intensificat și există pericolul real al izbucnirii unui război nuclear... În prezent milioane de bărbați și femei din toate țările, indiferent de sistemele lor sociale diferite, consideră că înlăturarea dezarmării generale, totale și controlate este sarcina lor comună. De aceea, ei cer încheierea grabnică a unui acord” pentru realizarea a șapte obiective concrete și precise. „Calea spre dezarmare este acum deschisă. Dar pentru a înlătura dezarmarea, popoarele trebuie să depună neobosit eforturi. Această cale poate și trebuie să fie netezită prin lupta hotărâtă împotriva forțelor războiului”; b) rezoluția pentru reglementarea problemei germane pe calea tratativelor, care avertizează că „pericolul generat de evoluția situației din Germania se agravează din zi în zi și amenință omenirea cu un război nuclear”. Totodată subliniază: „Nu există ... nici o latură a problemei germane sau a problemei Berlinului occidental, care să nu poată fi reglementată prin tratative”; c) rezoluția: „Să intensificăm lupta pentru independența națională și pentru o pace trainică!”, care este urmată de un apel în favoarea unui congres mondial pentru dezarmare generală și pace.

2) Sesiunea Prezidiului C.M. al Păcii de la Viena, din 17—18 martie 1962, care a adoptat: a) rezoluția cu privire la evenimentele internaționale, prin care cheamă toate popoarele care luptă pentru pace să intensifice acțiunea pentru rezolvarea pașnică a problemelor internaționale; b) un apel în problema dezarmării spunând între altele: „Pentru a înlătura amenințarea unui război atomic, întruniți-vă și trimiteți pe reprezentanții voștri la Congresul mondial pentru dezarmare generală și pace... Faceți ca anul 1962 să fie anul dezarmării!”; c) declarația cu privire la Algeria, care exprimă bucuria pentru încetarea focului pe teritoriul acestei țări.

3) Sesiunea Prezidiului C.M. al Păcii de la Stockholm, din 26—29 octombrie 1962, la care au participat toți membrii împreună cu unii reprezentanți de seamă ai vieții publice, invitați în mod special, având la ordine de zi discutarea problemelor actuale ale situației internaționale, inclusiv problema acțiunilor agresive ale S.U.A. împotriva Republicii Cuba. Participanții au adoptat un apel adresat popoarelor iubitoare de pace în legă-

tură cu criza provocată de acțiunile agresive ale S.U.A. împotriva Cubei: „Fidelitatea față de Carta Organizației Națiunilor Unite, — spune apelul — respectarea independenței naționale, reducerea forțelor militare, evacuarea bazelor militare de pe teritorii străine și DEZARMAREA — iată calea spre pace. Sprijinind poporul cuban în lupta sa pentru asigurarea independenței, pronunțându-ne împotriva agresiunii și cerînd tratative, noi mergem pe aceeași cale”. De asemenea: „Situația creată pune sarcini noi în fața celor care luptă pentru pace. Ei nu trebuie să slăbească vigilența, ci trebuie să lupte pentru a asigura îndeplinirea angajamentelor față de Cuba, să anuleze toate măsurile discriminatorii îndreptate împotriva Cubei, să preîntîmpine orice fel de nouă agresiune”. În încheiere, se declară: „Cei care luptă pentru pace trebuie să determine toate guvernele să treacă neîntîrziat la reglementarea, pe calea tratativelor, a conflictelor potențiale grave care amenință pacea generală”.

În cadrul acestei sesiuni, s-a discutat și problema germană; apoi, în comisii, s-au dezbătut și s-au adoptat recomandările corespunzătoare în problemele activității viitoare a mișcării mondiale pentru pace.

4) Acțiuni ale d-lui președinte executiv al Prezidiului C.M. al Păcii, prof. John Bernal, și anume: a) declarația de la 6 martie 1962, în care condamnă intenția S.U.A. de a relua în aprilie, experiențele nucleare în atmosferă; b) scrisoarea adresată — în numele Comitetului internațional de pregătire a Congresului mondial pentru dezarmare generală și pace — în iunie 1962 Comitetului celor 18 state pentru dezarmare, în care le cere să trimită la Congres un reprezentant sau să-și expună în scris punctul de vedere în problema dezarmării și asupra modalității de a înlătura barierele din calea spre rezolvarea ei; c) telegrama din 25 octombrie 1962, adresată Mișcării cubane pentru pace, în care declară: „Poporul cuban poate fi sigur că va fi sprijinit de toți partizanii păcii din lume”. Totodată subliniază că primejdia izbucnirii unui război mondial, generată de măsurile militare ale guvernului S.U.A. împotriva Cubei, „poate fi preîntîmpinată prin acțiunile unite ale popoarelor din întreaga lume”; d) telegrama adresată tot atunci Federației mondiale a asociațiilor pentru Națiunile Unite: „Sîntem foarte neliniștiți din cauza primejdiei serioase a izbucnirii unui război nuclear provocată de acțiunile guvernului S.U.A. împotriva Cubei. Considerăm că toate organizațiile care se pronunță pentru pace trebuie să adopte măsuri pentru ca această primejdie să fie înlăturată pe calea tratativelor în spiritul Cartei Organizației Națiunilor Unite”; e) declarația din 8 noiembrie 1962, în care cere să se ia măsuri energice spre a se pune capăt tuturor acțiunilor discriminatorii împotriva Cubei: „C.M. al Păcii sprijină întru totul poporul cuban care cere pe bună dreptate exercitarea unei depline suveranități naționale și a tuturor drepturilor asigurate de normele de drept internațional”.

Un eveniment deosebit de însemnat în câmpul luptei pentru pace îl reprezintă Congresul pentru dezarmare generală și pace de la Moscova, din zilele de 9—14 iulie 1962. Cu un înalt spirit de răspundere pentru destinele păcii, acest forum de tip nou, cel mai larg și mai reprezentativ pe care l-a înregistrat Mișcarea mondială pentru pace, a exprimat de la tribuna lui voința coplesitoare a majorității omenirii.

Acest Congres a făcut bilanțul general al luptei pentru apărarea păcii și a găsit căi și forme noi de extindere a luptei popoarelor pentru izbăvirea omenirii de primejdia unui nou război mondial. Calea spre dezarmare și pace indicată de el este *unitatea și acțiunea*. Prin documentele sale, în frunte cu apelul către popoarele lumii, menite să stimuleze hotărârile ferme și acțiunile unite ale partizanilor păcii, întrunirea de la Moscova a dat un nou și puternic avânt luptei pentru pace. De la ea încoace, întreaga mișcare pentru pace din lume se desfășoară sub semnul traducerii în viață a hotărârilor sale.

De o mare însemnătate pentru cauza păcii s-au dovedit și acțiunile pozitive din cadrul O.N.U. La 15 ianuarie 1962, și-a reluat lucrările cea de-a XVI-a sesiune a Adunării Generale O.N.U. Ea și-a concentrat eforturile pentru încetarea represiunilor colonialiste din Angola, demascând pe colonialiștii portughezi. Intreruptă la 28 februarie 1962, activitatea acestei sesiuni a fost reluată la 7 iunie 1962. Arhiepiscopul Makarios, președintele Ciprului, în vizită în S.U.A., a ținut o cuvîntare în care a acordat o atenție deosebită necesității de a transpune cît mai repede în viață declarația cu privire la acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale.

Cea de-a XVII-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U. s-a deschis la 15 septembrie 1962, în condițiile creșterii continue a forțelor păcii și socialismului, și și-a continuat lucrările pînă în 21 decembrie 1962. De-a lungul a trei luni de laborioasă activitate, s-au dezbătut o serie de probleme internaționale de cea mai mare însemnătate pentru menținerea păcii și dezvoltarea colaborării internaționale.

Prin inițiativele sale de mare răsunet privind dezarmarea și acordarea independenței popoarelor coloniale, Uniunea Sovietică a creat o nouă atmosferă politică la O.N.U. Acest mare organism internațional reflectă, în cea de-a XVII-a sesiune generală a sa, în mod semnificativ procesul dialectic de pe arena mondială, în cadrul căreia se manifestă creșterea furtunoasă a noilor forțe ale revoluției sociale și ale mișcării național-eliberatoare concomitent cu eforturile disperate ale imperialismului de a-și păstra posesiunile și de a recupera măcar vremelnic unele din pozițiile pierdute.

În centrul atenției acestei sesiuni, au stat ca probleme majore DEZARMAREA și lichidarea totală a sistemului colonial, ca și luarea de măsuri

practice pentru asigurarea unui comerț internațional multilateral. Demascînd politica agresivă a imperialismului și a revanșarzilor vest-germani, țările socialiste — în frunte cu U.R.S.S. — au desfășurat o seamă de acțiuni menite să preîntîmpine războiul, să mențină pacea și securitatea internațională. Contrabalansînd năzuința puterilor occidentale de a restrînge activitatea O.N.U. și de-a goli dezbaterile-ei de orice conținut pozitiv, aceste țări au reușit să dea tonul discuțiilor prin inițiativele lor tinzînd spre orientarea O.N.U. către dezbaterile celor mai importante și acute probleme ale situației internaționale.

Acțiuni în spiritul păcii s-au desfășurat și în cadrul altor variate întruniri și manifestări internaționale, ca: a) întîlnirea mondială de la Viena, din 23—25 martie 1962, a femeilor pentru dezarmare, care a lansat un apel către toate femeile ca să lupte pentru dezarmare și a trimis un memorandum către reprezentanții celor 18 țări participante la Conferința pentru dezarmare de la Geneva; b) Conferința „Mesei rotunde” de la Bruxelles (4—6 mai 1962); c) apelul F.M.T.D. cu prilejul Zilei internaționale a copilului (31 mai 1962); d) adunarea internațională „O lume fără bombe” din capitala Ghanei, Accra (21—28 iunie 1962); e) Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților de la Helsinki (29 iulie—6 august 1962); f) Conferința internațională de la Tokio, din 1—6 august 1962, pentru interzicerea bombelor nucleare și pentru crearea unei păci trainice; g) A X-a Conferință „Pugwash” de la Londra, din 3—10 sept. 1962, cu declarația: dezarmarea generală și totală constituie un țel realist, care se cere îndeplinit cît mai grabnic; h) Conferința agenției internaționale pentru energia atomică de la Viena, din 21—26 sept. 1962, care a adoptat o rezoluție cu privire la consecințele economice și sociale ale dezarmării; i) cea de-a XII-a sesiune a Conferinței generale U.N.E.S.C.O. de la Paris, din dec. 1962, în cadrul căreia problemele păcii au stat pe primul plan; j) cea de-a XVII-a sesiune a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc de la București, din 14—20 dec. 1962, care a adoptat o seamă de măsuri concrete pentru asigurarea lărgirii și adîncirii continue a colaborării economice și tehnico-științifice, marcînd un pas important pe calea întăririi prieteniei și colaborării dintre popoarele care construiesc o viață nouă.

Tot pe linia apărării și consolidării păcii se situează o seamă întreagă de demersuri pentru rezolvarea pașnică a problemei germane, precum și diferite acțiuni în vederea promovării unei colaborări interbalcanice.

O contribuție substanțială la asigurarea păcii în lume au adus-o diferitele vizite de prietenie și frăție, ca: vizita în Bulgaria a delegației de partid și guvernamentale a U.R.S.S.; vizita de prietenie a delegației de partid și guvernamentale a U.R.S.S. în R.P.R.; vizita de prietenie a dele-

gației de partid și guvernamentale a R.D.G. în R.P.R.; vizitele d-lui A. I. Mikoian în Indonezia, India și Cuba; vizita d-lui L. I. Brejnev în R. P. F. Iugoslavia; misiunea de pace și prietenie a R.P.R. în Indonezia, India și Birmania, în Uniunea Sovietică, unde a stat la odihnă; vizita cosmonautului sovietic Titov în S.U.A.

a) R.P.R. a sprijinit cu hotărîre propunerile U.R.S.S. cu privire la dezarmare și la reglementarea pașnică a problemei cubane și germane; b) sprijinirea propunerilor proprii sau ale altor state socialiste în cadrul O.N.U. și al altor organisme internaționale; c) o seamă de inițiative și propuneri privind stăvilirea propagandei războinice, aducerea tineretului în spiritul păcii și încheierea unor acorduri regionale avînd ca obiectiv statornicirea unor relații de bună vecinătate și colaborare între statele din respectiva zonă geografică. Prin toate acestea, R.P.R. și-a dobîndit un mare prestigiu pe plan internațional, dobîndind tot mai multă autoritate și putere morală.

Cît privește contribuția Bisericii Creștine la lupta pentru apărarea păcii din cursul anului 1962, aceasta este vrednică de menționat. Sensul și dinamica vieții creștine de-a lungul acestui an se definește prin tendința acestei vieți de a răspunde cu cuviință chemării vremii noastre, care cere ca toți cei ce mărturisesc credința în Domnul Iisus Hristos și slujesc Lui să-și unească glasurile și să se alăture cît mai activ luptătorilor pentru pace din lumea întreagă.

În acest sens, Biserica Creștină a continuat să-și strîngă rindurile în vederea acționării cît mai unitare în problema păcii.

Dovedind toată înțelegerea și solicițudinea pentru nevoile de azi ale Creștinismului dezbinat și dornic de înțelegere pentru a acționa solidar în sprijinul păcii, Ortodoxia a continuat în cursul anului 1962 să lărgască și adîncească acțiunea de afirmare a unității și solidarității creștine în problema fundamentală a zilelor noastre: problema apărării și consolidării păcii. Revărsînd în lume duhul lui Hristos, care este Adevăr, Iubire și Pace, Ortodoxia și-a mărit cîmpul de acțiune în Comunitatea Ecumenică prin faptul că lucrarea ei în cadrul lumii creștine s-a dovedit binefăcătoare și rodnică.

Mărturie viu grăitoare în acest sens sînt atitudinile Ortodoxiei în cadrul manifestărilor Mișcării creștine pentru pace de la Praga, ale Mișcării Ecumenice și ale altor acțiuni internaționale. Ne gîndim la întrunirile de lucru ale Mișcării creștine pentru pace de la Praga, și anume: 19—22 februarie 1962 la Budapesta, 13—18 mai 1962 la Karlovy-Vary, 12—22 sept. 1962 la Moscova și decembrie 1962 la Driebergen (lîngă Utrecht) în Olanda; apoi la lucrările comisiilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor din iulie 1962 de la Paris și la întrunirea de la Nyborg (Danemarca), între 1—5

octombrie 1962, din cadrul Mișcării Bisericilor europene pentru contacte între Apus și Răsărit. În toate cazurile acestea, Ortodoxia a adus o contribuție substanțială în definirea și întemeierea poziției creștine față de problemele majore ale actualității, în intensificarea conștiinței răspunderii creștinilor față de primejdia ce amenință azi omenirea, în trasarea liniilor de acțiune concretă pentru pace și în promovarea solidarității creștine privind sprijinirea aspirațiilor de dreptate socială și pace ale omenirii de azi.

La acestea se adaugă vizita în țara noastră (23 oct.—1 noiembrie 1962) a delegației Bisericii Ortodoxe surori din R.P.F. Iugoslavia și vizita (8—15 noiembrie 1962) unei delegații a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care au constituit nu numai o contribuție de seamă la unitatea Bisericilor întru Hristos, ci și la lupta pentru pace și înfrățire între popoare.

În cuprinsul Patriei noastre, Biserica Ortodoxă Română a desfășurat o intensă activitate pentru pace prin *pastoralele* ierarhilor care sînt apeluri înțelepte și stăruitoare la acțiune susținută pentru dreptate socială și pace: „mesajul Evangheliei lui Hristos nu cheamă la izolarea de lume, de preocupările și de problemele ei, ci la trăirea intensă și la slujirea tuturor dreptelor năzuințe ale omenirii pentru dreptate, pentru libertate, pentru un trai mai bun, pentru pace între toți oamenii” (P. F. Patriarh Justinian: *Îndrumări și sfaturi la începutul anului 1962*); „pînă la marginile pămîntului să vestim dorința noastră de viațuire a tuturor neamurilor în pace și prietenie: să întetăm strădanile noastre pentru înfrățirea deplină a oamenilor de pretutindeni” (I. P. Sf. Iustin al Moldovei și Sucevei: *Pastorală la Nașterea Domnului 1962*); „să nu ne dăm îndărăt de la nici o jertfă cînd e vorba de sprijinirea pornelii binecuvîntate de prefacere a săbiilor în fiare de pluguri și de împăcare a toată lumea” (I. P. Sf. Nicolae al Ardealului: *Pastorală de Sf. Paști, 1962*); „să păstrăm legătura păcii și cu semenii noștri. Să îmbrățișăm cu căldură și cu toată încredințarea această sfîntă cauză a veacului nostru și s-o apărăm cu tărie, ca pe cel mai mare bun al omenirii și al propășirii omenesci” (I. P. Sf. Firmilian al Olteniei: *Pastorală la Nașterea Domnului 1962*); „Închinîndu-ne Celui ce s-a născut în ieslea Betleemului, să ne înzecim deci puterile pentru a sluji omului și vieții ce i s-a dat spre a o trăi din plin și în fericire neumbrită de amenințarea distrugerii” (I. P. Sf. Nicolae al Banatului: *Pastorală la Nașterea Domnului 1962*).

Alte mijloace de acțiune pentru pace au fost: a) presa bisericească, prin studii și articole îndrumază și îndeamnă pe slujitorii altarelor și pe credincioși la desfășurarea activității lor patriotice și de apărare a păcii; b) conferințele de orientare preoțești, în cadrul cărora se dezbat probleme ale păcii și se adoptă metode pastorale adecvate pentru apărarea păcii; c) comitetele pentru apărarea păcii, în care aproape toți slujitorii

altarelor arată că pentru credinciosul creștin cea mai de căpetenie îndatorire este sprijinirea activă a luptei pentru pace; d) cursurile de îndrumare preoțească, în programul cărora problemele păcii ocupă un loc de seamă.

Rezultatele luptei pentru pace din cursul anului 1962 sînt marcate de o seamă de succese considerabile ale acestei lupte.

Toți cei ce veghează la apărarea păcii, luptă pentru dezarmare și pentru statornicirea în lume a principiilor coexistenței pașnice manifestă tot mai puternic dorința de a-și uni și spori forțele. Conținutul principal al epocii noastre este creșterea conștiinței popoarelor cu privire la primejdia unui nou război mondial. Popoarele își dau tot mai bine seama că, în condițiile acumulării unor monstruoase mijloace de nimicire și distrugere în masă, asupra lor planează primejdia unui război mondial termonuclear. De aceea, ideea DEZARMĂRII generale, totale și controlate și-a croit lăgaș adînc în conștiința întregii omeniri.

În același timp, popoarele își dau tot mai bine seama de unde vine primejdia. În ochii popoarelor, care tind spre progres și înnoire, imperialismul apare tot mai mult ca o forță negativă și distrugătoare. Ele s-au încredințat din plin despre acest lucru cu ocazia desfășurării evenimentelor care au dus la „criza din Marea Caraibilor”. Faptul acesta duce la izolarea crescîndă a cercurilor imperialiste agresive și la îngustarea neconținută a sferei de acțiune a imperialismului.

Atmosfera generală de avînt și de unitate a potrivnicilor războiului exercită o înrîurire binefăcătoare asupra celor ce sînt nehotărîți, șovăie încă, stau în rezervă sau sînt pesimiști. Cu cît mai vîrtos se întîmplă acest lucru, cu atît s-a biruit teza fatalistă a războiului: Popoarele s-au convins că războiul nu este inevitabil. Ele au înțeles că soarta păcii depinde, în primul rînd, de hotărîrea și acțiunile lor energice și unitare. Așa se explică faptul că în curgerea anului 1962 *mișcarea pentru pace s-a întărit, a devenit mai activă, mai viguroasă și mai susținută*. Noi grupări și curente, care au luat naștere în ultimul timp, au făcut ca mișcarea pentru pace să capete forțe noi.

Dar cel mai mare succes al luptei pentru pace din cursul anului 1962 este preîntîmpinarea izbucnirii unui război mondial termonuclear. Este vorba în concret despre modul în care a fost soluționată „criza din Marea Caraibilor”, care a dus popoarele lumii în pragul unor evenimente de excepțională gravitate. Acest mod demonstrează pe scară mondială nu numai voința sinceră și fermă de pace a poporului sovietic, ci și profilul moral al sistemului socialist, profunda înțelepciune și spiritul de inițiativă al conducerii statului sovietic, în frunte cu dl N. S. Hrușciov, care preîntîmpinînd izbucnirea războiului a obținut totodată din partea conducerii S.U.A. angajamentul de a nu invada Cuba și de a respecta independența acesteia.

Astfel, numai datorită dragostei de pace și maturității politice a Uniunii Sovietice anul 1962 a rămas un an al păcii.

Acest succes epocal deschide luminoase perspective acțiunilor pentru pace de aici înainte. Căci el poate constitui punctul de pornire spre rezolvarea pe cale pașnică a celorlalte probleme ale situației internaționale actuale. Un început bun și promițător în acest sens îl constituie proiectul comun de declarație a U.R.S.S. și S.U.A. cu privire la folosirea în scopuri pașnice a fondurilor și resurselor eliberate în urma dezarmării, proiect aprobat cu unanimitate de Adunarea Generală a O.N.U. la data de 18 dec. 1962. De asemenea, documentele cu privire la acordul dintre cele două state referitoare la colaborarea în domeniul folosirii pașnice a spațiului cosmic, aprobate de către Comitetul politic O.N.U. în ședința din 5 decembrie 1962. Ele constituie o expresie concretă a faptului că atunci când există dorință reciprocă de înțelegere este posibilă încheierea unor acorduri.

Pentru fructificarea din plin a acestor perspective, este nevoie de acțiune susținută și unitară. De aceea, măduarele Bisericii trebuie să mediteze adânc asupra a ceea ce au de făcut pentru pace în condițiile actuale. De asemenea, nu e voie să scape din vedere *specificul* contribuției pe care o pot aduce în rezolvarea fericită a acestei cauze sfinte a omenirii.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu C. SÎRBU

CREȘTINII PE CALEA PĂCII

Viața creștină stă sub soția cerească a îngerilor, care cîntă în noaptea sfîntă a nașterii „Domnului păcii”: „pe pămînt pace, între oameni bună-voire”. Venirea lui Iisus Hristos în lume aduce cu sine chemarea păcii și buneivoiri între oameni și popoare. În Iisus Hristos s-au revărsat puterile iubirii divine, puterile păcii divine, care sînt în permanentă luptă împotriva puterilor răului, puterilor războiului. De la nașterea lui Iisus Hristos începînd, Domnul păcii este cu noi, călăuzindu-ne pe calea păcii, întărindu-ne în luptă pentru biruința păcii în lume.

Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, a adus pacea dintre noi și Dumnezeu, prin care am devenit fii ai lui Dumnezeu după har. Iisus Hristos ne-a adus pacea sufletului, pacea profundă a unui suflet unit cu Dumnezeu, biruitor asupra păcatului și săvîrșitor al binelui. El a venit ca între indivizi, ca și între popoare să stăpînească iubirea frățească și — în felul acesta — să fie pace pretutindeni.

Pacea aceasta, pe care ne-a dăruit-o și ne-o dăruiește mereu Iisus Hristos, nu este un dar pe care creștinul să-l primească pasiv, ci este un dar care obligă pe fiecare creștin la acțiune. Așa cum în taina Sf. Botez am murit păcatului și am înviat pentru Dumnezeu, devenind o creatură nouă — și cum tocmai această moarte și înviere împreună cu Hristos ne obligă ca necontenit, în fiecare clipă a vieții, să murim păcatului și să fim vii pentru Dumnezeu, să ducem lupta necruțătoare împotriva ispitelor și pentru făptuirea binelui — tot așa, dacă în Iisus Hristos am devenit fii ai lui Dumnezeu după har, fii ai iubirii și ai păcii, se cuvine, sîntem obligați în fiecare clipă a vieții să ducem lupta iubirii și păcii, să fim „făcători de pace”, să colaborăm cu semenii noștri la lupta necontenită împotriva a tot ceea ce ar putea promova războiul și pentru tot ceea ce promovează pacea.

Pacea este, deci, un dar și o sarcină. Dar, pentru că ea ne este dată în Iisus Hristos; sarcină, pentru că ea trebuie mereu apărută, mereu cucerită printr-un efort susținut, printr-o acțiune fără de răgaz. Pacea nu vine de la sine, nu trebuie așteptată cu brațele încrucișate, ea se cucerește clipă de clipă printr-o luptă îndîrjită împotriva a tot ceea ce o amenință. Numai în felul acesta ne împlinim datoria de ucenici ai lui Iisus Hristos. De aceea

creștinii nu pot, nu trebuie, să fie indiferenți față de cauza păcii, ca și când aceasta ar fi o problemă care nu-i privește. Dacă Iisus Hristos, „Domnul păcii”, este stăpînul și îndrumătorul vieții noastre, și noi trebuie să fim fii ai păcii, făcători de pace. Dacă Iisus Hristos, „Domnul păcii”, este capul Bisericii, și Biserica lui Hristos trebuie să fie o Biserică a păcii, să se angajeze pe calea păcii, să sprijinească lupta popoarelor pentru pace.

Acest imperativ al acțiunii creștine pentru pace a fost înțeles și urmat cu mai multă energie și consecvență de către creștinii din toată lumea în anii din urmă. La aceasta au contribuit nu numai Bisericele locale, prin lucrarea proprie fiecăreia, ci și acțiunea în comun a creștinilor de diferite confesiuni în Mișcarea Creștină pentru Pace de la Praga, în Consiliul Ecumenic al Bisericilor și în alte Mișcări creștine pentru înțelegere și pace.

Intensificarea luptei pentru pace a creștinilor s-a arătat și pe plan teoretic (teologic) și pe plan practic (de acțiune concretă). Pe plan teoretic s-a lansat chemarea pentru formularea unei teologii a păcii. Chemarea aceasta a venit din partea Bisericii Ortodoxe Ruse și a altor Biserici Ortodoxe, dar și din partea Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga. Realizarea ei este strict necesară pentru a sistematiza concepția creștină despre pace, a da un răspuns teologic temeinic celor ce susțin războiul atomic în numele lui Hristos și a fundamenta mai deplin acțiunea creștină pentru pace. E știut că s-au scris și pînă acum studii și articole numeroase despre pace și s-au folosit în ele citate din Sf. Scriptură și din Sfinții Părinți. De asemenea cuvîntările de la Adunarea Mondială a creștinilor pentru pace de la Praga (iunie 1961) — îndeosebi cuvîntările I. P. Sf. Arhiepiscop Nicodim și prof. Dr. J. Hromadka — cuprinzînd elemente însemnate ale unei teologii a păcii. Mișcarea Creștină pentru Pace se bazează pe învățătura creștină despre pace. Ea are nevoie de o sistematizare a materialului despre pace cuprins în Vechiul și Noul Testament și în scrierile Sfinților Părinți. Protestanții se bazează numai pe Sf. Scriptură; ortodocșii și rom.-catolicii se bazează pe Sf. Scriptură și Sfinții Părinți. În fața încercării de a făuri o teologie a războiului atomic (vezi: declarația unor teologi vest-germani de Morală catolică), trebuie să se ridice o teologie a păcii bazată pe justa interpretare a Sfintei Scripturi și a scrierilor Sf. Părinți.

Teologia păcii însă nu trebuie să se limiteze la repetarea și sistematizarea a ceea ce s-a spus în epocile trecute. Rostul teologiei — în general — nu e numai să reproducă, ci mai ales să expună învățătura creștină pentru creștinii de azi, pentru problemele actualității. De aceea teologia se află într-un permanent proces creator, într-o permanentă înnoire. Așa și în problema păcii: teologia nu trebuie numai să reamintească tezele străvechi, ci să facă o lucrare creatoare, restructurînd învățătura creștină în conformitate cu noile împrejurări. Ea e o teologie care răspunde problemei păcii așa cum se pune ea în epoca energiei atomice și a zborurilor cosmice.

E suficient să amintim că, în trecut, cu toate că războaiele au avut urmări destul de grele, niciodată ele n-au amenințat însăși existența întregii omeniri. Astăzi zîmbim cînd citim că un sinod din Apus a interzis în sec. XII folosirea săgeților și arbaletelor, care loveau mai departe decît armele existente înainte. Față de războiul modern, vechile războaie sînt mici. Războiul atomic poate constitui o catastrofă mondială, care pustiește întreg pămîntul, fie direct prin explozii, fie indirect prin norii radioactivi produși de explozii, sau lasă supraviețuitori contaminați de iradiații, infectați de „boala atomică”, ai căror copii sînt anormali. De aceea, epoca atomică impune o singură alternativă rațională pentru salvarea vieții și progresul omenirii: pacea trainică prin dezarmare generală și totală. A sosit timpul cînd proorocia lui Isaia (2, 4) trebuie să devină realitate vie, cînd mesajul îngerilor: „pe pămînt pace” să se întrupeze aievea, pe toată fața pămîntului și pentru toate veacurile. Cînd interpretăm Sf. Scriptură și textele patristice, cînd formulăm învățătura creștină despre pace și război, trebuie să ținem seamă de noile elemente pe care le aduc în discuție armele nucleare. În sensul acesta se cere o teologie creatoare, o teologie a păcii, care să aplice învățătura creștină la condițiile actuale ale omenirii. Fără nici o îndoială că rămîne valabilă concepția că războiul de apărare este un război just, dar tendința principală este înlăturarea definitivă a oricărui fel de război din viața omenirii prin nimicirea tuturor armelor și instaurarea unei păci universale și veșnice.

Trebuie să remarcăm că — în ultimul timp — preocuparea aceasta de cristalizare a unei teologii a păcii a pus în mișcare ierarhi și teologi ortodocși și protestanți, chiar și rom.-catolici. Noi studii publicate în diferite reviste aduc contribuții din ce în ce mai numeroase în acest sens. Bazele concepției creștine despre pace sînt tot mai clare și mai temeinice. Sistematizarea acestor contribuții și a celor ce vor veni, va duce la încheierea deplină a teologiei păcii, care să unească pe creștinii de toate confesiunile. Deocamdată, sîntem pe calea care ne apropie mereu de sinteza finală.

Convingerea că Iisus Hristos ne cheamă să fim „făcători de pace” a intensificat nu numai cercetarea teologică, ci și acțiunile creștinilor pentru pace. Dacă în trecut creștinii se limitau la vorbe frumoase despre pace, la afirmarea unor principii generale, care nu angajau practic și nici nu erau concretizate, ci pluteau pe deasupra realităților contemporane, lăsînd deschisă posibilitatea unor interpretări variate, chiar contradictorii, în ultimii ani creștinii au depășit faza aceasta, a „vorbilor”, și au pășit în faza acțiunii concrete a atitudinii clare și ferme în problemele pe care le ridică mereu actualitatea. Astfel, Mișcarea Creștină pentru Pace de la Praga, Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Bisericele Ortodoxe și Biserici protestante, s-au pronunțat pentru anumite soluții în chestiunile internaționale. Amintim în acest sens: dezarmarea generală și totală, interzicerea experiențe-

lor cu arme atomice și distrugerea armelor nucleare existente, tratatul de pace german și rezolvarea situației Berlinului de Vest, rasismul și colonialismul (atitudini față de rasiștii din Uniunea Sud-Africană, față de războaiele din Algeria, Angola, Vietnam, etc.), criza cubană ș. a.

E cunoscut Mesajul adresat tuturor creștinilor și tuturor Bisericilor de către Adunarea mondială creștină pentru pace de la Praga (13—18 iunie 1961), în care aproape 700 delegați din 45 țări, din cele cinci continente, de confesiuni diferite (ortodocși, protestanți, rom.-catolici progresiști) cheamă întreaga creștinătate să meargă pe drumul păcii, să lucreze pentru dezarmarea generală și totală, pentru nimicirea armelor nucleare și interzicerea experiențelor cu arme nucleare, pentru instaurarea dreptății pe pământ, pentru rezolvarea pașnică a problemei germane, pentru eliberarea popoarelor din colonii și ajutorarea țărilor slab dezvoltate, etc.

E cunoscut și Mesajul către toate Bisericile creștine, în care Conferința pan-ortodoxă de la Rhodos (4 IX—1 X 1961) cheamă la pacea lui Hristos, la pacea pe pământ și bunăvoința între oameni.

E cunoscut și Apelul către toate guvernele și către toate popoarele dat de a treia Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (New-Delhi, 19 XI—5 XII 1961), în care 577 delegați din aproape 200 Biserici ortodoxe și protestante declară războiul ca un dușman comun și cheamă la încetarea războiului rece, la dezarmare generală, completă și controlată (inclusiv armele nucleare), la rezolvarea litigiilor internaționale prin tratative pașnice, la asigurarea unei păci constructive, bazată pe dreptate, libertate, egalitate și colaborare între popoare.

Anul 1962 a fost anul de aplicare, de rodire a tuturor acestor mesaje, angajând Bisericele creștine la o luare de atitudine imediată față de problemele ce s-au ridicat pe plan internațional în privința păcii.

La Congresul Mondial pentru dezarmare generală și pace de la Moscova (5—14 iulie 1962) au participat 57 slujitori ai diferitelor Biserici și culte dînd grai — alături de reprezentanții popoarelor — voinței Bisericilor de a lupta pentru dezarmare, pentru interzicerea armelor atomice, pentru pace.

Mișcarea Creștină pentru Pace de la Praga a ținut în 1962 ședințe ale Comitetului consultativ și ale Comitetului executiv, unde s-a făcut apel la toți creștinii să sprijinească lupta pentru dezarmare generală și totală, pentru rezolvarea problemei germane, pentru coexistență pașnică, etc. La sesiunea Comitetului Executiv (Moscova, 12—22 IX 1962) I. P. Sf. Arhiepiscop Nicodim de Iaroslav și Rostov, a spus că Mișcarea Creștină pentru Pace de la Praga e „necesară pentru a apăra principiile păcii din punct de vedere creștin și a formula pentru creștini adevărata teologie a păcii. De aceea rostul Mișcării rămîne mereu acela de a preciza în fața problemelor mondiale, care ating teza păcii, punctul de vedere creștin și de a-l vesti

lumii întregi". Ea trebuie să sprijinească „toate străduințele cinstite pentru evitarea unui război atomic, căci în genere azi războiul nu mai e un mijloc de rezolvare a problemelor internaționale. De aceea Mișcarea Creștină pentru Pace își mărește activitatea spre a întări conștiința creștinilor de pretutindeni pentru răspunderea lor comună în cauza vieții și păcii, de care nici un credincios al Mîntuitorului nu poate fi străin". În Comunicatul final, Comitetul executiv salută propunerile țărilor neutre în problema dezarmării și a încetării experiențelor cu arme atomice și proiectul sovietic în această privință, se pronunță pentru ca R.P. Chineză să aibă locul ce i se cuvine la O.N.U., își manifestă bucuria pentru rezolvarea prin tratative a situației din Laos, Irianul de Vest și Algeria, etc. Astfel se arată că Mișcarea Creștină, în toate împrejurările, ia „atitudine concretă", după învățătura Mîntuitorului pentru salvarea păcii în lume.

Mișcarea Creștină pentru Pace a dat de asemenea o Declarație în chestiunea blocădei instaurată de guvernul S.U.A. asupra Cubei, în care se face apel la președintele și guvernul S.U.A. să rezolve problema litigioasă pe terenul O.N.U., ca „oamenii de răspundere din S.U.A. să-și schimbe politica față de Cuba și astfel să contribuie la reînnoirea legăturilor normale și prietenești între popoare și la potolirea tensiunii" ce s-a creat. Amintim și ședințele regionale ale Mișcării, ținute în Germania Democrată, Olanda, etc.

Pe aceeași linie de atitudini concrete în problemele noi ivite pe plan mondial s-a desfășurat și activitatea Consiliului Ecumenic al Bisericii. La ședințele Comitetului Central, ale Comisiei pentru afacerile internaționale și ale altor Comisii, care s-au ținut între 29 iulie—17 august la Paris, s-a arătat că Biserica trebuie să sprijinească lupta popoarelor pentru dezarmare generală și totală, pentru eliberarea popoarelor coloniale, pentru cooperarea între țări, pentru rezolvarea problemelor internaționale prin tratative, cum sînt problema germană și a Berlinului de Vest, situația din Angola, Vietnam, Coreea, Congo, Irianul de Vest, etc. S-a pregătit un Apel al Consiliului Ecumenic al Bisericii pentru pace și dezarmare.

În problema germană, Prezidiul Consiliului Ecumenic al Bisericii, în ședința de la Stockholm (octombrie 1962), a dat o rezoluție în care cere încheierea unui tratat de pace cu ambele state germane și transformarea Berlinului de Vest într-un oraș liber, demilitarizat și neutru. Tot atunci, Prezidiul C.E.B. a făcut Apel către toate forțele păcii din lume, în care se arată că inițiativa de pace a Uniunii Sovietice a creat condițiile necesare rezolvării crizei cubane prin tratative și se cere tuturor celor ce luptă pentru pace să fie vigilenți și să facă presiuni asupra guvernelor ca să se rezolve toate litigiile importante prin tratative. De asemenea Prezidiul Consiliului Ecumenic al Bisericii din Cehoslovacia a chemat guvernul S.U.A.

să accepte rezolvarea problemei cubane prin tratative și a apelat la O.N.U. ca să fie un instrument real de pace între popoare. E nevoie — se adaugă în Declarație — să se respecte principiile coexistenței pașnice și să se încheie un tratat de dezarmare generală și totală.

În problema Cubei, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și întregii Rusii a trimis un mesaj Domnului U Thant, secretar general al O.N.U. în care îl roagă, în numele Bisericii Ortodoxe Ruse, să facă tot posibilul ca O.N.U. să-și împlinească „datoria sfântă de menținere a păcii mondiale, care este amenințată prin acțiunile extrem de periculoase ale guvernului S.U.A. împotriva suveranității republicii Cuba”. Sanctitatea Sa își exprimă speranța că eforturile pentru păstrarea netulburată a păcii vor avea sorți de izbândă.

Tot în chestiunea cubană, șefii Bisericilor și comunităților religioase din Uniunea Sovietică au chemat pe creștinii din toată lumea să acționeze cu hotărâre pentru înlăturarea primejdiei unui război catastrofal, primejdie izvorâtă din măsurile S.U.A. împotriva Cubei.

Pe aceleași poziții s-au situat Biserica Ortodoxă Română și alte Biserici Ortodoxe.

Împotriva rezolvării problemei cubane prin război s-a declarat și Biserica Fraților din S.U.A.

Cauza păcii și apropierii între popoare a fost servită și prin vizitele de delegații ale diferitelor Biserici. O delegație a Consiliului Ecumenic al Bisericilor a făcut — în octombrie 1962 — o vizită de trei săptămâni Bisericii Ortodoxe Ruse. Delegații au apreciat mărețele realizări ale popoului sovietic și viața duhovnicească a Bisericii Ruse și au declarat că această vizită constituie o contribuție la cauza păcii. Episcopul luteran al Turingiei (R. D. Germană), D. M. Mitzenheim, a vizitat în octombrie 1962 Biserica Ortodoxă Rusă și Bisericile luterane din Uniunea Sovietică. La încheierea vizitei, episcopul D. M. Mitzenheim a arătat importanța legăturilor frățestii dintre Bisericile din Uniunea Sovietică și Bisericile din R. D. Germană pentru cauza păcii, mai ales în situația periculoasă creată prin blocada Cubei de către S.U.A. Bisericile — a declarat el — pot și trebuie să contribuie la promovarea păcii și prieteniei între popoare.

În 22—23 noiembrie 1962 I. P. Sf. Arhiepiscop Serghie, exarh al Patriarhiei de Moscova pentru Berlin și Europa de Mijloc, cu ocazia vizitei ce a făcut Bisericilor luterane din Turingia, a subliniat că legăturile ecumeniste servesc și la întărirea prieteniei dintre popoare și a păcii în lume.

Delegația Consiliului Ecumenic al Bisericilor — care la invitația P. F. Patriarh Justinian, ne-a vizitat țara în octombrie 1962, luând contact cu viața Bisericii Ortodoxe Române, a Bisericilor luterană și reformată — și-a

exprimat convingerea că prin aceasta s-a adus o contribuție la cauza păcii și înțelegerii internaționale.

Canonicul John Collins, președintele Mișcării engleze pentru dezarmare nucleară, a declarat (26 octombrie 1962) că desființarea bazelor atomice americane în toate țările — din Anglia și pînă în Japonia — „ar deschide lumii o nouă epocă de stabilitate”. Făcînd o vizită la Berlin, în R. D. Germană, canonicul John Collins s-a pronunțat pentru recunoașterea R. D. Germane și a actualelor granițe, pentru tratatul de pace cu ambele Germanii, care ar rezolva și problema Berlinului de Vest.

La înfrățirea între popoare și la cauza păcii au contribuit vizitele în țara noastră a delegației Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și întregii Rusii — care delegație a vizitat și Bisericile Ortodoxe Sîrbă și Bulgară — și a delegației Bisericii Ortodoxe Sîrbe, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman al Serbiei și Macedoniei (care a vizitat tot în 1962 Biserica Ortodoxă Rusă).

„Pe pămînt pace, între oameni bunăvoire”.... e mesajul cerului revărsat peste lume în noaptea sfîntă a Nașterii Mîntuitorului. Ne bucurăm că în anul 1962, cei ce se numesc ucenici ai lui Hristos au adus o contribuție mai vie la realizarea acestui mesaj divin. Ei au fost „făcători de pace” după pilda Mîntuitorului, nu numai cu cuvîntul, ci și cu fapta. Rămîne ca activitatea aceasta să fie continuată și intensificată și unitatea creștină pe frontul păcii să devină tot mai puternică. Așa ne vom împlini datoria față de Iisus Hristos, „Domnul păcii”, și față de popoarele lumii, care doresc pacea și luptă pentru făurirea unei societăți fără arme și fără războaie în care să domnească pacea, dreptatea, prietenia și belșugul.

Pr. Prof. Dr. NICOLAE MLĂDÎN

TINERETUL LUMII ÎN SLUJBA PĂCII

Toată poezia lumii — peste veacuri și peste meridiane — cîntă tineretea, primăvara vieții, obrazul îmbujorat al viitorului, plămada pururea proaspătă a măreției omului, aluatul din care se făurește valoarea și demnitatea lui creaturală.

De cînd e lumea — și, desigur, cît va fi lumea — cugetele cele mai luminate, inimile cele mai curate, mințile cele mai înzestrate n-au dorit altceva decît ca tinerii să fie la înălțimea frumuseților fără seamăn ale tineretii și înzestrați cu agonisita sevelor ei să bată la porțile viitorului ca tot atîtea generații capabile să-i smulgă noi victorii în silința obștească de urcuș neistovit spre zări de viață nouă.

Popoarele din comunitatea țărilor socialiste, căreia-i aparținem și noi, pun la loc de frunte, în șiragul preocupărilor lor majore, grija de tineret. Ele îl vor să crească teafăr la trup și luminat la minte, încălzit la inimă pentru îmbrățișarea celor mai înalte năzuințe umane.

Țările socialiste nu fac nici un fel de reduceri bugetare, nu operează amputări de alocații care să ia drumul înarmărilor sau al acțiunilor de învrăjbire a oamenilor și popoarelor, cum se întîmplă destul de des în atîtea țări capitaliste. Cu fiecare prilej sărbătoresc — ca și atunci cînd raportează oficial și periodic popoarelor lor despre îndeplinirea și depășirea planurilor de Stat — ocîrmuirile țărilor socialiste au de spus adevăruri îmbucurătoare despre grija ce se poartă tineretului, pentru ca el să crească viguros și să se dezvolte în chip armonios. Pentru el se ridică din ce în ce mai multe și mai bine înzestrate case de cultură; pentru el cresc ca din pămînt adevărate „orașe universitare” înzestrate cu un confort la înălțimea putințelor noastre economice-financiare și a exigențelor înaintatului nostru veac; pentru chezășuirea bunăstării lui materiale și a ridicării lui culturale fumegă furnalele și coșurile de fabrică, duduie tractoarele peste pămînturile înfrățite, se frămîntă mințile cele mai agere; pentru el, mai ales, se înoiește văzînd cu ochii fața țării întregi.

Despre această stare de lucruri, prietenii noștri de pretutindeni iau cunoștință cu bucurie: sîntem, doar, oarecum în permanentă întrecere și în ce privește grija de tineret.

Astă toamnă, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Romine, Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej, înfățișa prietenilor noștri indonezieni, la Universitatea din Djakarta, acest crîmpei substanțial de realizări îmbucurătoare, care sînt tot atîtea mărturii ale grijii permanente și atente a ocîrmuirii noastre de Stat pentru tineretul țării:

„Un rol important pentru promovarea de noi cadre de intelectuali îl au măsurile cu privire la dezvoltarea și îmbunătățirea învățămîntului de cultură generală și superior. Au fost create condiții favorabile ca salariații din întreprinderi și instituții să poată urma cursurile școlare, inclusiv în școli superioare, fără a-și părăsi posturile de muncă.

Vă este cunoscut că România a trebuit să pășească pe drumul revoluției culturale pornind și aici, ca și în alte domenii, de la moștenirea grea lăsată de trecutul regim social-politic. Latifundiarii și capitaliștii, care stăpîneau odinioară majoritatea bunurilor țării, aservită de ei intereselor marilor monopoluri imperialiste, aveau tot interesul să mențină masele largi în bezna inculturii. „Boul învățat nu trage la jug” — declara cu cinism un ministru de pe vremuri, iar un ideolog fascist cerea să se restrîngă cît mai mult numărul celor ce învață, deoarece cultura produce prea mulți „inițiați”. Se temeau, firește, că o acțiune largă de culturalizare a maselor ar fi dus inerent la trezirea și creșterea conștiinței lor revoluționare, iar aceasta ar fi primejduit situația spoliatorilor. De aceea, un recensămînt al populației de dinainte de eliberarea țării, înregistra la capitolul analfabeți și semianalfabeți un număr de 4 milioane de oameni, adică un sfert din populația țării. Dintre copiii care terminau școala elementară, foarte puțini intrau în învățămîntul mediu și cu atît mai puțini ajungeau pînă pe băncile universităților. Absolvenții institutelor de învățămînt superior erau nevoiți în multe cazuri să se îndeletnicească cu profesii străine de specialitatea lor, ori să îngroașe rîndurile șomerilor.

Am izbutit într-un termen istoric foarte scurt să lichidăm această împovărătoare moștenire a trecutului și printr-o reformă structurală a învățămîntului am pus întreaga școală pe baze științifice, legînd-o de practica construcției socialiste. Porțile școlilor sînt astăzi deschise tuturor. Numărul școlilor de șapte ani a crescut față de anul 1938 de aproape zece ori. În anul acesta vor funcționa 46 de institute de învățămînt superior cu peste 164 de facultăți, numărul studenților ajungînd la 85.000, adică un număr aproximativ egal cu cel pe care îl are Anglia, țară cu o veche tradiție universitară și o populație de peste trei ori mai numeroasă ca a noastră. În ultimii doi ani au ab-

solvit facultățile de agronomie un număr de ingineri agronomi egal cu numărul total al celor care au absolvit în decurs de 30 de ani în România veche. A fost generalizat învățământul obligatoriu și gratuit de șapte ani, iar acum se trece treptat la școala de opt ani, astfel ca durata școlii medii de cultură generală să devină de 12 ani. Până în 1965, sălile de clasă se vor înmulți cu încă 15.000, dintre care 11.000 în localitățile rurale. Importante măsuri asigură gratuitatea completă a învățământului de toate gradele. Elevii școlilor de șapte ani primesc gratuit manualele școlare și nu peste mult vor primi tot gratuit rechizitele școlare. Peste jumătate din numărul studenților au burse de stat, iar toate centrele universitare au cămine și cantine moderne, biblioteci, laboratoare, terenuri experimentale, baze cultural-sportive proprii. Punând accentul pe formarea de cadre tehnice noi, numărul acestora va atinge în 1965 cifra de 100.000 iar al inginerilor de 80.000. În țara noastră nu există șomaj intelectual, după cum nu există în genere nici un fel de șomaj. Absolvenților tuturor facultăților li se asigură plasarea imediată în funcții de specialitate pentru care s-au pregătit. Acest fapt dă un impuls deosebit tineretului studios.

Un loc însemnat îl ocupă cercetarea științifică. Statul pune la dispoziția institutelor științifice mijloacele materiale necesare. Academia Republicii Populare Române, cel mai înalt for științific al țării, dispune de peste 30 de institute și centre științifice în care lucrează peste 2.000 de cercetători și tehnicieni. Fondurile alocate anual pentru dezvoltarea științei ating aproape un miliard de lei. România a fost printre primele țări din lume care au construit instalații destinate cercetărilor științifice în domeniul energiei nucleare. Dezvoltarea economiei naționale, a diferitelor ramuri noi ale industriei socialiste, a determinat lărgirea cercetărilor geologice, fizice, chimice și agrotehnice. Știința a dat o contribuție însemnată la descoperirea de noi și bogate resurse petroliere în regiuni care altădată ni-au cunoscut asemenea exploatări de resurse naturale, la descoperirea de noi zăcămintele de minereuri, la proiectarea și executarea marilor lucrări de electrificare, la mărirea producției. Cu ajutorul oamenilor de știință capătă azi la noi o dezvoltare considerabilă chimia petrolului și a gazului metan. Actualmente, cercetarea științifică se concentrează asupra perfecționării mașinilor construite în țară, introducerii și extinderii automatizării industriale, folosirii energiei nucleare în scopuri pașnice, proiectării și folosirii mașinilor electronice și de calcul, utilizării pe scară largă a semiconducătorilor, extinderii industriei maselor plastice. Se fac importante cer-

cetări și se obțin frumoase rezultate și în multe alte domenii științifice. Științele naturii, științele sociale cunosc azi la noi o mare înflorire...

Literatura și artele se bucură tot mai mult de prețuirea maseilor populare. Avem astăzi 43 de teatre dramatice, față de 16 câte erau înainte de eliberare. Au luat ființă în toate regiunile țării numeroase orchestre simfonice, teatre dramatice, muzicale, mari ansambluri de cîntece și dansuri și formații folcloristice. În România nu mai există azi nici o localitate fără cel puțin o casă de cultură. A fost creată o industrie proprie cinematografică pentru filme artistice, documentare și științifice. Tirajul cărților a ajuns în 1961 la peste 50 de milioane de exemplare, în ultimii zece ani tipărindu-se aproape o jumătate de miliard cărți și broșuri. Presa are un tiraj total de 6 milioane exemplare zilnic". (Vezi ziarul „Scinteia”, nr. 5673/1962).

Trei luni mai târziu — în cuvîntarea festivă rostită cu prilejul celei de-a XV-a aniversări a proclamării Republicii Populare Romîne — președintele Consiliului de Stat al R.P.R., Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej, a prezentat poporului nostru noi date cu privire la realizări care privesc îndeaproape și tineretul țării noastre, măsurile ce se iau în scopul dotării lui cu toate cele trebuincioase pentru o dezvoltare armonioasă:

„Fondurile destinate învățămîntului, culturii, ocrotirii sănătății, prevederilor și asigurărilor sociale — a spus DSa între altele — reprezintă în 1962 peste 24 la sută din bugetul statului și sînt cu peste 2 miliarde lei mai mari decît prevederile inițiale pentru acest an.

Față de anul 1948, a crescut cu circa 60 la sută numărul elevilor din școlile de cultură generală, iar numărul studenților s-a dublat.

În ultimii trei ani s-au construit pentru învățămîntul de cultură generală peste 11.000 săli de clasă; s-au înființat noi instituții de învățămînt superior și s-a extins spațiul de școlarizare al celor existente; s-au construit grupuri sociale studențești cu o capacitate de peste 17 mii locuri, ceea ce depășește prevederile ... pe întreaga perioadă a șesenalului. S-a introdus gratuitatea completă a manualelor pentru elevii claselor I—VII; au fost desființate taxele școlare pentru toate formele de învățămînt. Se tipăresc tot mai multe cărți, reviste și ziare...".

Cît de vădit contrastează astfel de realizări cu stările de lucruri din țările capitaliste! Președintele celei mai prospere dintre ele, Dl John F. Kennedy, în îndătinatul mesaj prezidențial adresat anual Congresului Sta-

telor Unite ale Americii, după ce deplîngea lipsa acută de ingineri și matematicieni, recunoaște că guvernul federal „nu își îndeplinește obligațiile în domeniul învățămîntului”. Din mesajul D.Sale reiese și aceea că învățămîntul superior continuă să fie numai la îndemîna claselor avute. „Peste jumătate din toți părinții care au copii de vîrstă școlară vor să-i trimită să studieze la colegii, dar numai o treime din ei sînt în stare s-o facă. Aproape 40 la sută din cei ce frecventează colegiile nu le termină și numai cîțiva din ei continuă învățămîntul profesional după terminarea colegiilor. Lipsa ajutorului necesar studenților este principala cauză a acestor rezultate alarmante”. Președintele S.U.A. semnalează și alte deficiențe: laboratoarele și bibliotecile supra-aglomerate și învechite din numeroase colegii, învățători și profesori nepregătiți, lipsa de clădiri școlare.

Deficiențele sistemului de învățămînt din Statele Unite ale Americii — arată mesajul prezidențial în continuare — au dus la creșterea criminalității în rîndurile tîneretului, la șomaj și la irosirea inutilă de resurse umane.

DI John Kennedy cerea aprobarea unui proiect de lege „pentru îmbunătățirea educației”, prevăzînd furnizarea unei asistențe pentru statele federale în sarcina cărora cade învățămîntul public în Statele Unite. O dată pînă la care urmează să se înfăptuiască propunerea, președintele Statelor Unite ale Americii nu a fixat. Desigur că și acest fapt l-a determinat pe cunoscutul economist american Victor Perlo să scrie, cu vizibilă amărăciune: „Este adevărat că au fost prezentate Congresului și unele propuneri privind ajutorul federal pentru învățămînt, calificarea și crearea de posturi pentru tîneret (în rîndurile căruia șomajul este foarte mare), sau privind ameliorarea alocațiilor de șomaj, o asistență medicală parțială pentru bătrîni și altele. Fiecare din aceste propuneri se limitează însă mai ales la ridicarea problemei, fără a se urmări soluționarea ei concretă”. În schimb, cheltuielile militare cresc vertiginos. Bugetul Statelor Unite ale Americii pe exercițiul financiar 1963—1964, care începe la 1 iulie, prevede la capitolul cheltuielilor considerabila sumă de 98,8 miliarde dolari. El este, deci, după expresia economistului citat, „un buget record”, „depășind cu o jumătate miliard bugetul cel mai umflat în trecut și anume cel al ultimului an al celui de al doilea război mondial. Și ca și atunci, principalul conținut al actualului buget — spune Victor Perlo — sînt cheltuielile militare, care se cifrează la 62,3 miliarde dolari (dintre care cheltuielile militare directe 55,4 miliarde dolari). Aceasta înseamnă o creștere cu circa 4 miliarde într-un singur an. Au sporit sumele alocate pentru dezvoltarea tehnicii rachetelor militare, cît și pentru finanțarea înarmărilor „clasice”, fiind prevăzut chiar un spor pentru salariile personalului din forțele armate, ceea ce contrastează cu încercările administrației de a „îngheța” sa-

larile din industria civilă". (Citat din ziarul „Scînteia”, nr. 5799/1963).

În încheierea mesajului, Dl John Kennedy subliniază deosebita importanță care se acordă în Uniunea Sovietică problemelor învățămîntului. „Instituțiile de învățămînt superior sovietice — se spune în mesaj — pregătesc de trei ori mai mulți ingineri și de patru ori mai mulți medici decît Statele Unite... Uniunea Sovietică pregătește de două ori mai multe cadre de oameni de știință și tehnicieni decît S.U.Ă. Totodată, Uniunea Sovietică a lichidat practic neștiința de carte, sporind de la începutul acestui secol de 23 de ori numărul persoanelor care au peste șapte clase”. (Citat din ziarul „Scînteia”, nr. 5789/1963).

În numeroase țări capitaliste din Europa (Franța, Anglia, R. Federală Germană, Italia) și Asia (Japonia) lipsesc săli de clasă și cadre didactice la toate nivelurile de învățămînt, lipsesc cămine și cantine, lipsesc posibilități de plasament corespunzătoare pregătirii de specialitate. Pentru tineretul muncitor din industrie și comerț nu se face nimic în scopul ridicării nivelului său cultural, iar despre înlesniri de ordin social nici vorbă nu poate fi, căci patronii marilor trusturi și întreprinderi au alte griji decît aceea de-a „jertfi” măcar firimiturile fabuloaselor lor profituri pentru această categorie de salariați ai lor.

Nu e de mirare că în aceste condiții lumea capitalistă e din ce în ce mai des zguduită de greve ale tineretului studios și ale oamenilor de carte, iar solidarizările acestora cu muncitorii, în luptele ce le duc pentru satisfacerea revendicărilor lor legitime, sînt din ce în ce mai frecvente. Ei își dau seama că cursa înarmărilor vămuiește nemilos sectorul cultural, de la abecedar și pînă la învățămîntul universitar.

*

Dar în țările comunității socialiste — căreia îi aparținem și noi — tineretul nu este numai beneficiarul excelentelor condiții de dezvoltare multilaterală, care-i stau la dispoziție cu mărinimie. Beneficiarul este, totodată, părtaş activ și direct la acțiunile de zidire nouă, pe care le duc toate popoarele noastre — și chezaș al perpetuării și sporirii roadelor lor.

Părtașia tineretului nostru la zidirea vieții celei nouă se concretizează în noua sa atitudine față de muncă — concepută, socialist, ca o îndatorire de onoare — și în împletirea cunoștințelor teoretice cu necesitățile vieții practice, în așezarea științei de carte în slujba producției, în respectul față de proprietatea obștească — bun al întregului popor muncitor — și în subordonarea gusturilor și aspirațiilor personale intereselor superioare și necesităților obiective ale vieții obștești. „Cultura în România de azi — preciza Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej în cuvîntarea ținută la Universitatea din Djakarta — e o cultură profund democratică prin sursele ca și prin destinația ei, pătrunsă de spirit umanist și încredere în viitor, aspirînd spre

slujirea valorilor celor mai trainice ale umanității, cultivînd idealul păcii și prieteniei între popoare".

Idealul păcii și prieteniei între popoare — idealul major al zilelor noastre — interesează de două ori tineretul: ca pârtaș actual la făurirea lui — alături de generația mai vîrstnică — și ca moștenitor direct al lui, fiindcă tineretului îi revine sarcina cinstitoare de-a perpetua și consolida acest ideal pînă la transformarea lui în *climat normal*, unic și statornic, de desfășurare a relațiilor dintre oameni și popoare.

Ca să corespundă acestei misiuni de profunzime și de întindere pan-cosmică, tineretul trebuie crescut în calea păcii, energia și entuziasmul lui trebuie cheltuite pentru triumful universal al păcii și prieteniei, al bună-voinii și înfrățirii. Cu alte cuvinte, ceea ce se face în această direcție de către popoarele comunității socialiste trebuie generalizat: tineretul *î n t r e g i i* lumi — fără deosebire de rasă și religie, de naționalitate și ocupație — trebuie astfel îndrumat încît să se pătrundă de conștiința răspunderii pentru conservarea și sporirea calitativă a moștenirii pe care o preia — ca pe-o ștafetă de onoare, în plin marș spre viitor — de la generația ce se apleacă spre firescul asfințit al ostanelor ei devotate.

E cuvînt prea adevărat că „cine merge cu încredere pe calea dezvoltării și progresului, cine privește viitorul cu optimism, nu are nevoie de război, îl interesează în mod vital *p a c e a*". (N. S. Hrușciov în cuvîntarea rostită la cel de al VI-lea Congres al P.S.U.G.; în „Scînteia”, nr. 5775/1963). Popoarele țărilor din comunitatea socialistă sînt în primul rînd și vital interesate ca pacea să fie menținută și consolidată.

Grija statelor comunității socialiste de a-și crește tineretul în calea păcii este ceva de sine-nțelese, ca o îndatorire permanentă de nivel înalt, național și statal.

Dar ele vor ca această preocupare să nu rămînă limitată la zona noastră, ci să capete proporții universale, fiindcă numai astfel poate fi garantată eficacitatea ei deplină. Lumea păcii și prosperității, pe care o rîvnesc toți oamenii cinstiți și simpli de pretutindeni — și către ale cărei zări cruțate de pîrjoliri și vărsări de sînge popoarele comunității socialiste merg „cu toate pînzele întinse” — va fi cu atît mai curînd transformată din năzuință în realitate cu cît tineretul zilelor noastre o să fie mai ferm legat de idealurile păcii, mai pătruns de necesitatea coexistenței pașnice, de nobilele simțăminte ale frățietății, armoniei, prieteniei și bunăvoinii față de toți oamenii, față de toate popoarele, fără nici o discriminare.

Această năzuință superioară a dat naștere uneia din cele mai frumose intervenții înregistrată în analele Organizației Națiunilor Unite.

Se știe că la cea de-a 15-a sesiune a Adunării Generale a Organizației

Națiunilor Unite, conducătorul delegației Republicii Populare Române, Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej, a arătat că tînăra generație poate și trebuie să joace un rol important, activ, în favorizarea ȧelurilor păcii și coexistenței pașnice. DSA a subliniat atunci însemnătatea propunerii guvernului român privind înscrierea pe ordinea de zi a sesiunii a punctului intitulat: „*Măsurile pentru promovarea în rîndurile tineretului a ideilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare*”. „Considerăm — a arătat cu acel prilej Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej — că Adunarea Generală a O.N.U. ar aduce un real serviciu cauzei păcii dacă ar recomanda guvernelor și organizațiilor specializate să acorde o atenție sporită problemelor legate de promovarea în rîndurile tineretului a ideilor păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare și ar iniția elaborarea unei convenții internaționale în acest sens”.

Inițiativa guvernului român a fost o expresie a contribuției constructive pe care toate țările socialiste înțeleg s-o aducă în sprijinul păcii. Ea a stînit dintru început un viu interes și ecoul pe care l-a avut pe plan internațional a fost deosebit de favorabil.

Ca urmare a propunerii guvernului țării noastre — încă la aceeași sesiune — Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a adoptat în unanimitate o rezoluție care recomanda tuturor guvernelor, organizațiilor neguvernamentale și persoanelor: *să întreprindă acțiuni eficiente pentru a sprijini promovarea ideilor păcii în rîndurile tineretului*.

Această inițiativă a guvernului român a cîștigat — în perioada care a trecut de la lansarea ei — adeziunea unui șir de organizații naționale și internaționale, ca și a mai multor personalități din diferite țări ale lumii.

În urma recomandării Adunării Generale a O.N.U., problema îndrumării tineretului a venit în discuția Conferinței generale a U.N.E.S.C.O., ale cărei lucrări s-au desfășurat la Paris, la sfîrșitul anului 1962. Conferința, în ședința sa din 4 decembrie 1962 — cu 56 voturi și o abținere — a adoptat rezoluția propusă de Republica Populară Romînă. O zi mai tîrziu, la O.N.U. a fost difuzat ca document al acestei organizații proiectul de Declarație propus în aceeași problemă de delegația romînă. El are următorul cuprins:

Adunarea generală,

Reamintind că prin Carta Națiunilor Unite popoarele s-au declarat hotărîte să izbăvească generațiile viitoare de flagelul războiului;

Reamintind că Națiunile Unite au proclamat prin Cartă credința lor în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea persoanei umane și în egalitatea în drepturi a indivizilor și națiunilor;

Reafirmînd principiile cuprinse în Declarația universală a drepturilor omului, Declarația cu privire la acordarea independenței

țărilor și popoarelor coloniale (rez. 1514/XV), Declarația drepturilor copilului (rez. 1386/XIV), art. 14 al proiectului Pactului drepturilor economice, sociale și culturale, precum și rez. 1572 (XV) în conformitate cu care tinăra generație trebuie educată în spiritul păcii, înțelegerii, toleranței și prieteniei între națiuni.

Ținând seama că în conflagrațiile care au zguduit omenirea tineretul a fost acela care a avut cel mai mult de suferit și care a dat cele mai multe jertfe;

Convinsă că tinăra generație vrea să-și vadă asigurat viitorul și că pacea constituie principala garanție pentru îndeplinirea aspirațiilor sale de fericire;

Conștientă de rolul activ pe care tineretul îl joacă în societate în toate domeniile de activitate și de faptul că în viitorul apropiat tinăra generație este chemată să conducă destinele omenirii;

Conștientă că în epoca noastră de realizări gigantice în domeniul științei și tehnicii, energia, entuziasmul și spiritul creator al tineretului trebuie să fie dedicate în întregime progresului și prosperității tuturor popoarelor lumii;

Convinsă că educația tinerei generații, precum și schimburile libere de tineri și de idei în spiritul păcii, respectului reciproc și înțelegerii între popoare vor contribui la îmbunătățirea relațiilor internaționale și la întărirea păcii și securității generale;

P r o c l a m ă p r e z e n t a D e c l a r a Ț i e asupra principiilor privind promovarea în rândurile tineretului a idealurilor de pace, de respect reciproc și de înțelegere între popoare și invită guvernele naționale și toți factorii răspunzători pentru formarea tineretului să recunoască principiile conținute în această Declarație și să se străduiască să asigure respectarea lor prin măsuri legislative și de altă natură.

I. Tinăra generație trebuie să fie educată în convingerea că în zilele noastre războiul poate și trebuie să fie eliminat din viața societății și că coexistența pașnică și dezarmarea generală și totală sînt absolut necesare omenirii. Tineretul trebuie ferit de efectele nefaste ale propagandei de război sub orice formă s-ar manifesta ea.

II. Educația tineretului trebuie să fie orientată în direcția înțelegerii și cooperării internaționale, să promoveze ideile prieteniei și respectului reciproc între popoare, ale democrației și progresului omenirii.

Manualele școlare, publicațiile, filmele, televiziunea și celelalte mijloace de informare destinate tineretului trebuie să promoveze în rândurile lui ideile păcii, umanismului, libertății, fraternității, soli-

darității internaționale, care să contribuie la apropierea între popoare.

III. Tineretul trebuie să fie educat în spiritul deplinei egalități în drepturi a tuturor popoarelor și raselor. Ideile de natură a încuraja, sub orice formă, colonialismul și rasismul, sau care urmăresc menținerea sau crearea de privilegii pentru unele state în detrimentul altora trebuie să fie combătute ca dăunătoare pentru educarea tinerei generații.

IV. Trebuie încurajate și sprijinite schimburile libere, vizitele, călătoriile, festivalurile și întâlnirile tinerilor în scopuri educative științifice, culturale, artistice, sportive, menite să contribuie la cunoașterea, apropierea și înțelegerea reciprocă a tinerilor din toate țările.

V. Trebuie încurajată asocierea tineretului pe plan național și internațional în scopul promovării ideilor păcii, coexistenței pașnice, abolirii definitive a colonialismului, egalității în drepturi a tuturor națiunilor.

La opera de educare a tineretului în spiritul acestor idei este necesar să fie atrase fără discriminare, organizațiile naționale și internaționale de tineret.

Trebuie interzisă crearea de organizații care ar promova în rândurile tineretului ideile războimice, revanșarde, ideile inegalității națiunilor și raselor și ale oprimării coloniale.

VI. Educarea tineretului trebuie să aibă drept scop formarea unor oameni cu înalte calități morale, atașați profund nobilelor idei ale păcii, libertății, egalității și fericirii tuturor, ale dragostei și respectului față de om și de munca sa creatoare.

Tinăra generație trebuie să dobândească conștiința responsabilităților ce-i revin în lumea de mâine, pe care este chemată să o conducă și să fie însuflețită de încrederea în viitorul fericit al omenirii.

Interesul arătat față de propunerea română își are izvorul în faptul că ea răspunde unor cerințe reale. Tineretul lumii este cel ce a avut totdeauna cel mai mult de suferit de pe urma războaielor. El este vital interesat în menținerea păcii, căci *menținerea și consolidarea păcii este condiție primordială a împlinirii aspirațiilor sale de viitor*. Nici unui om cinstit, cu simț de răspundere față de soarta păcii, nu-i poate fi indiferent modul în care este îndrumat tineretul: dacă el este educat în spiritul respectului față de munca pașnică, cultura și viața altor popoare — sau e crescut în spiritul urii rasiale, al militarismului, revanșismului și războiului.

În aceste condiții apare cât se poate de evidentă justetea și oportunitatea inițiativei țării noastre. *Această inițiativă* nu se limitează la enun-

țarea de principii generale, ci — așa cum se vede și din proiectul de Declarație reprodus mai sus — *prevede acțiuni concrete, practice* pentru ca tînăra generație să-și dezvolte conștiința responsabilităților ce-i revin în lupta pentru pace.

Inițiativa romînă cu privire la îndrumarea tineretului în făgașul ideilor de pace constituie parte integrantă a strădaniilor desfășurate de țara noastră — împreună cu celelalte țări ale comunității socialiste, cu toate statele și popoarele iubitoare de pace — pentru preîntîmpinarea primejdiei unui nou război și pentru apropierea între popoare. De aceea ea este o contribuție de seamă la cauza păcii și coexistenței pașnice.

N-a trecut decît o lună și ceva de la adoptarea acestui document care face deosebită cinste țării noastre și el a și început să dea roade. Într-adevăr, la 30 ianuarie a. c. subcomisia O.N.U. pentru problemele discriminării rasiale a adoptat un proiect de declarație în care condamnă născocirile cu privire la superioritatea rasială și le califică drept „false din punct de vedere științific, condamnabile din punct de vedere moral, nejuste și periculoase din punct de vedere social”. Proiectul de declarație arată că discriminarea rasială „constituie o încălcare flagrantă a Cartei O.N.U.”. El cere statelor membre ale O.N.U. să dea imediat curs declarației și „să depună eforturi susținute pentru a preîntîmpina discriminarea în domeniul drepturilor politice, al religiei, educației, închirierii de locuințe și accesului în localurile publice”.

Discriminările rasiale și de altă natură, prevăzute în acest proiect de declarație, nu contribuie la apropierea dintre oameni. Dimpotrivă, îi dezbine și îi învrăjlesc, înveninează relațiile dintre ei. Cele ce se petrec astăzi în Africa de Sud și în alte părți, arată de ce este în stare buruiiana rea a rasismului.

Marile dezbateri ale creștinătății contemporane — care au avut loc la Praga, la Rhodos și la New-Delhi — au inclus în preocupările lor, într-o formă sau alta, și luarea de atitudini, de pe poziții creștinești, față de acele manifestări care dezbine pe oameni, primejduiesc pacea, frînează sălășluirea în lume a climatului de cooperare în bunăvoință și respect reciproc la care aspiră opinia publică internațională, masele omenești de pretutindeni. Eaolaltă cu celelalte categorii de cetățeni, tinerii din Republica Populară Romînă au trebuință de pace — chează țihnei prezente și a înfloririlor viitoare. Sîntem mulțumitori ocîrmuirii de stat a Patriei noastre pentru faptul că după ce în interiorul țării face tot ce e necesar ca tineretul nostru să se poată dezvolta și pregăti în condiții optime, pune la dispoziția lumii întregi — prin inițiativa adoptată de Organizația Națiunilor Unite — indicațiile de amănunt în scopul îndrumării corecte și sănătoase a tinerilor de pretutindeni.

PENTRU CONTINUA INFLORE A PATRIEI

Un Decret al Consiliului de Stat al Republicii Populare Romine a fixat pe data de 3 martie a. c., alegeri de deputați în Sfaturile Populare ale orașelor raionale și ale comunelor. Astfel de alegeri, potrivit prevederilor legale în vigoare, se țin din doi în doi ani.

În scopul aducerii la îndeplinire a dispoziției cuprinse în amintitul decret au fost constituite comisiile electorale comunale și ale orașelor raionale, precum și comisiile electorale de circumscripție. Ele cuprindeau aproape patru sute de mii de membrii designați de adunările cetățenești. S-au constituit birouri ale „Frontului Democrației Populare”. Listele de alegători au fost întocmite și afișate: ele cuprindeau pe toți cetățenii cu drept de vot (care au împlinit vârsta de 18 ani, fără deosebire de rasă, naționalitate, sex, religie, grad de cultură sau durata domiciliului).

Candidații F.D.P. au fost desemnați în adunări publice la care au luat parte peste cinci milioane de cetățeni. Ei sînt muncitori frunțași și maeștri ai recoltelor bogate, slujbași publici cunoscuți și prețuiți pentru cinstea și osîrdia lor, tineri și vîrstnici, bărbați și femei, tehnicieni și intelectuali legați de popor. Într-un cuvînt: oameni care s-au ridicat în atenția și prețuirea obștească prin virtuți civice dovedite, prin alipirea lor sinceră, entuziastă și activă față de cuceririle și înfrăptuirile poporului muncitor, astăzi stăpîn în țara lui, patrioți înflăcărați care pun interesele personale, de fiecare dată, mai prejos de interesele obștești, oameni noi cu care ne mîndrim pe bună dreptate și pe umerii zdрави ai cărora se reazimă de obicei ducerea la îndeplinire, promptă și cu spor, a îndatoririlor cetățenești.

Larga participare obștească la pregătirea alegerilor de la 3 martie a. c. dovedește în chip deosebit de grăitor încrederea deplină pe care populația țării noastre o are în politica înțeleaptă a ocîrmuirii Republicii Populare Romine, politică de pace și propășire obștească. Pe de altă parte, interesul viu manifestat de cetățeni față de aceste alegeri vădește indirect obșteasca convingere că ele vor duce la întărirea sfaturilor populare și la îmbunătățirea neconținută a activității lor.

Dar și pînă acum sfaturile populare și-au îndeplinit cu încercată priecere și cu zel patriotic menirea lor de organe locale ale puterii de stat. Aflindu-se mereu la dispoziția cetățenilor, bucurîndu-se de încrederea și dragostea lor, sfaturile populare au extras din vîlaga înțelepciunii lor colective — ca dintr-un zăcămint inepuizabil de metale nobile — nenumărate propuneri pentru pornirea unor acțiuni gospodărești dovedite ca deosebit de utile. Astfel de inițiative — care vădesc alipirea caldă și statornică a cetățenilor față de orînduirea de stat democrat-populară — au contribuit de fiecare dată la din ce în ce mai buna gospodărire a satelor și orașelor de provincie, la înfrumusețarea și înzestrarea lor cu mijloace și manifestări menite să ridice nivelul de trai al locuitorilor lor. Atrăgînd la muncă de colaborare mase tot mai largi de cetățeni, comitetele executive ale sfaturilor populare, deputații lor peste tot, au dovedit o remarcabilă capacitate de stimulare a inițiativei creatoare a acestora, au pus în valoare cu promptitudine și iscusință însușirile de buni gospodari care caracterizează pe toți cetățenii conștienți.

Roadele acestei activități de colaborare n-au întîrziat să se concretizeze în înfăptuirile locale fără precedent, cu care pe drept se mîndresc orașele raionale și așezările rurale de astăzi. Ele sînt la nivelul superior al politicii înțelepte — închinată înfloririi Patriei republicane — pe care o duc ocîrmuirea de stat a țării noastre.

Starea de înapoiere a satului și a tirgului de provincie a fost curmată pentru totdeauna. Altul e acum profilul lor, alta e viața localnicilor. O nouă viață a pătruns biruitoare, cu adierile ei întremătoare, pînă și în cele mai ferite așezări rurale, spîntecînd și destrămind beznele lăsate moștenire de stăpînirea burghezo-moșierească, dezmoînd, primenind, aerisind oameni și locuri. Sute de mii de case noi au fost clădite la sate în anii din urmă și nenumărate școli. Numai în perioada 1959—1962 au fost construite circa 7 300 săli de clasă. Căminele culturale, dispensarele, casele de nașteri au apărut peste tot, ca tot atîtea difuzoare ale culturii și paznici ai sănătății populației.

Pînă la instaurarea regimului de democrație populară, orașele noastre de provincie „au moțait într-un fel de somnolență în care, din cînd în cînd, dar la răstimpuri foarte lungi — cum se exprimă unul din scriitorii noștri mai vechi (Dl Tudor Teodorescu Braniște în rev. „Contemporanul”, nr. 8/854/1963) — pavarea cu piatră cubică a unei străzi sau clădirea unei școli primare lua proporțiile unui eveniment de importanță epocală. Primarii se schimbau odată cu guvernele, dar aceasta nu aducea decît o singură modificare în aspectul orașului: vardistul de noapte, care pînă atunci păzise casa primarului căzut în opoziție, își lua banca de lemn și sticla de rachiu ca să se mute în fața casei noului primar, abia așezat în scaun”.

Impulsul de viață nouă care a cuprins aceste așezări provinciale este

vizibil, între alte, în campania de construcții de locuințe, care a luat proporții republicane. Dispar noroadele clocite în care zăceau îngropate orașele mai mici, iar cocioabele deșelate care-și etalau înșăfășirea jalnică pînă și-n ulițele de centru sînt din ce în ce mai vădit eliminate din urbanistica actuală, înaintată, înnoitoare. Generația de mîine se va mai putea întîlni cu ele doar în literatură și în pictură și, poate, prin colecțiile de cărți poștale, antice, ale bunicilor.

La sate — mai ales de cînd socializarea agriculturii a făcut din ogoarele unite ogorul tuturor — bunăstarea se instalează temeinic. De la slovenirile de începător în deslușirea buchilor, țăranul — astăzi dedat cu cartea ca și cu unealta de lucru — a trecut la cartea de specialitate: agricultură, pomicultură, viticultură, ș. a. El știe acum — nu din auzite, ci din proprie experiență — că dacă „ai carte, ai parte” de-o viață nouă, înlesnită din toate punctele de vedere.

Remarcabilă este grija de om, care formează preocuparea de căpetenie a actualei ocîrmuirii de stat a țării noastre, ieșită din popor și sprijinită cu convingere și însușire de popor.

Se știe cum ne prezentăm nu demult sub raport sanitar: dețineam unul din locurile cele mai defavorabile în statistica mondială a mortalității generale și infantile, a mortalității prin tuberculoză, prin boli infecto-contagioase, ca și a morbidității prin alte multe boli. Un document oficial din vremea aceea (Enciclopedia Romîniei. Vol. I, 1938) recunoștea că „marea masă a populației noastre este practic lipsită de orice asistență medicală”.

„În prezent — arată Dl. Prof. univ. Dr. Voinea Marinescu, ministrul Sănătății și Prevederilor Sociale (în „Scînteia”, nr. 5769/1963) — asigurarea populației cu medici în țara noastră, este potrivit statisticilor Organizației Mondiale a Sănătății, dintre cele mai bune, revenind aproximativ 700 locuitori la un medic și mai puțin de 300 locuitori la un lucrător medical sanitar. În mediul rural își desfășoară activitatea circa 7.000 de medici și 17.000 de cadre medii sanitare, față de 1.486 medici și 4.850 cadre medii în anul 1938”. Medicul de țară este astăzi un prieten și un sfătuitor al săteanului. Asistența medicală e gratuită și s-a îmbunătățit față de trecut. Statul înzestrează unitățile sanitare cu cele mai moderne scule și medicamente.

Nivelul stării de sănătate a populației crește statornic. Date rezultate din analiza bugetului familiei arată că crește consumul alimentar al populației.

Alimentația îmbunătățită calitativ și cantitativ, vasta campanie de construcție de locuințe, alimentarea cu apă a orașelor, extinderea canalizării și iluminatului electric au făcut ca indicii de dezvoltare fizică a

populației să crească. „Datele comparative, obținute pe baza studiilor efectuate în anii 1950 și 1957 asupra unui număr de peste 310.000 de copii de la 0—18 ani, indică o creștere în greutate care atinge valori de 5,8 kg, în înălțime pînă la 6,2 cm. și a perimetrului toracic pînă la 3,9 cm”. Pe de altă parte, s-a constatat că — potrivit statisticilor — „în anii puterii populare, durata medie de viață a crescut de la 42 la 66 de ani”. (Art. cit.). Efectele nutriției îmbunătățite, dezvoltarea industriei noastre de medicamente — ale căror prețuri au fost reduse în 6 rinduri din 1952 încoace, cu 5—50 la sută, — asigurarea cu pensii a oamenilor muncii, recuperarea medicală și socială a invalizilor prin aplicarea celor mai avansate metode de tratament, combaterea bolilor cronice-degenerative și alte măsuri de ocrotire a sănătății populației, sînt astăzi lucruri de sine-nțelese în preocupările ocîrmuirii noastre de stat, a sfaturilor populare peste tot.

Dar acestea sînt doar unele din realizările obținute de poporul nostru harnic și vrednic, pornit pe calea unei propășiri fără egal în tot trecutul nostru. Comunicatul Direcției Centrale de Statistică cu privire la îndeplinirea planului de stat al Republicii Populare Romîne pe anul 1962 ne arată că față de anul 1961, producția globală industrială a crescut cu 14,7 la sută, cea a mijloacelor de producție cu 17,7 la sută și cea a bunurilor de consum cu 10,2 la sută. Planul pe 1962 a fost depășit la majoritatea produselor industriale: energie electrică, cărbune, țiței, benzină, motoare electrice, mașini agricole, produse chimice, țesături, încălțăminte, mobilă, cherestea, preparate de carne, unt, zahăr, pește, ș. a. Aceste rezultate îmbucurătoare asigură noi victorii ulterioare în bătălia susținută pe care ocîrmuirea de Stat o duce — sprijinită de noi toți — pentru făurirea unei vieți din ce în ce mai luminoasă și mai îmbelșugată. În expunerea făcută la ședința solemnă a Marii Adunări Naționale, cu prilejul celei de-a XV-a aniversări a proclamării Republicii Populare Romîne, Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Stat, a arătat — cu date tehnice de amănunt — obiectivele planului de stat pe 1963 (al patrulea an al șesenalului nostru), spre realizarea cărora își îndreaptă în prezent eforturile oamenii muncii de la orașe și de la sate.

Deputații aleși în sfaturile populare comunale și ale orașelor raionale la 3 martie a. c., sînt chemați să mobilizeze masele de cetățeni la îndeplinirea și depășirea acestor obiective mărețe.

O vor face, pentru că sînt înțelepțește îndrumați de ocîrmuirea țării — și pentru că toți sînt pătrunși de zel patriotic, de fierbinte dragoste de popor, de voință luminată de-a adăuga noi victorii la cuceririle de pînă acum ale puterii populare.

Noii deputați ai sfaturilor populare orășenești și comunale se bucură de încrederea și sprijinul întregului nostru popor: ei sînt expresia voinței

obștești de înaintare pe front larg în spre bucuriile zilei de mâine, înfrumusețată de construcțiile socialiste.

Slujitorii bisericești și credincioșii pe care-i păstoresc ei, dându-le votul la alegerile din 3 martie a. c., se angajează solemn — în deplina conștiință a îndatoririlor creștinești și cetățenești pe care le au — să sprijinească întru cuvânt și faptă munca binecuvântată de înflorire a Patriei pe care o vor desfășura nou-aleșii deputați în sfaturile populare comunale și ale orașelor raionale.

REDACTIA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

SFÎNTUL VARNAVA CIPRIOTUL — APOSTOL AL ELENIȘTILOR

Crice nume omenesc are un înțeles obiectiv. Dar de cînd e lumea — și, probabil, cît va fi lumea — numele a spus și va spune ceva despre cel ce-l poartă: fie cum este, fie cum ar fi putut să fie, fie — mai ales — cum l-au dorit să fie cei ce l-au botezat sau înzestrat cu numele respectiv. Așa că — viața cere acest lucru — la înțelesul obiectiv al unui nume adăugăm într-o formă sau alta, mărturisită sau nu, și înțelesul lui subiectiv.

Numele propriu „Iosif” se întâlnește adeseori la evreii biblici. Ca multe alte nume proprii ebraice biblice, el are înțeles manifest religios, monoteist: „El (Dumnezeu) să adauge, să înmulțească” (probabil: însușirile pozitive native).

Prin dreptul Iosif — logodnicul Preasfintei Fecioare Maria și ocrotitorul vremelnice al Pruncului Iisus — numele acesta pătrunde în nomenclatura creștină cea mai frecventă.

L-a purtat, în veacul apostolesc, unul din așa-zișii „frați” ai Mîntuitorului. (Vezi Matei 13, 55; 27, 56). L-a purtat demnul și mărinimosul „ucenic tănuit” al Fiului lui Dumnezeu. Întrupat, Iosif din Arimateia, în mormîntul nou al căruia a fost îngropat pentru trei zile biruitorul morții, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. (Vezi Matei 27, 57. 59; Marcu 15, 43. 45; Luca 23, 50 și Ioan 19, 38). L-a purtat Iosif Varsava, poreclit Justus, bărbat statornic în credință, care l-a urmat pe Domnul tot timpul petrecerii Sale în exercițiul activității mesianice și care, tocmai de aceea, era socotit a fi deopotrivă cu Apostolii cei doisprezece. (Vezi F. Ap. 1, 21—23). L-a purtat, în sfîrșit, fruntașul creștin al veacului apostolesc care constituie obiectul expunerii de față.

De 27 de ori pomenește Noul Testament numele lui — fără să punem la socoteală mențiunile indirecte, pronominale — și parte din vredniciile care-i împodobesc amintirea. Din acestea, 22 sînt mențiuni lucanice, făcute în cartea Faptele Apostolilor (4, 38; 9, 27; 11, 22. 30; 12, 25; 13, 1. 2. 7. 43. 46. 50; 14, 12. 14.

20; 15, 2. 12. 22. 25. 35. 36. 37. 39). Celelalte 5 îi aparțin Sfîntului Apostol Pavel (I Cor. 9, 6; Gal. 2, 1. 9. 13; Col. 4, 10).

Proveniența acestor mențiuni arată deslușit — fără alte indicații, care de-altcun ne stau la dispoziție chiar în textele menționate — că avem de-a face cu un fruntaș creștin al veacului apostolesc din anturajul Sfîntului Apostol Pavel.

Așa și este — dar, pînă acolo, el avea să se afirme pe cont propriu ca unul din cei mai destoinici și mai zeloși următori ai lui Hristos Mîntuitorul.

Purta porecla de „Varnava” (Bar-nebi=fiul mîngîierii).

Cine i-a dat-o? Ne spune textul din F. Ap. 4, 36: înșiși Sfinții Apostoli. Cu evidenta lor capacitate de cunoaștere a oamenilor — dobîndită în contact permanent cu oamenii din mijlocul cărora se trăgeau și desăvîrșită la școala pe care le-a făcut-o Mîntuitorul — ei și-au dat seama curînd că Iosif poseda însușirea aleasă de-a pătrunde în sufletele semenilor, de-a le inspira încredere, de-a le intui și împărtăși năzuințele, de a-i cuceri sufletește. Insușirea aceasta avea să-i fie de cel mai mare folos în cursul activității sale de propovăduitor al Evangheliei lui Hristos.

Levit prin obîrșie (cf. F. Ap. 4, 36), a viețuit o vreme în insula Cipru, unde probabil se și născuse. Aparținea deci evreilor din diaspora și — ca mai toți aceștia, fără să slăbească în atașamentul lor pentru credința și instituțiile monoteiste ale religiei mozaice — poseda, în consecință, nu numai orientări mai largi sub raport cultural și concepțional peste tot, ci și vederi mai puțin exclusiviste sub raport religios și național. Acestea aveau să-i permită trecerea lină, fără zdruncin, la creștinism și însușirea unei atitudini de dreaptă prețuire a valorii și demnității omului, indiferent de apartenența sa religioasă sau etnică.

Ca atîția alți iudei din diaspora, din bunăvreme a revenit în patrie și s-a sălăsluit la Ierusalim, unde avea o soră (mai puțin probabil să-i fi fost cumnată): pe generoasa fruntașă Maria, mama Sfîntului Evanghelist Ioan Marcu. (Vezi F. Ap. 12, 12 combinat cu Col. 4. 10).

Metropola iudaică — inima arzîndă a monoteismului precreștin — străbătea atunci o perioadă agitată a istoriei ei. Episodul cu Iisus Nazarineanul, cel răstignit între doi făcători de rele sub Pilat din Pont, departe de-a se fi stins, tindea să ia proporții. Cei ce credeau în realitatea învierii Lui erau din ce în ce mai numeroși și mai decisi să stăruie pe calea cea nouă a credinței în Iisus. Vîrfurile conducătoare iudaice — fariseii și căr-

turarii, arhieriei și ceilalți sinedriști — intraseră în panică, recunoscându-și încetul cu încetul neputința de-a stăvili convertirile la creștinism când chiar unii din rîndurile lor — și nu din cei „mai de rînd” — dezertaseră la „eresul nazarinenilor”. (Vezi F. Ap. 24, 5 combinat, eventual cu F. Ap. 6, 7). Răstignitul de pe Golgota devenise incomod pentru călăuzitorii „orbi” ai norodului palestinian, mai incomod decît Invățătorul pașnic de pe Muntele Fericiilor — și chiar decît neînduplecatul Profet care alungase cu biciul pe cei ce prefăcuseră „casa Tatălui Său” în vatră de bîlci.

Dar mai mult decît vîlva care se făcuse în jurul lui Iisus Nazarineanul, lui Iosif Varnava Cipriotul trebuie să-i fi fost deosebit de agreabilă viața pe care o duceau creștinii ierusalimeni. Numai așa se poate explica faptul că s-a hotărît să debuteze în starea de creștin, pe care și-o alesese, sărăcindu-se de bunăvoie în scopuri caritabile și de perfecționare morală, — fapt consemnat explicit de exigentul istoriograf al începuturilor creștinismului care este Sfîntul Evanghelist Luca. (Cf. F. Ap. 4, 36—37).

Cuprinzînd într-o privire de ansamblu viața și activitatea acestui fruntaș al Bisericii veacului apostolesc, liniile ei de desfășurare — puține și clare — se deslușesc fără dificultate, precum urmează:

1. — membru de seamă al Bisericii-Mame din Ierusalim, Sfîntul Varnava devine curînd
2. — sprijinitor activ și influent al Sfîntului Apostol Pavel în fața cercurilor bisericești diriguitoare din Ierusalim și, în continuare,
3. — participant vremelnice la lucrarea de propovăduire a Evangheliei lui Hristos, săvîrșită de către același Apostol, pentru a sfîrși apoi
4. — în șiragul sfinților care populează calendarul nostru bisericesc

Să examinăm acum, cu cuvenita rînduială, fiecare din aceste sectoare ale vieții și activității sale.

I

Intrarea lui Iosif Varnava Cipriotul în șuvoiul de viață nouă al Bisericii-Mame din Ierusalim trebuie să se fi produs îndată după convertirea sa la Hristos. Faptul reprezintă prin el însuși o mărturie grăitoare a capacității de atracție sufletească pe care

o avea acea Biserică. Amintirea lui Iisus Nazarineanul era vie în rîndurile membrilor ei și dragostea de aproapele, poruncită de El, căpătase cea mai superioară formă de manifestare: caritatea, facerea de bine în folosul semenilor.

Frecventa una sau alta din numeroasele sinagogi ale evreilor eleniști din Ierusalim — despre care vorbește Sfîntul Evangelist Luca (vezi F. Ap. 6, 9) — atunci cînd Iosif Varnava Cipriotul ajunsese în posesiunea primelor amănunte privitoare la cele ce se petreceau în sînul obștei nazارينilor. Acestea i-au zguduit sufletul și l-au determinat să se preocupe serios de convertirea la Hristos.

Dar cum se prezenta atunci tînăra Biserică ierusalimiteană?

Covîrșită de mărețiile care urmaseră amărăciunilor proaspete în memoria membrilor ei: abia trecuse prin vămile aspre ale șovăielilor pricinuite de Sfintele Patimi, dar mormîntul aflat a treia zi deșert transformase în certitudine nădejdea ce însuflețea obștea ei religioasă pînă la prinderea Mîntuitorului în grădina Ghetsimani: Iisus era cu adevărat Fiul lui Dumnezeu și, deci, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat. Limbile de foc ale Cincizecimii curmaseră apoi destule ezitări: „ca la trei mii de suflete“ (F. Ap. 2, 41) primiseră Botezul întru numele Preasfintei Treimi. Alte două mii li s-au adăugat — îngroșînd efectivele „turmei mici“ de care vorbea cîndva Mîntuitorul (vezi Luca 12, 32) — după tămăduirea paralticului de la Poarta Frumoasă a templului ierusalimitean (cf. F. Ap. 4, 4).

Inregistrările lucanice — din F. Ap. 2, 42—47 și 4, 32 — 5, 11 — ne arată că primii pași făcuți de această întîie obște sau comunitate creștină pe calea dezvoltării ei ulterioare, normale, n-au fost pași șovăielnici: prin toate mijloacele duhovnicești care le stăteau la dispoziție, credincioșii ierusalimiteni procedau la consolidarea stării harice de binecuvîntările căreia s-au învrednicit a se împărtăși prin Botez.

În acest scop, credincioșii respectivi au intrat în „școala“ Sfinților Apostoli, care deveniseră — prin efectele Pogorîrii Duhului Sfînt — dascălii autorizați ai primei Biserici creștine. Mențiunea lucanică: „stăruiau în învățătura Apostolilor“ (F. Ap. 2, 42) afirmă — și confirmă — existența unei pregătiri religioase creștine, la nivel apostolic, a celor ce primeau Taina Sfîntului Botez. Ea se va prelungi în viața și practica de după aceea a Bisericii creștine primare în pregătirea catehumenilor și a neofitilor pentru primirea Tainei Sfîntului Botez, adică pentru teme-

luirea calității de membru al Bisericii creștine, calitate dobândită prin administrarea acestei sfinte taine.

Simultan cu aceasta, primii creștini din Ierusalim săvârșeau Sfânta Jertfă Euharistică — sîmburele cultului divin de mai apoi — și stăruiau în rugăciuni. Cît de bucuroși am fi să cunoaștem textele acestor prime rugăciuni alcătuite de înflăcărarea religioasă a întîiilor convertiți la Hristos! Intre ele, la loc de frunte, e cert că se afla modelul lor, adică rugăciunea pe care Domnul însuși ne-a învățat s-o rostim cu toată osîrdia: „Tatăl nostru“ (v. Matei 6, 9u).

„Tot sufletul“, spune textul lucanic — adică și cei ce încă nu se convertiseră la Hristos, după cum explică Sfîntul Ioan Hrisostom,¹ — era cuprins de „frică“ (emoție religioasă) în zilele acelea. Minunile ce se săvârșeau sub ochii creștinilor din Ierusalim, ca și schimbările profunde care se petreceau în viața lor îmbunătățită statornic sub raport moral, dovedeau că aci Dumnezeu însuși era la lucru, cu harul Său înnoitor de suflete. „Frica“ de care se vorbește în relatarea lucanică e emoția religioasă provenită din perceperea supranaturalului; e „frica“ întru nimic dăunătoare, nimănui, ci dimpotrivă, întremătoare de suflet, care cuprinsese oarecînd și pe cei din preajma preotului Zaharia, tatăl Sfîntului Ioan Botezătorul, cînd i s-a dezlegat graiul (cf. Luca 1, 65), ca și pe cei ce au fost de față la învierea fiului văduvei din Nain (cf. Luca 7, 16). „Frica“ aceasta nu suspendă și nu înnăbușă elanul religios, firesc, al celor credincioși, ci îl amplifică, îl însuflețește, îl dirijează ca să nu devieze. Ea ascute simțămîntul de respect față de Dumnezeu, de care sînt pătrunși credincioșii, și toarnă în suflete infuzii proaspete de încredere fiiască în ajutorul Lui. Pe destui iudei ierusalimiteni sau eleniști ai vremii aceleia simțămîntul acesta — nelipsit de-o reală putere de contagiune — îi frămînta lăuntric atît de insistent, încît unii sfîrșeau prin a pune capăt zbuciumului lor sufletelesc convertindu-se la viață nouă.

Ca unii care erau părtași și beneficiari ai acelorași visterii duhovnicești, primii credincioși creștini din Ierusalim au pus în practică credința lucrătoare prin iubire, dînd expresie concretă ideii mărinimoase de-a împărți frățeste întreolaltă și bunurile materiale ce le posedau. Înfrățiți în credință, în rugăciune și în bucuria pe care le-a sădit-o în suflete învierea lui Hristos — ur-

1 Com. la loc.

mată de înălțarea Să la cer și de revărsarea darurilor Duhului Sfânt la Cincizecime — creștinii ierusalimiteni au realizat, în Biserică, viața de obște și în ceea ce privește bunurile materiale. Iubirea de aproapele a fost practică atunci pînă în ultimele ei consecințe. *Εἶχον ἅπαντα κοινά* („toate le aveau de obște”) — constată Sfântul Luca (F. Ap. 2, 44). Firește, toate cele ce se puteau împărți frățeste cu aproapele, fără vătămarea prevederilor elementare ale moralei creștine.

Înainte de-a se ocupa încă o dată de această viață de comuniune frățescă întru dragoste creștinească, Sfântul Luca înregistrează faptul că membrii Bisericii-Mame din Ierusalim își împărțeau timpul — închinat Domnului — între rugăciunile rituale de la templu și frîngerea pîinii prin case. Legătura cu viața religioasă iudaică continuau s-o mențină cu rîvnă de zeloși și sinceri plinitori ai Legii mozaice. Lucrul acesta trebuie să-i fi convenit de minune lui Iosif Varnava Cipriotul, care era profund atașat instituțiilor străvechi ale poporului căruia îi aparținea.

Paralel cu frecventarea templului din Ierusalim, primii creștini puneau bazele cultului specific creștin. Numărul lor fiind în continuă creștere, pentru săvîrșirea de Hristos poruncită a frîngerii pîinii euharistice (cf. Luca 22, 19) se întruneau acum în mai multe case (cf. F. Ap. 2, 46), puse bucuros la dispoziția lor de Maria, mama Sfîntului Evanghelist Ioan Marcu (cf. F. Ap. 12, 12), de Iosif din Arimateia, de Nicodim sinedristul și de alți creștini cu dare de mîină, care aveau locuințe mai încăpătoare.

Intr-o astfel de casă — desigur în aceea a sorei lui, Maria, mama Sfîntului Ioan Marcu — a putut să vadă Iosif Varnava că împărțirea prinoaselor încheia programul unei zile petrecută în sfîntă comuniune, ca pentru Domnul. Fiecare credincios avizat la ajutorare frățescă își primea ofranda cu bucurie și cu inimă bună, lăudînd pe Domnul. Aceste mese ale dragostei creștinești (agape) se vor generaliza cu timpul, pentru o vreme, în bisericile veacului apostolesc.

Este de la sine-nțeleș că programul redat de Sfântul Luca înregistrează numai manifestările de viață religioasă ale primilor creștini din Ierusalim. Ca unii care viețuiau Domnului, dar viețuiau în lume, laolaltă cu alți oameni, care nu împărtășeau credința lor, primii creștini din Ierusalim împleteau viața de rugăciune cu desfășurarea obișnuitei munci productive, menită să asigure traiul de toate zilele. De era altfel, cu siguranță că și ocîrmuirea bisericească, și autorul inspirat ar fi luat atitudine

critică în această problemă, aducându-i la brazdă. Cazul creștinilor tesaloniceni — rezolvat energic, cum se știe, de către Sfântul Apostol Pavel, la anul 52 — e mărturie deplin satisfăcătoare în această privință.

Locuitorii Ierusalimului vedeau cu ochi buni evlavia primilor creștini. Rîvna cu care aceștia cercetau templul, îi măgulea și-i făcea să-i socotească — deocamdată — ca fiind „de-ai lor”. Dar mai ales faptele de iubire și într-ajutorare frățească pe care le săvîrșeau creștinii, îi umpleau de admirație pe iudeii neconvertiți. Doar fruntașii acestora erau de altă părere: vedeau cu durere și în ciudați cum li se macină trecerea de care pînă atunci beneficiau oarecum în exclusivitate. De fapt, simpatia obștească de care se bucurau mărturisitorii lui Hristos, sporea zi de zi rîndurile lor cu noi convertiți.

A trecut oarecare vreme de cînd se petreceau unele ca acestea. Dar nu multă...

Pentru a doua oară (v. F. Ap. 4, 32 — 5, 11) Sfântul Luca ajunge în situația de-a trebui să vorbească despre viața lăuntrică a tinerei Biserici ierusalimitene. De astă dată, constată că ea se dezvoltă cu însuflețirea dintru început și după ce efectivul credincioșilor ei sporise pînă la aproximativ cinci mii de bărbați (adică de familii, bărbatul fiind căpetenia familiei în concepția și practica iudaică).

Duhul creștinesc al „lepădării de sine”, al altruismului îi transformase pe credincioșii din Ierusalim într-o mare familie. Comunitatea de credință și de simțire religioasă se întregea la ei — ca și mai înainte — prin fapte ale dragostei creștinești. Acestea aveau un răsunet deosebit în mulțime. Nimeni dintre ei nu zicea că bunurile — puține — ce le posedă ar fi fost proprietate particulară inalienabilă, ci ceea ce aveau, puneau la dispoziția ocîrmuirii bisericești, ca să le folosească în beneficiul tuturor.

Vinderea bunurilor proprii o făceau chiar posesorii lor, crușînd Sfinților Apostoli o osteneală care i-ar fi sustras misiunii lor de căpetenie: aceea de-a propovădui pe Mîntuitorul înviat și preainălțat întru mărire. Aceștia se mărgineau să ia în primire ofrandele (daniile) și să diriguiască lucrarea de ajutorare frățească din visteria deobște.

E momentul în care — covîrșit de respect pentru altruismul realizat de adepții noii religii creștine — Iosif Varnava, proaspăt

convertit la creștinism, se hotărăște să se lapede de cele vremelnice, ca să câștige visteriile vieții de veci. Avea o țarină. Va fi prețuit ceva. Pentru el, prețuia mult, căci n-avea altă. A vîndut-o. Ceea ce căpătase pentru ea în arginți sunători, a adus și a pus la dispoziția — căci aceasta înseamnă expresia: „la picioarele” — Sfinților Apostoli, cu scopul ca dintr-a unuia să devină a tuturor.

Gestul lui a făcut impresie. Altcum, Sfîntul Luca nu-l înregistra nici măcar ca amănunt exemplificator, căci desigur că pilda lui a fost urmată și de alții. De unii, cinstit. De alții, altfel. Iosif Varnava are astfel durerea de-a asista la pedepsirea dramatică a soților creștini (cu numele) Anania și Safira, care s-au făcut vinovați de viclenie, prefăcătorie și nedreptate. (V. F. Ap. 5, 1—11). Episodul, dramatic, l-a tulburat, dar pe de altă parte l-a întărit în convingerea că a Domnului era calea pe care apucase prin convertirea la Hristos. Avea să stăruie pe ea pînă dincolo de sfîrșitul zilelor vieții sale vremelnice.

La Ierusalim, mărinimosul convertit avusese prilej să cunoască îndeaproape pe Sfinții Apostoli și pe alți fruntași ai Bisericii lui Hristos și să se facă prețuit de ei pentru calitățile cu care-l împodobise Dumnezeu. Mai virtos se va fi împrietenit cu cei ce cercetau „biserica” (=locașul de cult improvizat) din casa sorei sale, Maria. Intre aceștia, la loc de frunte se aflau Sfîntul Apostol Petru și Sfîntul Iacov, „fratele” Domnului, întîiul episcop sedentar al Ierusalimului. Nu încapă îndoială că dintru tot începutul va fi fost asociat la treburi de slujire a aproapelui în cadrele comunității creștine. Tulburarea provocată de nedreptățirea văduvelor eleniștilor la împărțirea prinoaselor din disponibilul obștesc (v. F. Ap. 6, 1 urm.) arată cîtă trebuință era de-o mîină destoinică de ajutor ca cea pe care o putea oferi „Fiul mîngîierii” (=Bar-nevi=Varnava).

Cartea F. Ap. tace o vreme în ceea ce-l privește pe Iosif Varnava. Aceasta înseamnă că el desfășura în cadrele comunității creștine ierusalimitene activitatea normală rezervată fruntașilor: propovăduia Evanghelia Domnului și ostenea întru îndeplinirea cu cinste și omenie a parcele de activitate caritabilă care i-a fost repartizată. Ca să nu îngreuneze comunitatea bisericească din punct de vedere material, practica în continuare — cînd avea ceasuri de răgaz — meșteșugul pe care-l învățase din tinerețe.²

² E de presupus că această mențiune evocă indirect vremea ostenelilor primei călătorii misionare, cînd Sfinții Pavel și Varnava împlteau propovăduirea cu

(Cf. I Cor. 9, 6). În ce consta el, nu e esențial lucru a ști. Și nici nu știm. Probabil că era σκηνοποιός (=făcător de corturi), ca și Sfântul Apostol Pavel și gazdele corintiene ale acestuia, soții creștini Acvila și Priscila. (Cf. F. Ap. 18, 3). Meșteșugul îi asigura independența economică, îi garanta trai demn din osteneala mîinilor sale și îi oferea posibilitatea ca — din ceea ce, eventual, îi prisosea — să mai facă și fapte de caritate sporadice.

În jurul anului 36 d. Hr., Iosif Varnava reapare pe ecranul înregistrărilor lucanice din cartea F. Ap. Se consumase la acea dată convertirea de pe drumul Damascului și eroul ei se pare că-i era cunoscut demult; poate-i era apropiat; poate, i-a fost coleg de școală, sub mîna pricepută a lui Gamaliil rabanul (=mare învățător, mare rabin), cum sugerează unii exegeți.³ Acum începe a doua etapă a prezenței sale active în urzeala evenimentelor legate de începuturile creștinismului.

II

Ajuns la „lumina cunoștinței“ de Dumnezeu, care în Iisus Hristos ne-a trimis pe însuși Fiul Său, ca să ne mîntuiască din păcat și moarte, Saul din Tars și-a redobîndit și lumina ochilor: „a văzut iarăși și sculîndu-se, s-a botezat“ (F. Ap. 9, 18). După aceea, vreme de cîteva (puține) zile (F. Ap. 9, 19), a mai zăbovit în Damasc. „Și îndată a propovăduit în sinagogi pe Hristos, că acesta este Fiul lui Dumnezeu. Și se mirau toți cei ce-l auzeau și ziceau: Au nu este acesta cel care a prigonit la Ierusalim pe cei ce chemau numele acesta, și aici pentru aceea a venit, ca să-i ducă legati (scil.: pe creștini) la mai-marii preoților“? (F. Ap. 9, 20—21).

Era aceasta integrarea în lucrarea apostolatului. Dar această lucrare cerea pregătire temeinică și de durată. Dumnezeu fă-

munca manuală, ca să nu fie spre povară tinerelor biserici creștine înființate atunci.

Pe de altă parte, procedînd astfel, dădeau un exemplu pe cît de frumos, pe atît de rar în vremea aceea, cînd munca manuală era disprețuită fătîș la greco-romani.

În sfîrșit, făcînd mențiunea respectivă, Sf. Pavel elogiază indirect pe Sf. Varnava și — mărinimos și drept — arată că nu și-a rezervat în exclusivitate monopolul renunțării eroice la dreptul de-a fi fost răsplătit cu cele materiale de către beneficiarii darurilor spirituale ce le împărtășea el în numele Domnului și Mîntuitorului Iisus Hristos.

Vorbirea la prezent despre Sf. Varnava — notează pe drept E.-B. Allo (Saint Paul. Première Epître aux Corinthiens. Ed. 2, Paris 1934, p. 215) — dovedește că Sf. Pavel continua să mențină legături strînse cu fostul său ocrotitor și colaborator și era la curent cu activitatea misionară pe care o desfășura acesta (în Cipru și în alte părți).

³ Așa d. ex. Josef Holzner: Paulus. Ein Heldenleben im Dienste Christi. Ed. 2. Freiburg i. Br. 1937, p. 18.

cuse începutul. Tot El avea să protejeze ceea ce se cuvenea să adauge omul, pentru ca slujirea pe care acesta avea să i-o aducă Părintelui ceresc și Fiului Său preainălțat întru mărire să fie cât mai deplină și mai eficace.

Deci, dar — cum însuși ne informează (vezi Gal. 1, 17 urm.) — Saul s-a retras în pustia Arabiei. Prin aceasta, în vechime se înțelegea nu numai peninsula de astăzi, ci tot teritoriul situat la Răsărit de Palestina (Arabia Petraea), pînă la Damasc și, pentru topografi, chiar pînă la fluviul Eufrat.⁴

Pustia a fost totdeauna prielnică întăririi duhovnicești a proorocilor. În cea mai luminoasă perioadă a epocii patristice, însingurările ei au fost căutate și prețuite după cuviință de propovăduitori și gînditori creștini de înaltă talie, ca Sfinții Grigorie de Nazianz și Ioan Hrisostom.⁵

Vreme de trei ani (cf. Gal. 1, 18), Saul a petrecut în încordările de adîncuri ale rugăciunii și meditației. Trebuințele materiale, minimale, și le asigura prin muncă manuală. Nomazii nabatei care-și pășteau turmele pe-acolo, îi procurau suficientă materie primă: piei și păr de capră pentru confecționarea de corturi.

A fructificat copios întîlnirea sa cu Hristosul înviat și preamărit. Și-a dat seama că arhidiaconul Ștefan — cel a cărui lapidare o încuviințase (cf. F. Ap. 8, 1a) — avusese dreptate: Nazarineanul răstignit și îngropat după toată rînduiala, trăia. Iar el, cel ce trăise pînă bine de curînd tăgăduindu-l, astăzi era încredințat că adevărata viețuire este aceea în comuniune cu Hristos (ἐν Χριστῷ),⁶ dusă de credincios pînă la deplina identificare cu El: deocamdată, în viață; pe urmă — și în moarte (cum avea s-o spună deslușit credincioșilor Filipeni — 3, 10). I-a urmărit ucenicii cu agerimea și înverșunarea cu care vîntorul „prigo-

4 Cf. Holzner: O. c., p. 38 urm.

5 Idem, p. 39.

6 Formula aceasta este specifică Teologiei pauline. Prin ea, Sf. Apostol Pavel exprimă deplina identificare a credinciosului cu Domnul și Mintuitorul nostru Iisus Hristos. Ce se înțelege prin această identificare deplină cu Hristos, ne-a arătat tot el — în mărturisiri cu caracter de „confidențe” de trăire duhovnicească — de specia celor din Gal. 2, 20: („Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește întru mine”) și Fil. 1, 21: („Mie a viețui este Hristos”).

Posibilitatea identificării reale a credinciosului cu Iisus Hristos a experimentat-o, dramatic, în preajma porților Damascului, cînd Mintuitorul înviat și preamărit — cu îndurerată amărăciune — a purtat cu el dialogul reprodus în F. Ap. 9, 4 și loc. par. Acolo, Saul a sfîrșit prin a înțelege că urmărindu-i pe creștini, l-a făcut să sufere pe Hristos însuși; deci, că Hristos se identifică întru totul cu cei ce chiamă numele Lui. Aceasta este, de-altcum, învățătura Bisericii noastre.

În această împrejurare a învățat Apostolul Pavel de mai tîrziu articolul fundamental al teologiei sale. Îl va exprima — în cuvîntările și epistolele sale — de nenumărate ori, prin formula ultra-scurtă: „În Hristos”. — Amănunte în lucrarea mea: Studii Biblice. Sibiu 1940, p. 17 și 29 urm.

nește“ vînatul. Acum abia, își dădea seama că marele și adevăratul vînat era pe urmele lui: voia să-l facă „vînat de oameni“ (în înțelesul special, religios din Luca 5, 10). Cum s-a și întîmplat!

Intors „iarăși la Damasc“ (Gal. 1, 17), de astă dată a zăbovit acolo „zile multe“ (F. Ap. 9, 23). Întărit lăuntric prin experiența eremită pe care o făcuse, cuvîntul lui rostit cu puterea unei convingeri de neclătinat „tulbura pe iudeii (neconvertiți) ce locuiau în Damasc, dovedind că acesta (Iisus Nazarineanul) este Hristos“ (F. Ap. 9, 22), așa că să nu mai aștepte alt Mesia de vreme ce El venise. Iritați peste măsură de succesul predicilor sale, iudeii damasceni „s-au sfătuit să-l omoare“ (F. Ap. 9, 23). În acest scop, „păzeau porțile (cetății) ziua și noaptea“ (id. v. 24). Cu bani potriviți, și-au asigurat complicitatea șeicului arab care exercita acolo suveranitatea regelui nabateu Aretas IV (cf. II Cor. 11, 32).⁷ Dar într-o noapte, creștinii damasceni l-au scăpat de urmăritori, slobozindu-l peste zidul cetății într-o coșniță (cf. F. Ap. 9, 25 combinat cu II Cor. 11, 33).

Saul a purces apoi fără preget la Ierusalim, ca să-și ofere serviciile Apostolilor celor vechi.

A fost întîmpinat cu neîncredere și răceală. „Încerca să se alipească de ucenici și toți se fereau de el, necrezînd că este ucenic“ — notează Sfîntul Luca (F. Ap. 9, 26). Renegații nu inspiră încredere. Creștinii ierusalimiteni îl ocoleau. Se temeau desigur să nu mai pună la cale cine știe ce uneltiri împotriva lor, sub pretextul că ar fi de aceeași credință cu ei.

Golul care se căsca în jurul său trebuie să-l fi durut adînc. Își dădea seama că ispășește violențele de altă dată și conștiința lui accepta ispășirea ca pe-o ușurare.

Apariția lui Varnava în viața lui — care se produce acum — pune capăt acestei situații insuportabile. Desigur că se cunoșteau mai demult. E cert, apoi, că cumpănitul levit cipriot îi cunoștea îndeaproape păsul. Cine știe cîte zile și nopți nu vor fi petrecut împreună, măcar cu prilejul acestei întîlniri, în confidențe duhovnicești de excepție. Altcum, n-am putea înțelege maniera directă a Sfîntului Luca de a-l introduce în urzeala expunerii sale (v. F. Ap. 1, 27) ca pe un personaj cunoscut eroului principal.

Iosif Varnava a clarificat situația, curmînd neînțelegerea pricinuită de apariția la Ierusalim a lui Saul în înfățișare de

⁷ Damascul a fost dăruit de cezarul roman Gaius, în anul 37, lui Aretas, regele arabilor nabatei. Acesta a domnit între anii 9—40 d.Hr.

creștin: „Luându-l (pe Saul), l-a dus la Apostoli și le-a spus în ce chip a văzut pe Domnul pe cale (spre Damasc) și că (Domnul) i-a grăit lui și în ce chip a vorbit (Saul) la Damasc cu îndrăzneală în numele lui Iisus“ (F. Ap. 9, 27).

Deci, în fața Apostolilor — în Gal. 1, 18—19 citim că Saul a întâlnit cu acel prilej pe Sf. Petru și pe Sf. Iacov, „fratele Domnului“ — Iosif Varnava stă chezaș pentru realitatea și sinceritatea convertirii acestuia, depunând totodată mărturie despre examenul de maturitate apostolească pe care el l-a dat prin răsunătoarea sa propovăduire la Damasc.

Impăcat sufletește că s-a văzut acceptat, Saul „era intrînd și ieșind cu ei (Apostolii, Sf. Iacov, Iosif Varnava, ș. a.) în Ierusalim și vorbind cu îndrăzneală (aici: convingere) în numele Domnului Iisus și grăia și se întreba (pricea, discuta în contradicțoriu) cu ceilalți eleniști (iudei), iar aceștia căutau să-l omoare“ (F. Ap. 9, 28—29), socotindu-l trădător al Legii mozaice.

„Și dacă au înțeles aceasta frații, l-au dus în Cezareia (Palestinei), cu pază bună (și) de acolo (pe calea mării) l-au trimis la Tars“ (F. Ap. 9, 30). Acolo, departe de orice primejdie, s-a dedicat muncii tăcute de evanghelizare a tărîmurilor „Siriei și ale Ciliciei“ (Gal. 1, 21).

Iosif Varnava rămăsese deocamdată la Ierusalim. Alipirea sa de Hristos și experiența ce și-o cîștigase ca propovăduitor și ostenitor în săvîrșirea atîtor fapte de caritate creștină găseau teren larg de manifestare, căci „bisericele, prin toată Iudeia și Galileia și Samaria aveau pace, întărindu-se și umblînd în frica Domnului și se înmulțeau (membrii lor) întru mîngîierea Duhului Sfînt“ (F. Ap. 9, 31).

Din brazda lucrării sale ierusalimitene Iosif Varnava avea să fie scos curînd, deoarece prezența și destoinicia sa misionară se arătau a fi mai necesare în altă parte. Dar nici acolo, la Antiohia Siriei, el n-avea să dea uitării pe urgisitul frate revăzut nu demult la Ierusalim, în care recunoscuse palpitînd sufletul ales al Apostolului de mai tîrziu. E aproape exclus ca în perioada retragerii sale la Tars, Saul să nu fi întreținut — pe căile posibile atunci — oarecare legături mai strînse cu „nașul” său de apostolie.

Il avea, de-o vreme încoace, mai aproape și în spațiu, datorită celor întîmplate după moartea mucenicească a Sfîntului Arhidiacon Ștefan. Intr-adevăr, creștinii împrăștiați din Ierusalim în urma prigoanei care a urmat lapidării protomartirului crești-

nătății, au ajuns pînă în Fenicia, insula Cipru și Antiohia Siriei. Pretutindeni, ei s-au transformat în tot atîția propovăduitori voluntari ai Evangheliei mîntuirii. Unii, se adresau cu predica lor exclusiv iudeilor din diaspora. Alții — de obîrșie iudei eleniști din Cipru și Cirene (Africa de Nord) — intrînd în Antiohia Siriei, n-au pregetat a grăi greco-romanilor politeiști. Primirea su-țasului Corneliu în Biserica creștină (v. F. Ap. 10, 1 urm.) nu le-a putut rămîne necunoscută. De aceea, ei au făcut uz din plin de dumnezeiasca slobozenie de-a binevesti și celor de alt „neam” decît iudeilor.

La vremea aceea, Antiohia Siriei număra peste o jumătate de milion de locuitori. Era — după Roma și Alexandria — al treilea oraș al imperiului roman, ca mărime. Populația lui consta din greci, sirieni, romani și evrei. Înființată pe vremea urmașilor lui Alexandru cel Mare — diadohii — cetatea aceasta, răsătată cu porecla de „regina Răsăritului”, devenise celebră prin frumusețea, bogăția și corupția moravurilor locuitorilor ei. Bulevardul care o străbătea de la un capăt la altul, pe o distanță de 6 km, cu cîte două rînduri de colonade înverzite pe fiecare parte — numit „dromos” (drum, cale, corso, via) — era renumit în toată lumea veche. Zidul de apărare care o înconjura — cu cele peste trei sute de turnuri ale sale — adevărată capodoperă a artei arhitectonice eleniste-romane, era atît de lat încît pe sprînceana lui ar fi putut circula un atelaj (trăsură) cu patru cai. În monetăriile sale se băteau monezile romane cu chipul cezarului pe ele, de specia celei care îi fusese arătată, la cerere, Mîntuitorului (cf. Matei 22, 18 urm. și loc. paralele). Încă și alte calități ale acestui oraș prosper îi îndreptăteau pe localnici — cum spune un exeget contemporan⁸ — să le strălucească ochii de mîndrie și înflăcărare cînd vorbeau despre el.

Antiohia Siriei își datora prosperitatea de care se bucura atunci în bună parte așezării ei favorabile pe fluviul Orontes, care era accesibil și corăbiilor de trafic maritim.

Romanii au făcut-o capitală a provinciei Siria. Guvernatorului (proconsulului) roman care-și avea reședința aci îi era subordonată din punct de vedere administrativ și Palestina.

Antiohia Siriei avea să fie un excelent punct de sprijin pentru Biserica creștină, în lucrarea ei de pătrundere între greco-romanii politeiști. A și devenit maica adoptivă a creștinătății extra-palestiniene. Aceasta — datorită osîrdiei de „Apostol al

⁸ Holzner: O. c., p. 63.

eleniştilor” dovedită de Sf. Iosif Varnava, precum şi activităţii misionare a Sfântului Apostol Pavel, care avea să fie legată nemijlocit de Biserica antiohiană vreme de aproximativ două decenii.

Contactul iudeilor sălăşluiţi în număr substanţial aci cu populaţia amestecată a acestui oraş a avut ca rezultat, pe de-o parte, renunţarea aproape totală a acestora la exclusivismul lor legalist mozaic, iar pe de altă parte — desfăşurarea unei largi acţiuni de prozelitism monoteist în rîndurile greco-romanilor politeişti. Creştinismul a aflat aci un mediu prielnic pentru difuzarea învăţăturii sale de credinţă. Numeroşi localnici s-au convertit la Hristos, în scurt timp.

Biserica-Mamă a luat act cu bucurie de această stare de lucruri. Pentru consolidarea situaţiei create la Antiohia Siriei, Sfinţii Apostoli au trimis la faţa locului pe Iosif Varnava, „bărbat bun şi plin de Duhul Sfînt şi de credinţă”, cum îl caracterizează Sfîntul Luca, reproducînd desigur opinia creştină obştească despre el (cf. F. Ap. 11, 24). Pe deasupra, Iosif Varnava era iudeu elenist din diaspora şi ca atare, putea stabili mai uşor legătura cu propovăduitorii voluntari ai Evangheliei, activi în această cetate, unii dintre ei fiind compatrioţi ai săi din Cipru.

Trimiterea unui fruntaş creştin provenit dintre iudeii elenişti la Antiohia Siriei era o indicaţie în sensul că Sfinţii Apostoli şi presviterii din Ierusalim n-aveau de gînd să impună proaspetilor convertiţi de-acolo obligaţia de-a respecta orînduirile legaliste mozaice.

Dar dezvoltarea pe care a luat-o în scurt timp Biserica creştină din Antiohia Siriei — devenită leagănul creştinătăţii din afara Palestinei (diaspora) — cerea noi forţe de muncă spirituală. Ne mai răzbind să facă faţă îndatoririlor legate de misiunea sa, cu elementele pe care le avea la dispoziţie, Iosif Varnava şi-a adus aminte de Saul. Era cel mai indicat să-i dea o mîină de ajutor. Drept aceea, s-a dus la Tars şi l-a scos din însingurarea în care petrecea, aducîndu-l la Antiohia Siriei (cf. F. Ap. 11, 26). Impreună, vreme de un an de zile au desfăşurat o activitate rodnică în sînul acelei biserici înfloritoare.

Sfîntul Luca notează (F. Ap. 11, 26b) că aici, la Antiohia Siriei, s-au numit întîia oară ucenicii Domnului „creştini”. I-au numit astfel alţii, nu ei. Ei îşi spuneau întreolaltă fie „sfînţi” (cf. F. Ap. 9, 13. 32. 41 ş. a.), fie „fraţi” (cf. 9, 30; 10, 23 ş. a.), fie „ucenici” (cf. 9, 25—26; 11, 29 ş. a.), fie „cei ce chiamă numele Domnului” (cf. 9, 14).

Iudeii nu le-au putut da acest nume: ei respingeau cu hotărâre pretenția adepților „eresului Nazarenilor” — astfel le ziceau creștinilor — de a-l fi cunoscut pe Mesia (=Hristos) cel făgăduit de proorocii lor în persoana lui Iisus cel răstignit între tâlhari. Numai politeiștii (păgânii) greco-romani i-au putut numi astfel, fie în derîdere, fie în chip indiferent, spre a-i deosebi de iudeii rămași fideli Legii mozaice.⁹ La vremea cînd apelativul acesta apare în scrierile profane ale vremii (Tacitus, Suetonius, Plinius) el era demult răspîndit în vorbirea de toate zilele. Se răspîndise de la Antiohia Siriei, unde-i era obîrșia.

Amintita mențiune lucanică marchează un moment de seamă în dezvoltarea tinerei Biserici creștine a veacului apostolesc. „Ceasul în care o făptură nouă își primește numele — notează cu dreptate Renan — este sărbătorească. Căci abia prin nume se transformă o persoană sau o comunitate într-o ființă care se deosebește de toate celelalte”.¹⁰

Legăturile dintre Biserica Antiohiei Siriei și Ierusalim erau pe cît de strînse, pe atît de cordiale, fapt care rezultă și din episodul înregistrat de Sfîntul Luca în F. Ap. 11, 27—30. Cîndva, în cursul primului an de existență a acestei biserici, unul dintre profeții veniți aici din cetatea de obîrșie a creștinătății, Agavus, a arătat întru Duhul că o foamete mare va fi în toată „lumea” aceea. Istoria profană confirmă acest lucru prin mărturiile lui Iosif Flaviu, Tacitus, Dio Cassius, ș. a. Foametea care s-a abătut asupra imperiului roman în vremea domniei lui Claudius (41—54) a fost resimțită de locuitorii Palestinei mai ales în anii 46—47.

Solidaritatea creștinilor antiohieni cu frații lor mai mari din Ierusalim s-a afirmat prompt și pilduitor în această împrejurare. Punînd mîna de la mîna, au strîns prinoase substanțiale, pe care le-au trimis la Ierusalim prin Iosif Varnava și Saul. Colecta a fost predată presviterilor — fruntași creștini cu stagiu îndelungat în Biserică, preoții¹¹ — deoarece Sfinții Apostoli lipseau din cetate.

9 Exegetul H. F. B. Mackay (The Adventures of Paul of Tarsus. Londra 1931) atrage atenția asupra faptului deosebit de elocvent că numele de „creștini” — pe care-l vor purta de-acum încolo mărturisitorii lui Iisus Hristos — exprimă caracterul universal al creștinismului. Înțelesul numelui: „ucenici ai Unsului” (=creștinii) este ebraic; rădăcina lui este greacă; terminația este latină. Acest cuvînt ebraic-grec-latin reprezintă astfel o surprinzătoare replică la inscripția de pe crucea Mîntuitorului, pe care Pilat a dispus — ca propovăduitor înconștient al universalității creștinismului — s-o redacteze în aceste trei limbi. — Cf. Holzner: O. c., p. 73.

10 La Holzner: O. c., p. 73 urm.

11 Despre aceasta, mai pe larg la Prof. Iustin Moisesescu (actualul mitropolit al Moldovei și Sucevei): Ierarhia bisericească în veacul apostolesc. Craiova 1956.

Textul *B* al F. Ap. are la acest loc o variantă interesantă: „Iar în zilele acelea s-au coborât de la Ierusalim prooroci la Antiohia Siriei și era bucurie mare și adunându-ne noi, unul din ei, cu numele Agavus, a făcut următoarea proorocie...”. Este primul loc din cartea F. Ap. în care apare vorbirea la persoana întâia plural, ceea ce înseamnă că printre creștinii adunați ca să-l asculte pe Agavus se afla și autorul acestei cărți inspirate, Sfântul Luca „doftorul”, încreștinat sau pe cale de-a se converti. Oricum ar fi, de-acî încolo cunoștința lui cu Iosif Varnava poate fi considerată ca o certitudine, iar considerațiile sale despre personalitatea și activitatea acestuia capătă toată valoarea afirmațiilor competente ale martorului ocular.

Isprăvindu-și cu bine misiunea ce le-a fost încredințată pe lângă conducerea Bisericii-Mame din Ierusalim, solii Bisericii antiohiene s-au înapoiat acasă. Au luat cu ei și pe Ioan Marcu, fiul Mariei — în casa căreia se întruneau la rugăciune deobște creștinii din Ierusalim (cf. F. Ap. 12, 12) — și nepotul lui Varnava (cf. Col. 4, 10). Era nevoie de serviciile lui? Voia oare destoinicul fruntaș creștin Iosif Varnava să-și pregătească nepotul pentru osteneli apostolești? Cele ce vor urma, arată fără puțință de îndoială că și una și alta din aceste presupuneri era adevărată.

Biserica antiohiană dispunea de cîțiva prooroci și învățători (didascali) ridicați dintre membrii ei. Iosif Varnava era unul din aceștia. Lui i se adăuga, între alți, Simon, poreclit Niger spre a se deosebi de alți fruntași creștini ai vremii care purtau același nume. Unii exegeți presupun că Niger ar fi fost etiopian de obîrșie. Convertirea lui trebuie pusă în legătură cu încreștinarea vistiernicului (ministrului de finanțe) al reginei Candachia? (Cf. F. Ap. 8, 26 urm.). Nu știm.

Altul era Lucius Cirineanul, unul dintre întemeietorii Bisericii antiohiene (v. F. Ap. 13, 1). Incercările făcute în scopul identificării lui cu Sfântul Evanghelist Luca au dat greș. Pare să fie una și aceeași persoană cu Lucius, cel amintit în Rom. 16, 21. Din acest ultim text rezultă că Lucius era iudeu de obîrșie.

Manain era fratele de lapte al tetrarhului Irod Antipa, stăpînitorul Galileei și Pereei (4 î.Hr.—39 d.Hr.). Un membru al sectei (comunității) esenilor, purtător al aceluiași nume, s-a bucurat de mare trecere la curtea lui Irod Idumeul (37 î.H.—4 î.H.), căruia îi prezisese că va ajunge rege, ceea ce s-a și întîm-

plat. Manain antiohianul poate să fi fost un descendent al acestuia.

La urma tuturor (cf. F. Ap. 13, 1) e amintit Saul. Să fie pură întâmplare? E exclus. Ceilalți aveau stagiu și funcțiuni clar definite în sînul prosperei Biserici din orașul de pe Orontes, pe cînd Saul era deocamdată doar un adoptat. Dar situația aceasta n-avea să dureze mai mult decît aceea a unui diacon din zilele noastre care se află în pragul ridicării sale în episcopat.

Intr-adevăr, din ceata acestor fruntași antiohieni, Duhul Sfînt — probabil tot prin careva din ei, căci toți posedau harisma profeției — a „deosebit” (ales) pe Iosif Varnava și pe Saul pentru propovăduirea Evangheliei în mijlocul celor ce încă n-auziseră de ea.

Au fost pregătiți de plecare creștinește, cu post și rugăciuni — și cu „punerea mîinilor” (hirotonire). Ce rang ierarhic le-a fost conferit prin această hirotonire este de prisos să se mai discute. Iosif Varnava era formal și faptic „întocmai cu Apostolii”, Saul fusese chemat la apostolie de Domnul însuși, direct, fără intermediar, ca și ceilalți Doisprezece. Amîndoi posedau, deci, plenitudinea harului preoției (în înțelesul larg și complet al cuvîntului). E de menționat apoi că trimiterea lor la propovăduire, între „neamuri”, o săvîrșește Duhul Sfînt — și nu careva dintre ceilalți Apostoli, nici chiar soborul lor. Orice urmă de primăție apostolească e absentă și în această împrejurare. Dacă ar fi existat o primăție apostolească, era locul să se spună acest lucru, aici, într-o formă sau alta.

Antiohia Siriei, biserica creștină de-acolo, se aseamăna în zilele acelea cu un stup gata de roit. Membrii ei erau porniți pe lucru, aveau planuri îndrăznețe. Desemnarea lui Iosif Varnava și a lui Saul pentru lucrarea de propovăduire a Evangheliei la greco-romanii politeiști răspundea acestei năzuințe fierbînti. Era în vara anului 45 cînd cei doi au purces la drum, însoțiți de Ioan Marcu și de binecuvîntările și urările de bine ale întregii comunități creștine antiohiene.

Cu toate că lui Saul „i s-a încredințat Evanghelia pentru cei netăiași-împrejur” (Gal. 2, 7), el acționează de astă dată în raporturi de perfectă egalitate cu Iosif Varnava. Acesta fiind creștin mai vechi și desigur mai în vîrstă, este amintit constant înaintea lui Saul.

Întîiul obiectiv al acestei drumeții misionare a fost evanghelizarea insulei Cipru (F. Ap. 13, 4—12), patria lui Iosif Varnava (cf. F. Ap. 4, 36).

Cu o corabie din Seleucia — portul maritim al Antiohiei Siriei — Iosif Varnava, Saul și Ioan Marcu au traversat marea la Salamina, situată pe litoralul estic al insulei Cipru. Iudeii sălășluiau aci în număr mare, lucru care rezultă din faptul că aveau mai multe sinagogi (cf. 13, 5). Varnava și Saul predicau Evanghelia, iar Ioan Marcu „diaconea” botezând pe convertiți, bineștiind că Sfinții Apostoli, în general, nu împărtășeau (administrau) personal această sfântă taină (cf. F. Ap. 10, 48; I Cor 1, 14. 17).

De la Salamis — cale de 179 km — au străbătut insula pînă la capătul ei apusean, propovăduind prin cetățile pe care le întâlneau în cale.

La Pafos — Noul Pafos, spre deosebire de Vechiul Pafos, așezat la 16 km spre Sud-Est — capitala insulei, își avea reședința proconsulul Sergius Paulus, a cărui existență istorică și dregătorie înaltă în insula Cipru este atestată de inscripții profane contemporane.¹²

La vremea aceea, insula Cipru era provincie senatorială (administrată de Senatul roman, printr-un proconsul, spre deosebire de provinciile imperiale, așezate de obicei la hotarele imperiului, expuse năvălirilor, sau în regiuni cu populație turbulentă, care erau administrate de cezarul roman, printr-un comandant militar, numit propretor).

Magia era larg răspîndită în „patria învăpăiată a Afrodi-tei”, — cum era socotită, pe drept, insula Cipru — ca și în alte regiuni ale lumii antice. Chiar la curtea lui Sergius Paulus se bucura de multă trecere un vrăjitor, prooroc mincinos iudeu, pe nume Bariisus, sau, simplu, Elimas. Acest al doilea nume indică îndeletnicirea sa întunecată. În limba arabă Ełimas înseamnă „înțeleptul”, iar în aramaică (semită), „cel tare”, „puternicul”. Numeroși exegeți înclină să vadă în el un om onorabil, un astronom și astrolog de specia magilor care au prezentat prinoasele omagiale ale semințiilor politeiste la leagănul pruncului Iisus, ceea ce poate să fie exact. Sergius Paulus, prezentat de Sfîntul Luca drept „bărbat înțelept” (cf. 13, 7) — așadar dornic de cunoaștere variată și profundă — nu s-ar fi încurcat cu șarlatani de pănura lui Simon Magul.

Aflînd de prezența celor trei didascăli creștini în cetatea sa de scaun, i-a chemat la sine, din aceeași dorință nepotolită de-a primi învățături nouă.

12 Amănunte în Dictionnaire de la Bible. Tomul V, partea II. Paris 1912, col. 1670 urm., art.: Sergius Paulus, de H. Lesêtre.

Întîlnirea a avut ca rezultat convertirea la Hristos a lui Sergius Paulus, care a crezut că Iisus este Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat. Faptul acesta a stîrnit pisma lui Elimas. „De vreme ce prea cu drag îi asculta pe ei” — după cum spune textul *B* al *F. Ap.* — magul depunea sforțări serioase să-l „întoarcă” pe proconsul de la credință. Dar prin aceasta, el se împotriva nu unor oameni, ci lui Dumnezeu. De aceea Saul, plin de Duhul Sfînt fiind, cu putere dumnezeiască, înlătură acest obstacol așezat de-a curmezișul „căilor Domnului cele drepte” (13, 10), certîndu-l aspru și pedepsindu-l pe mag cu orbire vremelnică (13, 10—11). Minunea aceasta l-a determinat pe Sergius Paulus să părăsească orice șovăială și să se boteze.

Sergius Paulus este cel dintîi dregător roman al vremii convertit la Hristos. „Desigur — cum drept remarcă un exeget contemporan¹³ — creștinismul n-ar fi cucerit niciodată lumea culturii vechi dacă nu și-ar fi dovedit superioritatea față de cultele magice și față de religiile de mistere” politeiste, ale Orientului antic. Pentru oamenii de-atunci, numai ceea ce era garantat prin semne minunate valora ca fapt de proveniență divină. Cele petrecute la curtea lui Sergius Paulus din Pafos — și nu numai acolo — arată că creștinismul trebuie să adopte această cale de-a se afirma ca ceea ce era: religia revelată.

Incepînd de-acum, cartea *F. Ap.* îl numește pe Saul din Tars, constant, *Pavel* (cf. 13, 9), fapt care i-a determinat pe unii exegeți să creadă că și-ar fi schimbat numele din „Saul” în „Paul” în cinstea convertirii acestui guvernator roman al Ciprului. Presupunerea aceasta, însă, trebuie să fie părăsită. Sfîntul Luca spune: „...Saul, cel ce se numește și Pavel...” (13, 9), ceea ce însemnează că avea două nume. Theodor von Mommсен a clarificat definitiv acest detaliu de stare civilă. Era obiceiul ca iudeii aflați sub stăpînirea politică și administrativă a romanilor — și mai ales cei ce dobîndeau dreptul de *civis romanus* — să-și ia un al doilea nume, grec sau latin. Al doilea nume al lui Saul, din punct de vedere eufonic, e aproape același cu primul: n-a schimbat decît inițiala (sigma cu vita), devenind *Paulus* din *Saulus* (grecește: *Σαῦλος-Παῦλος*).¹⁴

¹³ Holzner: *O. c.*, p. 84.

¹⁴ „Este eronat a se considera numele său latin ca fiind simbolic pentru apostolatul între neamuri”, — spune Mommсен (*Die Rechtsverhältnisse des Apostels Paulus*: în: *Zeitschrift für Neutestamentliche Wissenschaft*, II, 1901, p. 84). — La rîndul său, cumpănitul exeget protestant F. Godet (*Introduction au Nouveau Testament*, Vol. I. Neuchâtel 1893, p. 78) spune: Ar fi fost sub demnitatea marelui Apostol să opereze această schimbare de nume numai de dragul demnitarului roman. „Pavel nu este un curtean”. — Vezi și Grigorie Marcu: *Saul din Tars*. Sibiu 1939, p. 99.

Succesul avut de Sfântul Pavel la curtea proconsulului roman al insulei Ciprul îl împinge pe primul plan al înregistrărilor lucanice. Situația existentă la plecarea în prima drumeție misionară se răstoarnă în favoarea sa. La cea dintâi încercare, calitățile sale conducătoare, aptitudinile sale apostolești au trecut cu succes proba de foc a verificării lor. Iar unui suflet mărinimos ca cel al lui Iosif Varnava nu putea să-i displacă acest lucru. Doar de aceea l-a smuls pe Saul din retragerea sa de la Tars: ca să-i ofere prilejul de-a se afirma ca element cât mai folositor expansiunii Evangheliei lui Hristos în spațiul greco-roman al vremilor acelora. Din chezaș (garant) al lui Saul în fața căpeteniilor ierusalimitene, bunul și destoinicul Iosif Varnava devine de-acum încolo colaborator al Sfântului Apostol Pavel întru propovăduirea Evangheliei lui Hristos.

III

Conducerea lucrării de evanghelizare săvârșită de Sfântul Pavel o avea însuși Duhul Sfânt, lucru afirmat expres în textul lucanic (să se vadă, spre exemplu, F. Ap. 16, 6—7 și mai ales 13, 2: „a zis Duhul Sfânt...”).

Prin osîrdia lui Saul din Tars, cuvîntul Evangheliei răsunase pentru întâia dată în Asia Minor după revenirea lui din pustia Arabiei, Damasc (a doua oară) și Ierusalim (întîia oară după convertire; cf. F. Ap. 9, 30). Tot lui i-a fost hărăzit să continue și să desăvîrșească lucrarea pe care o începuse acolo. Bisericiile din Cilicia — despre existența cărora aflăm din F. Ap. 15, 41 — erau cîntoria lui Saul. Lor aveau să li se adauge comunitățile înființate în prima călătorie misionară. De astă dată, lucrarea de încreștinare a Asiei Minor se desfășoară în regiunile ei cele mai populate și mai prospere.

De la Pafos, cei trei propovăduitori creștini au trecut marea la Perga Pamfiliei, capitala provinciei cu acest nume. Aci, tînărul Ioan Marcu îi părăsește, înapoindu-se la Ierusalim. Fapta lui — cum se va vedea — nu l-a lăsat indiferent pe Sfântul Pavel. Ea are însă o explicație, care poate servi de scuză nepotului lui Iosif Varnava. Drumul de la Perga Pamfiliei la Antiohia Pisidiei era pe cît de greu — din pricina traversării munților Taurus — pe atît de primejdios, deoarece mișunau pe-acolo tîlharii de drumul mare. „Primejdiile de rîuri”, care trebuiau traversate — în lipsă de poduri — prin alvie și pe care ploile le făceau deosebit de periculoase, precum și „primejdiile de tîlhari”, pomenite de

Sf. Apostol Pavel în repertoriul suferințelor sale pentru Hristos (cf. II Cor. 11, 26), mai ales pe această porțiune de drum trebuie să le fi înfruntat neobositul Apostol al Domnului, împreună cu Iosif Varnava. Ioan Marcu nu era destul de călit — n-avea de unde să fie încă — spre a face față eforturilor istovitoare și privațiunilor pe care le impunea o astfel de călătorie. E posibil apoi ca el să fi fost surprins de amploarea pe care o lua această întreprindere evanghelizatoare.

În frățescă ortăcie, Sf. Pavel și Sf. Varnava reușesc să ajungă teferi la Antiohia Pisidiei (cf. F. Ap. 13, 14—52), capitala provinciei cu același nume.

În cea dintâi din sîmbetele prinse acolo didascalii creștini au intrat în sinagoga iudeilor, ocupînd loc în partea rezervată pentru străini. Recunoscuți după vreun semn distinctiv — poate, îmbrăcămintea — că sînt învățători de Lege (rabini), au fost invitați de către căpeteniile sinagogii să ia cuvîntul, așa cum se obișnuia.

A vorbit Sfîntul Pavel, rostind o predică reprodușă destul de amănunțit de Sfîntul Luca, desigur pe temeiul referințelor pe care le-a primit ulterior fie de la autorul ei, fie de la Sf. Varnava. Predica sa culmina în asigurarea că prin credința în Iisus Hristos iudeii pot dobîndi îndreptarea (mîntuirea) pe care Legea nu le-o putea garanta efectiv. Să ia aminte, deci, să nu nesocotească această unică posibilitate de mîntuire.

Efectul predicii, ascultată și de numeroși „temători de Dumnezeu” trecuți la Legea mozaică dintre greco-romanii politeiști, a fost răsunător mai ales în rîndurile acestora. Ei i-au rugat pe Sf. Pavel și Sf. Varnava să le vorbească și în sîmbăta următoare. Unii i-au urmat la casa în care găzduiau, într-atîta erau de setoși să audă cuvintele vieții celei de veci.

În jurul lor se făcuse o vîlvă deosebită. Sîmbăta următoare mai toată populația cetății s-a adunat la sinagogă, ca să asculte cuvîntul Evangheliei lui Hristos.

Dar popularitatea de care se bucurau Sfinții Pavel și Varnava a stîrnit pisma iudeilor refractari creștinismului. Văzînd împotrivirea lor și calomniile ce le debitau în public la adresa noii religii, Sf. Pavel și Sf. Varnava le-au arătat fără ocol că Evanghelia le era destinată în primul rînd lor, dar întrucît n-au primit-o — dovedindu-se prin aceasta nevrednici de viața veșnică — propovăduitorii ei sînt nevoiți să se îndrepte în spre greco-romanii (păgînii) politeiști.

Experiența de la Antiohia Pisidiei avea să se repete peste tot unde Duhul lui Dumnezeu va purta pașii predicatorilor creștini. În orice cetate vor călca, ei îi vor căuta mai întâi pe iudei și lor le vor binevesti întru început Evanghelia. Respinși de aceștia, se vor adresa „neamurilor”. Invârtoșarea celor dintii a adus după sine miluirea celorlalți (cf. Rom. 11, 30).

Hotărârea luată de Sf. Pavel și Sf. Varnava i-a bucurat pe greco-romanii din Antiohia Pisidiei. Numărul celor convertiți la Hristos a crescut simțitor în rîndurile lor. Prin oameni (curieri, ucenici) de-ai Apostolilor, cuvîntul Domnului s-a răspîndit și în împrejurimi.

Paralel cu sporirea înrîuririi creștine creștea și opoziția iudeilor din Antiohia Pisidiei. Aceștia uzează de trecerea pe care o aveau pe lîngă prozelitele din aristocrația cetății și pe lîngă alte femei de familie „mare”, spre a-i determina pe ocîrmuitorii orașului să-i expulzeze pe Sf. Pavel și Sf. Varnava.

La Iconia (v. F. Ap. 14, 1—7), capitala Licaoniei, lucrurile s-au repetat aproape la fel ca și la Antiohia Pisidiei. Predicile rostite de Sf. Pavel și Sf. Varnava în sinagogă i-au determinat de numeroși iudei și elini temători de Dumnezeu să se convertească la creștinism. Iudeii neconvertiți, ostili Evangheliei, recurg la concursul gloatelor. S-a creat o stare de încordare care a despărțit populația cetății în două tabere antagoniste, una favorabilă iudeilor, alta — celor doi Apostoli. „Multă vreme” (14, 3) Sf. Pavel și Sf. Varnava și-au continuat lucrarea binecuvîntată, propovăduind cu îndrăzneală și săvîrșind minuni, în ciuda vrăjmășiei declarate pe care le-o arătau potrivnicii lor. Aceștia, văzînd că nu-i pot intimida cu amenințări și calomnii, s-au hotărît să-i ucidă cu pietre. Aveau, în acest scop, consimțămîntul tacit al mai-marilor cetății. În fața acestei primejdii cei doi Apostoli au părăsit cetatea, mutîndu-și amvonul în celelalte localități de seamă ale Licaoniei, în fruntea cărora se aflau Listra și Derbe.

La Listra (v. F. Ap. 14, 8—20) — cetate situată la 38 km Sud-Vest de Iconia — nu pare să fi existat sinagogă iudaică. Iudeii formau aci o colonie neînsemnată. Slăbănogul din naștere pe care l-a tămăduit Sf. Pavel era, după cum spune textul B al F. Ap., un simpatizant al Legii mozaice. Cultul lui Zeus era în floare. Cetatea Listra se mîndrea cu templul acestuia, situat în afara zidurilor ei.

Tămăduirea paralticului din naștere a fost interpretată de populație ca fiind săvîrșită de însuși protectorul ei, puternicul

stăpîn al Olimpului. Șoptită de la om la om, vestea a făcut înconjurul cetății, scoțînd pe locuitori în stradă: „Zei — ziceau ei — asemănîndu-se oamenilor, s-au coborît la noi” (14, 11). Locuitorii Listrei se felicitau în taină de-a fi reușit să identifice în compania lui Jupiter pe mesagerul său, Mercur (Hermes). Ce se întîmplase? Sf. Varnava — mai vîrstnic și desigur mai corpolent — a fost luat drept Zeus. Sf. Pavel — mai plăpînd, dar meșter mare în cuvînt (calificat de ei: „căpetenie a cuvîntului”; 14, 12) — era confundat cu Hermes.

O astfel de favoare nu putea trece neluată în seamă. S-au făcut pregătirile trebuincioase, cu emoție și luare-aminte, pentru a le aduce zeilor un omagiu demn de atașamentul și fidelitatea ce le-o păstrau listrenii.

Fără să bănuiască nimic, Sf. Varnava și Sf. Pavel s-au trezit cu mulțimea în fața porții (casei în care găzduiau, sau a cetății, unde era templul lui Jupiter?). În fruntea mulțimii pășea grav primul sacerdote al lui Zeus, înconjurat de purtătorii cununilor de flori și verdeață și urmat de paznicii animalelor de jertfă.

Tulburați de greșala (confuzia) care era să se săvîrșească, Sf. Varnava și Sf. Pavel au intrat în mulțime, descoperindu-i adevărul, spre marea ei decepție: Și ei sînt oameni, ca toți oamenii. Au venit la Listra ca să-i întoarcă pe cetățenii ei de la calea deșartă a idololatriei și să-i călăuzească la credința în viul și adevăratul Dumnezeu, care a făcut toate cele ce există. Cu toate că păgînii au petrecut departe de El, slujind amăgirilor idolești, Dumnezeu — îndelung-îngăduitor fiind — i-a miluit și pe ei. (Să se compare 14, 17 cu spusele Mîntuitorului din Matei 5, 45). Cu mare greu au izbutit să împiedice mulțimea să le aducă jertfele plănuite.

Este pentru întîia dată cînd Sf. Pavel — și, cu el, Sf. Varnava — ia atitudine împotriva idololatriei. Și nu fără succes...

Evangelizarea Listrei s-ar fi săvîrșit nu numai cu roade îmbelșugate, ci și cu pace, dacă nu se amestecau și aici potrivnicii Apostolilor creștini. Emisarii lor, veniți anume de la Antiohia Pisidiei și Iconia ca să semene zîzanie, au izbutit să ațîțe elemente tulburente împotriva celor doi misionari creștini. Sf. Pavel era cît pe-aci să-și piardă viața. Bătut cu pietre, a fost tîrît în nesimțire la marginea cetății, unde se lepădau cadavrele și gunoaiile, crezîndu-se că e mort. O dată cu căderea nopții, ucenicii l-au înconjurat cu dovezile delicatei lor purtări de grijă, socotind să trebuie să-i pregătească îngroparea. Desigur că Sf.

Varnava îi călăuzise la locul unde fusese lepădat corpul în ne-simțire al Sf. Pavel și tot el dirija pregătirile de înmormântare.

Dar Dumnezeu a vrut să fie altcum. Sculându-se, Sf. Pavel a intrat în cetate și a doua zi, împreună cu Sf. Varnava — sprijinindu-și desigur de brațul lui viguros trupul zdrobit — a purces spre Derbe.

La Listra, Sf. Pavel a simțit în carnea trupului său grozăvia Îapidării. Când pietrele au început să zboare împotriva sa, azvîrlite de mâini ucigașe, își va fi adus aminte de moartea martirică a Sf. Arhidiacon Ștefan. Vina lui de-a fi încuviințat crima ce se săvîrșise atunci, era astfel ispășită.

Printre ucenicii care l-au înconjurat cînd zăcea ca mort la marginea cetății trebuie să se fi aflat neapărat Eunice și Loida, mama și bunica lui Timotei (cf. II Tim. 1, 5). O inimă de femeie nu putea rezista dorinței de-a ușura suferința unui nevinovat, sau de-a face deasupra cadavrului cuvenita tînguire de îngropare.

La Derbe (cf. F. Ap. 14, 20b—21a) — 45 km Sud-Est de Listra — Sfinții Apostoli au propovăduit fără nici un incident Evanghelia Domnului, convertind și botezînd numeroși cetățeni. Orașul nu pare să fi avut locuitori iudei. Din alte părți — ca la Listra — încă n-au mai venit agenții acestora, ca să le cășuneze necazuri.

De-aci pînă la Tars, peste munții Taurus, prin porțile ciliene, nu era distanță prea mare. Chiar dacă intenția inițială a misionarilor creștini era să se întoarcă la Antiohia Siriei pe această cale mai scurtă, amintirea greutăților întîmpinate la întemeierea bisericilor din Asia Minor i-a făcut să renunțe la ea. Aceste biserici, amenințate de atîtea primejdii, trebuiau consolidate, ca să nu se destrame. De aceea s-au hotărît să se înapoieze pe ruta pe care au venit.

A doua întîlnire a Sfinților Pavel și Varnava cu proaspeții convertiți din Listra, Iconia și Antiohia Pisidiei a fost folosită spre a le întări sufletele. Au făcut acest lucru, îndemnîndu-i să nu se lase biruiți de necazurile ce li le pricinuiau potrivnicii lor.

Fiecăreia din bisericile înființate în cursul acestei drumeții misionare i-au fost rînduiți preoți, hirotoniți cu rugăciuni și cu post. Sfîntul Varnava participă astfel direct la instituirea prin hirotonie a celor dintîi membri ai clerului creștin din Asia Minor.

Coborînd la Perga Pamfiliei, după ce au zăbovit o vreme acolo ca să propovăduiască Evanghelia, au trecut în portul învecinat, Atalia — situat spre Sud-Vest — unde s-au îmbarcat

pentru Seleucia — Antiohia Siriei, ocolind insula Cipru pe la Nord.

În raportul făcut soborului Bisericii antiohiene — după ce au povestit cu deamănuntul desfășurarea călătoriei — Sfinții Pavel și Varnava ajungeau la încheierea că „Dumnezeu a deschis neamurilor ușa credinței” (14, 27) în Hristos.

Activitatea misionară a Sf. Pavel și Sf. Varnava a făcut începutul convertirii în masă la Hristos, a politeiștilor greco-romani. Ca să facă pasul acesta, misionarii creștini nu le-au cerut decât să creadă și să se boteze întru numele Preasfintei Treimi.

Bucuria pricinuită de răspîndirea Evangheliei și înafara Palestinei, la „neamuri”, era mare — mai ales în Biserica Antiohiei Siriei. Nimănui nu i-ar fi trecut prin gând să scormonească — în legătură cu această izbîndă — o problemă care era socotită definitiv clarificată.

După oarecare trecere de vreme (cf. F. Ap. 14, 28) de la înapoierea Sfinților Pavel și Varnava din prima călătorie misionară, au coborît la Antiohia Siriei unii din Iudeia, care contestau valabilitatea convertirii la Hristos a politeiștilor, pe motivul că s-a omis să li se ceară acestora respectarea dispozițiilor Legii lui Moise, mai ales în laturea lor ceremonială (circumciziunea). Cine erau acești zeloși adepți ai Legii mozaice, ne spune Sf. Luca: farisei convertiți la Hristos (14, 15). Pretenția lor a pricinuit tulburare în rîndurile creștinilor convertiți dintre „neamuri” — care aveau oroare de circumciziune — și a dat naștere la controverse aprinse. Sfinții Pavel și Varnava au respins punctul lor de vedere cu înseși experiențele făcute pe șantierul misionar din insula Cipru și Asia Minor. Osteneala ce și-au dat-o ca să-i convingă pe iudaizanți să renunțe la pretenția lor, s-a dovedit zadarnică. De aceea, au decis să recurgă la arbitrajul Bisericii-Mame din Ierusalim. Din delegația trimisă acolo în acest scop făceau parte și cei doi Apostoli.

În drum spre Ierusalim au cercetat bisericile din Fenicia și Samaria, povestind peste tot amănunte privitoare la convertirea păgînilor la Hristos. Credincioșii din regiunile acelea — ei înșiși izolați de comunitatea iudaică și eliberați de prejudecățile legaliste — au întîmpinat cu neprefăcută bucurie pe solii antiohieni și vestea bună ce le-o aduseseră.

La Ierusalim, raportul făcut asupra misiunii desfășurate în insula Cipru și Asia Minor a fost primit cu simpatie de către Apostoli și presviterii comunității.

Sinodul Apostolesc care s-a întrunit cu acel prilej, a dat

posibilitate delegaților Bisericii antiohiene să-și expună și punctul lor de vedere. Au vorbit amîndoi, pledînd pentru încuviințarea convertirii directe a „neamurilor” la Hristos, fără să mai fie obligați să treacă în prealabil prin vămile Legii mozaice. S-a luat — după ample și fructuoase discuții — hotărîrea consemnată de Sfîntul Luca în cap. 15 al F. Ap.: Politeiștii (păgînii) au acces la Hristos *d i r e c t*, nu pe ocolite; Legea mozaică nu este obligatorie pentru ei așa cum n-a fost obligatorie pentru ei nici înainte de convertirea la Hristos.

A fost o hotărîre înțeleaptă. Ea a înlăturat ultimul obstacol care mai stătea în calea încreștinării masive a lumii antice.

Purtînd la mîna hotărîrea Sinodului Apostolesc din Ierusalim — al cărei text se află în F. Ap. 15, 23—29, redactat sub formă de proces-verbal — delegații antiohieni s-au înapoiat la frații lor. Erau însoțiți de doi membri de frunte — probabil „preoți” — ai Bisericii-Mame din Ierusalim: Iuda Varsava și Sila (Silvanus), amîndoi călduros recomandați de Sfinții Apostoli, ca unii pe care Duhul Domnului i-a înzestrat cu harisma proorociei (cf. F. Ap. 15, 22. 27. 32). Ei aveau misiunea să întărească prin viu grai, față de creștinii dintre politeiști, ceea ce se hotărîse de către ocîrmuitorii Bisericii creștine.

Erau așteptați cu explicabilă nerăbdare. Decretul apostolesc a fost citit și explicat în adunare obștească. Iuda și Sila au vorbit credincioșilor, mîngîindu-i și întărindu-i în credință. Cel dintîi s-a înapoiat la Ierusalim. Sila s-a decis să rămînă la Antiohia Siriei, unde — alături de Sf. Pavel, Sf. Varnava și mulți alții — avea să se străduiască mult și cu folos pentru bunul mers al acestei biserici înfloritoare.

După o scurtă zăbavă — în cursul căreia au propovăduit cuvîntul Evangheliei, ajutați de numeroși binevestitori dintre localnici — Sf. Apostol Pavel a luat inițiativa unei noi expediții misionare, cu același obiectiv ca și cea precedentă. Hotărîrea Sinodului Apostolesc de la Ierusalim cu privire la intrarea directă a convertiților dintre politeiști în Biserica creștină trebuia adusă la cunoștința tuturor celor pe care-i interesa îndeaproape.

I-a făcut în acest scop o propunere concretă Sfîntului Varnava. Principial, acesta a acceptat proiectul paulin, dar intenționa să ia cu el, din nou, și pe nepotul său Ioan Marcu: îi iertase ușurătatea cu care-i părăsise la Perga Pamfiliei, în călătoria precedentă (cf. 13, 13b). Sf. Pavel n-a acceptat această condiție. Noua misiune se prevedea a fi anevoioasă. Ioan Marcu nu era încă destul de călit pentru a-i face față cu curaj, pînă la capăt.

Din această pricină s-au despărțit. Sf. Varnava, luînd cu sine pe Ioan Marcu, a plecat la propovăduire, pentru a doua oară, în insula Cipru, iar Sfîntul Pavel, împreună cu Sila, s-au îndreptat pe uscat spre Siria și, mai departe, spre Cilicia.

Dezacordul dintre acești doi fruntași ai Bisericii apostolești nu trebuie exagerat. A-l ridica la rang de disensiune gravă, e eronat. Ulterior, Sf. Pavel va face amintire cu simpatie de Sf. Varnava, ceea ce înseamnă că n-au rămas nici un fel de resentimente de pe urma neînțelegerii premergătoare plecării în a doua călătorie misionară. Pe Ioan Marcu îl numără între împreună-lucrătorii săi apropiați (cf. I Cor. 9, 6; Col. 4, 10; II Tim. 4, 11). De-altcum, răspîndirea creștinismului în spațiul teritorial greco-roman n-a avut decît de cîștigat de pe urma acestei neînțelegeri trecătoare, căci în loc de un grup de misionari, au pornit la lucru două. Așa că, din acest punct de vedere, neînțelegerea s-a dovedit providențială în efectele ei imediate și chiar în cele mai îndepărtate.

Intr-o anumită împrejurare — care cade, cronologic, foarte probabil îndată după a doua călătorie misionară¹⁵ — Sf. Varnava s-a dovedit vrednic de înfruntare. Și a fost înfruntat chiar de către Sf. Apostol Pavel. A primit înfruntarea în chip constructiv, curmînd greșala care a provocat-o. Propriu-zis, cel ce a dat naștere acestei înfruntări a fost Sf. Apostol Petru. Coborînd la Antiohia Siriei, el cuprindea în dragostea și grija sa părintească pe toți credincioșii, indiferent de proveniența lor precreștină. Dar de la o vreme, au apărut acolo niște iudeo-creștini de orientare iudaizantă, din Ierusalim. Nesocotind hotărîrea Sinodului Apostolesc din anul 51, aceștia au pricinuit vrajbă și dezbinare în sînul comunității creștine antiohiene, determinîndu-i pe creștinii dintre iudei să se separe la mese (agape) de creștinii dintre „neamuri”. Sf. Apostol Petru, imprudent și imprecaut, a fost atras de partea lor. Uitînd cu cîtă convingere pledase la Sinodul Apostolesc pentru eliminarea discriminărilor din sînul obștiilor creștine, a ajuns el însuși să facă discriminări. Sosind și Sf. Varnava din insula Cipru la Antiohia Siriei, a fost atras și el de partea iudaizanților.

A intervenit prompt și energic Sfîntul Apostol Pavel, înlăturînd amenințarea care apăsa asupra Bisericii antiohiene, de-a se dezmina în două tabere antagoniste. Sfîntului Petru i-a adus

¹⁵ Argumentele aliniate de exegetul ortodox Vasile Gheorghiu (Introd. în Sf. cărți ale Test. Nou, 1929, p. 381, cu nota 2) sînt deplin satisfăcătoare în acest sens.

reproșurile meritate și e de presupus că n-a fost cruțător nici cu Sf. Varnava, deoarece amîndoi dăduseră dovadă de inconsecvență și indisciplină, pe lîngă faptul că au procedat în cazul de față fără cuvenitul tact pastoral, atît de necesar acolo unde susceptibilitățile iudaice — sau cel puțin reminiscențele lor de după convertirea la Hristos — trebuiau menajate fără să se lase măcar impresia foștilor politeiști că ar fi considerați în Biserica lui Hristos elemente de calitate mai inferioară decît ceilalți.

Episodul e istorisit numai de către Sf. Pavel (în Gal. 2, 11—21). Sf. Luca — după trecerea cîtorva ani (55—63) de la alcătuirea Epistolei către Galateni — n-a mai simțit nevoia să-l înregistreze. De ce oare? Fiindcă îl notase Sf. Pavel? Sau fiindcă nu-l socotea de vreo importanță deosebită pentru dezvoltarea ulterioară a activității misionare pauline și a Bisericii creștine a veacului apostolesc? Poate, prima; poate, a doua; poate, amîndouă să fie valabile.

Cert este că nici această înfruntare n-a modificat atitudinea frățească, de stimă și prețuire, ce o avea unul față de celălalt. Mai ales prezența activă a lui Ioan Marcu — acum, maturizat de vîrstă și experiența vieții — între primii colaboratori ai Sfîntului Apostol Pavel dovedește cu prisosință exactitatea acestei presupuneri.

Cea mai proaspătă mențiune despre Sfîntul Varnava se face în Noul Testament la anul 63 (în Col. 4, 10).

În Biserica creștină apuseană Sf. Varnava fusese socotit, vremelnic, ca autor al Epistolei către Evrei, dar fără temeieri rezistente la o examinare mai atentă a problemei. Și astăzi mai sînt cercetători, puțini, care înclină să ia în considerare posibilitatea de-a fi fost alcătuită această epistolă de către Sf. Varnava, în spiritul gîndirii teologice a Sfîntului Apostol Pavel.¹⁶

O seamă de scriitori bisericești ai epocii patristice — Clement Alexandrinul, Origen, Eusebiu al Cezareei și fer. Ieronim — îi atribuie Sfîntului Varnava epistola care-i poartă numele (din seria scrierilor Părinților Apostolești). Presupunerea nu are șanse de-a fi exactă. Aceasta este opinia majorității patrologilor.¹⁷

Cînd a încetat din viață — și cum — nu știm. Rămășițele sale pămîntești au fost înmormîntate în insula Cipru, care-i da-

16 Așa, Holzner: O. c., p. 135 urm.

17 A se vedea, spre exemplu, F. Cayré: Précis de Patrologie. Tomul I. Paris-Tournai-Roma 1927, p. 75 urm.

torește în bună parte încreștinarea și toate binefacerile de care s-au împărtășit locuitorii ei convertiți la Hristos. Mormântul său a fost descoperit și deschis. Pe piept, fericitul adormit întru Domnul purta un manuscris al Evangheliei întâia.¹⁸

Biserica Ortodoxă Răsăriteană face cuvenita pomenire anuală a Sfântului Varnava în ziua de 11 iunie.

Sfântul Apostol Pavel a avut două categorii de colaboratori vremelnici: unii, formați de alții; alții, formați de el. Sfântul Varnava face parte din prima categorie.

I-a fost de cel mai mare folos Sfântului Pavel în perioada de început a activității sale apostolești. A fost omul drept, cinstit și stăruitor care l-a introdus în cercul Apostolilor celor vechi, a garantat pentru sinceritatea convertirii lui și i-a încredințat că prigonitorul neînduplecat de odinioară, Saul din Tars, vas ales al Domnului este, Apostol veritabil al Lui.

L-a scos din însingurarea sa de la Tars și l-a asociat la munca de dezvoltare a Bisericii creștine din Antiohia Siriei.

Apoi, împreună, au făcut primul mare salt misionar în lumea greco-romană a vremii aceleia, descoperindu-i Evanghelia lui Hristos cu atîta căldură și iscusință încît nu puțini au fost cei ce au îndrăgit-o și și-au însușit-o pentru totdeauna ca liman de mîntuire și sursă de reală înnoire.

Înțelept și modest, mărinimos și statornic, ca om trebuie să fi avut o prestanță gravă, care impunea respect și indica în el un ocrotitor și o călăuză de nădejde, cu bogată experiență de viață.

Sfântul Varnava a fost preot și apostol după rînduiala dintru început a creștinătății, rînduială preoțească la care ține cu credincioșie Sfînta noastră Biserică Ortodoxă Răsăriteană.

Pr. Dr. GRIGORIE MARCU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

18 Cf. L.-Cl. Fillion: *Introduction générale aux Évangiles*. Paris 1925, p. 92.

În afară de lucrările citate în text, am mai utilizat la alcătuirea acestui studiu: Comentarii la cartea F. Ap. de: Sf. Ioan Hrisostom, B. Weiss (1893), Knabenbauer (1900), R. Knopf (1906), A. Brassac (1911), G. Hoennicke (1913), E. Jacquier (1926), A. Steinmann (1934), ș. a. — Apoi: M.-J. Lagrange: *Saint Paul. Épître aux Galates*. Ed. 3. Paris 1926 și Pan. N. Trempela: *Υπόμνημα εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου*. Atena 1937; ș. a.

SF. LUCA — AUTOR NOUTESTAMENTAR

Pe vremea cînd se afla în a doua sa călătorie misionară, în viața Sf. Apostol Pavel, acest zelos propovăduitor al lui Iisus cel înviat, pe lîngă cei pe care îi avea, mai apare un prieten adevărat, un tovarăș nedespărțit, care va fi de mult folos Apostolului în uriașa sa lucrare misionară. Acesta este Sf. Luca.¹ Asupra vieții lui, cu deosebire înainte de încreștinarea sa, avem date puține.

După gîndirea sa elină și mai ales după limba greacă curată și frumoasă cuprinsă în cele două scrieri rămase de la el: Evanghelia care îi poartă numele sau Evanghelia a treia și cartea Faptele Apostolilor, Sf. Luca a fost grec de neam și singurul dintre Sfinții Autori ai Noului Testament care nu este evreu.

Cetatea de origine a Sf. Luca pare a fi fost Antiohia Siriei, căci pe la anul 44 d.Hr., cînd mai mulți creștini au descins din Ierusalim în Antiohia, printre care se afla și profetul Agav (F. Ap. 11, 28), se spune că în această cetate se afla și Sf. Luca. Unii fac chiar o apropiere între Sf. Luca și Lucius (Λούκιος) unul dintre didascalii bisericii din Antiohia, amintiți în F. Ap. 13, 1.

Nu se știe cu precizie cînd și unde s-a încreștinat, poate chiar în Antiohia de la primii propovăduitori creștini veniți în această cetate. Pare mai puțin probabilă părerea,² potrivit căreia Sf. Luca ar fi fost convertit de Sf. Apostol Pavel în Tars, pe cînd el se găsea aici după cele întîmplate pe calea Damascului, iar Sf. Luca ar fi studiat medicina tot în acel timp la vestitele școli din această cetate. Spunem puțin probabilă printre altele și pentru motivul că Sf. Apostol Pavel obișnuiește să numească pe cei pe care îi încreștina sau îi năștea în Hristos, „fiul meu” (Fili-mon 1, 10), ceea ce despre Sf. Luca nu spune niciodată.

1 Asupra temei noastre a se vedea și ampla expunere a P. C. Prof. Dr. Grigorie Marcu: Elemente de istorie antică profană în scrierile Sfintului Evanghelist Luca; studiu în rev. „Ortodoxia”, anul XIII, nr. 3 (iulie—septembrie) 1961. p. 331—367.

2 Jacquier: Les Actes des Apotres. Ediția a doua, Paris 1926, p. XCVII.

Cele mai multe date din viața Sf. Luca sînt legate de viața și activitatea Sf. Apostol Pavel, de care a fost atașat trup și suflet, a cărui lucrare a împărțit-o întru totul și pe care nu l-a părăsit pînă în clipa morții. Sînt demne de amintit în această privință gîndurile de o duiosie rară ale marelui Apostol, trimise ucenicului său Timotei, pe la anul 66, cînd se afla în a doua captivitate romană: „Iată eu sînt gata de jertfă și vremea despărțirii mele s-a apropiat. Lupta cea bună m-am luptat, am ajuns la capătul drumului păzind credința. De acum mă așteaptă pe mine cununa dreptății, pe care mi-o va da mie Domnul, judecătorul cel drept, în ziua aceea. Și nu numai mie, ci tuturor celor care au iubit arătarea lui. Silește-te să vii la mine curînd, căci Dima, iubind veacul de acum, m-a părăsit și s-a dus la Tesalonic, Crescent în Galatia, Tit în Dalmația, *numai Luca mai este cu mine*” (I Tim. 4, 6—11).

După martiriul Sf. Apostol Pavel, Sf. Luca i-a continuat desigur ostenelele. Se crede că a propovăduit cuvîntul Domnului în Italia, Galia, Dalmația și mai ales în Ahaia (Grecia), unde, după spusa Sf. Grigorie de Nazianz, ar fi murit moarte de martir. Simion Metafrast, în lucrarea sa: *Viața Sf. Luca*, spune că Sf. Luca s-a întors din Roma în Orient, propovăduind Evanghelia în Libia și în Egipt, unde ar fi fost și episcop, murînd în chip firesc, iar Isidor din Sevilla spune despre el că încă din tinerețe a dus o viață deosebit de curată și că a murit la vîrstă de 74 ani.³ Este lucru cert deci că Sf. Luca a continuat cu zel lucrarea misionară a marelui și bunului său dascăl, după moartea acestuia la Roma.

Sf. Luca provenea dintre oamenii instruiți ai vremii. Se spune despre el că avea și talanți deosebiți, ca darul picturii. După cum ne spun documentele vremii însă, Sf. Luca avea și pregătire de medic. Așa de pildă, Sf. Apostol Pavel îl agrăește în felul următor: Λουκᾶς ὁ ἰατρός ἀγαπητός adică „Luca, doftorul prea bit” — după cum potrivit tălmăcesc vechile noastre traduceri textul de la Coloseni 4, 14. Scrierea ajunsă pînă la noi sub numele de „Canonul Muratori” — după bibliotecarul care a descris-o — a cărei vechime, după spusa cercetătorilor, ajunge pînă către anii 170—180 d.Hr.,⁴ de asemenea spune că Sf. Luca era medic.

³ Cf. F. Vigouroux: *Dictionnaire de la Bible*. Vol. IV, Paris 1928, col. 382.

⁴ Mai pe larg, a se vedea: Dr. Grigorie T. Marcu: *Fragmentul Muratori*, Sibiu 1944.

Tradiția creștină, reprezentată mai ales prin Eusebiu de Cezareea, Ieronim și alții, ne mărturisește și ea acest lucru. Așa de pildă, Eusebiu scrie următoarele despre Sf. Luca: „Luca, născut în Antiohia, *de profesiune medic*, trăind mai mult timp cu Pavel și convorbind familiar cu ceilalți Apostoli, a învățat de la ei arta de a vindeca boalele sufletelor (căci pe cea a trupurilor se vede că o cunoștea, n.n.), ce ne-a lăsat în două cărți insuflate de Duhul Sfânt, adică Evanghelia sa, despre care spune că a scris-o după mărturia acelor care chiar de la început au văzut toate cu înșiși ochii lor, și Faptele Apostolilor pe care le-a scris nu după spusa altuia, ci ca martor ocular”.⁵

Despre pregătirea Sf. Luca și despre cunoștințele sale de medicină,⁶ atâtea câte se puteau poseda la vremea aceea, ne grăiesc înseși scrierile sale, în care folosește cuvinte cu nuanță științifică, sau termeni tehnici medicali, în aceeași redactare în care ele se găsesc în scrierile de specialitate care circulau în acel timp. Astfel de cuvinte întâlnim de pildă în textul din Faptele Apostolilor 28, 3—10, unde Sf. Luca descrie cele întâmplate imediat după naufragiul corabiei cu care călătorea spre Roma și Sf. Apostol Pavel, după cele 14 zile și nopți de peripeții pe mare, naufragiu petrecut pe insula Malta. Vorbind de vipera care s-a agățat de mîna Sf. Pavel, Sf. Luca folosește cuvîntul καθιψεν, care exprimă ideia că prin mușcătura viperei otrava s-a infiltrat în sînge. Tot în acest text se găsesc și alte cuvinte cu nuanță medicală⁷ ca θηρίον, δησεντερίω. Astfel de cuvinte Sf. Luca folosește și în Evanghelia sa, ca de pildă: ὄδρωπικός (Luca 14, 2), ἔλκος în parabola cu săracul Lazăr (Luca 16, 21—26), κραιπάλη (Luca 21, 34) ș. a.

Am relatat cele de pînă acum pentru că aceste date privind pregătirea Sf. Luca ne ajută să înțelegem un alt aspect din viața acestui Sf. Autor, nu de mică importanță pentru noi, cititorii scrierilor lui, și anume acela de cronicar fidel al evenimentelor la care a fost contemporan, iar la unele chiar martor ocular.

A scrie adevărul era unul dintre idealurile istoricilor antici, mai ales după Tucidide.⁸ Pentru relatarea lui — a adevărului adică — istoricul grec de pildă, ca și cel evreu de altfel, se folosea de izvoare diverse, ca: piese de arhivă, memorii ale

5 Eusebiu, episcop de Cezareea: Istoria bisericească și viața lui Constantin cel Mare. Trad. de Iosif, fost Mitropolit primat, București 1896, p. 62.

6 Sf. Luca îi va fi fost de mult folos și sub această latură Sf. Apostol Pavel, despre a cărui sănătate știm că era destul de șubredă.

7 Jacquier: op. cit., p. XCVIII—XCIX.

8 P. M. J. Lagrange: Evanghile selon Saint Luc. Ediția a treia, Paris 1927, p. CXXIV.

contemporanilor sau martori oculari ai evenimentelor propuse spre cercetare, lucrări ale istoricilor anteriori, etc. Datele de care se foloseau erau trecute adesea prin sita celei mai severe critici, uneori mergîndu-se pînă la verificarea personală, așa cum se spune despre Polibiu de pildă, care, pentru a explica trecerea lui Hanibal peste Alpi, în campania sa împotriva Romiei, a înfruntat el însuși acești munți.⁹

Urmînd pilda acestora, Sf. Luca se documentează și el cu temeinicie asupra a ceea ce urma să aștearnă în scris, fapt despre care el însuși ne mărturisește, atunci cînd spune că s-a apucat să scrie după ce „a cercetat toate cu de-amănuntul, de la început, pe rînd” (Luca 1, 3). În această privință însă este demn de relatat întreg începutul Evangheliei a treia, unde Sf. Luca spune: „De vreme ce mulți s-au apucat să alcătuiască povestiri despre faptele cele ce au fost pe deplin adevărate între noi, precum ni le-au lăsat nouă cei ce dintru început au fost văzători și slujitori ai Cuvîntului, păru-mi-s-a și mie cu cale, ca cercetînd toate cu de-amănuntul, de la început, pe rînd să ți le scriu ție, puternice Teofile, ca să cunoști temeinicia cuvintelor pe care le-ai primit” (Luca 1, 1—4).

Astfel, se constată că Sf. Luca s-a informat și cunoștea bine geografia imperiului roman. El se dovedește de asemenea un bun cunoscător al moravurilor, al datinelor, al legilor, al instituțiilor, al ceremoniilor religioase, nu numai din Palestina, ci din toate țările evanghelizate de Sf. Apostoli, ca Siria, Asia Minor, Macedonia, Grecia, Italia, etc. Sf. Luca a dat fiecărei regiuni și fiecărui oraș de care vorbește poziția și apartenența sa administrativă. Astfel, orașul Filipi, de pildă, este numit în Faptele Apostolilor 16, 12 „colonie” (romană), ceea ce corespunde întru totul adevărului istoric, pentru că Filipi a primit de la August, după victoria acestuia asupra lui Brutus și Cassius, titlul și privilegiile de colonie. Foamea de care vorbește în Faptele Apostolilor 11, 28, este semnalată și de istoricii vremii (Iosif Flaviu). Diferite incidente, ca acela cînd Sf. Pavel face uz de cetățenia sa romană, captivitatea Apostolului sub formă de „custodia militaris” sînt confirmate de legile romane.

Sf. Luca mai face însă în scrierile sale un lucru pe care ceilalți Sf. Autori îl fac mult mai puțin și anume acela că faptele

⁹ Lagrange: op. cit., p. CXXXI.

istorisite de el sînt încadrate în contextul istoric, religios și filozofic al vremurilor acelora. Istorisirile sale sînt legate vădit de istoria contemporană, romană și iudaică, pe care Sf. Luca o cunoștea și care ne este de folos la fixarea cu precizie a unor date din viața Mîntuitorului Iisus Hristos și a Sfinților Săi Apostoli. Astfel, Sf. Luca împletește istoria începuturilor Creștinismului și ale Bisericii creștine cu evenimente istorice, cu nume de arhieriei, curente filozofice, regi, conducători de provincii, împărați romani, etc., care au trăit în perioada evenimentelor descrise de el. În Evanghelia după Luca și în Faptele Apostolilor întîlnim pe Ana și Caiafa, Gamaliil, Irod cel Mare și pe unii din fii săi, relatări despre epicurei și stoici, împărații August, Tiberiu și Claudiu, ofițeri romani, procuratori și proconsuli ca: Pilat, Claudiu Lisias, Felix, Porcius Festus, Cvirinius, Sergiu Paul, Galion și alte evenimente și personaje înregistrate de istoria romană și iudaică.

Iată unele date de specia celor semnalate aici:

1. „Fost-a în zilele lui Irod, rege al Iudeei, un preot oarecare Zaharia” (Luca 1, 5).

Zaharia este tatăl Sf. Ioan Botezătorul și în acest text și în cel care urmează, Sf. Luca vorbește despre nașterea Inaintemergătorului Domnului Iisus Hristos, precum și despre Buna-Vestire.

Irod, amintit de Sf. Luca în textul de mai sus, este cunoscut în istorie sub numele de Irod I sau Irod cel Mare, nu pentru că ar fi fost mare cu adevărat, în înțelesul bun al cuvîntului adică, ci pentru a-l deosebi de ceilalți regi iudei cu același nume. Poate era mai potrivit să i se fi spus Irod cel Bătrîn, sau cel crud, cum propun unii istorici.¹⁰ De neam era idumeu, al doilea fiu al lui Antipater și Cypros, femeie arabă. Era deci numai pe jumătate iudeu, cum îl numește istoricul evreu Iosif Flaviu.¹¹

Printr-un decret al Senatului roman, Antoniu i-a acordat titlul de rege,¹² titlu sub care este amintit și în Evanghelia a treia,

10 Cf. Vigouroux: op. cit., vol. III, Paris 1926, col. 467.

11 Iosif Flaviu s-a născut în anul 37—38 d. Hr. într-o familie preotească bine văzută. De copil a primit o educație și instrucție temeinică, la vîrsta de 14 ani arătîndu-se bun cunoscător al Legii. La vîrsta de 26 ani a călătorit la Roma pentru rezolvarea unor cauze oficiale ale poporului său, unde, prin intermediul unui actor iudeu, cunoaște pe împărăteasa Poppea, soția lui Neron, care avea simpatie față de evrei. După dărîmarea Ierusalimului se stabilește la Roma, unde se bucură de tot sprijinul mai-marilor imperiului și unde își desfășoară activitatea scriitoricească, murind cam în jurul anului 100. Eusebiu de Cezareea îl numește cel mai celebru istoric dintre iudei.

12 Vigouroux: op. cit., vol. III, col. 642.

urcându-se pe tron cu ajutorul romanilor în anul 40 a. Hr., la vârsta de 37 de ani. Impăratul Octavian August îi întărește titlul de rege și îi mărește țara cu noi teritorii ca acela al Ierihonului, Gadarei, Gazei, Iopi, ș. a. A avut zece soții, ca Doris, două cu numele Mariamna, samarineanca Maltaca, una cu numele Cleopatra etc.

Ajuns pe tron, singura preocupare a lui Irod a fost aceea de a și-l întări pe toate căile, reacționând în chip sîngeros la cea mai mică bănuială de opoziție împotriva sa. Așa se face că a ucis nu numai o seamă de principii iudei, ci și pe mai mulți membri ai familiei sale. Sînt demne de amintit în această privință cuvintele istoricului necreștin Macrobiu (începutul sec. V), care zice: „Cînd August auzi că între pruncii pe care Irod, regele iudeilor, porunci a-i pierde în Siria de la vârsta de doi ani în jos, a fost ucis chiar un fiu al lui, știind că la iudei nu se taie porci, a zis: Decît fiul lui Irod mai bine porcul lui”¹³, cuvinte care au devenit proverbiale.

În a doua parte a domniei sale mai ales, Irod a ridicat mai multe construcții. Astfel, în Ierusalim a construit un teatru, un hipodrom, ceva asemănător zidind și la Ierihon. Tot în Ierusalim a zidit un palat unde aurul și marmora n-au fost prea mult cruțate, a întărit cetatea și a ridicat o fortăreață în partea ei nordică, a rezidit și întărit citadela nordică a templului, dîndu-i numele de Antonia ș. a. În orașele grecești din regatul său a ridicat temple în cinstea împăratului roman, împodobindu-le cu statui și inscripții. Toate acestea cereau bani, din care pricină poporul a fost împovărat cu impozite foarte grele, fapt care a dus la mai multe încercări de revoltă, toate însă fiind înăbușite în sînge. Chiar în Ierusalim Irod practica o seamă de jocuri păgîne, care, de asemenea, au indignat mult pe iudei.

Către sfîrșitul vieții sale, Irod a căzut greu bolnav. Iată ce spune în această privință Eusebiu de Cezareea, citînd pe Iosif Flaviu: „Boala sa (a lui Irod) progresa mereu. O căldură lentă care nu se arăta deloc pe dinafară îl ardea și îl mistuia pe dinăuntru. Avea o foame atît de violentă că nimic nu era de ajuns pentru a-l sătura. Intestinele sale erau pline de răni din care cauză avea dureri grozave. Picioarele sale erau umflate și vi-nete. Părțile trupului cele ascunse erau atît de stricate, că se vedeau ieșind de acolo viermi. Nu respira decît cu mare anevoie

¹³ După Eusebiu Popovici: *Istoria Bisericească Universală*. Trad. de Atanasie Mironescu, vol. I, București 1925, p. 93, nota 1.

și respirația sa era atît de urîță că nimenea nu se putea apropia de el. Toți care priveau cu milă starea în care se găsea acest nefericit principe erau de acord în a aprecia că aceasta era o pedeapsă văzută a lui Dumnezeu pentru cruzimea și nelegiuirile sale".¹⁴

Moare la Ierihon în primăvara anului 750 a.u.c. sau anul 4 d.Hr.

Cercetătorii care s-au ocupat cu viața lui Irod îl caracterizează în felul următor: Prințul idumeu a fost un sîngeros despot, politician șiret, dar fără calități deosebite. Nu urmărea decît interesul propriu. N-a avut milă niciodată, chiar și pentru cei dintr-un sînge cu el. Crud cu cei ce depindeau de el, se arăta însă foarte servil față de cei mai puternici ca el. A avut totdeauna la inimă preocuparea de a obține favoarea stăpînilor Romei.¹⁵

2. „În zilele acelea a ieșit poruncă de la *cezarul August* ca să se înscrie toată lumea. Această înscriere a fost întâia, pe cînd Cviriniu era guvernator al Siriei" (Luca 2, 1—2).

Sf. Luca se folosește de datele cuprinse în textul de mai sus pentru a fixa mai bine în timp vremea nașterii în trup a Domnului nostru Iisus Hristos, eveniment despre care vorbește în versetele următoare ale cap. 2 din Evanghelia sa.

Caesar Octavianus Augustus, după cum este cunoscut în istorie, îl știm ca pe unul dintre cei mai mari împărați ai Romei. S-a născut, după relatarea istoricului roman Suetoniu,¹⁶ în timpul consulilor Marcus Tullius Cicero și Antonius, în 23 septembrie anul 691 a.u.c. sau 63 a.Hr. Era fiul lui Caius Octavianus și al Attiei și nepotul lui Iuliu Cezar, care l-a crescut și l-a adoptat. Numele de August l-a primit de la Senatul și poporul roman, însemnînd măritul, glorificatul.

Era de 19 ani cînd, aflîndu-se în Apollonia (oraș grecesc în Macedonia) pentru studii, a aflat de uciderea lui Iuliu Cezar, lăsînd totul și întorcîndu-se îndată la Roma pentru a-și revenдика moștenirea.

În anul 43 a.Hr. face parte din triumvirat alături de M. Antonius și M. Lepidus, remarcîndu-se dintre ceilalți doi ca un mare reformator al Republicii. Guvernează apoi numai cu Antonius, iar în anul 27 a.Hr. este proclamat împărat.

¹⁴ Eusebiu, episcop de Cezareea: op. cit., p. 23.

¹⁵ Vigouroux: op. cit., vol. III, col. 467.

¹⁶ C. Suetonius Tranquillius: *Viețile celor doisprezece cezari*. Trad. de David Popescu și C. V. Georoc, București 1958, p. 53.

Octavian August a condus cu multă pricepere imperiul roman, fiind numit chiar „părintele patriei”.¹⁷ A cultivat literele și artele, care în timpul lui August au ajuns punctul culminant al înfloririi lor, epoca lui August numindu-se „epoca de aur a literaturii latine”.

A purtat cinci războaie civile: la Matina, la Filippi, în Persia, în Sicilia și la Actium, avînd drept cauză „răzbunarea unchiului său și de a-i apăra înfăptuirile”.¹⁸

În anul 4 d.Hr. confirmă ultimele dorințe ale lui Irod cel Mare, privind împărțirea regatului între fiii săi.

Moare în 14 august, anul 14 al erei noastre.¹⁹

Este lucru cert că August, ca fondator al imperiului roman, a avut tot interesul să facă un recensămînt asupra a tot ce era sub stăpînirea sa. După mărturia lui Tacitus, acest recensămînt a avut loc și că el cuprindea: Numărătoarea cetățenilor imperiului și a aliaților, a corăbiilor, numărul trupelor, sumele tributului, impozitelor etc., fapt confirmat și de Suetoniu (op. cit., p. 112). Toate aceste date deci nu se puteau cunoaște decît printr-un recensămînt general. Această operație se crede că a început chiar înainte de August, ea constituind o lucrare uriașă, ținînd cont de întinderea imperiului roman și de mijloacele de lucru de acum 20 de secole. Pliniu spune că August a trimis în Orient un vestit geograf, cu numele Denis, pentru a face o descriere amănunțită a acestor țări. O inscripție din Lion atestă executarea în mod sigur a unui recensămînt printre gali. Pentru Palestina, Iosif Flaviu (în Antichitățile iudaice) face aluzie la un recensămînt care a avut loc sub Irod cel Mare. Alte cercetări au stabilit de asemenea că August, pe lîngă numărătoarea tuturor locuitorilor imperiului, a întocmit planuri topografice și hărți cuprinzînd toată lumea romană. Lucările împreunate cu această imensă operație se apropiau de sfîrșit la Roma către anul 747 a.u.c., în provincie continuîndu-se încă oarecare timp, ceea ce corespunde cu timpul în care s-a născut Iisus Hristos, Domnul nostru.

Sf. Luca ne informează că acest recensămînt, în Palestina, a avut loc în timpul guvernării lui *Cviriniu* în Siria (a se vedea Luca 2, 2).

Despre Cviriniu — P. Sulpicius Quirinius — și despre guvernarea lui în Siria ne grăiesc, printre altele, următoarele mărturii:

17 Vigouroux: op. cit., vol. I, Paris 1926, col. 1237.

18 Suetoniu: op. cit., p. 55.

19 Suetoniu: op. cit., p. 361.

Tacitus, în analele sale (III, 48), îl descrie în felul următor: Cviriniu nu aparținea numai vechii familii patriciene Sulpicius, el era originar din orașul municipal Lanuvium. Unele însușiri militare și câteva funcții îndeplinite cu zel i-au adus consulatul sub August.²⁰ Iosif Flaviu spune și el despre Cviriniu că „era un om de foarte mare merit și care, după ce a trecut prin toate celelalte trepte de onoare, a fost ridicat la treapta de consul, fiind după cum am văzut stabilit de către August guvernator în Siria, cu ordin de a face acolo recensământul tuturor bunurilor particulare”.²¹

La aceste mărturii ale istoricilor se mai adaugă altele de ordin arheologic și anume două inscripții. În prima, găsită la Beirut, se face pomenire de un oarecare Q. Aenulius Secundus, conducătorul unei cohorte din Siria, care a făcut, din ordinul lui Cviriniu, recensământul orașului Apame, iar în a doua inscripție, găsită în anul 1764 în împrejurimile localității Tivoli, se amintește de Cviriniu, care a fost de două ori guvernator în Siria.

Recensământul general, așadar, ordonat de Augustus, într-un timp oarecare, în Palestina s-a executat pe vremea când Cviriniu era guvernator în Siria, sau, în orice caz, îndeplinea o funcție de răspundere în această parte a imperiului.

3. „În anul al cincisprezecelea al domniei lui *Tiberiu Ceza-
rul*, pe când *Pontiu Pilat* era procuratorul Iudeei și *Irod* tetrarh al Galileei, iar *Filip*, fratele său, tetrarh al Ituriei și al ținutului Trahonitidei și *Lisanie* tetrarh al Abilenei” (Luca 3, 1).

Sf. Luca se folosește de datele cuprinse în acest text pentru a fixa în timp începutul propovăduirii Sf. Ioan Botezătorul, Înaintemergătorul Domnului, și desigur și al Mântuitorului, care a avut loc nu cu mult mai târziu.

Tiberius Claudius Nero s-a născut în 16 noiembrie anul 42 a.Hr. și moare în 16 martie, anul 37 d.Hr. A avut două soții, pe Agripina și Iulia.

De mic vădea înclinări spre cruzime și sălbătăcie, încît profesorul lui de retorică, Theodorus din Gadara, l-a caracterizat tare potrivit „noroi amestecat cu sînge”.²² August, cu care a domnit o bucată de vreme și pe care l-a urmat ca împărat, spu-

20 După Vigouroux: op. cit., vol. II, col. 1186.

21 După Eusebiu, episcop de Cezareea: op. cit., p. 16.

22 Suetoniu: op. cit., p. 146.

nea și el despre Tiberiu: „Vai de poporul roman, care va intra între fălcile tari ale acestui om”.²³

Suetoniu ne descrie chiar chipul fizic al acestui împărat când zice: „Tiberiu avea un corp puternic, robust și o statură mai înaltă decât cea obișnuită. Avea pieptul și umerii lați, membrele bine proporționate de la cap pînă la picioare. Mîna stîngă era mai puternică și mai iute decât mîna dreaptă. Incheieturile îi erau așa de puternice, încît cu un deget găurea un măr și cu un bo-bîrnac rănea capul unui copil și chiar al unui adolescent. Pielea îi era albă și purta părul lung pe ceafă. Figura îi era frumoasă dar îi ieșeau adesea coșuri pe față...”.²⁴

Tiberiu era mare iubitor de plăceri trupești. Pe insula Caprea și-a amenajat locuri destinate acestui scop, din care pricină a fost urgisit nu puțin de poporul roman.

Istoricul Dio Cassius, în lucrarea sa Istoria romanilor (57, 1), descrie în felul următor caracterul pervers al lui Tiberiu: „El (Tiberiu) nu dădea de cunoscut ceea ce dorește și cuvintele sale nu erau în acord cu interiorul său, ba adesea cuvintele sale stăteau în contrast direct cu acesta (interiorul, adică). Toate cîte le dorea le nega și părea că tinde la ceea ce disprețuia, se prefăcea că este iritat asupra unor lucruri care îi erau tocmai după plac și bun cînd era mai înrăutățit. Părea plin de compătimire acolo unde pedepsea mai aspru și mînios cînd ierta pe cineva. Celui care îi era mai urgisit îi arunca privirile cele mai amicale și în-tîmpina cu cea mai mare răceală pe amicii cei mai intimi ai săi. Maxima sa era că domnitorul nu trebuie să facă cunoscute cugetările sale”.²⁵

Se știe, după cum mărturisesc istoriografii romani (Suetoniu, op. cit., p. 127, și Tacitus, Ann. 1, 3), că împăratul August, înainte de moartea sa cu aproximativ 2 ani, și-a asociat la domnie și pe Tiberiu. După mărturia Sf. Luca, Mîntuitorul, cînd a ieșit la propovăduire, avea „cam 30 de ani” (Luca 3, 23). Cei 15 ani de domnie ai lui Tiberiu, amintiți în textul nostru, Sf. Luca îi socotește de cînd Tiberiu a devenit asociat al lui August și anume din anul 765 a.u.c. sau 12 d.Hr., rezultînd astfel anul 779 a.u.c. sau anul 26 d.Hr., cînd Mîntuitorul și-a început activitatea Sa meșianică.²⁶

²³ Suetoniu: op. cit., p. 127.

²⁴ Suetoniu: op. cit., p. 153.

²⁵ După Vasile Gheorghiu: Sf. Apostol Pavel, viața și activitatea sa. Partea I-a, 1909, p. 10—11, nota 3.

²⁶ Cf. Vasile Gheorghiu: Anul și ziua morții Domnului nostru Iisus Hristos. 1925, p. 13 și urm.

Pilat, Pontius Pilatus, după numele complet, aparținea fie prin descendență, fie prin adopțiune, familiei Pontia, legată de începuturile istoriei romane.²⁷

După înlăturarea lui Arhelau din domnie și trimiterea lui în exil în Galia (anul 6 d.Hr.), țara lui, constând din Iudeea propriu-zisă, Samaria și Idumeea, este alipită de împăratul August și Senatul roman provinciei romane Siria, fiind administrată de procuratori romani numiți de proconsulul din Siria. Pilat este cel de al cincilea procurator după Coponius (anul 6—9), Marcus Ambivus (anul 9—12), Annius Rufus (anul 12—15) și Valerius Gratus (anul 12—26), funcționând între anii 26—36 d.Hr., timp de zece ani deci.

Pe lângă că a dat încuviințarea Sinedriului iudaic de a ucide pe Mîntuitorul, de a cărui nevinovăție era convins, Pilat, în cursul administrației sale, a mai săvîrșit și alte acte de cruzime împotriva poporului iudeu. Unul dintre ele este amintit de Sf. Luca în cuvinte ca acestea: „În vremea aceea venit-au oarecare (la Iisus) grăindu-i despre galileenii, al căror sînge Pilat îl amestecase cu jertfele lor” (Luca 13, 1). Ultimul act de cruzime al lui Pilat, care i-a atras și înlăturarea din postul ce-l deținea, a fost următorul: Cîțiva samarineni mai naivi, împinși de către un înșelător oarecare, au început să facă săpături pe muntele Garizim, aproape de Sichem, crezînd că vor găsi acolo vasele sfinte pe care le-ar fi ascuns Moise înainte de moartea sa. Pe toți aceștia însă Pilat i-a ucis fără milă. Părinții, frații și prietenii acestor nefericiți samarineni au mers și s-au plîns lui Vitellius, care era pe atunci guvernator al Siriei. Vitellius, văzînd că Pilat a devenit de nesuportat pentru supușii săi, l-a trimis la Roma pentru a se dezvinovăți înaintea împăratului. Pilat însă a ajuns la Roma numai după moartea lui Tiberiu. Restul vieții, precum și moartea lui nu i se cunosc cu precizie. Se crede că a avut un sfîrșit tragic, ucigîndu-se cu propria sa mîină.²⁸

Irod Antipa, tetrarh al Galileei, este fiul lui Irod cel Mare cu samarineanca Maltaca. La împărțirea moștenirii tatălui său el primește de la împăratul August și Senatul roman Galileia și Perea, domnind peste ele pînă în anul 39 sau 40 d.Hr., cînd, aflîndu-se la Roma pentru a cere, la îndemnul ambițioasei Irodiade, noi titluri de mărire, este pîrît de către Irod Agripa I că ar conspira împotriva imperiului împreună cu Artaban, regele

²⁷ Vigouroux: op. cit., vol. V, Paris 1912, col. 429.

²⁸ Eusebiu, episcop de Cezareea: op. cit., p. 40.

parților, din care cauză i se ia tetrarhia și este exilat în Galia, unde și moare.

Era viclean, ambițios și defrînat ca și tatăl său. Sf. Ioan Botezătorul îi combate fără cruțare aceste păcate. Mîntuitorul îl numește „vulpe” (Luca 13, 22), sfătuind pe ucenicii Săi să se ferească de aluatul fariseilor și al lui Irod (Luca 8, 15). Cînd Pilat a introdus în Ierusalim chipuri păgîne, Irod se face interpretul iudeilor împotriva acestuia. Din această cauză, între ei s-a iscat o dușmănie, care, potrivit informației pe care ne-o dă tot Sf. Luca, nu se va stinge decît în timpul Patimilor Domnului, cînd Pilat trimite pe Iisus la Irod (Luca 23, 12).

*Irod Filip II*²⁹ (a se vedea Luca 3, 1) este fiul lui Irod cel Mare cu Cleopatra. La moartea tatălui său a primit cu titlul de tetrarh Iturea și Trahonitis, precum și alte ținuturi pe care Sf. Luca nu le amintește. Domnește 37 de ani și moare către anul 787 a.u.c. sau 34 după Hristos.³⁰ Domnia lui Filip, spre deosebire de a celorlalți principii din familia lui Irod cel Mare, a fost blîndă, dreaptă și pașnică. „El n-a imitat pe tatăl său decît în fast și construcții”.³¹ Astfel, zidește vechea cetate Panias, situată la nord de lacul Ghenizaretului. Acestei cetăți i s-a dat numele de Cezareea lui Filip (a se vedea Matei 16, 13), spre a o deosebi de Cezareea Palestinei de pe malul Mării Mediterane.

Atît existența lui Irod Antipa cît și a lui Filip II sînt confirmate și de monedele care au fost bătute în timpul tetrarhiei lor.

Lisanie era și el tetrarh al Abilenei în anul al 15-lea al lui Tiberiu împăratul. Despre acest principe sînt date istorice mai puține. Ținutul Abilenei era în părțile Libanului, cu capitala Abila, nu departe de Damasc.

Între altele tetrarhia lui Lisanie este confirmată de o inscripție descoperită de R. Pococke,³² în anul 1737, în apropiere de Abila, inscripție în care se amintește numele lui Lisanie, fiind datată între anii 14—29 d.Hr., ceea ce corespunde cu perioada menționată de Sf. Luca în textul de mai sus.

4. „În zilele arhiereilor *Ana și Caiafa*, fost-a cuvîntul lui Dumnezeu către Ioan, fiul lui Zaharia, în pustie” (Luca 3, 2).

²⁹ Pentru a-l deosebi de Irod Filip I, tot fiul lui Irod cel Mare, cu a doua soție a sa Mariamna, fiica arhiereului Simeon. Este primul soț al Irodiadei, dar despre viața lui se știe puțin, întrucît o bună parte din ea și-a petrecut-o la Roma.

³⁰ V. Gheorghiu: op. cit., p. 24.

³¹ Vigouroux: op. cit., vol. III, col. 650.

³² Cf. Vigouroux: op. cit., vol. IV, col. 456.

Vorbind de începutul propovăduirii Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Luca ne spune că a avut loc în vremea arhieriei Ana și Caiafa, conducătorii de atunci ai Sinedriului, forul suprem religios al iudeilor.

Înainte ca Palestina să fi fost sub ocupația romană, în fruntea Sinedriului exista un singur arhieru, care deținea pe viață această funcție. Romanii însă au început să schimbe foarte des pe deținătorii acestei înalte funcții. „Arhieru depus își păstra însă titlul de arhieru și rămânea pe viață membru al Sinedriului”.³³

Ana a fost instituit arhieru în anul 6 sau 7 d.Hr. de către proconsulul roman Cviriniu, deținând această slujbă pînă în anul 15 d.Hr., cînd este destituit de către Valerius Gratus, procuratorul roman al Iudeei. Prin bogăția sa mai ales, Ana a continuat însă să exercite o mare influență atît asupra Sinedriului cît și asupra conducătorilor politici ai vremii, reușind ca cinci fii ai săi să ajungă arhieru, un fenomen nemaîntîlnit pînă atunci, precum și ginerele său Caiafa. Așa se explică faptul că alături de Caiafa, care era arhieru în funcțiune, Sf. Luca amintește și pe Ana. Despre Ana se vorbea ca despre omul cel mai norocos al neamului său.

Caiafa, mai precis Iosif Caiafa, era ginerele lui Ana și a fost arhieru între anii 18—36 d.Hr. cînd este înlăturat de Vitellius. Acest lung pontificat de 18 ani, într-o vreme cînd arhierii se succedau la scurt timp, se crede că are o singură explicație și anume: micimea sufletească și servilitatea lui Caiafa, mijloace prin care se menținuse la timpul său și Irod în lunga sa domnie. Procuratorii romani găsiseră și în Caiafa o unealtă docilă. Așa de pildă, cînd Pilat a introdus în Ierusalim, în mod ostentativ, chipul cezarului, prins pe flamurile soldaților, iudeii, socotind acest lucru un mare sacrilegiu pentru cetatea sfîntă, au protestat plini de indignare. Caiafa însă s-a eschivat de la această acțiune ca de la ceva care nu-l privea cu nimic.³⁴ Se pare că Vitellius l-a destituit din arhierie tocmai pentru a fi pe placul iudeilor, care nu-l vedeau chiar bine pe Caiafa.

5. „Atunci s-a ridicat în sobor un fariseu, numit *Gamaliil*. învățător de lege, cinstit de tot poporul” (F. Ap. 5, 34).

Era în primii ani după Învierea și Înălțarea Domnului, cînd în Ierusalim se încheau primele forme de viață creștină. Apos-

³³ V. Gheorghiu: op. cit., p. 27.

³⁴ Vigouroux: op. cit. vol. II, col. 44.

tolii propovăduiau cu multă râvnă pe Iisus cel înviat. Sinedriul însă nu vedea cu ochi buni această lucrare a lor, cu atât mai mult cu cât Apostolii nu ezitau să spună despre el că este principalul vinovat al uciderii lui Iisus Hristos.

Din acest motiv, Apostolii au fost duși înaintea Sinedriului, care voia să le ceară socoteală de propovăduirea lor. În apărarea Apostolilor însă se ridică și vorbește învățătorul de lege Gamaliil, de la care ne-au rămas înțeleptele cuvinte: „Nu vă legați de oamenii aceștia, ci lăsați-i în pace, căci dacă planul acesta, sau lucrul acesta va fi de la oameni se va risipi, iar de este de la Dumnezeu nu-l veți putea risipi, ca nu cumva să vă faceți luptători împotriva lui Dumnezeu” (F. Ap. 5, 38—39).

Sf. Luca ni-l prezintă pe Gamaliil ca pe un om chibzuit, cu multă înțelepciune „cinstit de tot poporul” (F. Ap. 5, 34), ceea ce corespunde și altor informații pe care le avem despre el.

Etimologic, Gamaliil înseamnă=Domnul este răsplata mea, sau binele meu. Era numit și „cel bătrîn” și a fost fiul unui anumit Simeon și nepotul renumitului învățător de lege Hillel,³⁵ a cărui școală o reprezenta, școală care se caracteriza printr-o interpretare mai largă a Legii, mai în spiritul ei, spre deosebire de școala lui Șamai, rivalul unchiului său, care se caracteriza printr-o interpretare îngustă a Legii, mai în litera nu în duhul ei. Așa, de pildă, Gamaliil nu numai că recomanda toleranță și chiar egalitate cu cei de altă lege, ci îndemna pe elevii săi să se apropie și să studieze și literatura păgînă, neiuudaică, cu deosebire scrierile filozofilor greci. Sf. Apostol Pavel, care a învățat în școala lui și care cunoștea bine literatura greacă, din care și citează apoi în cuvîntările și epistolele sale, este cea mai bună mărturie în acest sens. Așa se explică și atitudinea pe care a luat-o față de lucrarea Apostolilor. Că a fost creștin în taină, după spusa unora, nu sînt temeiuri suficiente pentru a o dovedi.

Gamaliil este primul dintre cei șapte învățători ai Legii, care a primit titlul cinstitor de rabban — învățătorul nostru, și care este superior aceluia de rabbi. Talmudul îl prezintă și el ca pe un om mărinimos, așezat, dîndu-i epitetul de „strălucirea Legii” și deplîngînd pierderea pe care iudeii au suferit-o prin moartea lui, întîmplată înainte de dărîmarea Ierusalimului, cam prin anul 52 d.Hr.³⁶ Gamaliil însă va rămîne o figură luminoasă nu numai a Talmudului, ci și a Noului Testament.

35 V. Gheorghiu: Sf. Apostol Pavel, p. 43.

36 Cf. V. Gheorghiu: Sf. Apostol Pavel, p. 44.

6. „Și străbătînd insula pînă la Pafos, au dat de un iudeu vrăjitor, prooroc mincinos, al cărui nume era Var-Iisus și care era împreună cu *proconsulul Sergiu Paul*” (F. Ap. 13, 6—7).

Sf. Apostol Pavel se afla, împreună cu Varnava, în prima sa călătorie misionară. Plecînd din Antiohia, cuprinde în itinerariul său mai întîi insula Cipru, pe care, după cum ne informează Sf. Luca, a străbătut-o de la un capăt la altul. Primul port în care au debarcat a fost Salamina, numit astăzi porto Constanzo, aflîndu-se mai spre nord de Famagusta, oraș din zilele noastre. Pafosul, astăzi o localitate săracă cu numele Baffa, se află pe malul vestic al insulei, la o distanță de 175 km de Salamina,³⁷ și se mai numea și Augusta, după numele lui August care îl rezidise în urma unui cutremur de pămînt. Pe vremea aceea era capitala insulei și aici își aveau reședința guvernatorii romani ai Ciprului.

Unul dintre ei a fost și Sergiu Paul, care era în funcțiune pe vremea cînd Sf. Apostol Pavel își începea marșul sa lucrare misionară. Sf. Luca îl caracterizează pe Sergiu Paul ca „bărbat înțelept” (F. Ap. 13, 7). Această justă caracterizare a Sf. Luca se explică prin faptul că Sergiu Paul făcea și el parte dintre acei oameni din timpul acela, care nu se mai mulțumeau cu ceea ce epoca lor le dădea pe tărîm filozofic și religios. În labirintul religios al vremii, Sergiu Paul dorea și el un adevăr religios mai viu, mai curat, mai real, mai interiorizat. Poate din astfel de motive îl ținea în jurul său pe Var-Iisus și probabil și pe alți preținși învățați, sau „prooroci mincinoși”, cum bine îi numește Sf. Luca, care, într-un fel sau altul, gîdilau auzul proconsulului.

Despre Sergiu Paul, precum și despre caracterul și preocupările sale superioare avem mai multe mărturii, ca de pildă aceea a scriitorului roman Pliniu cel Bătrîn, care, la începutul cărții a 2-a și a 18-a a lucrării sale: *Naturalis historia*, amintește și de Sergiu Paul, de la care are diferite informații, între altele și privitoare la insula Cipru.³⁸ Și tot Pliniu cel Bătrîn, în scrierea sa: *Istoria estetică*, „vorbește în trei rînduri despre un Sergiu Paul, ca de o persoană care se interesează de cercetări intelectuale”³⁹

Despre existența lui Sergiu Paul ca proconsul al Ciprului ne vorbește cu deosebire o inscripție descoperită în orașul Soli, de pe țărmul nordic al insulei, în anul 1877, de către generalul

37 Nicodim: *Viața și operele Sf. Apostol Pavel*. Traducere după F. V. Farrar. Mănăstirea Neamțu 1941, vol. I, p. 408.

38 Cf. V. Gheorghiu: *Sf. Apostol Pavel*, p. 152.

39 Cf. Nicodim: *op. cit.*, p. 620.

și arheologul de origină italiană Ceslona Luigi din Palma, inscripție care sună astfel: *επι Παυλου (ανθ)υπατου* = pe timpul proconsulului Paul.⁴⁰ Timpul exact însă al proconsulatului său în Cipru este mai cu anevoie de determinat.

Vorbind despre Sergiu Paul, Sf. Luca îi adaugă și titlatura oficială pe care o avea, lucru de mare importanță pentru noi, numindu-l *proconsul*. Șe știe că titlul de *proconsul* se dădea guvernatorului unei provincii senatoriale, spre deosebire de guvernatorul unei provincii imperiale, care se numea *propretor*. Iar Cipru, în timpul despre care vorbește Sf. Luca, era provincie senatorială. Dar să vedem mai îndeaproape.

În anul 27 a.Hr., împăratul August a împărțit provinciile romane în două categorii: unele senatoriale, puse sub direcția sau sub controlul Senatului, și altele imperiale, puse sub controlul împăratului, mai ales acelea care cuprindeau pe teritoriul lor un număr mai mare de soldați. După Strabon, XIV, 6, 6 August și-a rezervat luiși insula Cipru, dar Dio Cassius LIV, 4, ne informează că mai târziu, în anul 22 a.Hr., August a remis Senatului insula Cipru și Galia, primind în schimb Dalmația.⁴¹

7. „După aceasta a ieșit (Pavel) din Atena și a venit în Corint și aflînd un oarecare iudeu cu numele Achila, de neam din Pont care venise de curînd din Italia, cu Priscila femeia sa, pentru că *Claudiu poruncise ca toți iudeii să iasă din Roma*, s-a dus la ei” (F. Ap. 18, 1—2).

Sf. Apostol Pavel se afla în a doua sa călătorie misionară. Printre tovarășii săi de drum și de muncă apostolică se afla și Sf. Luca. Trecuse prin Atena unde, după cum ne informează Sf. Luca, a avut o dispută cu filozofii *epicurei și stoici* (F. Ap. 17, 18), discipoli de-ai lui Epicur și Zenon. „Fără îndoială, platonismul și aristotelismul aveau și în sec. I d.Hr. reprezentanții lor la Atena. Sfîntul Luca nu-i amintește, probabil, pentru că nu merituau să fie luați în seamă. Filozofia lui Platon și Aristotel era în plină decadentă. Singurele sisteme filozofice care exercitau influență la Atena, în vremea aceea, erau stoicismul și epicureismul”.⁴²

În Corint Apostolul Pavel găzduiește la soții Achila și Priscila, făcători de corturi, meserie pe care o cunoștea și Sf. Pavel și pe care, pentru a nu fi acuzat de cei de rea credință că urmărește interese personale, materiale, în lucrarea sa misionară și

40 Cf. V. Gheorghiu: Sf. Apostol Pavel, p. 152.

41 Jacquier: op. cit., p. 385.

42 Prof. univ. Iustin Moisescu: Activitatea Sfîntului Apostol Pavel în Atena, Iași 1946, p. 81. Amănunte asupra acestor două curente filozofice: stoic și epicureic, amintite de Sf. Luca, a se vedea tot în această lucrare la p. 24—35.

pentru a nu prejudicia în felul acesta răspîndirii Evangheliei, o exercita din plin, cîştigîndu-şi cele necesare vieţii. Aceşti doi soţi erau veniţi de curînd de la Roma împreună cu alţi iudei atinşi de efectul edictului de expulzare dat de Cezarul Claudiu.

Tiberius Claudius Drusus Nero Germanicus, pe numele lui întreg, s-a născut în anul 10 a.Hr. la Lugdunum „în ziua cînd i se dedica pentru prima dată un altar lui Augustus”⁴³ şi a domnit din 24 ianuarie anul 41 d.Hr. pînă în 13 octombrie anul 54 d.Hr., urmînd la tron împăratului Caligula. A fost crescut de Tiberiu şi „pe timpul copilăriei şi adolescenţei a suferit de atîtea boli primejdioase care i-au slăbit sufletul şi corpul aşa de mult încît, deşi în vîrstă, nimeni nu-l socotea capabil să deţină o funcţie publică sau particulară”.⁴⁴ În continuare vom da, tot după istoricul Suetoniu care i-a descris viaţa, cîteva fapte mai caracteristice despre şi din viaţa acestui împărat, şi anume că a ajuns împărat la cincizeci de ani printr-o întîmplare rar întîlnită, că este cel dintîi dintre împăraţii romani, care şi-a cumpărat cu bani fidelitatea soldaţilor (p. 205), că n-a făcut decît o expediţie militară şi aceea modestă (p. 210), că s-a ocupat de aprovizionarea oraşului (p. 211), a adus în Roma izvoarele bogate şi reci ale apei claudiene, numite *Caeruleus*, *Curtius* şi *Albudinus* (p. 212), că avea tot timpul şi pretutindeni o poftă mare de mîncare şi băutură, părăsind chiar sălile de judecată dacă simţea cumva miros de mîncare (p. 222), era lipsit de principii sănătoase, era puţin talentat, fricos, limbut, crud şi iubitor de plăceri pînă la extrem, că, în sfîrşit, a murit otrăvit, probabil chiar de soţia lui, *Agripina* (p. 228).

Sf. Luca ne spune că soţii *Achila* şi *Priscila* au venit în Corint în urma unei porunci sau edict de expulzare a iudeilor din Roma. Suetoniu, în viaţa lui Claudiu cap. 25, confirmă acest edict care, în traducere romînească, sună astfel: „Expulză (el, Claudiu) din Roma pe evrei, care se agitau mereu, instigaţi de *Chrestus*”. Paul Orosius (celebrul istoric, trăitor la sfîrşitul sec. IV şi începutul sec. V) confirmă de asemenea existenţa acestui edict.⁴⁵

Acest edict nu ne este greu de înţeles, mai ales dacă ne gîndim la activitatea Sf. Apostol Pavel, a cărui propovăduire stîrnea puternice reacţii, pro şi contra, printre iudeii de prin cetăţile pe unde trecea. Ştim apoi că el vorbea mai ales în sinagogi şi se adresa mai întîi conaţionalilor săi, adică evreilor. Astfel de

43 Suetoniu: op. cit., p. 200.

44 Suetoniu: op. cit., p. 200—201.

45 Cf. Jacquier: op. cit., p. 543.

tulburări se vede că avuseseră loc și printre iudeii din Roma, unde învățătura creștină a pătruns destul de timpuriu. Romanii însă confundau pe creștini cu evreii, întrucât „Chrestus” amintit de Suetoniu, din cauza căruia ar fi avut loc agitațiile menționate, este numele denaturat al lui Iisus Hristos. Acest lucru este întărit și de faptul că Achila și Priscila se crede că erau creștini când au venit în Corint. Cei care se agitau desigur că nu erau creștinii, despre care știm că erau cei mai pașnici oameni ai vremii, ci se agitau mai ales cei care, datorită lui „Chrestus”, pierdeau o seamă de surse nu tocmai cinstite de câștig. După părerea cercetătorilor, acest edict a avut loc în anul al nouălea de împărăție a lui Claudiu, adică în anul 49 sau 50 d.Hr.⁴⁶

Dio Cassius, LX, 6, care de asemenea vorbește de edictul din timpul lui Claudiu, specifică că nu toți evreii au fost expulzați din Roma și că celor rămași li s-a interzis să facă adunări.⁴⁷ Oricare ar fi adevărul, lucru sigur este că acest edict n-a avut putere prea mare și n-a ținut prea mult, căci la numai câțiva ani găsim în Roma o comunitate creștină, căreia Sf. Apostol Pavel îi adresează o epistolă. Printre creștinii de acolo găsim din nou pe Achila și Priscila (Rom. 16, 3).

8. „Pe când *Galion era proconsul în Ahaia*, iudeii s-au sculat într-o suflare asupra lui Pavel și l-au dus pe el înaintea divanului” (F. Ap. 18, 12).

Sf. Apostol Pavel a rămas în Corint, în a doua călătorie misionară fiind, un an și șase luni (F. Ap. 18, 11). În acest interval de timp, în urma unei reacții ca cele amintite mai sus, Sf. Pavel este dus cu forța de către iudei înaintea lui Galion, guvernatorul provinciei Ahaia, care cuprindea Elada și Peloponezul cu capitala Corint. Și în această relatare, Sf. Luca se dovedește a fi „un luminat istoric”.⁴⁸

Lucius Junius Annaeus Gallio s-a născut în anul 3 d.Hr. și era fiul mai mare al retorului L. Annaeus Seneca. El purta de asemenea numele de Marcus Annaeus Novatus, iar mai târziu a luat numele tatălui său adoptiv, retorul L. Iunius Gallio.

Poetul roman Publius Papinius Statius, care a trăit în sec. I d.Hr., precum și fratele lui Galion, cunoscutul filozof Seneca, vorbeau în cuvinte frumoase despre înțelepciunea și firea prietenoasă a lui Galion.⁴⁹ Această latură a caracterului lui Galion este relatată și de Sf. Luca (a se vedea F. Ap. 18, 14—17).

46 Vigouroux: op. cit., vol. II, col. 798.

47 Cf. Vigouroux: op. cit., vol. II, col. 798.

48 Diacon Dr. Nicolae Nicolaescu: *Cronologia paulină*. București 1942, p. 12.

49 V. Gheorghiu: *Sf. Apostol Pavel*, p. 341, nota 1.

Despre existența lui Galion ca proconsul în Ahaia ne vorbesc mai multe documente. Astfel, fratele său Seneca spune despre Galion, într-o scrisoare a sa, că locuiește în Corint și că nu-i prieste clima Greciei. O inscripție descoperită în localitatea Plateea din Beoția îl numește pe Galion proconsul și binefăcător, ceea ce arată că proconsulatul său în Ahaia a lăsat amintiri frumoase. În această cauză însă importantă este mai ales o inscripție descoperită pe o piatră în orașul Delfi, care reproduce o scrisoare a împăratului Claudiu către locuitorii orașului Delfi, inscripție care, în partea ei finală, cuprinde și următorul text: „Iunius Galion prietenul meu și proconsul al Ahaiei”. Potrivit acestei inscripții, precum și altor calcule, Galion a fost proconsul în Ahaia în anul 51/52 d.H.,⁵⁰ proconsulatul său durând aproximativ un an de zile.

Sf. Luca îl numește pe Galion proconsul și nu proprietar sau altfel, căci, în timpul când se petrec faptele de mai sus, Ahaia era provincie senatorială. La împărțirea făcută de August în anul 27 a.Hr. Ahaia a fost dată Senatului. Tiberiu a luat-o Senatului și a făcut-o provincie imperială. Claudiu însă „restituie senatului provinciile Ahaia și Macedonia, pe care Tiberiu le luase în grija sa”.⁵¹

*

La capătul acestor rînduri vom spune, așadar, că Sf. Luca a fost și este o adevărată binecuvîntare nu numai pentru viața Sf. Apostol Pavel — căruia, prin pregătirea sa intelectuală, prin pregătirea sa de medic și mai ales prin devotamentul său neînmuritat, i-a fost de un neprețuit ajutor — ci și pentru istoria de început a Bisericii și pentru întreaga ei dezvoltare de mai târziu. În scrierile sale: Evanghelia a treia și Faptele Apostolilor, „formulează cea dintîi istorie a Bisericii creștine”,⁵² Sf. Luca meritînd cu adevărat numirea de „Părinte al Istoriei Bisericești”,⁵³ cu atît mai mult cu cît faptele religioase pe care le istorisește le leagă, le încopiază, le sprijinește pe date din istoria universală.

Prin aceasta Sf. Luca aduce servicii prețioase teologilor biblici, oferindu-le puncte de sprijin solide pentru fixarea precisă a datelor privitoare la evenimentele mai importante istorisite de Noul Testament.

Diacon GHEORGHE PAPUC

⁵⁰ Dr. Nicolae Nicolaescu: op. cit., p. 15.

⁵¹ Suetoniu: op. cit., p. 217.

⁵² Prof. Dr. Grigorie Marcu: Episoade din viața Bisericii creștine a veacului apostolic în expunere și interpretare lukanică; studiu în rev. „Mitropolia Ardealului”, anul V, nr. 7—8/1960, p. 520.

⁵³ Idem, Ibidem.

BISERICA ORTODOXĂ PÎNĂ ÎN VEACUL AL XI-LEA

Conferința Bisericilor ortodoxe surori de la Rhodos, din 1961, precum și tematicile puse la ea pentru viitorul sobor pan-ortodox, au ridicat numeroase probleme care trebuiesc revăzute și lămurite pentru a ilustra pe deplin unitatea tuturor bisericilor ortodoxe locale în cadrul unicei Biserici ortodoxe din lume.

Între aceste tematici este și aceea a autonomiei și autocefaliei unor Biserici ortodoxe surori, care au apărut în cadrul istoriei bisericești universale și care au pus și problema unității Bisericii ortodoxe. Deoarece însă o autocefalie locală, apărută în timp, nu poate altera de fel unitatea esențială a Bisericii ortodoxe universale (catolice), de aceea se poate vorbi și despre o Istorie bisericească panortodoxă, sau despre Biserica ortodoxă ca unitate teologică și de conștiință în Hristos.

Cercetările ce urmează doresc să servească acestui scop.

1. EPOCA VECHE (1—313)

Cuvîntul Mîntuitorului Iisus Hristos adresat către Sf. Apostoli „mergînd învățați toate neamurile” (Mat. 28, 19), ca să fie lătită sfera Bisericii Domnului (Mat. 18, 17), „stîlp și temelie adevărului” creștin (Fapte 20, 28), a avut ca urmare aplicarea ierarhiei locale episcopale, după exemplul celei apostolice, rînduite de însuși Hristos (Luc. 6, 13), pentru păstoria noilor credincioși creștini. O indică și Sf. Ap. Pavel vorbind despre „episcopie” (I Tim. 3, 1) și o realizează și ceilalți Sf. Apostoli în misiunea lor, indicată parțial la sinodul Apostolilor de la Ierusalim (Gal. 2, 7) din primăvara anului 51. Scopul acestor măsuri era ca învățătura Mîntuitorului din Sf. Evanghelie să fie propovăduită corect, „drept îndreptînd cuvîntul adevărului” (2 Tim, 2, 15) pentru ca nimeni să nu pună sau să scoată ceva peste și din ea și ca să nu se pună asupra aceluia pedepsele grele (Apoc. 22, 18—19).

Din această nizuință spre „dreapta mărire” s-a născut și cuvîntul și noțiunea specială pentru păstrarea autenticității învățăturii creștine, exprimată prin adjectivul „ortodox” și substantivul „ortodoxie”.¹

Pînă spre anul 100 existau deja în Biserică cam 45 de episcopii, egale între ele, cum o constată apoi Tertullian, autonomie în privința administrației locale și unitare în privința cinstirii Mîntuitorului și a Evangheliei Sale, în cadrul unicei Biserici, pe care Sf. Ignățiu al Antiohiei o numește, în epistola către Smirneni, „Catolică”, adică „peste pretutindeni” sau universalistă.

Astfel creștinii nu au fost scoși din lume, ca o comunitate eshatologică, ci au fost menținuți în cadrul existenței lumești și a respectului autorității de stat (Mat. 22, 21; Rom. 13, 1; 1 Petru 2, 13). Această poziție s-a menținut chiar și pe timpul persecuțiilor lansate de sacerdoți, de filozofi și de împărații romani pînă în anul 313, ca și a deficiențelor creștine, care în dorința de a lămuri cu îndrăzneală teologică unele probleme, au căzut în abateră iudaizantă, cea gnostică și antitrinitară. Acestor „kadoxii” sau „eterodoxii”, vizate de Sf. Ignățiu, li s-au opus apologetii creștini în mod individual, ca și episcopii în mod sinodal, cel mai vechi sinod cunoscut fiind cel din Palermo în Sicilia, din 130.

În aceste împrejurări Sf. Clement Alexandrinul (—215) precizează că Biserica Domnului este un organism viu și haric susținut de Sf. Duh (Ioan 14, 26), pe cînd Tertullian credea că această Biserică este o instituție administrativă, susținută de ierarhie. Atunci Origen impune respectarea în genere a „ortodoxiei” în cadrul Bisericii. Cu această problemă se ocupă în cadrul exegezei Sf. Scripturi școlile de catehumeni și în deosebi școala teologică de la Alexandria, condusă de Panten, Sf. Clement și Origen, apoi școala origenistă de la Cezareea Palestinei și curentul exegetic antialegoric de la Antiohia.

Totuși „așteptarea apocaliptică” răzimată pe cuvîntul final al Apocalipsei: „vin curînd” (22, 20) a produs și calculul timpului, care în raport cu Parusia Mîntuitorului (Mat. 24, 27) a provocat ideia hiliastă sau milenaristă despre împărăția de o mie de ani a Mîntuitorului. Deci sporește acțiunea misionară, știindu-se că după „propovăduirea Evangheliei în toată lumea spre mărturie la toate neamurile va veni sfîrșitul” (Mat. 24, 14). De

1 Șesan M., Despre Ortodoxie și Catolicitate, Ortodoxia 2, București 1961, p. 155ss, amănunte și istoric.

aceea zice Sf. Iustin Martirul că „nu există popor la care să nu se fi predicat Hristos”; Sf. Irineu din Lugdun precizează în 180 că „creștinismul s-a lătit în provinciile romane, în Spania și Germania, la celții din Galia, în Britania, Egipt, Libia, Siria, Grecia, Asia Mică și Orient”; Tertullian afirmă în 197 că acest Creștinism a cuprins Dacia, Sarmatia și Sciția, dar Origen precizează cu prudență, în 248, că „încă nu toți” din Britania, Germania și pînă în Dacia și Geția au auzit de Hristos, în fine Arnobiu din Sicca știe că Creștinismul s-a lătit și în afara imperiului roman la alemani, perși și alții. Astfel trebuie să sporească și sediile episcopale din aceste regiuni. De fapt se spune în: Cartea de aur a școlii Sf. Efrem din Trichur, că după anul 226 a devenit autonomă de Antiohia „Biserica de Răsărit” din India, a creștinilor Sf. Toma, cu un catolicos propriu în frunte,² apoi și în Persia ia ființă trecător o Biserică locală, influențată însă de erezia lui Manes, care va atrage și reprimarea creștinismului ortodox, iar între 295 și 302 apare și Biserica Armeniei, datorită activității Sf. Grigorie Luminătorul.³

În imperiu, credincioșii creștini se roagă în catacombe, prin cimitire și locuri ferite, dar din anul 280 apar și clădiri speciale, numite „basilici”, cu stil arhitectonic propriu, pentru a învedera locul special al „casei Domnului”.

2. EPOCA SINOADELOR ECUMENICE (313—843)

Edictul de la Mediolan din 313 al împ. Constantin cel Mare încheie epoca de înfățișare a Bisericii în fața lumii antice și a integrării ei în cadrul „Romaniei” politice. Astfel începe „epoca constantiniană”. Disciplina arcană de rezervă în privința discuției publice în probleme teologice se transformă în obligația mărturisirii publice și fiecare parohie era obligată să-și ridice o biserică proprie. Astfel intervine în viața Bisericii și felul administrației de stat, încît împărțirea imperiului în 4 prefecturi, cu 18 dieceze și 116 provincii atrage după sine și inaugurarea „sistemului mitropoliilor” în Biserică, eparhiile concentrîndu-se în jurul episcopului din dieceză. Astfel se ivesc în Biserică și 18 Mitropolii, cu jurisdicția peste eparhiile învecinate din dieceză. O

² În Ortodoxia 4, 1958, p. 594s.

³ Leclercq H., Perse, în Dictionnaire d'Archeologie XIV-1, c. 456ss; Alte amănunte de istorie bisericească în: Patriarhia Română, Manual de Istorie bisericească Universală, vol. 1, 1956.

rînduiește și primul sinod ecumenic de la Niceia, din 325,⁴ care a mai stabilit calculul Sf. Paști și căsătoria candidaților în preoție.

Inițierea acestor „Sinoade ecumenice” este un semn despre concepția „ecumenică” a Bisericii, că în afară de Biserica din imperiul roman mai participă la această ecumenicitate și Bisericile locale din afara lui, ca cea a goților și din regiunile orientale. În cadrul Bisericii din imperiul roman s-au impus cu loc onorific deosebit sediile episcopale din Alexandria, Roma și Antiohia (canonul 6 de la 325), apoi Roma nouă de la Constantinopole (can. 3 din 381) ca o „christianopolis” după expresia lui Auxențiu din Durostor⁵ și Ierusalimul, ca păzitor al „Locurilor Sfinte”. Incep pelerinagiile spre Ierusalim și dedicarea vieții în mod ascetic către Hristos prin monahismul inițiat de Sf. Pahomiu și Sf. Antoniu, și cu regula Sf. Vasile cel Mare.

Stăruința ortodoxă pentru puritatea credinței a adus contra ereziilor lui Ariu, Macedoniu și Apolinariu definiția dogmatică Hristologică și „ortodoxia niceană” a fost depusă în Simbolul de credință, cu 7 articole, completat cu altele 5 la sinodul II ecumenic de la Constantinopole din 381. Pentru erezie se va stabili ca pedeapsă maximă exilul, adică îndepărtarea din comunitatea creștină (după Mat. 18, 17).

Teologia ortodoxă înfloarește prin marii Părinți bisericești Sf. Antonie, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Grigorie de Nissa, Sf. Efrem Sirul, Sf. Ciril al Ierusalimului, Sf. Ioan Gură de Aur și cu Sf. Ilariu din Pictaviu, Sf. Ambrosiu din Mediolan și fer. Ieronim, socotiți „latini grecizanți”, care cinstesc Înțelepciunea divină (Sf. Sofia) și în expresia Sf. Liturghii, care devine dogma trăită. Alături trebuie menționat și numele unor femei creștine distinse, ca Elena, mama lui Constantin, Macrina și Emilia, mama și sora Sf. Vasile, Nona și Gorgonia, mama și sora Sf. Grigorie de Nazianz, Antuza, mama Sf. Ioan și apoi Monica, mama fer. Augustin și altele.⁶

În acest cadru, prin decizia împ. Teodosiu cel Mare din 380, Biserica în formă ortodoxă, era înfățișată ca singura organizație religioasă oficială în Imperiul roman; dar de aici au decurs uneori și manifestațiuni nepotrivite de intoleranță față de cei care nu recunosc „una, sfântă, catolică și apostolică Biserică”

4 Amănunte despre ierarhie la Șesan M., *Iliricul între Roma și Bizanț*, Mitropolia Ardealului 3/4 1960.

5 Polakis P., *Presumpții istorice ale primatului episcopului din Constantinopole*, Atena 1953.

6 Amănunte la Coman I. G., *Patrologia*, București 1956; Benz E., *Geist und Leben der Ostkirche*, Hamburg 1957.

(art. 9 din Simbol), adică universală și ierarhică; deși de altă parte Biserica se bucură de cei „care se întorc la Ortodoxie” (can. 7).

Din viața creștină, pentru care se preciza anul bisericesc de la 1 septembrie și cu mențiunea Sfinților zilei, dispare însă uzul agapelor, la dispoziția sinoadelor de la Laodiceia (364) și Cartagina (397), pentru a nu oferi prilej de degenerare; în schimb, este oferită caritatea creștină, sub chipul Vasiliadei Sf. Vasile cel Mare. Dar neliniște produce constatarea lui Epifaniu din Salamis în Cipru, că ar exista la 80 de erezii și filozofii opuse Ortodoxiei.

Este apreciat și can. 34 apostolic care prevede ca episcopii unei națiuni-popor să-și aleagă dintre ei unul ca protos, ceea ce o aprobă și can. 9 de la Antiohia; aceasta va servi apoi ca bază pentru proclamarea unor Biserici locale ca autonome sau autocefale, după cum se prezenta și „independența” lor politică față de Imperiul roman. O confirmă și can. 2 din 381 zicînd: „iar bisericile care sînt între popoare trebuie să se administreze după obiceiul care s-a ținut”. Astfel iau naștere cîteva biserici locale autonome ca: Mitropolia Tesalonicului, Mitropolia Iliricului, Mitropolia Mediolanului, Mitropolia Galiei, Mitropolia Hispaniei, Mitropolia Cartaginei și Mitropolia Tomisului din Dobrogea.⁷ Mai apar și biserici cu poziție autocefală ca Biserica Etiopiei cu Sf. Frumentiu-Abu Salama, Biserica Georgiei-Gruziei cu Sf. Grigore Luminătorul, Sf. Nunia și Eustațiu al Antiohiei⁸ precum și biserica goților a lui Wulfila, cu aspect semiarian.

Impărțirea imperiului roman în 395 în două sfere oferă prilejul ca exarhul roman să se simtă centru unificator administrativ bisericesc pentru întregul Apus, și absorbînd pe rînd autonomiile locale și impunînd noilor state apusene, care se încreștinează oficial, autoritatea episcopului din Roma. De aceea acesta se credea, în 417, cap al bisericilor din Italia, Galia, Hispania, Africa și Sicilia, impunînd acolo limba latină. În schimb împ. Teodosiu II începe grecizarea imperiului de Răsărit prin introducerea limbii grecești în stat, care era de mult — chiar de la început — oficială în Biserică și era folosită și la Roma în cult pînă în veacul IV. Bilingvismul se va observa la noua Universitate bizantină de la Constantinopole.

⁷ Stan L., *Obîrșia autocefaliei, Mitropolia Olteniei* 1/4, 1961; Georgescu I., *Viața creștinilor în vechiul Tomis, Mitropolia Moldovei* 1/2, 1962.

⁸ Tarchnișvili M., *Die Legende der hl. Nino*, 1940; Toumanoff C., *Christian Caucasia*, 1954.

În latura teologică, disputele origeniste și pelagiană au necesitat precizarea condițiilor de mîntuire prin har, credință și fapte bune, care sînt tălmăcite credincioșilor. Apoi sinodul III ecumenic din 431 stabilește în mod ecumenic Ortodoxia Hristologică și dogma despre Maica Domnului, cu praznicul „Nașterii Domnului”, dar erezia „dioprosopistă” a lui Nestoriu duce la unele autonomizări, prin Nerses de la Edessa, în Siria, Mesopotamia, Persia și pînă în India. Sinodul recunoaște caracterul oficial al Simbolului de credință niceo-constantinopolitan (can. 7) pedepsind pe cei ce i-ar ataca cuprinsul și dispune nașterea Bisericii autocefale a Ciprului.

Apoi sinodul IV ecumenic de la Chalcedon, din 451, convocat de împ. Marcian, care e primul împărat încoronat de un patriarh, combate monofizitismul lui Eutihie, la sesizarea lui Teodorit din Cir, deschide o nouă etapă în aprecierea Ortodoxiei, în cadrul Bisericii. Precizînd dogma Hristologică, el mai stabilește și principiul „pentarhiei patriarhale” din fruntea Bisericii, urmînd în ordine onorifică: Roma, Constantinople, Alexandria, Antiohia și Ierusalimul (can. 28); unitatea acestora, ca mădule ale Bisericii lui Hristos era exprimată prin unitatea credinței, prin supunerea la sinod ecumenic⁹ și prin delegați reciproci, numiți apocrisiarhi.¹⁰ Se știa pretutindeni că Biserica Mîntuitorului, cea universală-catolică, trebuie să fie dreptcredincioasă și de aceea sinodul precizează în rezoluția finală, că „trebuie nutrită grija deosebită pentru *Biserica Ortodoxă*” (Mansi, Concil. collectio VI, 693s). Astfel sinodul IV ecumenic consfințește pentru totdeauna că Biserica catolică a Mîntuitorului este totodată și „Biserică ortodoxă” și acest fapt a fost respectat în Răsărit și în Apus,¹¹ dar firește cu mai atentă predilecție în Răsărit.

Rînduirea pentarhiei patriarhale necesită și delimitarea jurisdicțiilor patriarhale. Astfel Patriarhia din Constantinople primește jurisdicție în Pont, Asia și Tracia — după ce primise încă în 421 Iliricul — precum și drepturi jurisdicționale „peste ținuturi barbare”, sub care trebuie să înțelegem cele stăpînite vremelnice și succesiv de goți, huni, gepizi și ostrogoți din Sciția, Dacia, Sarmația, Panonia și mai spre nord.

9 Konidaris Gher., *Theoria tes pentarchias*, Atena, 1954.

10 Stan L., *Despre apocrisiarhi*, Ortodoxia 1, 1954.

11 Șesan M., *Ortodoxia la Chalcedon*, Telegraful Român 43/44, 1961; *Monografia despre sinodul de la Chalcedon în Ortodoxia* 2/3, 1951 și Gr. Grillmair A., Würzburg 1951; Sellers R., Londra 1953.

Imp. Zenon, care a obținut 1.600 voturi pentru deciziile sinodului de la Chalcedon, dispune și întărirea sistemului episcopal și de aceea dispune în 480 ca fiecare cetate-oraș să-și aibe episcopul său pentru promovarea Ortodoxiei (Codex Justiniani I, 3, 35).

Dar Biserica Armeniei, care dăduse mănunchiul de teologi ortodocși, ca Mesropiu, Sahac, Faustus și Eznic, ca și cea siriană cu Rabulas, de la Edessa, se lasă sedusă de monofizitism și astfel Moise din Chorene, Elișeș și Lazar din Farpi evită deciziile de la Chalcedon; ea se încrede în „Henoticonul” din 482, care a provocat ciocnirea dintre patriarhii Romei și Constantinopolei numită și „schisma acachiană” sau a patr. Felix II, și o adoptă la sinodul local de la Valarșapat din 491, crezând că astfel își apără mai bine autocefalia locală. Era și necesară această precizare căci se declară autocefali nestorienii lui Babai de la Ktesifon, din Persia, cu catolicos propriu, ca și monofiziții lui Sever al Antiohiei, Iacob din Sarug și Iacob Baradaï, dând naștere Bisericii monofizite din Siria și Egipt, ca biserici naționale, bazate pe can. 34 apostolic.

Deoarece Dionisie Pseudoareopagitul subliniase scopul de „îndumnezeire” a credinciosului în Biserică, de aceea se caută împăcări în sînul ei și este înlăturată „schisma acachiană”, în 518 cu velleitatea ep. Hormisda al Romei că nu a greșit întru nimic, și Georgia își primește în 526 autocefalia. De fapt această problemă a autocefaliei o discutau pe atunci Teodosie Lector (—525), și Epifanie din Constantinopole și este promisă autonomia Mănăstirii Sinai din Arabia, ca să nu cadă sub jurisdicția monofiziților coptici din Egipt. Numai Ierusalimul rezistă seducțiunii eretice, prin școala de la Gaza și Sf. Sava cel Sfințit, autorul marelui Tipic al Bisericii. Cei care au rămas credincioși Ortodoxiei și deci țineau de împăratul bizantin, erau numiți de localnici „melkiți”, adică ai regelui grec, de la Bizanț.

Imp. Justinian (—565) s-a străduit să refacă vechiul „orbis terrarum” roman în expresie bizantină, numită „ekumene” și de aceea face cuceriri în Italia, Spania, Africa și Persia și astfel Constantinopole devine „omnium aliorum caput”. De aceea și patriarhul Minas își zice „patriarh ecumenic”, stăpînind peste 33 mitropolii, 34 arhiepiscopii și 356 episcopii; numărul se înmulțește, căci Justinian aplica și el principiul lui Zenon, și zidește ca exemplu marea biserică a Sf. Sofii, cu care inaugurează stilul bizantin, în care Mîntuitorul tronează în centrul cupolei ca

„pantocrator”.¹² Apoi convoacă sinodul V ecumenic în 553 pentru restaurarea ortodoxiei și cu această ocazie se precizează în anatematismă XI ca „să fie anatema și asupra celorlalți eretici, condamnați de „sfânta *ortodoxă și apostolească biserică*” (Hefele, *Histoire des conciles* 5—1, p. 106s).

Pe vremea lui există bisericile autonome din Tomis pentru Sciția, de la Ravenna pentru exarhatul norditalian (527), de la Justiniana pentru Iliric (535) și din Aquileia-Veneția, prin schisma față de Roma, care însă stăpînea peste Noric, Galia, Hispania, Britania, Panonia, Africa, Sicilia, Sardinia și Corsica (Migne PG 113, 141—156). Sinodul V ecumenic mai recunoaște ca autocefali pe Mitropoliții din Cipru, Neoiustiniana din Orient, și Georgia, iar pe cei din Efes și Tesalonic ca autonomi. Se mai vorbește și despre Biserica Sf. Toma din India, confirmată de Cosma Indiscoplevstul în 549. Dar el mai pomenește și de încreștinarea la Bizanț a lui Gorda șeful onogurilor, care ar fi primit și câțiva episcopi; mai târziu un alt șef, al acestor strămoși ai unguirilor, Kurt, se botează și el, prin mijlocirea creștinismului bizantin din Crimeia (Bosfor), în 619.¹³

Atunci Leonțiu din Bizanț, Efrem al Antiohiei, Ciril din Skytopolis și Roman Melodul confirma faptul că limba greacă este limba adevăratei Ortodoxii într-un imperiu care se grecizează deplin. De aceea filozofiile personale vor fi însemnate cu „-ism”, deoarece nu au comunitate cu Ortodoxia.¹⁴

Dar patriarhul roman Grigore cel Mare combate titlul de „ecumenic” al patriarhului bizantin și deci își zice „servus servorum Dei” și mai pe scurt „papa” de la Pater patrum; apoi în 602 cere împ. bizantin uzurpator Focas, încoronat în catedrala Sf. Sofia, să-i confere și lui aceleași drepturi ecumenice de care se bucură colegul de la Bizanț, deși refuză un primat personal în Biserică ca periculos pentru bunul mers al Bisericii și se supunea sinoadelor ecumenice ca celor patru Sf. Evanghelii.

Viața Sf. Dimitrie de Salonic, de la 620, Acatistul Maicii Domnului și sigilul imperial „IC-XC NI-KA” sînt mărturii ale spiritualității bizantine ortodoxe în timpul apariției slavilor, cînd Biserica număra la vreo 1.100 episcopi, dintre care 300 în Pa-

12 Stan L., Justinian, sinodul 5 ecumenic și papalitatea, *Studii Teologice* 5/6, 1953; Rubin B., *Das Zeitalter Justinians*, Berlin 1962.

13 Popovits J., în *Egyházi Kronika* 1/3, Budapesta 1957.

14 Stadtmüller G., —ismus, *Saeculum* 3, 1952.

triarhia Romei, 400 în cea a Constantinopolei, 111 în a Alexandriei, 170 în a Antiohiei și 95 în a Ierusalimului.¹⁵

Dar prezența avarilor, a slavilor, a perșilor și arabilor la granițele imperiului bizantin afectează și viața bisericească. Monofiziții reapar prin monotelism și acceptarea formulei de compromis de către împ. Heracliu, patr. Serghiu și Onoriu al Romei, care „apăra credința ortodoxă și unitatea catolică a Bisericii” (Mansi XI, 538s) provoacă riposta Sf. Maxim Mărturisitorul, Sofroniu al Ierusalimului, George Pisidul, Sf. Ioan Scărarul și Sf. Anastasie Sinaitul. De aceea edictele „Ekthesis” din 638 și „Typos” din 648 nu satisfac, iar amenințător se arată atunci mohamedanismul unitarian (monofizit și iconoclast), care își întinde tentaculele spre Palestina, Siria, Mesopotamia, Egipt și Africa de Nord. Prezența arabilor în Alexandria ajută copticilor monofiziți să țină sedisvacanța patriarhiei ortodoxe pînă în 727; de aceea monahii vor fugi spre Bizanț și se vor adăposti la Athos. Mai intervine și prezența sîrbilor și a bulgarilor în teritoriile bizantine de la Dunăre. Misionarismul bizantin e paralizat și numai nestorienii reușesc să susțină activități misionare spre Mongolia și China de Nord.

De aceea pentru apărarea credinței ortodoxe, pentru care stăruise și ultimul părinte bisericesc latin Isidor din Sevilla (—636), împ. Constantin Pogonatul convoacă sinodul VI ecumenic la Constantinopole, în 680. Acesta reconfirmă Simbolul niceo-constantinopolitan și respinge și adausul „filioque” la Simbol aplicat de papa Martin pentru combaterea seminarienilor din Spania (Mansi XI, 350ss). În completare, sinodul 5—6 (penthex sau cvinisext) din Constantinopole, din 692, numit așa pentru că completa cu canoane, 102 la număr, deciziile sinoadelor V și VI ecumenice, care nu au dat canoane, a precizat cîteva momente speciale: can. 36 reconfirmă pentarhia patriarhală; can. 13 respinge celibătul clerului; can. 55 combate postul sîmbetei și alte uzuri latine; interzice prezentarea Mîntuitorului în chip de miel; can. 62 interzice prăznuirea lui 1 martie cu jocuri și costumații (mărțișorul); can. 95 rînduiește problema botezului ereticilor, episcopii vor fi numai dintre monahi. Deci sinodul precizează canonic ceea ce sinodul de la Chalcedon precizase în privința ortodoxiei.

15 Barisici F., Ciuda Dim. Solunskog, Belgrad 1953; Wellesz E., *Tha Akatis-tos Hymnus*, Copenhaga 1957; Frolov A., IC-XC NI-KA, *Byzantinoslavica* XVII-1, 1956; Despre sediile episcopale ediții de *Notitia episcopatum* la Mystakides B.-Konidaris G., *Episkopikoi katalogoi*, Atena 1936.

Dar în veacul VIII monofizitismul renaște în forma iconoclasmului, că Hristos avînd o singură fire divină, nu poate fi reprezentat prin icoană și împ. Leon III Isaurul, cuprins de cezarpapism, în dauna simfoniei preconizată de Justinian, acceptă acest iconoclastism și din 730 dezlănțuie persecuția. Ii răspund Sf. Andrei Cretanul și mai ales Sf. Ioan Damaschinul, autorul „Expunerii precise a credinței ortodoxe”, care neagă împăratului dreptul de a legifera în Biserică și precizează că „taina Ortodoxiei constă în iconomia divină de a se împlini în lume viața și învățătura Mîntuitorului”, definind astfel Hristocentrismul Ortodoxiei (Mi PG 94, 1138s). Și la celălalt capăt al Europei, în Britania, Beda Venerabilul stăruia pentru Ortodoxia mîntuitoare (Mi PL 95, 78s). De aceea împ. Constantin V recurge la „monachomachie” și atunci papa Ștefan II, pătruns și el de idei autocratice, se îndreaptă din 756 spre politica francilor; pentru aceasta pierde Sicilia și Italia de jos care sînt înglobate în Patriarhia bizantină.

Sinodul VII ecumenic de la Niceia, din 787, aprobă¹⁶ tezele ortodoxe ale Sf. Ioan Damaschinul, dar prin aceasta trezește opoziția împ. Carol cel Mare al francilor și al teologilor săi, că nu au fost invitați la sinod în mod special. De aceea „Libri carolini” și teologii franci se declară pentru „fides catholica” în care intră și adausul „filioque”, deși papa Leon III îl va respinge „de dragul și pentru garanția religiei ortodoxe” (MiPL 129, 1260), deși din Carol își face împărat roman pentru Apus, în anul 800, ca prin el să cîștige și Răsăritul, socotindu-l „orthodoxus imperator”.¹⁷ Era dovadă că principial Ortodoxia mai era încă trează la Roma, deși nu în conținut.

Deoarece Creștinismul era îngrădit în Sud prin prezența arabilor mohamedani de la Eufrat peste Libia pînă în Pirineii galici, de aceea misiunea creștină se îndreaptă spre Nord. Bonifaciu-Winfried activează la germanicii din Nordul Dunării și la Răsărit de Rin, iar slavii răsăriteni, în contact cu Crimeia, vor auzi de creștinism, încît se afirmă că pe vremea sinodului de la Niceia din 787, pe Nipru s-ar fi încreștinat cneazul Pravolin, lîngă mormîntul Sf. Ștefan din Surai.

Contra noilor iconoclaști Leon V Armeanul, Mihail și Teofil, Sf. Teodor Studitul afirmă Ortodoxia Bisericii catolice, care res-

¹⁶ Mansi XIII, 414s. Pentru ansamblul deciziilor vezi Loichița V., Hotărîrile dogmatice ale celor 7 sinoade ecumenice, Mitropolia Banatului 1/2, 1959.

¹⁷ Ohnsorge W., Abendland und Byzanz, Weimar 1958, despre Carol cel Mare „împărat ortodox”.

pinge orice erezie; dar el recunoaște că mai sînt și unii care își zic ortodocși, dar nu sînt decît numai după nume și deci ortodocșii adevărați să se ferească de ei (MiPG 99, 989s). Deci împreună cu Sf. Petru Atonitul, Teofan Mărturisitorul afirma că cei cinci patriarhi păstoresc Biserica în mod ortodox (MiPG 108, 50) și patr. Nicefor al Constantinopolei completa dicționarul cu verbul „orthodoxein”-a înortodoxi, indicînd prin aceasta necesitatea activă de vestire a Ortodoxiei față de falșii ortodocși, eterodocșii din Răsărit și francii din Apus.

De aceea „Duminica Ortodoxiei” din 11 martie 843 consfințește biruința dreptei credințe asupra ereziilor și consacrarea ei în cadrul Bisericii Mîntuitorului. Cu aceasta se încheia și perioada sinoadelor ecumenice.¹⁸ Pe atunci Patriarhia ecumenică însuma 80 mitropolii, 99 arhiepiscopii și aproape 400 episcopii.

3. EPOCA DUALISMULUI LATINO-BIZANTIN (843—1014)

La mijlocul veacului IX, ecumenicitatea creștină cuprindea însă trei grupări distincte; cea răsăriteană ortodoxă de limbă greacă în frunte cu patru patriarhi și trei biserici autocefale în Cipru, Georgia și Sinai; a doua apuseană catolică de limbă latină în frunte cu papa de la Roma și a treia orientală eterodoxă, de limbi locale și cu catolicoși nestorienii și monofiziți. Fiind însă eterodocșii respinși atît de ortodocși cît și de latini, de aceea în cadrul Bisericii ortodoxe-catolice a Mîntuitorului au rămas numai grupul ortodox-bizantin și cel catolic-papal, care se hrănesc din principiile catolicității și ale ortodoxiei, deși în credința papală încep să se impună și unele inovații față de Ortodoxie. Din cauza importanței sediilor, față în față stau patriarhiile din Roma și Constantinopole.¹⁹

În urma dispoziției sinodului IV ecumenic că Patriarhia din Constantinopole are jurisdicție „peste ținuturi barbare”, începe un misionarism susținut printre slavi, arabi, hazari, moravi, bulgari, sîrbi, unguri și ruși, în vremea în care valahii carpațici apar ca romîni creștini și ajută aceste încreștinări, dînd slavilor cuvîntul de „țerkov” și ungurilor noțiunea de „crăciun”.²⁰ Uni-versitatea bizantină este reorganizată, se întărește centrul mo-

¹⁸ Șesan M., *Duminica Ortodoxiei*, București 1941.

¹⁹ Gennadios Metropolit. *Istoria tu oikumenikù Patriarcheiu*, Atena 1953.

²⁰ Polakes P., *Ellenike ekklesia ke o kosmos ton barbaron*, Salonic 1951; Șesan M., *Creștinismul vechi carpațic*, Mitropolia Ardealului 11/12, 1958; idem, *Organizația bisericească veche carpațică*, Mitropolia Ardealului 5/6, 1959; idem, *Din relațiile romîno-bizantine vechi*, Mitropolia Banatului 7/12, 1960.

nahal de la Athos și încep discuții cu eterodocșii (MiPG 109, 509s).

Atunci frații Constantin și Metodie de la Salonic, „bărbați ortodocși”, inventează în 855, în mănăstirea din Olimpul Bitiniei, scrierea bisericească slavonă cu majuscule (unciale) după obicei bizantin pentru cuvîntul dumnezeiesc, care va fi apoi numită „cirilică”, alături de o scriere laică minusculă slavonă, numită glagolitică. Cirilica primește binecuvîntarea patr. Fotie în 863 și 882. Astfel intră în conștiința noilor creștini slavi că „catolicitatea” Bisericii este „sobornicitate”, deci nu în sens geografic sau etnografic, ci de unitate în multiplicitate²¹ și că „ortodoxia” ei este „pravoslavie”. Deci Constantin îi vizitează pe hazari în 858, Metodie pe bulgari și rușilor lui Ascolđ și Dir de la Kiev patr. Fotie le dă un episcop în 860 (MiPG 109, 360). Apoi moravii sînt oficial încreștinați în 863 de către Frații Constantin și Metodie, bulgarii în 864 și sîrbii în 868 și apoi cehii în 873, în lege ortodoxă,²² apoi croații și dalmatinii, care în 870 sînt încadrați într-o temă administrativă bizantină.²³ Patr. Fotie mai întărește episcopia azovică de la Matracha în regiunea Cherson și în 879 e trimis în părțile hazarilor Nicolae Misticul, viitor patriarh.

Dar papa Nicolae I, adeptul principiului că trebuie să introducă în Biserică „ordinea catolică” (MiPL 119, 777) pentru aplicarea primatului său personal, caută să-i cîștige pe bulgari prin „Răspunsurile” sale din 866, dar primește replica patr. Fotie prin Enciclica din 867, care se razimă pe „izvoarele Ortodoxiei” (MiPG 102, 721s). Conflictul duce la nevoia ținerii unui sinod ecumenic, al VIII-lea la rînd, dar din cauza antitezelor, apusenii îl acceptă pe cel din 869, iar bizantinii pe cel din 879, care l-a restabilit pe patr. Fotie. Acesta combate „filioque” și primatul papal și în Syntagma canoanelor, cu 811 canoane, care va fi apoi oficializată pentru Răsărit la sinodul din 920, subliniază necesitatea aplicării autonomiilor bisericești după prevederile can. 34 apostolic și 17 de la sinodul IV ecumenic. Pentarhia era respectată și prin can. 21 latin de la sinodul din 869.²⁴

21 Talăzin VI., în Mitropolia Olteniei 5/6, 1960, p. 400.

22 Șesan M., Slavii, creștinismul și Roma, Mitropolia Moldovei 9/12, 1961; Snegarov I., Christianstvo v Bălgarii, Godišnik 5, Sofia 1955/6; Rămureanu I., Creștinarea sîrbilor, Studii Teol. 1/2, 1960.

23 Popovici I., Hriscianska grecika onomastika u Hrvata, Zbornik bizant. Instituta 5, Zagreb 1958; Ferluga J., L'Exarchat de Dalmatie, Actele congresului X de bizantinologie, Istambul 1957.

24 Hery P., Photios, Paris 1959; Șesan M., Patr. Fotie și Roma, Mitropolia Ardealului 7/8, 1960; Despre colecția canoanelor Popescu V., Călăuza canonică, Biserica Ortodoxă Română 5/6, 1956.

Ofensiva papală însă cucerește Croația în 881 și Moravia după 885, ca desdăunare pentru pierderea Bulgariei în 870. Atunci ucenicii Sf. Metodie trec din Moravia spre Panonia, Polonia, Kiev, Dacia și Alpii valahici, spre Sirmiu și Bulgaria. Venirea lor în Polonia a avut drept urmare că al doilea sediu episcopal, din timpul lui Boleslav Chrobry, pare să fi fost cirilometodian, pînă în veacul XI.²⁵

Astfel sînt organizate Mitropolia bulgară cu centrul la Drîstra, Mitropolia Greacă de la Dyrhachion pentru sîrbii de la Ras și Mitropolia de la Split pentru croați. Slavonismul biruie dar va fi condamnat la sinodul de la Split din 925, la cererea papii. Urmele lui cirilice însă sînt constatate în numeroase inscripții din regiunile bulgare și valahe între 895 și 992, la Preslav din 893, Bucov-Ploiești din 902—912, Smolensk din Rusia kieveană din 925, la Cărasu-Dobrogea din 943, la Mostici din 972 și Basarabi din 992. Pe atunci Ortodoxia era susținută de 656 ierarhi ai Patriarhiei ecumenice și vreo 300 episcopi ai celorlalte trei patriarhii răsăritene, avînd în față 497 episcopi latini ai papii. Totuși și aceștia știau bine că „*biserica ortodoxă a lui Hristos*” a fost zidită de apostoli”, cum se exprimă un episcop din Osnaburg în Vestfalia pe Rin, în 891, către papa Ștefan V, fapt care dovedește conștiința participării și a latinilor la Biserica ortodoxă a Mîntuitorului (MiPL 129, 808).

De aceea împ. Leon VI Filozoful și Constantin VII Porfirogenetul reafirmă principiul simfoniei dintre stat și biserică și precizează că patriarhul este imaginea lui Hristos și de aceea trebuie să susțină Ortodoxia și unitatea Bisericii și să-i readucă la adevărata credință și pe cei excluși din Biserica catolică (MiPG 113, 461s).

Dar căsătoria a 4-a a împ. Leon VI, admisă de papă, ca și uzul azimelor latine care deformează referatul Sf. Evanghelii despre Cina de taină, care nu a fost cină pascală (Ioan 18, 28), și încercarea de a atrage iar Bulgaria țarului Simeon, înveninează relațiile dintre Bizanț și Roma în cadrul Bisericii una, sfîntă, catolică și apostolică. Bulgarii sînt însă recîștigați și li se îngăduie Mitropolia de la Dîrstor și o slăvesc prin întemeierea Mănăstirii Sf. Ioan Rilski, și în Nord rușii află de creștinismul cirilic încît în 945 e pomenită catedrala Sf. Ilie la Kiev și

25 Uminski J., *Obrzadek slawianski w Polsce*, Rocznik Humanistyczny IV, Varsovia 1953; Kwapiszewski H., *Zagadnienie metropolii slawianskiej w Sandomierzu*, *Malopolska Studia historica* 1, 1958.

se botează acolo cneaghina Olga; cu acest fapt încep relațiile mai strânse bizantino-ruse, paralel cu cele bulgaro-ruse.

Dacă în Apus începe înlăturarea parțială a cuvîntului ortodox din actele sinodului IV ecumenic prin „adevărat, corect, sănătos și chiar catolic” (Mansi VI, 637—971), apoi latinul Liutprand din Cremona, venit în 969 la Bizanț, recunoaște asceza vieții episcopilor ortodocși și trăinicia ortodoxiei (MiPL 136, 918ss). Se impun teologii Suidas, Simeon Metafrastul, Ecumeniu din Trica, Nikon Metanoitul și Cosma din Salonic, apoi Sf. Atanasie Atonitul, care înființează în 963 prima mare Lavră în Athos, la care vin să învețe greci, georgieni, bulgari, sîrbi, valahi, apoi chiar latini și în fine și rușii. Trebuia însă combătut bogomilismul maniheic.

Pentru liniștirea regiunii panonice, Bizanțul reușește să se înțeleagă cu ungurii și să le dea chiar în 968 ca Mitropolit „al turcilor” pe Ierotei pentru Szentes din sudul Panoniei.²⁶ În schimb însă determină ciocnirea dintre ruși și bulgari ca să poată ajunge iar la Dunăre, în 972 și să organizeze acolo o mitropolie pentru localnici (Keltzine).

Pe cînd Mitropolia-patriarhie bulgară se mută spre Ohrida, ia naștere statul sîrb unitar și atunci episcopiile de la Ras și Brd se supun Patriarhiei bulgare ca să evite jurisdicția bizantină. Astfel și sîrbii participă la cirilica bisericească, și Ohrida va mijloci relațiile cu cehii ortodocși, unde cneazul Venceslau sprijinea ortodoxia cirilometodiană, pînă vine latinizarea prin episcopia de la Praga, din 973, supusă papii.

Un fapt deosebit de important pentru Biserica ortodoxă a fost convertirea oficială a rușilor, prin Vladimir cel Mare, în 988, la creștinismul ortodox cirilic, ca urmare a inițierilor mai vechi din 860 și 885, primind și un mitropolit în persoana lui Mihail pentru Kiev;²⁷ în 995 această mitropolie avea deja episcopii la Novgorod, Rostov, Cernigov, Vladimir și Bielgorod. În adresa

26 Rămureanu I., Inceputurile ortodoxe ale creștinătății ungurilor, *Studii Teologice* 1/2, 1957.

27 Problema încreștinării rușilor a fost viu discutată, creindu-se mai multe teze despre ea; astfel de la început se credea că încreștinarea s-a făcut de la Bizanț în 860 și 988 (Uspenski, Obolensky, Dvornik, Levcenko). alții afirmă că s-a făcut în legătură cu ucenicii Sf. Metodie din Moravia în 863 și 885; alții afirmă că începuturile se datoresc misiunii papale de la Roma (Baumgarten, Mosin. Jugie, Laurent); alții că după încreștinare rușii au fost îndată autonomi (Golubinski, Vernadsky) și alții că Kievul a depins de Ohrida (Priselkov, H. Koch, B. Leib). Realitatea e cea indicată în cursul expunerii mai sus. Amann A., *Die ostslavische Kirche*, Würzburg 1955; Rămureanu I., *Creștinarea rușilor*, *Studii Teologice* 5/6, 1957; Tichomirov M., în revista *History* 44, 1959. p. 199s; Pistrui Ch., *Creștinarea rușilor*, *Mitropolia Olteniei* 9/12, 1959.

Patriarhiei ecumenice către Vladimir se precizează că în Biserica sînt de respectat deciziile celor 7 sinoade ecumenice, ceea ce dovedește că Bizanțul a renunțat la cel de al 8-lea, și să se ferească de seducerile latinilor. (Cronica lui Nestor).

Apoi Biserica ortodoxă bizantină, înfruntată de Arhiepiscopii latine de la Estergon-Ungaria și Gnezno-Polonia din anul 1000, create de papa Silvestru II, caută să se organizeze prin mănăstiri în Panonia la Vesprem, în Carpatia, la Murășana lui Optum din Banat, în 1015, și la Sazava din Cehia. Contra inovațiilor latine ale primatului, lui filioque și azimelor, este reactivată Enciclica patr. Fotie de patr. Sisiniu II și Serghiu II. Bizanțul activează singur, pentru că patriarhia Ierusalimului se afla în stăpînire arabă din 1009, iar patr. Arsenie al Alexandriei a fost asasinat, așa că urmașul său trebuie să se mute la Constantinopole. De aceea i s-a atribuit epitetul de „judecător al lumii”.

Atunci împ. Vasile II suprimă patriarhia bulgară și în locul ei înființează în 1018 Arhiepiscopia greacă a Ohridei, pe locul vechei Justiniane și-i supune 29 de episcopii din Bulgaria, Macedonia, Sîrbia și chiar din nordul Dunării (la Tibiscum de lîngă Caransebeș) și una pentru valahi-romîni. Atunci gravitează slavonismul bisericesc spre Scopia sîrbo-bulgară.

În schimb ea înfloarește în Rusia lui Jaroslav cel Mare, care zidește marea catedrală a Sf. Sofia de la Kiev, în 1039 și mută acolo sediul mitropolitului Teopempt grecul, fapt care echivalează cu o nouă ctitorie; apoi zidește catedrala Sf. Sofia din Novgorod; Ilarion, după ucenicie la Athos, întemeiază la Kiev lavra peșterilor (Pecerska) și apoi ajunge mitropolit al Kievului, în 1051, fiind primul rus pe acest scaun; în acest cadru apare cel mai vechi manuscris cirilic, numit „Evangheliarul lui Ostromir” din 1057; pietatea era exprimată prin primii sfinți ruși: Sf. Olga, Sf. Vladimir, Sf. frați Boris și Gleb și Sf. Ilarion.²⁸

Deoarece încercarea de înțelegere dintre papa Ioan XIX și patr. Eustațiu din 1022 nu a fost de durată, din cauza intervenției episcopilor franci-germani, de aceea Sf. Simeon Noul Teolog, Mihail Psellos, Ioan Xifilinul, Leon din Ohrida, Nichita Pectoratul și alții iau poziție antilatină; papa Leon IX începe cu obstrucțiile la adresa patr. Mihail Cerularie și cardinalul Humbert vine la Constantinopole pentru împăcarea lucrurilor. El recunoaște că Constantinopole este un centru ortodox și că Biserica

²⁸ Vez Lilienfeld F., *Die älteste russische Heiligenlegenden*, Berliner Byzant. Arbeiten 5, 1959, p. 237—271.

respectă cele 7 sinoade ecumenice (deci și Roma a renunțat la cel de al 8-lea sinod); dar observă că în cadrul Bisericii universale s-au ivit două sfere: una a grecoității orientale și alta a latinității apusene, în frunte cu papa. Apoi forțează lucrurile și la 16 iulie 1054 depune excomunicarea pe altarul Sf. Sofia, inaugurînd astfel schisma. Patr. Mihail răspunde cu „Panoplia contra latinilor” în care arată că fiind răsăritenii „creștini ortodocși” în Hristos, ei refuză anatema, căci citesc „cărți ortodoxe”, nu ca alții care au căzut în erezie (Panoplia 13, 63; 37, 2; 61, 24; 36, 2). Patr. Petru al Antiohiei nu era pentru măsuri drastice, totuși acceptă necesitatea distanțării de Roma chiar numai pentru filioque și mitrop. Ioan din Kiev califică schisma, în 1077, ca o „nebunie latină”.²⁹

Anatema latină și contraanatema bizantină din 20 iulie produc o fisură între cele două patriarhii deosebite din punct de vedere cultural și etnic, dar totuși unitare încă întru Domnul Iisus Hristos. Prin această schismă nu s-a rupt Biserica Mîntuitorului în două biserici ci antagonismul papal a provocat ciocnirea dintre catolicitatea în concepție papală și ortodoxia Hristocentrică. Deci cu toate acestea Ortodoxia rămîne mai departe ca plenitudine a Bisericii a cărei condiție primă este tocmai integritatea în credință, urmînd abia apoi și extensiunea, pentru că însuși universalismul creștin este mai întîi Hristocentric și abia apoi geocentric.

Deci Biserica Mîntuitorului continuă mai departe în mod autentic prin Biserica ortodoxă care se concentrează în Răsărit. De aceea împ. bizantin Mihail Stratioticul inaugurează din 1057 titulatura de „basileu ortodox” care este totodată și o obligație de viitor.

Unitatea Bisericii Mîntuitorului nu a fost atunci frîntă ci ea s-a menținut încă, căci ortodocșii tindeau mai departe spre Catolicitatea reală a Bisericii ortodoxe, iar latinii nu au eliminat încă din noțiunile lor teologice pe cea de Ortodoxie.

Pr. Dr. MILAN ȘESAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

²⁹ Cronica lui Nestor pentru anul 6496; Șesan M., Considerațiuni asupra schismei din 1054, Mitropolia Ardealului 3/4, 1957; idem, In problema schismei, Mitropolia Banatului 7/8, 1959.

ROMINII DIN ȚARA BÎRSEI, A FĂGĂRAȘULUI ȘI DIN TREISCAUNE-SECUIME ȘI UNIREA CU ROMA

(DECLARAȚIILE LOR DIN 1699)

Cocuparea Transilvaniei de împăratul Austriei (1688), prin armata sa lacomă de trai bun, inaugurează o nouă epocă de exploatare sistematică, îndelungată în timp și spațiu, cum această provincie nu cunoscuse pînă atunci. Adînci și întinse nemulțumiri cuprinseseră întreaga populație de toate categoriile sociale. Din toate părțile curg plîngerii juste în contra noii stăpîniri, care nu cunoaște margini în stoarcerea materială a supușilor ei. Nemulțumirile grave cuprind toate ședințele dietelor ardelenene din acest timp, a căror putere și dispunere scad zi de zi, ne mai respectînd nimeni hotărîrile lor. Era o prăbușire a regimului vechi calvin și înlocuirea lui cu unul nou catolic, dirijat direct din Viena, care cucerea teren și se impunea prin forța armată, prin o funcționărimă cu noi metode de administrare și guvernare, ajutate de o întreagă pleiadă de clerici disciplinați iezuiți. Aceștia prin metodele lor, pătrundeau pînă în cele mai ascunse taine ale sufletului omenesc, descoperindu-le și utilizîndu-le în scopurile secrete ale împăratului și papei din Roma.

Mizeriile în toate formele înfiorătoare, dările, neconținut urcate pînă la secătuirea izvorului de plată, năvăleau în casele tuturor iobagilor, îndeosebi în cele ale romînilor, care formau majoritatea populației din Transilvania. Cînd romîinii nu mai puteau suporta potopul de persecuții, atunci luau lumea în cap, risipindu-se în toate direcțiile pentru a-și salva măcar biata lor viață chinuită. Aceasta era situația reală jalnică, cum constată însăși Dieta, din decembrie 1694, ținută în Tîrgu Mureș, cînd spune precis, că 1/3 din populația romînească a țării Făgărașului și-a lăsat casele pustii și a trecut în Țara Romînească.¹ La

¹ Monumenta Comititalia Transilvaniae, XXI, Budapesta, 1898, p. 219.

fel au făcut și iobagii din celelalte județe ale Transilvaniei, pribegind cu sutele și miile în Moldova și Țara Românească.²

O luptă aprigă se încinge între guvernul reformat al provinciei și autoritățile catolice din Viena, care presau puternic și fără considerație asupra membrilor guvernului și slujitorilor săi superiori în subordine — din care mai bine de 2/3 erau reformați recalcitranți,³ și nu voiau să cedeze nimic catolicismului, care își pierduse aici orice putere și influență începînd din 1556. Acum sub protecția armatei, catolicismul voia să-și recîștige dominația avută înainte cu aproape un secol și jumătate. Plîngerile și atacurile se țîn lanț între cei ce dominau, deoparte și de alta, indiferent, că erau protestanți sau catolici. Oricît de puternici și neînduplecați se înfățișau cei dintîi, la urmă sînt învinși de catolicii din Viena, care prin armată, funcționari și clerici străbat pretutindeni, ocupînd cele mai de frunte posturi de conducere în toate domeniile vieții publice și de stat, luîndu-le bisericile și moșiile.

Indată ce împăratul cu numeroșii săi sfelnici și slujitori pătrund în Transilvania, — pentru ca să micșoreze, dacă se poate chiar să anihileze, supremația și influența cu vechi tradiții a clasei feudale dominante, — se îndreaptă cu metode neuzitate și persistență care nu cedează un moment, către românii de legea ortodoxă — deci „Schismatică” — pentru convertirea lor la legea catolică a împăratului din Viena și a papei din Roma.

Atacurile nu se opreau numai între reformați și catolici, ci priveau și pe romîni, unii voind să-i mențină în vechea situație de supunere, de popor tolerat, iar cei noi instalați aici din Viena, promiteau fel și fel de privilegii, de libertăți personale pentru cei care îmbrățișează legea Romei. Nici unul din cei doi stăpîni nu doreau sincer o schimbare în bine a situației materiale și morale a romînilor.

În timp ce aceste lupte confesionale deveneau tot mai acute, românii ortodocși din Ardeal găsesc un sprijin la Domnul Țării Romînești Constantin Brîncoveanu. Intervenției sale se datoresc cele vreo 4—5 diplome de libertate religioasă date de împăratul Leopold în 1692, 1698, 1699, 1701—2, care se refereau și la bieții romîni torturați de toți oficialii de seamă ai celor patru religii recepte. Brîncoveanu nu se oprea numai la intervenția lui per-

2 Vezi pe larg studiul meu inedit, *Emigrările romînilor din Transilvania din sec. XIII pînă în XX*, cap. V—VI.

3 Vezi *Mon. Com. Trans. XXI*, p. 307—9 (situația din iulie 1697).

sonală directă la cei în drept, ci se adresa și altora, a căror influență o credea mai puternică și rodnică în scopul fixat.

Împăratul din Viena purta chiar atunci o luptă pe viață și pe moarte cu turcii și avea nevoie urgentă și sigură de ajutor activ sau și numai pasiv de la vecinii săi. Pentru a-l câștiga, era el însuși silit a ceda, fie și numai la suprafață și vremelnic; aceasta e de altfel caracteristica politicii stăpînirii austriace. Așa vedem, că în 4—5 iulie 1698, cînd țarul Rusiei Petru cel Mare se întoarce din Apus, se oprește în Viena, unde, din însărcinarea împăratului, cancelarul conte Kinski, are tratative secrete în cele două zile cu țarul Petru relativ la situația politică contemporană și în special relativ la conflictul armat cu turcii. După cum ne face cunoscut ambasadorul Carol Ruzzini în raportul său către dogele său din Veneția, în cele două zile se afla în Viena și medicul șef al lui Constantin Brîncoveanu: Iacob Pylarino, venețian de origine, care are mai multe întîlniri cu țarul Petru al Rusiei. În aceste convorbiri importante, avute din încredințarea lui Brîncoveanu, s-au discutat, conform afirmațiilor lui Kinski, acordarea unui ajutor rusesc contra unui eventual atac al polonilor.⁴ Nu încapă îndoială că Pylarino, între alte chestiuni de interes politic, a ridicat în fața țarului și grava situație a romînilor ortodocși din Transilvania, asupra căroră, chiar în acel timp, se dezlănțuise o persecuție aprigă, îndeosebi sub raport religios, mai ales din partea ordinului călugărilor iezuiți susținuți în ascuns, dar tenace și volnic, de armata austriacă catolică, cu toată împotrivirea interesată a calvinilor și luteranilor. Conducătorii politici ai acestor două confesiuni din urmă, încă destul de puternici în viața publică a Transilvaniei, erau categoric contra unirii romînilor cu catolicii dirijați din Viena și rostogoleau tot felul de piedici în drumul realizării acesteia. Atitudinea aceasta dușmănoasă supăra foarte mult pe iezuiții propagandiști, dar și pe împăratul Leopold, care văzînd situația precară din provincia de curînd cucerită, — dar în special la intervenția lui Brîncoveanu, și acum mai sigur și la cea a ambasadorului rusesc din Viena, pe care o vizitase însuși țarul Petru cel Mare în anul trecut — adresează guvernului transilvan, în 26 august 1699, o aspră mustrare spunînd: „Cu mare neplăcere am înțeles că în Transilvania se lucrează împotriva deciziei noastre din 14 aprilie 1698 (romîinii fiind liberi să se unească cu oricare din cele patru religii recepte, bucurîndu-se de privilegiile acestora; dacă rămîn

4 Hurmuzaki, Documente, V 2, p. 298, no. CCCCLIX.

în religiunea lor în care sînt acum, se vor bucura de privilegiile acesteia) și întrucît nu numai acei romîni, care doresc a se uni cu religia catolică, sînt abătuiți de la această hotărîre a lor prin toate uneltirile, apucături piezișe, pretexte și atentate, ba chiar și prin amenințări, ci unii s-au încumetat a sili cu puterea pînă și pe romînii, care împliniseră de fapt actul de unificare cu biserica catolică, să se retragă și să primească altă confesiune catolică. Drept aceea, vă poruncim serios, ca nu numai voi (guvernul și dieta) să observați exact acea deciziune, ca să nu fim siliți a recurge la porunci mai aspre, ci să faceți ca ea să fie respectată și de alții, de toți, și să publicați fără amîinare rezoluția împăratească în țară, că romînii au libertate deplină a se uni după bunul lor plac cu una din cele patru religii recepte. Cel, sau cei care vor face altfel, vor simți neapărat cea mai grea mînie a noastră. Veți ști deci să dați prea înțeleptei noastre deciziuni așa curs, cum li se cuvine unor consilieri credincioși și zeloși ai noștri a o face, ca astfel să ne evitați mînia”.⁵

Această hotărîre împăratească, cu aceeași dată, a fost trimisă și generalului comandant al armatei din Transilvania, Rabutin, ca să acționeze în consecință public, în văzul tuturor. Scopul era să tragă pe sfoară lumea simplă și credulă, și în special lumea din afara imperiului, asigurînd-o că în Transilvania domnește libertate confesională deplină.

Realitatea era aici cu totul alta, nici nu poate fi vorba de libertate religioasă, mai ales pentru romîni, care de sute de ani erau persecutați ca națiune și ca ortodocși.

Iată ce se ascunde în dosul acestei fațade mincinoase de pretinsă libertate confesională difuzată și peste granițele, în cuprinsul cărora gemeau multe popoare.

Împăratul Leopold a trimis generalului Rabutin împreună cu decizia de mai sus și un autograf secret, confidențial, în care-i spune categoric să nu ia în considerație, nici să aducă deloc la îndeplinire, decretul ce i l-a trimis pentru acordarea libertății de alegere, deoarece acela nu e decît o concesie făcută sub presiunea morală a celorlalte religii recepte, ci să stăruie din toate puterile sale, ca preoții romîni să nu treacă la altă religie decît la cea catolică.⁶

5 Ibid., VI, București 1885, p. 541. Actul a fost înnoit la 12 dec. 1699 (cf. Magazinul istoric, III, p. 301—4) și 12 dec. 1701 conform Nilles Symbolae, p. 341—2. Decretul din 16 febr. 1699 iscălit de împăratul Leopold și cardinalul Kolonich, confirmînd unirea romînilor cu credința Romei, e un falsificat compus de iezuiți. Publicat de Nilles, Symbolae, etc., p. 224—227.

6 Hurmuzaki, Fragmente, II, p. 35.

Cronicarul secui contemporan Mihail Cserei, ocupînd și demnități publice, ne spune, că el a văzut și citit acest autograf împărătesc la contele Ștefan Apor — unchiul său — care-l primise în secret de la generalul Rabutin, un fervent catolic și acesta l-a executat ca poruncă.⁷

Desigur la această poruncă secretă a împăratului Leopold se referă aprigul susținător al unirii cu Roma L. Barany în scrisoarea sa (din Alba Iulia 24 sept. 1700) către Elisabeta Lugosi, văduva lui Ștefan Torma din Sîn-Mihai (jud. Mureș), în care scrie: „....Alții i-au neliniștit pe dîșii, aceasta au făcut-o contra poruncii Maiestății Sale, ce de cumva va ajunge la cunoștința măriei sale D-lui General, mă tem că vor păți-o rău, căci măria sa are poruncă de la Maiestatea sa, că pe atari oameni să-i pedepsească ca pe neascultători...”⁸

Rabutin a fost un general brutal, ca și Buccow (c. 1760), și e sigur, că a întrebuițat toată forța sa militară pentru a satisface dorința tainică a împăratului său. Regretăm că n-avem la dispoziție memoriile sale publicate, ca să vedem samavolnicile sale, spuse chiar de el, relativ la nenorociții romîni⁹.

Majoritatea guvernului și dietei transilvane, fiind compusă încă din protestanți, calvini și luterani, era convinsă, din experiență îndelungată, că romîni nu voiesc sub nici o presiune să-și părăsească legea strămoșilor și să primească acum legea catolică. Pentru a demonstra aceasta atît iezuiților cît și împăratului dispun să se facă două anchete strict obiective și riguroase în mijlocul credincioșilor romîni.

Dieta din Alba Iulia ordona în 23 nov. 1698, să se facă cît mai urgent o anchetă generală prin autoritățile administrative, iar rezultatul ei să se comunice în ședințele dietei din Sighișoara din ian.—febr. 1699. Am publicat din această anchetă, dezastruoasă pentru catolici, cele trei făcute și singurele cunoscute pînă azi, în ținuturile: 1. Jud. Cojocna (în 22 ian., 2 și 8 febr. 1699); 2. scaunul Mureș (27 ian.) și 3. Hațeg (21 ian.).¹⁰

Stăpînirea catolică a fost nemulțumită de această anchetă oficială, considerînd-o ca interesată și făcută sub presiune administrativă. Dieta însă nu se lăsă intimidată de protestele ca-

⁷ Cserei Mihály historiaja ediția lui C. Szász, Pest 1852.

⁸ Conf. revista Transilvania, Sibiu 1897, p. 64—65.

⁹ Au apărut sub titlul: Rabutin de Bussy, Memoires sur les compagne faites en Hongrie, edit., de Ligne hgr. Drezda, 1795. — Un extras s-a tipărit din ele în revista maghiară Hadtörténelmi közlemények, Budapesta 1895.

¹⁰ Publicate în revista 1: Renașterea, XXIII, Cluj 1948, nr. 29—30. — 2. Ibid. 1948, nr. 35—40 și 3. Ibid. 1947, nr. 20—23.

tolicilor,¹¹ ci dispune să se facă o nouă anchetă, de data aceasta dînd dovadă precisă de completă obiectivitate, fiind convinsă că rezultatele nu va mai îndrăzni nimeni să le conteste și să le pună la îndoială.

Dieta din Alba Iulia, în ședințele sale din 8 sept.—6 oct. 1699, fixează 10 comisii, fiecare cu cîte 8 membrii mireni și clerici, cîte 2 din cele patru religii recepte. Dăm lista membrilor mireni, — toți persoane de seamă, — și a ținuturilor în care aveau dreptul și datoria să facă cercetarea religioasă între romîni:

I. In județul Alba de jos, Hunedoara, Zarand și scaunele: Orăștie, Sebeș și Miercurea. Membrii: Josika Gavril, Barcsai Avram, Dési Ioan și Rudolf Mátyás.

II. In scaunele: Sibiu, Agnita, Șeica Mare și Cohalm, Alba de Sus dincoace de pădure: Nalátzi Andrei, Torma Samuil, Széki Ștefan și Franc Gheorghe.

III. In țara Făgărașului, Bîrsa, Alba de Sus în partea dincolo de pădure și Trei scaune: Geréb Ioan, Cserei Ioan, Gidofalvi Gavril și Drauth Gheorghe.

IV. In scaunele: Ciuc, Odorhei și Mureș: Lázár Francisc și Gheorghe, Gálfi Mihai și judele scaunului Cohalm.

V. In scaunele: Sighișoara, Mediaș și jud. Tîrnave: Bethlen László, Balogh Sigmond, Kun Sigmund și Üstgyárto David.

VI. In jud. Turda, Cojocna și scaunul Arieș: Rhédei Pavel, Boer Francisc, Csengeri Francisc și Szöcs Simion.

VII. In jud. Dobîca, scaun Bistrița: Lubi Mihai, Vas Daniel, Nápolyi Gheorghe și Deák Francisc.

VIII. In jud. Solnocul de mijloc și Crasna: Toldalagi Gavril, Almási László, Egri László și Brassai Mihai.

IX. In jud. Solnocul din lăuntru și țin. Chioar: Nagy Pavel, Torma Nicolae, Ilosvai Balogh Sigmund și Werner Mátyás.

X. In jud. Maramureș: Stoika Sigmund, Buday Sigmund, Balogh Gavril și Szapanos Samuil.¹²

Am reprodus numele acestor 40 comisari, fiindcă toți trăiau între romîni, avînd cei mai mulți supuși romîni iobagi și dintre care numeroși, dacă nu toți, vorbeau romînește, înțelegînd astfel

11 Vezi protestele din 26 și 30 sept. 1699 atribuite lui Atanasie și sinodului uniților. Nilles, o. c., p. 240—242.

12 Lista publicată în Monumenta Comitialia Transilvaniae, vol. XXI, Budapesta 1898, p. 430.

mai bine de ce românii persistă în credința strămoșilor. În afară de aceasta, nobilii de mai sus au păstrat arhive familiare, în care se pot descoperi acte-scrisori de ale lor relativ la această importantă anchetă religioasă, dacă nu chiar însăși copia anchetei la care au participat personal.

Iezuiții au făcut să dispară aceste anchete, sau zac undeva bine ascunse și zăvorâte de ei, deoarece pînă azi n-au apărut decît una făcută de comisia a VII-a și tipărită de noi, și cea de a III-a ce vom publica-o acum în paginile următoare, deși trebuia să vadă lumina tiparului încă înainte cu cel puțin un veac, dată fiind însemnătatea lor extraordinară.

Iată ce instrucții severe dă guvernul tuturor membrilor din cele 10 comisii din tot cuprinsul Transilvaniei, ca anchetele să fie exacte și conforme cu mărturisirile românilor ascultați:

1. — Ancheta să se înceapă urgent, încă la 12 oct. 1699.
2. — Înțelegîndu-se între ei, să se deplaseze fără zăbavă în satele fixate cu funcționarii necesari și să asculte pe preoții și credincioșii romîni.
3. — Să se convoace preotul și cel puțin jumătate din săteni, dacă nu pot mai mulți dintr-un sat.
4. — În fiecare sat să asculte pe preot și fiecare credincios deosebit, citindu-le scrisoarea împărătească (din 14 aprilie 1698) în traducere romînească și arătînd că actul ce trebuie să-l facă fiecare nu-i ceva netrebnic, trecător, ci pentru mărirea lui Dumnezeu și mîntuirea sufletului fiecăruia. De aceea, să pună la o parte orice preocupare lumească, prietenie, invidie, frică, iubire sau orice alte porniri și să declare cu ce religie vrea să se unească. Numele fiecăruia să fie trecut în registru, care știe să-și noteze singur numele, punîndu-și pecetea dacă are.
5. — Comisarii mireni și preoții să înlăture dintre ei, — cînd au în fața lor preoții și credincioșii romîni, dar și deosebit și în taină — ori amenințări, dezbateri, admonieri, îndemnuri, ademîniri sau orice alte meșteșuguri pentru a cîștiga pentru religia lor pe preoții și credincioșii romîni, ci „nude” și „frigide” să le citească actul și să însemne declarația lor.
6. — Membrii clerici și mireni din comisie — și dacă se retrage careva dintre ei — să ducă necondiționat la îndeplinire ordinul împărătesc și să înainteze guvernului lucrarea lor subscrisă și cu pecetea lor.¹³

13 Monumenta Com. Transilvaniae, XXI, p. 433—434.

Nu putem preciza în ce măsură au observat acești numeroși membri din cele 10 comisii toate instrucțiunile de mai sus ale guvernului. În orice caz, din cele cunoscute pînă acum, putem spune că unii membri au respectat mai riguros dispozițiile date, iar alții, mai superficiali, le-au redus.

Ne oprim acum la ancheta inedită a comisiei a 3-a, în trei ținuturi de graniță cu Țara Romînească, să vedem cum s-a desfășurat, în ce sate s-a făcut, ce preoți și credincioși romîni ortodocși s-au prezentat și ce constatări oficiale au iscălit membrii comisiei care au participat personal la anchetă.

I. În țara Bîrsei au fost convocați pe ziua de 26 oct. 1699 în satul Sîn-Petru preoții și credincioșii din 28 sate. Dăm o parte din numele credincioșilor și al preoților din cele 28 sate, iar din 16 sate numai numărul credincioșilor prezenți la anchetă, care au declarat cu toți, că „*rămîn în religia grecească romînă*”.

1. — Din Satulung: „Eu popa Stan din Satulung (m. p. cu cirilice și sigil roșu); epitropii doi: Mihail Goia și Stan Clinciul, apoi peste 30 credincioși: Radul Ovese, Bogdan Oncea, Voiculeț Budiul Sînion, Drăgan Calan, Pascu Nasul, Radul Mihăiesii, Stan Voiculeț, Oltat Ștefan, Babus Furghel, Dragomir Calan, Radul Brebanul, Radul Florei, Șerban Mic, Stanciul Furghel, Dan Olarul, Rostea Mos, Nicoară, Oancea Borde, Ligul Biult, Crăciun Vineș, Flor ... Cojocarul, Gavrilă Stupilă, Necula Dragomir, Coman Netedul, Stoica Chiverarul, Radul Poienarul, Stoica Voilu, Stoia ..., Stan Biculescul, Stan Mîrica, Radul Goii.

2. — Cernat: Szöcs Mihail, Drăguș Moili, Balea Ciana, Radul Ciana Prebus, Stan Badiului, George, Istrati, Radul Moss, Iuon, Stoia Pascu, Stoica Tițeian, Iuon Voicul.

3. — Tîrlungeni: Opra Diacon, (cu cirilice), Petru, Dragul Gociman, Radul Batoi, Iuonca Istvan, Iuon Călitul, Popit Neagul, Radul Vissi, Vasili Radul, Stoica Vladescaș, Stan Darabanțz, Tatul Seitanul, Vlad Ghii, Bratul, Kander Iuon, Peitan ... Stan, Opra, Părvul, Toader, Olah Micul, Vasili Drag, Radul Pescarul, Iuon Vasili, Manea Dragul, Lupu Godir(?), Dumitru Cojocar, Stanciul Muntean, Stan Buha..., Seitan Ștefan, ... István, Radul Țigan, Radul, Mosat Stan, Radul Dragului, Budician Dregan, Iuon Gordiam.

4. — Zizin: Gociman Iuon, Mohami Radul, Radul Tițoi, Dragomir Sidelean.

5. — Purcăreni: Stroiă, Gociman Iuon, Moldovan, ... Munteanul, Radu Mușat, Radul Negru, Stoian, al Oprii, Ilie Stoian,

Stan Sumaiag, Stan Petru, Gociman Cristea Drăguș, Iuon Munteanul, Tir Banth, Oprea Bucur, Oancea Munteanul, Stan Roia, Stan Rotarul, Radul Munteanul, Iuon Țițoie, Andras Golisan.

6. — Sîn-Petru: 8 credincioși (nu avem numele).

7. — Bod: Simion Tele Gociman, Stan Roca, Neagoe Bo-dean, Simion Tec, Ioan Calegie, Stan Muntean, Oprea Neule sau Florence, Iuon Cîmpeanul, Oprea Neagoe, Iuon Munteanu, Iuon Neagoe, Iuon Calegie, Stoian Roca, Gheorghe Munteanul, Bucur ..., Stan al Oprii, Florea Cojocar, Necula Moldovanul.

8. — Feldioara: Popa Marcu din Feldioara (m.p. cu cirilice, pecete roșie), Gocimani: Bucur Cojocar și Oprea Vasilica, apoi Stoian, Dumitrul Cîmpeanul, Radul Marine, Iuon Grozan, Stoica Neaga, Dumitru Maior, Stanciul, Bursan, Toader Munteanul, Avram, Dragomir Scamly(?), Bucur Crețul, Ioan Rotarul, Iuon ..., Aldea Oltean, Marcul Rusul, Gavrilă Pacurarul, Roman Foslete, Stoica Radul, Sandru Roman, Catin Munteanu.

9. — Turcheș: Popa Petru ot Turcheș și dascăl Zaharia (m.p. cu cirilice, sigil negru), Gocimani: Constantin Tabac și Kis Neagul; — Constantin, Maniu Grad, Gradin, Dragan Morar, Dregici, Petru Munteanul, Ștefan Moldovan, Gheorghe Barbul, Udre Tabacul, Gheorghe Cismarul, Stoian Muntean, Gredin Stanciul, Șerban Burim, Oana Petric, Oancea, Iuon Babi, Stanciul Pipe-rescul, Neagul Tabac, Dregan al lui Stroia, Dregan Ilie, Oprea Bensihl(?), Arsoni, Radu lui Stroie, Dregan Stine(?), Stan Gre-cul, Dumitru Moldovan, Constantin Bancila, Stanciul Oana, Oancea Frunza, Opre.

10. — Bacifalău: Ieremie Tabac, Iuon Vineș, Iuon Dregan, Stoian, Pavel Grec, Brot(?) Morariul, Manea Măcelar, Stan Ta-bac, Paraschivul Cojocar, Neagoe Tabacul, Radul Paniul, Ivan și Urs din Turcheș, Cazman, Andrei Gociman, Fătul, Draguș, Ma-niul, Radul, Dragomir, Dregan, Petru, Roman, Oprea, Iuon, Nan, Stoica, Radul, Bratul, Gavrilă, Marcul, Butnarul, Toader, Iuon Hermenean, Gavrilă...

11. — Herman: 20 credincioși (ne lipsesc numele).

12. — Prejmer: Popa Barbul ot Preasmir (m.p. cu cirilice, sigil negru), Gociman Coman, Radul Cochisnea, Todoran Fret-zila, Gheorghe, Iuon Frateș, Stanciul Toader, Neagul Micul, Iuon Frateș, Neagul Munteanul, Drăgici Frateș, Stan Crăciun, Du-mitru Hurduș, Andreas Cristea, Constandin, Neagul Cojocar, Stan Tresoi, Toma, Opra, Bucur, Radul Frateș, Radul Petrișor, Stanciul, Tapul Vlad, Iuon Frateș, Oancea Ciuroi, Manea Bu-

tirni, Toma Boditz, Stan Babii, Vlad Tohănean, Radul Păcală, Iuon lui Gheorghe, Petrișor Vlad, Beibe Radul.

13. — Hălchiu: Iuon și Matei Muntean, Man Sărbător, Stan Cocian, Stanciul și Iuon Muntean, Iuon Racovean.

14. — Scheiul Brașovului: Protopop Siicu ot Scheiu (m.p., sigil negru),¹⁴ Popa Vasile Grid (m.p. cu cirilice, sigil negru), Popa Cîrstea sin protopop Staicu (m.p. cu cirilice, sigil negru), Popa Florea sin Todor (m.p. cu cirilice, sigil negru), Stoica Postovarul (sig. negru), Dumitru Brăila (sig. negru), Iane Sultan, Radul Sohanul, Nicula Răutz (m.p. cu cirilice, sigil negru), Iuon Fertul.

Grecii din Brașov: Saffranosi Stefan (sig. negru), Lukacsi Nicolae (sig. negru), Szava Iuon (sig. negru), Sava Strati (sig. roșu), Fogarsi Nicolae (sig. roșu), Barhul Barbusul (m.p. cu cirilice, sig. negru), Marton Lukacs (sig. negru), Petru Pop (sig. roșu), Alexander Iuon (sig. roșu), Görög Andrei (sig. roșu), Macedoniai Pavel.

Urmează Brașovul cu 166 subscrieri și Brașovul Vechi cu 24 (n-avem numele lor).

Se înșiră apoi localitățile, fără numele credincioșilor, dar ni se dă numărul la fiecare.

15. — Blumena Brașov cu 11. — 16. Crizbav cu 18. — 17. Vlădeni: cu Popa Iuon (sig. roșu) cu 24. — 18. Nou cu 6. — 19. Tohanul Vechi: Popa Iuon ot Tohan cu 19. — 20. Zărnești: preoții Iuon, Aldulea, Dumitru și Smădu cu 37. — 21. Cristian cu 7. — 22. Răjnov: Popa Staicu cu 29. — 23. Vulcan cu 7. — 24. Ghimbav cu 16. — 25. Codlea cu 28. — 26. Apața cu 9. — 27. Rotbav cu 13. — 28. Măgheruș. —

II. În ținutul Făgăraș s-a fixat ziua anchetei pe 4 noiembrie în orașul Făgăraș, unde s-au înfățișat numai trei preoți și credincioșii din 52 sate, numărul lor:

1. — Făgăraș: Popa Cristea cu 63 și grecii de aici 9. — 2. Netot cu 3. — 3. Viștea de sus cu 3. — 4. Poiana Mărului cu 5. — 5. Holbav cu 6. — 6. Veneția de jos cu 23. — 7. Veneția de sus cu 15. — 8. Comana de jos cu 8. — 9. Beșimbac cu 4. — 10. Săsciori cu 6. — 11. Dejani cu 3. — 12. Șinca (Veche) cu 12. — 13. Scorei cu 6. — 14. Grid cu 4. — 15. Mîndra: popa Neacșu cu

¹⁴ Protopop Siicu e același cu Vasii Hoban, care cu un an înainte fusese în Rusia, de unde se întoarce cu daruri; asistă la anchetă, murind la câteva zile ori săptămîni, cf. Dragomir „Istoria desrobirii religioase” I, p. 123.

15. — 16. Cîrțișoara cu 4. — 17. Comana de sus cu 5. — 18. Sebeș cu 5. — 19. Ohaba cu 6. — 20. Copăcel cu 4. — 21. Berivoiul Mic cu 9. — 22. Berivoiul Mare cu 7. — 23. Voivodenii mari cu 2. — 24. Bucium cu 8. — 25. Sevestreni cu 9. — 26. Lupșa cu 1. — 27. Iași cu 5. — 28. Voivodenii mici cu 2. — 29. Rîușor cu 6. — 30. Căciulata cu 15. — 31. Recea: popa Stan cu 26. — 32. Luța cu 4. — 33. Șercăița cu 4. — 34. Viștea de jos cu 10. — 35. Ileni cu 12. — 36. Beclean cu 20. — 37. Părău cu 5. — 38. Mărgineni cu 15. — 39. Lisa cu 4. — 40. Porumbacul de jos cu 7. — 41. Sărata cu 10. — 42. Hurez cu 9. — 43. Sîmbăta de jos cu 5. — 44. Vad cu 7. — 45. Voila cu 1. — 46. Herseni cu 8. — 47. Dridif cu 4. — 48. Ludișor cu 9. — 49. Ucea de jos cu 7. — 50. Porumbacul de sus cu 8. — 51. Arpașul de sus cu 4. — 52. Arpașul de jos cu 3 credincioși.

Iată acum și raportul celor care au asistat la ancheta din cele 52 sate făgărășene:

„Noi mai jos subscriși dovedim prin prezenta: că comisarii orînduiți de nobila dietă în chestiunea preoților romîni din țara Făgărașului, sosind în Făgăraș la 1 noiembrie cu mandatul patent al măritului guvern regesc, convocînd pe preoții romîni și credincioșii lor din tot Făgărașul și țara Făgărașului, au așteptat domnia lor pînă la a 4 zi a lunii prezente, dar preoții romîni, nu știm din ce cauză, nu s-au prezentat mai mulți decît cei din Făgăraș, din Mîndra și Recea, ceilalți disprețuind mandatul patent n-au voit să se prezinte nici într-un chip. Credincioșii de la sate văzînd porunca Maiestății Sale au venit cînd mai mulți cînd mai puțini, după cum onorații nobili trimiși de măritul guvern regal vor raporta cu bună credință creștinească despre lucrarea întreagă. Despre aceasta dăm și noi acest testimoniu al nostru întărit cu credința, iscălitura și peceteile noastre. Dat în Făgăraș 4 noiembrie 1699.

Hevizi Stefan asesorul legal al scaunului superior de judecată din Făgăraș (sigil cu ceară roșie).

Fogorasi P. Ioan asesorul legal al scaunului superior de judecată din Făgăraș (sigil cu ceară neagră).

Boer Ioan iunion de Mărgineni locotenentul boierimei din țara Făgărașului (sig. cu ceară roșie).

Ăcs Gheorghe locotenentul nobilimei din Făgăraș (sigil cu ceară roșie).

Maxai Ioan (sig. cu ceară roșie)”.
—

Nu s-a prezentat nici un credincios român din următoarele 9 sate: Breaza, Corbi, Drăguș, Perșani, Pojorîta, Sîmbăta de sus, Șercaia, Toderița și Ucea de sus.

Comisarii delegați de dietă văzînd situația precară, că timp de 3 zile, din 1 pînă în 4 noiembrie, nu a apărut nici un preot și credincios la ancheta lor din Făgăraș au rugat oficialitatea locală să asiste la cercetarea lor și drept dovadă să le dea un act scris cu iscăliturile și peceteile celor 5 participanți despre felul cum s-a desfășurat ancheta. Actul reprodus mai sus e mărturie oficială a acestor demnitari ai orașului și ținutului.

Numărul foarte redus al preoților îndeosebi la ancheta din Făgăraș se datorește ordinului vlădicului Atanasie, care îndată după prima anchetă, în primăvară (martie 1699), cercetează acest ținut, în drum spre Brașov, pentru a cîștiga aderenți la actul de trădare a credinței poporului său oropsit.

Comisia oficială după rezultatele de mai sus, triste pentru catolici, se deplasează în Secuime, convocînd în Tîrgul Secuilor, pe ziua de 20 noiembrie 1699, pe preoții și credincioșii romîni din peste 90 sate din marginea răsăriteană a Transilvaniei, în care erau atunci romîni ortodocși.

III. Iată din ce sate s-au strîns la *Tîrgul Secuilor* (*Chezdi-Vásárhei*):

Dăm numele satelor, numărul credincioșilor și numele cîtorva preoți din *Comitatul Alba de Sus, partea dincoace de pădure*:

1. Racoșul de sus cu 2. — 2. Augustin: cu popa Bucur cu 12. — 3. Ormeniș cu 7. — 4. Arpatac: popa Albul cu 22. — 5. Hăghig: popa Alde cu 26. — 6. Budila: popa Andrei cu 15. — 7. Marcoș cu 4. — 8. Nineni cu 11. — 9. „Nagy Konta” cu 16. — 10. Țîntari: preoții: Stoca Gavrilă, Bucur (I) și Bucur (II) cu 24. — 11. Karatna cu 3. — 12. Volalcul.—

Din partea păduroasă din *Trei scaune*: 1. Aita mare cu 24. — 2. Chepeț cu 9. — 3. Baraolt cu 6. — 4. Belini cu 10. — 5. Micloșoara cu 2. — 6. Bățani cu 7. — 7. Aita mijlocie cu 14. — 8. Aita seacă cu 3.

Din scaunul Sepși: 1. Bodoc: „Popa Costin din Buduc” cu 14. — 2. Chileni cu 9. — 3. Malnaș cu 4. — 4. Ghidfalău cu 12. — 5. Olteni cu 4. — 6. Măgheruș cu 2. — 7. Fotos cu 2. — 8. Zalan cu 8. — 9. Cîlnic cu 5. — 10. Semeria cu 10. — 11. Sîncrai cu 8. — 12. Sîngheorghe cu 5. — 13. Arcuș cu 12. — 14. Anghe-

luș cu 9. — 15. Ilienii cu 14. — 16. Doboli de jos cu 13. — 17. Coseni cu 15. — 18. Chichiș cu 11. — 19. Lisău cu 8. — 20. Bicăfalău cu 10. — 21. Boroșneul mare cu 5. — 22. Beșinău cu 1. — 23. Aninoasa cu 6. — 24. Boroșneul mic cu 2. — 25. Reti cu 5. — 26. Sîntioana cu 20. — 27. Uzon cu 22. — 28. Doboli de sus cu 9. — 29. Ereteghin cu 6. — 30. Cămălău cu 1.

Din scaunul Orbai: 1. Ghelnița cu 23. — 2. Hilib cu 3. — 3. Zăbala cu 23. — 4. Harale cu 1. — 5. Pava cu 13. — 6. Iențești cu 10. — 7. Brăteș cu 5. — 8. Covasna cu 20. — 9. Zagon cu 39. — 10. Păpăuț cu 15. — 11. Pachia cu 7. — 12. Tamașfalău cu 4. — 13. Surcea cu 8. — 14. Țufalău cu 4. — 15. Telechia cu 1.

Din scaunul Chezdi: 1. Bisericieni: popa Indrei Sînlikik cu 23. — 2. Săsăuș cu 5. — 3. Ruseni cu 5. — 4. Mereni cu 9. — 5. Mano cu 6. — 6. Albis cu 8. — 7. Turea de jos cu 24. — 8. Karatna cu 11. — 9. Alungeni cu 2. — 10. Mărcușa cu 14. — 11. Hătuica cu 7. — 12. Cernatul de jos cu 21. — 13. Poiana cu 13. — 14. Belani cu 6. — 15. Lunga cu 2. — 16. Dalnic cu 5. — 17. Cernatul de sus cu 6. — 18. Almaș cu 3. — 19. Lețfalău cu 19. — 20. Oșdula cu 11. — 21. Lemnea cu 10. — 22. Eștelnic cu 4. — 23. Turea de sus cu 4. — 24. Cătălina cu 9. — 25. Icăfalău cu 3. — 26. Lutoasa cu 3. — 27. Mărtănuș cu 1. — 28. Brețcu cu 2. — 29. Tinoasa cu 1.

Terminînd ascultarea a peste o mie de credincioși și cîteva zeci de preoți din 173 sate concentrați în trei localități: Sîn-Petru, Făgăraș și Chezdi-Vásárhei comisarii delegați de dietă cuprind rezultatul anchetelor făcute de ei în cuvintele următoare:

„Cercetarea făcută despre preoții romîni din țara Bîrsei și a Făgărașului, din Treiscaune și din părțile de către pădure ale comitatului Alba.

Noi persoanele mai jos iscălite, trimise de dieta nobilă în țara Bîrsei, în țara Făgărașului, în Treiscaune și în părțile de către pădure ale comitatului Alba. prin aceasta facem știre tuturor celor ce se cuvine, că potrivit instrucțiunilor date nouă de către măritul guvern regesc, mergînd la locurile specificate cu mandatul patent am chemat înaintea noastră pe toți oamenii cari au ținut pînă acum religia grecească sau romînească, și conform instrucției am citit înaintea lor decretul milostiv al Maiestății Sale, cari au rămas cu toții în vechea lor religie, n-au voit să îmbrățișeze nici una din religiile recepte în țara aceasta, numele lor le-am scris pe toate în registrul acesta, punîndu-i să iscălească pe toți cari știu scrie și să pecetluiască, afară de preoții din țara Făgărașului: Din Făgăraș, Recea și Mîndra, ceilalți preoți disprețuind mandatul n-au voit să se prezinte precum se vede din testimoniul funcționarilor făgărașeni, cari lucru, după porunca țării astfel împlinindu-se din partea noastră am dat și noi futuro pro testimonio această scrisoare întărită cu credința, iscălitura și pecetile noastre.

* Dată în Chezdi-Vásárhei în ziua de, 20 noiembrie 1699.

Gereb Ioan (sig. cu ceară roșie). Szentmártoni Stefan (sig. roșu). Ghidofalvi Gavril (sig. cu ceară roșie). Cserey Ioan (sig. roșu). Drauth Gheorghe (sig. cu ceară roșie). Rozgoni Mihai (sig. cu ceară roșie).¹⁵ Barbenius Ioan (sig. cu ceară roșie)".

Cei trei membrii din urmă sînt clerici, reprezentanții celor trei religii recepte: calvină, luterană și unitariană, lipsind reprezentantul religiei catolice, care a refuzat categoric de a participa la ancheta aceasta a 2-a fixată de Dieta țării.

E semnificativ că înainte cu trei săptămîni de a se face ancheta din Chezdi-Vásárhei conducătorii clerului catolic din Secuime: vicarul general B. Szebelebi și patru protopopi din Gheorgheni-Ciuc și Cason, cel din Treiscaune, cel din Odorhei și din Gurghiu, întruniți în 29 octombrie 1699 la Ciuc-Șimleu, decid că ei neștiind romînește nu vor participa la anchetele ordonate și sînt ca românii să se declare catolici și nu liberi de a se declara pentru orice lege.¹⁶ Această hotărîre, impusă de-altfel de superiorii catolicismului și de generalul Rabutin cum am văzut, explica de ce aproape nici unul din clerul catolic n-a luat parte la anchetele celor zece comisii transilvane relative la acceptarea unirii cu legea catolică de către romîni. Dar și fără prezența lor românii au îndrăznit să se declare contra unirii cu Roma, aproape în totalitatea lor, afară de cîțiva preoți zăpăciți și dornici de o mai bună situație materială.

Am tipărit înainte cu 23 ani ancheta făcută în oct.-dec. 1699 în scaunul Bistrița, în satul Năsăud și în cele 6 localități din comitatul Dobîca (Someș), unde s-au adunat credincioșii și preoții din zeci de sate, declarîndu-se cu toții — afară de cei din Teolțur — că-și păstrează și mai departe legea părintească.¹⁷

Preotul calvin și istoricul Petru Bod în istoria sa ne spun că anchetele de mai sus, ordonate de dietă și guvernul transilvan, s-au făcut în tot cuprinsul Transilvaniei și românii s-au declarat pretutindeni că-și păstrează și mai departe legea în care

15 Arhiva regnicolară ungară, Budapesta, arhiva guvernului transilvan nr. 599/1699 în original pe larg, ancheta; aici dau ancheta după o copie primită de la regretatul profesor Lazar Iacob; cele 2 rapoarte și în limba maghiară la Lupaș. Documente istorice transilvane I, Cluj, 1940, p. 481—4.

16 Mon. Com. Transilvaniae, XXI, p. 434—36 lit. d și Nilles, o. c., p. 242—244.

17 Publicată în Revista Arhivelor III, București 1939, no. 8, p. 363—366 unde trebuie completat astfel numele preoților II. Ștefan din Buduș, Gavrilă din Frișu. III. Cristea din Feldioara. IV. Ion din Săcălia, Neacșul din Sucutard. Duma din Lacu, Gheorghe din Giulatec. V. Sic din Cubleș, și îndreptate satele: Adalin și Totelec. VI. Gheorghe din Borșa, Ion din Dobîca, David din Zlaști și Ion (II) din Dobîca. Ibid., p. 364—5.

au trăit părinții și strămoșii lor în cursul veacurilor.¹⁸ Anchetele acestea două — îndeosebi cea din urmă — (în 1699 toamna) au avut un larg și puternic răsunet nu numai între români, ci mai ales între stăpînii politici ai Transilvaniei, care acum își dădeau seama mai bine ce forță de rezistență sufletească reprezintă legea ortodoxă pentru românii „tolerați”. Plecînd de la această anchetă prezentată împăratului, iată ce constatări face unul din fruntașii politici maghiari: calvinul Baron Stefan Daniel († 1774), care a participat la revoluția de eliberare a lui Francisc Rákoczy, a fost în misiune la Constantin Vodă Brîncoveanu și în refugiu ani de zile în Moldova (poposind la familia boerească Buhuș), bun cunoscător al românilor transilvani, pe care îi ura din toată inima pentru vitalitatea lor:

„Precum se spune în vremuri mai vechi s-a făcut o protestare de mai mulți în numele poporului întreg de ritul grecesc și încă în timpul divului împărat Leopold, fățiș împotriva unirii mai sus pomenită. În privința aceasta starea valahilor, atît a clerului cît și a poporului, aflăm că au aceea natură, *acea perseverență așezată în suflet de natură care pentru maxima religiei sale, la care țin ca la unicul și principalul scop al mîntuirii veșnice*, la care toți trebuie să se supună, *acea superstiție oarbă și total barbară care în limba lor natală sună astfel: „Așa am pomenit”*, adică ei în religia moștenită de la strămoși, pînă la sfîrșit trebuie să persiste. Deși azi clerul valah pare a nu accepta religie străină, dar pentru puțin timp este gata a-și schimba (religia) în confesiune simulată. Poporul dimpotrivă, nici nu vrea să-și imagineze pretinsa uniune, ba chiar superstiția amintită mai sus a înfipt rădăcini așa de adînci în sufletul său, *că prin nici-un sfat uman, nici prin vreo silință, ci numai prin virtutea și prin extraordinara operațiune a Duhului Sfînt s-ar putea desrădăcina*”.¹⁹ Istoricul și cancelarul Nicolae Bethlen încă amintise de tradiția romînească „așa am pomenit”.

Declarațiile așa de categorice ale țăranilor români făcute la cele două anchete sînt o dovadă strălucită a solidarității ortodoxe și a unității sufletești a poporului romînesc din tot cuprinsul Transilvaniei, fiind în strînsă și nezdruccinată legătură cu a fraților din Țările Romîne.

18 Cf. manuscrisului lui Petru Bod, *Brevis Valachorum Transilvaniam in-colectium historia*, lib. I, cap. 2, § 14.

După el afirmă și Rosenfeld, în colecția sa de documente ale unirii, că anchetele s-au dus la îndeplinire în detrimentul catolicilor, deși s-au folosit de toate mijloace pentru biruință. Desigur că atît P. Bod cît și Rosenfeld au văzut undeva copiile acestor anchete importante, ca să poată afirma așa rezultatul lor real. Vezi și Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a Romînilor din Ardeal*, vol. I. Sibiu 1920, p. 23—24.

19 Kelemen L., *Ujabb adattár a Vargyasi Daniel csolád történetéhez*, Cluj 1913, p. 180 și urm., un rezumat al acestor concepții relative la romîni s-a dat de Alex. Dobosi în *Anuarul Institutului de istorie națională*, VII, Cluj-București 1939, p. 674—685.

Dacă clerul n-a fost pretutindeni la înălțimea datoriei lui sacre, putem spune că în multe din localități unde s-au ținut adunări fixate de comisiile de anchetare preoții, sfidând orice amenințare, venită de la vlădica trădător sau de la puterea politică catolică, au mărturisit cu curaj credința părinților și strămoșilor, pe care nu o vor părăsi niciodată.

Între aceștia sînt preoții din Brașov, țara Bîrsei și o parte și un timp și cei din țara Făgărașului, de care am vorbit mai sus, participînd la ancheta din urmă. În fruntea tuturor stau fără îndoială preoții din Scheiul Brașovului, care prin acțiunea dîrză și hotărîtă se impun respectului stăpînirii dominante a celor patru religii recepte și dau exemplu de urmat totdeauna pentru preoții din toată provincia transilvană.

La instalarea episcopului Atanasie — acum unit cu credința Romei — la Alba Iulia, în 25 iunie 1701, cei care au cucerit să fie prezenți, nu pentru a preamări fapta noului episcop unit, ci pentru a-l combate, dezaproba și osîndi fiindcă și-a părăsit credința — sînt preoții citați mai sus: protopopul Vasile Grid, preoții Cristea și Florea din Brașov, apoi Aldulea din Zărnești. Ion din Tohanul Vechi, Staicu din Rîjnov, iar de la Făgăraș: Cristea și Stan care venise aici din Satulung la dorința lui Vodă Brîncoveanu. Am arătat cu alt prilej isprava bună, vrednică de amintirea urmașilor, a acestor reprezentanți adevărați ai ortodoxiei curate la instalarea lui Atanasie și brutalitățile ce au trebuit să le îndure acolo din partea oficialității unite inculte, trădătoare și lipsită complet de orice bunăcuviință, ca la urmă însuși noul episcop unit și sfătuitoarii lui catolici să recunoască celor ofensați dreptul de a-și păstra credința părinților, întrerupînd orice legătură ierarhică cu ei, pe care nu o mai doresc și nu o mai respectă.²⁰ Tot acești apărători ai legii strămoșești, de aici din Alba Iulia, cu data 27 iunie 1701, înaintează un protest împăratului Leopold contra celor impuse cu ocazia instalării episcopului unit, afirmînd că nu-l recunosc și-și păstrează și pe mai departe legea în care au trăit toți înaintașii lor.²¹

Din paginile precedente s-a putut vedea precis, că românii de la sate nici acum nu voiau unirea cu catolicii, dar iezuiții spri-

²⁰ Vezi studiul Frații Corbea în revista Mitropolia Ardealului V, Sibiu 1960, nr. 11—12, p. 839—47.

²¹ Protestul s-a tipărit în latinește de Cipariu, Acte și fragmente, Blaj 1855, p. 268—69, românește la Rădu Tempea, Istoria bisericii Scheilor Brașovului, ed. St. Stinghe, Brașov 1899, p. 27—32.

jiniți de forța armatei și în taină și de împărat, întrebuițau cele mai condamnabile mijloace pentru a da dovada scrisă pentru străini și urmași, că românii prin adunări și sinoade bisericești au aprobat în majoritatea lor unirea lor cu Roma catolică, falsificând, fără nici o mustrare de conștiință, dosare întregi cu acte fictive, iscălite de persoane care nu au existat, sau și-au dat aprobarea cu totul pentru altceva și la nici un caz pentru unire religioasă urită de popor, sau puneau iscălituri false pe care autorul nu le-a făcut niciodată, neparticipând nicicând la o astfel de adunare, pe care o dezaproba, din toată convingerea sa.

Iată un caz tipic cu un preot ortodox bine cunoscut nouă din cele povestite mai înainte. E vorba de preotul Crîstea din Scheii Brașovului, fiul protopopului Staicu, care se declară pe față și în public de două ori contra unirii cu catolicii la ancheta din 26 oct. 1699 și la instalarea lui Atanasie din 25 iunie 1701. Ori între aceste două date iată ce faptă surprinzătoare ni se înfățișează la sinodul extraordinar, din 6 ianuarie 1701, la Alba Iulia, convocat pentru a se da un certificat de către cei 30 protopopi și 26 preoți prezenți lui Atanasie, care pleca la Viena, că-l poftesc și pe mai departe mitropolit cu toate drepturile avute. Intre acești protopopi care iscălesc acest certificat aflăm și subscrierea: „Protopop Crîstea sin (fiul) protopop Staicu ot Brașov poftescu împreună cu săborul și pre vlădica Atanasie cu tot sufletul și cu toată tăria”.²²

Nu se notează unde era protopop Crîstea și unde avea sediul, cum vedem. că aproape toți cei 30 își înseamnă localitatea și ținutul peste care păstoresc, bineînțeles dacă nu sînt cele mai multe falsificate. În Brașov știm că în acest timp, era protopop Vasile Grid.

O cronică mai nouă, scrisă afirmativ de directorul Dimitrie Eustatievici Grid, pe la 1782, ne spune că Crîstea ar fi fost protopop atunci în Treiscaune, pe care brașovenii l-ar fi retras de aici, fiindcă episcopul unit Atanasie, a numit pe păcătosul și nemernicul de Jipa Grid de protopop peste Ciuc, dar și peste Treiscaune.²³

Se impune ca justă întrebarea: Dacă iscălitura e adevărată, de ce Crîstea n-a notat numele ținutului: „Haromsek” (Treiscaune) peste care păstorea și cum de brașovenii îl mai primesc

²² Publicat de Alex. Pop, Dezbinarea în biserica Romînilor din Ardeal și Ungaria, ed. II, București 1920, p. 55.

²³ Cronica a fost publicată de Iorga în Buletinul Comisiei istorice a Romîniei, XII, București 1933, p. 71.

să le fie preot, după această grosolană trădare a credinței părinților?

Adevărul complet și necontestat e numai acesta: iscălitura atribuită lui Crîstea e un falsificat ordinar, căci în caz contrar brașovenii lui ortodocși, luptători din neam în neam, l-ar fi blestemat, ne mai avînd ce căuta între ei, dar ei au fost convinși și că el nu s-a abătut niciodată de la drumul drept și sigur al legii părintești, așa că Crîstea păstorește în Schei, bucurîndu-se de toată încrederea și prețuirea poporului timp de aproape patru decenii, ca dascăl din 1679, diacon din 1687, preot din 1691 pînă în 1716 cînd moare.²⁴

Falsificarea aceasta o dovedește mai precis comparația între iscălitura lui Crîstea din 6 ianuarie 1701 și cea din 30 ian. 1693, pe care o avem reproducă în facsimil de pîr. Mușlea.²⁵

Brașovenii aveau o tradiție multiseculară de luptători hotărîți pentru credința ortodoxă, ei nu se încovoiau în fața amenințărilor ori de la cine ar fi venit, fie vechi catolici înainte de 1550, fie calvini ori luterani, fie încercărilor disperate ale Romei, cum am văzut, cu uniții romîni.²⁶ Ei reprezentau ortodoxia curată, integrală. De aici le revine puternica lor forță de rezistență în contra tuturor. Erau permanent în cele mai intime relații cu cele două Țări Romîne. Domni, vlădici, boieri, negustori și alte persoane, din toate clasele sociale, cercetau zilnic Scheii Brașovului și în general acest oraș. Cînd acțiunea lor aici era stînjinită, preoții și credincioșii bisericii Sf. Nicolae se deplasau la frații de peste munți și cu ajutorul lor continuau mai viguros lupta pentru lege și neam. Acțiunea aceasta indispensabilă și binefăcătoare se observă foarte limpede în tot cursul veacurilor.

Din studiul ce am publicat în revista „Mitropolia Ardealului” se vede cum una din cele mai vechi — înrudită și cu Bengheștii — și mai vrednice familii din Schei: Corbea, trecînd în Țara Romînească își sacrifică averea și toată influența ei pentru binele și apărarea fraților oropsiți, rămași sub dominația străină.²⁷ Bătrînul preot Ioan călugărindu-se, dăruiește avutul său material, 8 pogoane de vie de la Cernătești și o grădină mare

24 Pe larg despre păstoria lui Crîstea, vezi cronică lui Radu Tempea, o. c., p. 18, 41, 45 și Mușlea, Biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului I, Brașov 1943, p. 413 la indice.

25 Mușlea, o. c., vol. II, p. 177 (unde se dă facsimilul) iar textul acestuia se reproduce. Ibid., I, p. 374 și la St. Stinghe, Documente privitoare la ist. bis. din Scheii Brașovului II, Brașov 1900, p. 315.

26 Stinghe, o. c., I, nr. 13, 29—30.

27 Din 1960, nr. 11—12, p. 836—862.

din Braşov care valora 315 fl., bisericii şi preoţilor din Scheii-Braşovului.²⁸ Din Bucureşti fraţii Corbea, cu sprijinul lui Constantin Vodă Brîncoveanu, reuşesc încă din vara anului 1704, să anihileze rostul episcopului unit Atanasie în Transilvania pe mulţi ani, cum ne spune însuşi stolnicul Constantin Cantacuzino într-o scrisoare către David Corbea din Moscova (din 20 iulie 1704):

„Mulţumită lui Dumnezeu; în prezent toată Ungaria e curăţită de uniţii din Transilvania, ... Domnul nostru trebuie să caute un bătrîn onest şi bun pentru a fi ridicat la demnitatea de vladică şi trimis la Bălgrad... „Satanasie dacă va fi prins, va fi trimis la patriarhul Ierusalimului (Dosoftei) pentru a fi judecat”.²⁹

Ceaşul David Corbea nu se opreşte aici, ci legat prin toată credinţa lui curată de Domnul său Constantin Brîncoveanu, aşă de grav ameninţat din toate părţile. Îndată ce-i numit „consilier aulic” la curtea ţarului Petru cel Mare, exoperează de la acesta o „patentă” prin care ţarul dă drept Domnului Ţării Româneşti Constantin Brîncoveanu să se aşeze la Moscova, cu titlul de principe, în caz cînd împrejurările vitrege îl vor sili să-şi părăsească ţara.³⁰ După această „patentă” e sigur, dacă ar fi trăit David Corbea (mort în august 1707), că Brîncoveanu n-ar fi fost executat în modul cel mai barbar de turci, chiar dacă ar fi fost silit să-şi lase ţara, trecînd în Rusia.

Învăţatul Domn al Moldovei Dimitrie Cantemir, silit de împrejurări, se refugiază de urgia turcilor în Rusia cu o mulţime de boieri. Între aceşti refugiaţi a fost şi Teodor Corbea, secretarul de corespondenţă al lui Constantin Brîncoveanu (1711), pe care, cu cîte va luni mai înainte, îl trimisese în misiune politică la Domnul Moldovei Dimitrie Cantemir. Evenimentele următoare se complică tot mai mult şi devin din ce în ce mai grave în amîndouă Ţările Romîne. Un război cumplit şi îndelungat se iveşte între turci şi împăratul din Viena, care duce la ane-

28 Prişcu în *Gazeta Transilvaniei*, Braşov 1920, nr. 215, 221, 227, 233 şi *Stinghe St. în ziarul Ardealul*, Braşov 1940, nr. 135 şi *Muşlea*, o. c., I, p. 334—35.

Ceaşul David Corbea, soţia lui Ilinca şi jupînul Stefan „zet” (nepot ori cumnat?) lui D. Corbea) aveau vie şi livadă în dealul Tohanilor (jud. Buzău?). Iorga, *Studii şi documente*, vol. V, Bucureşti 1903, p. 130—1, nr. 60—1 din 1705, 1709.

29 Sturdza Alex., *Constantin Brancovan Principe de Valachie (1688—1714) Son règne et son époque*, III, Paris, 1915, p. 93, nr. 76.

30 Giurescu-Dobrescu, *Documente şi regeste privitoare la Constantin Brîncoveanu*, Bucureşti 1907, p. 295, nr. 452 (patenta se află în arhiva Ministerului de Finanţe din Viena). Sebastian, fiul lui D. Corbea, ca bursier al ţarului Petru cel Mare, studiază în Moscova trei ani (din 1707—23 febr. 1710) apoi e tîlmăciu în Ţara Romînească de germană ori latină, cum îi scrie el cancelarului Golovin protectorul său. Cf. Constantinescu-Iaşi, *Relaţiile culturale romîne-ruse*, Bucureşti 1954, p. 175.

xarea Olteniei (1718—39) de către austrieci și la năvălirea armatei acestora în Moldova. Ostașii austrieci jefuiesc poporul și mănăstirile moldovene, iar în Oltenia voiau să introducă catolicismul, cum făcuseră între românii ardeleni. Aceste lucruri grave le comunică țarului însuși Dimitrie Cantemir, care de mai bine de 7 ani trăia în Rusia. Informația lui era exactă și se pune întrebarea de la cine avea aceste știri cu amănunte și întru totul corespunzătoare realității.³¹ Mulți boieri munteni s-au refugiat cu tot avutul lor mobil în Transilvania; între aceștia era și văduva lui Șerban Vodă Cantacuzino și fiul ei Gheorghe, soacra și cumnatul lui D. Cantemir. Aceștia și cu alți boieri s-au adăpostit în orașul Brașov. Generalul comandant de aici îi despoaie de tot avutul lor: aur, argint, pietre scumpe, considerându-i dușmani, „din care cauză s-au întristat foarte tare toți și plângându-se despre cele petrecute, *cu lacrimi i-au povestit în mod confidențial trimisului nostru*”...

Tot Cantemir, în raportul său din februarie 1718 către țarul Petru, zicea: „...Din cauza fricii, ei nu-și manifestă intențiunile lor în scris, dar *au comunicat verbal cunoscutului nostru despre situația lor încurcată cu scopul de a ni se aduce la cunoștință*.”³²

Cine-i „cunoscutul sau trimisul nostru” de care vorbește Cantemir și care i-a adus cele mai alarmante și dureroase știri de la rudeniile sale apropiate în suferință și despre cele întâmplate în ambele Țări Române sub jugul și ocupația turcilor și austriecilor „cesarului” și când au fost cercetați în localitățile amintite cei năpăstuiți?

Cantemir ne precizează când au fost culese:

„Informații ni le-au adus trimisul nostru în Transilvania ... plecat la 19 sept. 1716 și întors la 3 febr. 1717”.

Cred că persoana cea mai indicată pentru a i se încredința o misiune extrem de grea și riscantă, ca cea dată de Cantemir trimisului său amintit, nu poate fi alta decât Teodor Corbea, care mai îndeplinise astfel de însărcinări de mai multe ori, cu toată credința și în secret, din partea Domnului său Constantin Brîncoveanu. Cantemir îl cunoștea pe Teodor Corbea din 1711 și de 7 ani mîncau pîinea amară a refugieiului împreună. Era un om învățat, știa multe limbi și drumul acesta din Rusia la București

31 Cioban, Dimitrie Cantemir în Rusia. în Analele Academiei Române, secția literară, seria III, vol. II, p. 510—17, nr. 63—64.

32 Ibid. p. 511—12, D. Cantemir mai scrie: „Mănăstirea noastră” („Mira”, lângă Odobești), punîndu-i-se mină, a fost distrusă și osemintele părintelui nostru scoase și profanate. Ibid. p. 483.

și Brașov îl făcuse de mai multe ori, încărcat de știri secrete, pe care nu le-a comunicat decât celui de la care primise astfel de însărcinări. Evident că pașaportul primit de la cancelarul Golowchin, care-l cunoștea demult personal pe T. Corbea, s-a dat cu pseudonim. Să nu uităm că cele mai multe știri Corbea le-a comunicat „verbal” lui Cantemir, și tot „verbal” au fost transmise țarului.

Cine citește cu atenție știrile țarului din scrisorile și rapoartele lui Dimitrie Cantemir adresate țarului și înalților demnitari ruși, culese în misiunea secretă de care am vorbit mai sus,³³ se poate convinge că aceste informații veneau de la o persoană cultă și cu mare răspundere și conștiință, care mai avusese astfel de misiuni secrete și foarte grele. Cunoaștem cu numele și persoanele de încredere care l-au însoțit pe Cantemir în pribegia sa din Rusia, dar n-avem nici o informație că vreunul din aceștia ar fi îndeplinit vreodată o însărcinare de riscul celei de la Brașov și credem că nici nu există între ei persoane cu însușirile necesare unei astfel de cercetări între doi dușmani vigilenți.

În memoriul adresat de Cantemir către țarul Petru cel Mare relativ la situația nenorocită din Țările române mai avem o informație interesantă ce i-o dăduse un ierarh de origine transilvană (din ianuarie 1718):

„În zilele acestea a sosit aici din țara moldovenească episcopul Romanului, care văzînd devastarea întregului principat din partea Cesarilor (austrieci), precum și a turcilor și tătarilor, biserici și mînăstiri distruse prin foc și mai bine de 8000 de suflete luate în captivitate, făcînd sfat cu alți doi din cei dintîi, a venit să ceară Maiestății Sale imperiale milă și protecție. Povestește că săracii locuitori de acolo nu mai pot suporta tirania...”³⁴

Cine era acest episcop de Roman, care-și părăsise scaunul vlădicesc în urma năvălirii armatei austriece în Moldova, trecînd și în Transilvania, unde presiunile catolice nu încetau, și acum refugiat în Rusia, la Domnul său pentru a cere, prin el, ajutorul rusesc? Acesta e învățatul Pahomie, din satul Gledin (jud. Bistrița-Năsăud), călugăr, apoi egumen la mănăstirea Neamțu din Moldova, ucenic al Sf. Dimitrie al Rostovului, ajuns prin vrednicia și învățătura sa episcop la Roman, unde în veacul

33 Ibid, p. 479—80, 483 și 510—517 (pe larg).

34 Ibid. p. 517.

XVI mai păstorise un alt transilvănean. Acesta rămîne la Chiev, unde studiase și moare în 1724, fiind desigur îngropat la mănăstirea renumită de aici Pecersca, ca și Teodor Corbea.³⁵

E cu neputință ca episcopul Pahomie să nu fi cunoscut în cursul celor 5—6 ani pe Teodor Corbea, colaborînd împreună la opere teologice (ca Psaltirea, etc.) sau din alt domeniu. Iarăși e inadmisibil ca acești doi ardeleni pribegi să nu fi fost în relații bune cu Dimitrie Cantemir.

Cercetările viitoare în arhivele din Moscova, Chiev și Viena vor completa sau modifica unele din cele spuse în acest studiu. Cele din Budapesta vor scoate poate la lumină restul inedit al celor două anchete importante.

ȘTEFAN METEȘ

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

35 Melchisedec episcop. *Cronica Romanului*. și a episcopiei de Roman I, București 1874, p. 321—7, 351. — În 1718 e în Rusia, la Moscova și Chiev „brașoveanul” Vlad Mălăescu, secretarul mitropolitului sîrbesc, pentru ajutor, pe care-l și primește în folosul școlilor. E mai mult decît probabil că în acest timp să se fi întîlnit și cu compatriotul său Teodor Corbea „mare pisar și cancelar” al țarului, care în acest caz e sigur că nu l-a lipsit de sfatul și intervenția lui cu bun rezultat, cf. Dragomir, o. c., I, p. 123.

ENCICLICA PATRIARHIEI ECUMENICE DIN IANUARIE 1920 CĂTRE BISERICILE LUI HRISTOS DE PRETUTINDENI

— TEXT, ISTORIC, ECOU, IMPORTANȚĂ ȘI ACTUALITATE —

„Iubiți-vă străruitor unii pe alții din
toată inima”. (I Petru I, 22).

„Biserica Constantinopolului nu admite că deosebirile de
păreri, care separă Bisericile creștine în unele puncte ale dogmei,
sînt de așa natură că ele determină inevitabil neizbînda oricărei
încercări care ar avea ca scop restabilirea unei comuniuni mai
strînse între diferitele confesiuni.

Convinsă de avantajele care le-ar da o atare apropiere fie-
căreia din Bisericile particulare și comunități creștine în general,
ea susține că momentul de față ar fi favorabil unui schimb de idei
asupra acestei probleme importante, a cărei rezolvare poate că
ar putea pregăti, cu ajutorul lui Dumnezeu, drumul spre unirea
definitivă a creștinilor în viitor.

Desigur, ar fi posibil ca prejudecățile și vechile pretenții
care atît de adesea au zădărnicit eforturile depuse în scopul re-
stabilirii păcii și armoniei între Biserici, să mai creeze încă și de
data aceasta unele greutăți. Trebuie să se nădăjduiască, însă, că
duhul sincer al împăcării va triumfa asupra acestor greutăți, cu
atît mai ușor, cu cît acestea nu sînt de neînvins. De aceea, pen-
tru moment, noi ne limităm numai la aceea de a căuta mijloacele
pentru a înlesni o atare apropiere.

Dacă ni se pare că alegerea momentului de față ar putea
contribui la reușita unei atari opere, aceasta se întemeiază pe
aceea, că apropierea Bisericilor coincide cu întemeierea Socie-
tății Națiunilor, a cărei inaugurare s-a făcut sub cele mai bune
auspicii.

Dorința noastră vie, de a ajunge la un acord prealabil ne-a
sugerat următoarele idei, pe care le prezentăm Bisericilor Răsă-
ritului, surorilor noastre, Bisericilor venerabile ale Apusului, și

acelora ale restului creștinătății. Cu cel mai mare interes am lua cunoștință de primirea ce s-ar face comunicărilor noastre.

- Două lucruri ar ajuta foarte mult să se stabilească acest acord, și de a-l pune vizibil înaintea ochilor credincioșilor:

În primul rînd ar trebui să se tindă, de a se scoate din lume orice înțelegeri greșite care își au originea în aplecarea spre prozelitism, ce predomină, din păcate, în anumite cercuri. E inutil să arătăm ceea ce în acest sens s-a întîmplat totdeauna spre paguba păcii lăuntrice a Bisericilor (în deosebi a celor a Răsăritului), care pune preotul creștin zilnic la o probă dureroasă. Crede cineva că avantajele morale, care provin din atari incidente ar putea compensa neîncrederea și bănuiala, care contribuie la obținerea și înmulțirea lor?

În al doilea rînd, odată restabilită încrederea reciprocă va trebuie o inițiativă mărinimoasă să combată sentimentul, care s-a înstăpînit, încetul cu încetul, în grupările religioase și le-a sedus să se considere ca străine și le-a condamnat la izolare. E vorba, deci, de a deștepta și a întări din nou iubirea stinsă astăzi, și de a reda Bisericilor conștiința legăturii strînse, care le unește și le face „împreună moștenitoare, mădulare ale aceluiași Trup și împreună părtașe ale făgăduințelor în Hristos Iisus, prin „Evangelie” (Efes. III, 6).

În relațiile lor reciproce și în judecățile, care le face una asupra alteia, călăuzite de iubirea creștină, ele vor experimenta că multe înțelegeri greșite vor dispărea treptat. Ce n-ar fi îndreptățit oare să se aștepte pentru slava acestor Biserici. pentru strălucirea numelui de creștin, pentru promovarea lucrării unirii, de la o înțelegere a datoriilor lor, care trebuie să conducă diferitele comunități creștine de a se cunoaște mai bine una pe alta, de a se informa reciproc asupra stării și tăriei credinței lor și de a se sprijini în momentele de întristare și durere?

Frățietatea și solidaritatea, de care am vorbit, s-ar putea exprima într-o serie de acorduri care se referă la următoarele puncte:

1. — Unitatea în calendar, care ar permite tuturor Bisericilor de a sărbători în același timp marile sărbători creștine.

2. — Schimbul de scrisori frățești cu ocazia marilor sărbători ale anului bisericesc sau la alte ocazii extraordinare.

3. — Restabilirea relațiilor trainice dintre reprezentanții diferitelor Biserici care își au reședința în același loc.

4. — *Relații între diferitele școli teologice sau personal între teologi, precum și schimbul de reviste și alte publicații religioase.*

5. — *Accesul tineretului altor confesiuni la școlile și seminariile bisericești.*

6. — *Convocarea congreselor creștine pentru studiul problemelor de interes general.*

7. — *Cercetarea imparțială a controverselor dogmatice; acceptarea (de preferință) a punctelor de vedere istorice la expunerea acestora în conferințe și tratate teologice.*

8. — *Respectul reciproc al obiceiurilor și riturilor consfințite în diferite Biserici.*

9. — *Imputernicirea pentru întreprinderea înmormântării și îngropării creștinilor decedați în țări străine în Biserici și în cimitirele unei alte confesiuni.*

10. — *Reglementarea problemei căsătoriilor mixte.*

11. — *Sprijinirea reciprocă în faptele religioase care au ca scop întărirea sentimentului religios, binefacere, etc.*

În momentul de față când atât de mulți dușmani se apropie de înseși bazele credinței și moralei creștine, se simte nevoia unirii strânse a lumii creștine, cu mult mai mult în numele intereselor obștești ale creștinismului, decât în cel al avantajelor care ar putea rezulta din aceasta pentru cutare sau cutare Biserică singulară.

Războiul care s-a sfârșit (scil. primul război mondial) a descoperit rănille adânci de care suferea societatea creștină și a revelat o disprețuire totală a principiilor celor mai elementare de drept și umanitate. Fie că aceste rele sînt vechi sau noi, ele ar trebui să deștepte atenția și vigilența fiecărei autorități bisericești. Alcoolismul cîștigă teren în fiecare zi; luxul lipsit de măsură, ce pătrunde din ce în ce mai mult, și prin care se pretinde că se mărește atracția față de existența concretă; corupția, care abia se mai ascunde în spatele aparenței exterioare a libertății și emancipării; învățăturile imoralității, pe care le răspîndește literatura, teatrul, pictura și muzica, atât de adesea sub pretextul de a sluji gustului și artelor frumoase; cultul bogăției și al disprețuirii oricărui ideal mai înalt, sînt tot atîtea fapte, care primejduind existența tuturor societăților creștine, cere din partea tuturor Bisericilor o strînsă colaborare.

Bisericiile, care se laudă cu numele lui Iisus Hristos, trebuie să-și aducă iarăși aminte de marea și noua poruncă a iubirii.

Ele n-ar mai trebui să fie întrecute pe acest teren de autoritățile de Stat, care, conduse tocmai de aceste prescripții ale Evangheliei și ale dreptății lui Hristos au întemeiat Societatea Națiunilor, pentru apărarea dreptului și menținerea armoniei între popoare.

Acestea sînt gîndurile, pe care Patriarhia Constantinopolului a crezut că trebuie să le prezinte spre judecare celorlalte Biserici. Nădăjduim că ele vor împărtăși convingerea noastră despre necesitatea din ce în ce mai urgentă de a schișa cel puțin primele contururi ale unei uniri viitoare.

Noi vă rugăm insistent să ne comunicați constatarea voastră asupra acestora.

Fie ca răspunsurile voastre să ne aducă asigurarea că propunerile noastre vor trece curînd de pe tărîmul dorințelor în acela al faptelor „pentru ca fiind noi credincioși adevărului, prin iubire să sporim întru toate, pentru El, care este Capul — Hristos”. (Efes. IV, 15).

Patriarhia Ecumenică, ianuarie 1920.

Reprezentanța Patriarhiei Ecumenice: Mitropoliții: Dorotei de Brusa, Nicolae de Cezareea; Constantin de Cizic, Gherman de Amasia, Gherasincer de Psidia, Chervasie de Ancira, Ioachim de Enos, Anticer de Vizia, Eugen de Selimbria, Agathanghel de Saranda, Hrisostom de Tirole, Irineu de Dardanele”.¹

1. — Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de problema unirii Bisericilor creștine pînă la războiul prim mondial

Dorința sinceră a întregii Biserici Ortodoxe, îndeosebi a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol după o apropiere, colaborare și în cele din urmă după o unire a tuturor Bisericilor creștine, în duhul dragostei creștine, în credința comună a vechii Biserici nedespărțite, nu este de dată recentă, ci ea a fost totdeauna vie în sînul ei chiar din primele veacuri creș-

¹ Traducerea aceasta am făcut-o după textul german publicat în rev. „Internationale Kirchliche Zeitschrift“, 1922, Erstes Heft, p. 26-30. Regret că n-am avut la îndemînă textul orig. grec al acestei Enciclici edit. de Prof. Karmiris în: *Τὰ δογματικά καὶ συμβολικά μνηματὰ τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Atena 1953, vol. II, p. 950 sq. întrucît trad. aceasta ca și celelalte traduceri în limba franceză, engleză și rusă prezintă unele insuficiențe de formă în redarea unor termeni grecești cu nuanțe foarte complexe cum ar fi pildă termenul: kinonia. Trad. romînească făcută de Arhim. Scriban în B.O.R. 1923, nr. 10, p. 712—713, nu este o traducere strictă ci foarte largă și defectuoasă, fără să amintească textul după care a tradus-o decît doar atît: „abia anul acesta (1923), aflindu-mă la Constantinopol am dat peste acest act pe care socotesc de trebuință de a-l da aici în traducere atît în legătură cu subiectul pe care-l tratăm cît și pentru însemnătatea lui proprie” (ibidem 1923, nr. 9, p. 654).

tine² și manifestată cu toată ardoarea, cu toate condițiile grele și umilitoare în care i-a fost dat să existe ori de câte ori împrejurările au pus-o în contact cu una sau alta din Bisericile eterodoxe. Acest lucru i-l dicta dealtfel, însăși conștiința permanentă că ea însăși este Biserica una, sfântă, apostolică și sobornicească, singura cu adevărat a lui Hristos, care deține adevărul revelat în toată plenitudinea și curăția sa, dragostea creștină și datoria sfântă ce decurge de aici de a nu ține lumina ascunsă sub obroc, ci de a o împărtăși și propovădui tuturor, pînă ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, vor ajunge toți la unirea credinței prin cunoașterea adevărului în Ortodoxie, și prin legătura dragostei și prin aceasta la împlinirea intenției și voinței ultime a Intemeietorului Bisericii, ca toți care cred în El să fie una „o singură turmă și-un păstor” (Ioan X, 6; XVII, 21).³ Această dorință sinceră de apropiere, colaborare și unire a întregii Biserici creștine a manifestat-o Patriarhia Ecumenică, în deosebi, după apariția reformei protestante în Apus, cînd i s-a adresat, fie pe cale oficială sau personal, diferite Biserici protestante și anglicane, ca de exemplu, sub patriarhul Ieremia II (1573—1581), patriarhul Kiril Lucaris (1620—1638), patriarhul Mitrofan Kritopulos (1636—1639) și alții, care au dus chiar o vastă corespondență și tratative îndelungate în acest sens cu reprezentanții acestor Biserici. De fapt, și înainte de reforma protestantă și anume chiar după schisma cea mare, Biserica Ortodoxă și-a manifestat continuu dorința sa sinceră de apropiere și unire față de Biserica Romano-catolică, care, însă, a respins-o mereu, impunîndu-i continuu dorințele sale unioniste izvorîte din tendințele imperialiste de supremație universală, absolută a papei asupra întregii Biserici. În acest sens și-a exprimat dorința sinceră de apropiere și unire cu Biserica Romano-catolică, explicînd totodată și cauza principală pentru care dorința aceasta a întregii Biserici ortodoxe nu poate deveni realitate, „*Enciclica Patriarhilor Ortodocși din 1848*”, ca răspuns la Enciclica Papei Pius IX, care chema pe toți creștinii orientali să se unească cu Roma prin supunerea lor pontifului roman. „Dragostea frățească cea

2 Epistola Enciclică a Bisericii Una, Sfinte, Catolice și Apostolice către ortodocșii de pretutindeni, în: B.O.R. 1935, nr. 11—12, p. 657. „Înaintașii și Părinții noștri de fericită amintire de atunci întru osteneală și sfat îndeobște, văzînd călcată în picioare învățătura strămoșească evanghelică și sfîșiat cu mîini nelegiuite veșmîntul cel de sus țesut al Mîntuitorului nostru, mișcați de dragostea părintească și frățească au plîns pierderea atîtor creștini „pentru care a murit Hristos” și au depus mult zel și iubitoare stăruință și în Sinoade și în particular, pentru ca, salvînd învățătura ortodoxă a Sfintei Biserici Catolice să coase împreună la un loc, de vor putea ceea ce s-a sfîșiat și ca doctori încercați au chibzuit laolaltă pentru mîntuirea mădularului suferînd, îndurînd multe supărări și dispreț și prigoniri numai ca să nu se despartă în bucăți corpul lui Hristos”.

3 Ioannis N. Karmiris, *Ορθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός*, tom. I. Atena 1937, p. 11—12; Erzbischof Dr. Germanos Strinopulos. Die Beziehungen der Orthodoxen Kirche zu den anderen Kirchen, în: *Ekklesia*, Bd. X. Leipzig 1939, p. 150.

cu atîta grijă vestită nouă de către învățătorul nostru comun „între aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste între voi” (Ioan XII, 35), al cărei zapis și condiții papii le-au sfîșiat, întîi apărînd și primind inovații eretice împotriva celor evanghelizate nouă și rînduite de către învățătorii și Părinții noștri comuni, însăși această dragoste, zicem, lucrează și astăzi în sufletul popoarelor creștine și îndeosebi al celor care le conduc. Căci mărturisim cu tărie în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, că rugăciunea Mîntuitorului nostru Hristos către Dumnezeu și Tatăl Său pentru dragostea comună a creștinilor și pentru unitatea într-una sfîntă, catolică și apostolică Biserică, în care și credem, „ca să fie una, precum și noi una sîntem” (Ioan XVII, 22) lucrează în noi, ca și în Fericea sa (Papa) și aici dorința și zelul nostru frățesc întîlnesc pe al Fericii sale, cu această singură deosebire, că în noi lucrează cu condiția de a se păstra întreg și neatins dumnezeiescul Simbol cel neprihănit și desăvîrșit al credinței creștine, după glasul Evangheliei și după hotărîrile celor 7 Sinoade ecumenice și învățătura Bisericii Catolice de totdeauna, în Fericea sa pentru întărirea și predominarea autorității și funcțiunilor celor care stau pe scaunul apostolic și cea a noii lor învățături”.⁴ De asemenea Patriarhul ecumenic Antim VII în Enciclica sa patriarhală și sinodală din august 1895 — răspunzînd la cele două enciclici ale papei Leon XIII cu ocazia jubileului său episcopal, în care acesta invită din nou Biserica ortodoxă să se unească cu Roma papală, cu singura condiție de a-l recunoaște pe el, ca papă, capul suprem al întregii Biserici a lui Hristos — a exprimat admirabil această dorință vie care stăpînește îndeosebi întreagă lumea ortodoxă pentru unirea Bisericilor: „Orice inimă creștinească trebuie să dorească unirea Bisericilor; dar mai ales toată lumea ortodoxă, inspirată de adevăratul spirit al evlaviei, conform scopului dumnezeiesc al întemeierii Bisericii de către Dumnezeu-Omul, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, dorește cu ardoare unirea Bisericilor într-un singur canon al credinței și pe baza învățăturii apostolice și tradiționale fiind piatră unghiulară a ei Iisus Hristos. De aceea și în rugăciunile sale publice de toate zilele, către Domnul, se roagă pentru unirea celor împrăștiati și pentru întoarcerea celor rătăciți la calea cea dreaptă a adevărului, singura care duce la viața tuturor, la Unul născut Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos. Și astfel, conform acestei dorințe sfînte, Biserica noastră ortodoxă a lui Hristos, este totdeauna gata să primească orice propunere de unire, numai dacă episcopul Romei va lepăda odată pentru totdeauna seria multelor și diferitelor inovații antievangelice ce s-au introdus în Biserica sa,

⁴ Epistola Enciclică a Bisericii Una, Sfinte, Catolice și Apostolice, Ibid., p. 663—664.

care a provocat deplorabila despărțire a Bisericilor de Răsărit și Apus și dacă va reveni pe terenul celor 7 Sinoade ecumenice”.⁵

Odată cu începutul sec. XX, 1902, Patriarhia Ecumenică inițiază o acțiune concretă de o excepțională importanță în acest sens, prin istorica sa Enciclică Patriarhală și Sinodală a unuia dintre cei mai mari patriarhi ecumenici de după căderea Constantinopolului, Ioachim III, în care întreabă toate Bisericile ortodoxe „despre relațiile noastre în prezent și viitor cu cele două mari ramuri ale creștinismului, adică cu Biserica Apuseană și Biserica Protestantă”. La enciclica aceasta au răspuns Bisericile Ierusalimului, Rusiei, Greciei, României, Sirbiei și altele, manifestându-și toate dorința lor fierbinte pentru unirea Bisericilor, iar patriarhul ecumenic răspunzând, în 1904, rezumând admirabil dorințele lor exprimate, îndeamnă Bisericile ortodoxe: „Dar deși veghind cu pază de ale noastre proprii, datori sîntem să observăm și cele ale altora și legîndu-ne cu tot sufletul pentru unirea tuturor să nu ne descurajăm de insuccese, nici de a socoti aceasta un lucru inacceptabil de gîndit sau în general greu de atins, ci de a reflecta asupra posibilităților de a promova prin fapte bineplăcute lui Dumnezeu unirea tuturor, mergînd cu înțelepciunea și cu duhul blîndețelor, către cei separați și amintindu-ne de aceea că și ei cred în Sfînta Treime și slăvesc numele Domnului nostru Iisus Hristos, nădăjduim să se mințuiască prin Harul lui Dumnezeu”.⁶

2. — *Imprejurările care au dus la trimiterea Enciclicii Patriarhiei Ecumenice din 1920, către toate Bisericile creștine*

Gîndul acesta de a se iniția o mișcare de apropiere și conlucrare a Bisericilor creștine, care a preocupat intens Patriarhia Ecumenică odată cu începutul sec. XX a început să prindă contururi concrete și să devină un imperativ categoric și o necesitate aproape stringentă ce nu mai poate fi ocolită, încă din timpul războiului prim mondial și îndeosebi după terminarea acestuia, cînd conștiința Bisericilor creștine din mai multe țări au simțit asupra lor greaua răspundere pentru urmările dezlănțuirii acestui război, în care a fost virîtă aproape întreagă omenirea, întrucît ele nu au fost în stare — din pricina dezbinării lor religioase și a lipsei lor de coeziune — să-l preîntîmpine sau măcar să grăbească sfîrșitul său. Conștiința aceasta a responsabilității generale a tuturor Bisericilor creștine pentru lipsa lor de coeziune și unitate în preîntîmpinarea izbucnirii acestui război, ca și dorința lor sinceră și arzătoare de a contribui, pe viitor, cu toate puterile — prin unirea tuturor forțelor lor morale și sociale, — pentru promovarea unei păci trainice în lume precum și dorințele arzătoare,

⁵ Epistola Enciclică sinodală a Sanctității Sale Patriarhului ecumenic de Constantinopol (Antim al VII-lea), în B.O.R., (1895—1896), p. 600—601.

⁶ Karmiris, op. cit., p. 381—382.

exprimate de mai multe ori în unele Biserici creștine apusene, de a se apropia și intra în legături mai strânse cu Biserica Ortodoxă („Maica Bisericilor”), au fost unele din motivele de bază care au determinat Patriarhia Ecumenică să adreseze istorica sa Enciclică din ianuarie 1920 către toate Bisericile creștine.⁷ De fapt, duhul acesta nou favorabil unirii Bisericilor începuse să-și facă loc în diferite Biserici creștine, îndeosebi în Bisericile Episcopale protestante din Statele Unite, Anglia, ș. a., încă cu mult înainte, în care, datorită divizării și frământării crescânde a acestor Biserici, s-a manifestat de nenumărate ori dorința de a se ajunge la o întrunire pancreștină care să discute problema apropierei și unirii Bisericilor creștine. Astfel, pentru prima dată s-au exprimat în acest sens câțiva episcopi americani în 1886, dar mai ales Adunarea Bisericilor Episcopale din S.U.A. ținută în octombrie 1910 la Cincinnati,⁸ ca și conferințele pananglicane de la Lambeth 1897, 1908, 1911, etc. La Cincinnati s-a instituit chiar o comisie care să continue munca de pregătire a unei viitoare conferințe mondiale și s-a desemnat o delegație a întregii Biserici Episcopale care să meargă în Europa și Răsărit pentru pregătirea acestei conferințe. În 1918—1919 îndată după terminarea războiului delegația aceasta a vizitat Bisericile din Anglia, Scoția, Bisericile protestante și vechi-catolice din Europa ca și Bisericile Răsăritene, discutând cu reprezentanții Bisericilor Ortodoxe din Atena, Constantinopol, Sofia, București, Belgrad și cu însuși papa Benedict XV la Roma.⁹ La Constantinopol delegația aceasta a înmînat în 22 aprilie 1919, o scrisoare locțiitorului de patriarh ecumenic, Mitro-

7 Archbishop Germanos, Forerunners of the world Council: The Patriarchate Oecumenical, în: „The Ecumenical Review, Geneva, 1948, vol. I, nr. 1, p. 87: „încercările grele la care a fost supus Răsăritul ortodox în primul război mondial au creat o dorință arzătoare pentru o pace durabilă. De aceea hotărîrea de a se întemeia o Ligă a Națiunilor, al cărei scop să fie prevenirea unui nou război și de a reglementa prin mijloace pașnice diferendele ivite între națiuni, a fost salutată cu căldură. Autoritățile bisericești ale Patriarhiei ecumenice, care veacuri de-a rîndul a stat ca o avangardă pentru apărarea creștinismului și menținerii principiilor Evangheliei, s-au simțit încurcate că Biserica lui Hristos „Domnul Păcii” a rămas în urma autorităților politice care au ajuns la o înțelegere întreolaltă pentru scopul comun al păcii universale. Pe de altă parte urmările lungului război au făcut și mai vizibile dezbinările omerurii și s-a făcut o nouă încercare pentru vindecarea lor din partea Bisericilor lui Hristos. Dar pentru vindecarea acestora Bisericile lui Hristos, după veacuri de separație și de dușmănie chiar una față de alta, trebuiau mai întii să învingă aceste rele dacă ar vrea să ajungă la o înțelegere și cooperare în numele Domnului, care s-a rugat Tatălui Său, pentru unirea tuturor oamenilor. Dorințele și considerațiile acestea au dus la ideea de a se trimite din partea Patriarhiei Ecumenice o Enciclică către toate Bisericile creștine de pretutindeni”.

8 „Din primejdia chinuitoare a fărâmițării a trebuit, cu necesitate, să crească dorința după unire. Deja în tot timpul sec. XIX a răsunat în Biserica Americii „chemarea spre unire”. Programul anglican al unei uniri pe baza acordului în Credință și Organizare din anul 1886 a fost numai o propunere între multe altele... Numai din această situație concretă a vieții bisericești din America, trebuie să se înțeleagă hotărîrile de la Cincinnati din anul 1910”. (Herman Sasse: Die Weltkonferenz für Glauben und Kirche Verfassung, Berlin, 1929, p. 17).

9 H. Sasse, op. cit., p. 5—50; Vd. și: Bericht der nach Europa und dem Osten entstandenen Abordnung, în: „Internationale K. Z.”, 1920, p. 1—35.

politul Dorotei al Brusei și Sfântului Sinod, în care își exprimă cu toată ardoarea dorința și convingerea lor profund optimistă: „că a sosit timpul ca creștinii să poată trata unii cu alții fără a se certa întreolaltă, că contactul reciproc e posibil fără fricțiuni, că e posibil să trateze o comunitate cu alta fără părăsirea punctului său de vedere, că a sosit timpul ca creștinii să se întrunească la o consfătuire pașnică și să poată merge ca prieteni în casa lui Dumnezeu. Noi credem că o atare conferință va da laoparte multe neînțelegeri și concepții greșite, va naște respectul și stima reciprocă, va promova stima și apropierea reciprocă a valorii și va infuza participanților iubirea și încrederea reciprocă, creind o atmosferă favorabilă unirii creștinilor... Eminența voastră sînteți, fără îndoială, de acord cu noi că situația mondială de astăzi cere o creștinătate strîns unită. Timp de 4 ani lumea s-a vîrît într-un groaznic război, ostenite de ceartă, națiunile încearcă să se reunească pe temeiurile umanității și frățietății într-o Societate a Națiunilor libere. Aceste principii creștine după care se conduce lumea, trebuie să găsească, însă, mai întii și înaintea de toate o expresie comună în Biserica lui Iisus Hristos. Biserica trebuie să dea lumii exemplu — printr-o Biserică unită ca organ, purtător de cuvînt și conștiința ei... Conferința propusă nu poate însă să-și împlinească misiunea ei fără sprijinul binevoitor și cordial al Sfintei Biserici Ortodoxe a Răsăritului a Mamei Bisericilor... Prezența reprezentanților aleși ai Sf. Biserici Ortodoxe, atît la pregătirea, cît și la ducerea pînă la capăt a conferinței, va sluji mai mult decît toate celelalte (*mehr als alles andre*) la aceea de a face cunoștință Bisericile moderne ale lumii noi cu Biserica Veche a acestei civilizații vechi și moderne; ea va ajuta de a se da la o parte prejudecățile, efectele izolării și a neapropierii și de a arunca o punte peste prăpastia care ne desparte”.¹⁰

Răspunzînd acestei scrisori, locțiitorul de patriarh ecumenic, Dorotei al Brusei și Sf. Sinod patriarhal își exprimă, de la început, marea bucurie și recunoștință prin rugăciuni de laudă „către Domnul nostru Iisus Hristos, Păstorul turmei, că El a pus în inimile acelora care-L iubesc gînduri atît de luminoase și plăcute lui Dumnezeu. Și bucuria noastră este și mai mare, pentru că Biserica noastră fără să aibe cunoștință de înaltele hotărîri ale Bisericii voastre (*ohne von den hohen Beschlüssen Ihrer Kirche Kenntnis zu haben*) însă plină de aceleași dorinți și năzuinți după acest țel sfînt, a făcut deja pașul pentru a studia problema unei Societăți sau Comuniuni între diferitele Biserici și a apropierei lor pe cît posibil, ca prin incuviințarea și ajutorul lui Dumnezeu să se poată nivela drumul pentru

10 Schreiben der Abordnung an den ökumenischen Patriarchen und den Heiligen Synod von Konstantinopel, în: I.K.Z., 1920, p. 24—28.

unirea lor în viitor. O comisie specială, care a fost însărcinată cu studiul acestei probleme a și stabilit deja concluziile sale. Îndată ce acestea vor fi supuse spre aprobare Sfântului Sinod, noi le vom prezenta Bisericii surori".¹¹

De fapt, îndată după încetarea primului război mondial activitatea ecumenică a Patriarhiei Ecumenice în scopul apropierii și unirii Bisericilor creștine trece într-o nouă fază deosebit de importantă: din faza dorințelor în cea a inițiativelor și propunerilor constructive concrete. Și într-adevăr Patriarhia Ecumenică, în persoana Intâistătătorului ei, acel „om cu vederi largi și inițiative mari” care a fost locțiitorul de patriarh ecumenic, mitropolitul Dorotei al Brusei, întreprinde o serie de acțiuni importante pentru pregătirea terenului în vederea apropierii Bisericilor creștine, nu numai prin diferitele relații cu reprezentanții mai multor Biserici creștine, ci și prin călătoria sa în Apus, la Paris și Londra, în acest scop, fapt care are și o semnificație cu totul deosebită.¹² Dar nu numai atât, „după încetarea războiului mondial Patriarhia Ecumenică ridică cea dintâi chestiunea Confederației Bisericilor creștine, arătând necesitatea înființării „Societății Bisericilor” (ή Κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν) pentru conlucrarea acestora pe tărâm social și moral, după modelul Societății Națiunilor, pentru pregătirea viitoarei uniri dogmatice”.¹³ Astfel, în adunarea Sf. Sinod al Patriarhiei Ecumenice din 10 ianuarie 1919, locțiitorul de patriarh ecumenic Dorotei al Brusei, făcea următoarea propunere: „Socotesc că e timpul deja ca Biserica Ortodoxă să se gândească serios și asupra chestiunii unirii Bisericilor creștine singurite, în special cu anglicanii, vechii-catolici și Biserica Americii... Apelul și porunca gravă pentru studiul problemei apropierii și desigur a unirii diferitelor confesiuni creștine pentru formarea Societății Bisericilor se cuvine să porceadă de la Marea Biserică a Constantinopolului din Răsărit”.¹⁴ Sfântul Sinod patriarhal a aprobat cu toată căldura această pro-

11 Antwort des Heiligen Synod von Konstantinopel, în: I.K.Z., 1920, p. 29-30.

12 Ales pe scaunul Patriarhiei Ecumenice în anul 1918, după retragerea patriarhului Gherman V. în calitate de locțiitor de patriarh ecumenic, pentru a nu se mai supune alegerea Patriarhului ecumenic la chereul sultanului, în nădeidea că dreptul de veto al sultanului va fi definitiv desființat, mitropolitul Dorotei al Brusei a desfășurat în această calitate o activitate extrem de intensă și bogată, atât pe plan bisericesc intern și extern, cât și pentru ușurarea situației păstoriților săi apăsați sub turci, până la moartea sa, în 18 III 1921. El a fost primul Patriarh Ecumenic care rupind cu izolarea în care s-a aflat Biserica sa, a întreprins o călătorie în Apus, la Paris și Londra, unde a și murit, pentru a-și apăra connaționalii și a contribui la apropierea Bisericilor. „De la 1438, n-a mai fost stătător pe Scaunul patriarhal al Romei noi, care să fi venit în Apus. Atunci a venit Iosif II la sinodul de la Ferrara, unde s-a tratat unirea Bisericii apusene cu cea de răsărit. După aproape 500 de ani, același drum l-a făcut omul acesta, răposatul întru fericire Dorotei al Brusei”. (Arhim. Scriban, Moartea Patriarhului locotenent al Constantinopolului, în: B.O.R., 1921, nr. 1, p. 64—68).

13 Karmiris, op. cit., p. 382.

14 Karmiris, op. cit., p. 382

punere și „datorită importanței acestei lucrări, studiul și întocmirea acestei Enciclici a fost încredințată profesorilor teologi de la Facultatea de Teologie din Halki; care după discutarea acestei chestiuni în ședințe succesive, au pregătit proiectul Enciclicei și l-au supus judecării și hotărârii Sf. Sinod (în 19 nov. 1919). Sinodul a acceptat proiectul și a hotărât de a se încheia Enciclica și a se publica în tiparnița Patriarhiei în ianuarie 1920 împreună cu trei traduceri: în franceză engleză și rusă”¹⁵ Astfel, în ianuarie 1920 Patriarhia Ecumenică adresează istorica Enciclică „Către Bisericele lui Hristos de pretutindeni” în limbile greacă, franceză, engleză și rusă, purtând semnăturile locțiitorului de patriarh ecumenic și a altor unsprezece mitropoliți membri ai Sf. Sinod. Cel mai mult care a lucrat la alcătuirea acestei Enciclici a fost rectorul Facultății de Teologie de la Halki, Germanos Strinopulos, care a devenit mai târziu mitropolit de Seleucia, apoi al Tiatiarelor și Exarhul Patriarhiei Ecumenice pentru Europa Centrală și Occidentală și unul din președinții Comitetului provizoriu al Consiliului Mondial al Bisericilor, îndată după formarea acestuia. „Istoriografia de mai târziu îi va atribui acestui om — care de la primul război mondial a reprezentat chestiunea Bisericilor Ortodoxe în țările europene și le-a condus în cadrul Mișcării ecumenice — meritul de a fi făcut posibil prin înțelepciunea, statornicia, tactul și iubirea sa o colaborare a Bisericilor Ortodoxe și Evanghelice în spiritul adevăratei prietenii. El a fost adevăratul purtător de cuvânt al Ortodoxiei la primele conferințe ale Alianței Mondiale ale Mișcării de la Stockholm și Lausanne, ce a avut loc după război, și care a dat explicații hotărâtoare la marile conferințe bisericești asupra colaborării Bisericii Ortodoxe”.¹⁶

3. — *Largul ecou al Enciclicei Patriarhiei Ecumenice din 1920 în lumea răsăriteană ortodoxă și în cea apuseană eterodoxă*

De la început trebuie să spunem că prin Enciclica aceasta Patriarhia Ecumenică a inaugurat o nouă epocă fără precedent în istoria bisericească universală, care va rămîne de-a pururi ca o piatră de hotar în istoria relațiilor interbisericești și interconfesionale: epoca apropierii și reunirii Bisericilor creștine — față de veacurile anterioare care pot fi caracterizate ca epoca dezbinării Bisericilor — ca una care a pus bazele acestei idei ecumeniste și a oferit tuturor Bisericilor creștine și teoretic și practic po-

¹⁵ Germanos, Forerunners of the world Council: The Oecumenical Patriarchate, p. 87—88; Karmiris, op. cit., p. 382.

¹⁶ Ekklesia, Bd. X. Einleitung des Herausgebers, p. 9; cf. și Pr. Olimp N. Căciulă, Contribuții la cunoașterea și apropierea dintre biserici. Din documentele sesiunii Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor de la Rhodos, 1959. Referatul Secretarului general al Consiliului Mondial al Bisericilor W. Visser 't Hooft: Inițiativa ecumenică și acțiunea Patriarhiei Ecumenice față de Consiliul Mondial al Bisericilor, în: Glasul Bisericii, 1961, nr. 11—12, p. 993.

sibilitatea conlucrării și unirii lor, arătînd în mod concret calea sigură care duce la realizarea dorinței ultime a Intemeietorului Bisericii: „Ca toți să fie una”. Chiar dacă această Enciclică nu a găsit totdeauna și pretutindeni la toate Bisericile eterodoxe din Apus îndeosebi, o prețuire directă și un răspuns corespunzător din partea lor,¹⁷ „totuși ea a devenit baza și punctul de plecare al oricărui contact, după aceea, între ea și acestea”,¹⁸ „fiind primită cu entuziasm de mai multe Biserici Ortodoxe și Eterodoxe, care au răspuns afirmativ și a format obiect de discuții în diferite congrese de unire pancreștine, în special, la conferința pregătitoare a Congresului pentru Credință și Organizare de la Geneva, din 1920, de la Lausanne în 1927 și de la Mürren, în 1930, ca și la congresele Creștinismului Practic și cele ale Alianței Mondiale pentru promovarea prieteniei internaționale prin Biserici”.¹⁹

Un mare interes a trezit această Enciclică îndeosebi în rîndurile Bisericii Episcopale din Statele Unite ca și în Biserica anglicană. Astfel, la scurt timp după trimiterea acestei Enciclice episcopul american James Henry Darlington de Harrisburg adresează Patriarhiei Ecumenice o scrisoare în care face unele propuneri pentru o mai strînsă legătură a Bisericii anglicane și vechi-catolice cu Biserica ortodoxă. Locțiitorul de patriarh ecumenic, Dorotei al Brusei, îi răspunde, în 26 iunie 1920, printr-o scrisoare deosebit de importantă pentru înțelegerea țelurilor urmărite de Enciclica patriarhală, și care a fost trimisă apoi, în fotocopie, din America, tuturor Bisericilor Ortodoxe, împreună cu proiectul unui acord privitor la condițiile unei uniri mai largi. Încheiat deja între Biserica Ortodoxă, Anglicană, Veche-catolică și Armeană. „Sfîntul Sinod — zice locțiitorul de patriarh ecumenic — a primit cu bucurie propunerea pe care Prea Sfinția Voastră ați adus-o și împărtășit-o nouă din însărcinarea Bisericii voastre, pentru o mai strînsă apropiere între Biserica Anglicană și Veche-catolică cu Biserica Ortodoxă, prin stabilirea unor legături federative între ele. Această propunere a fost ascultată cu cea mai mare luare aminte și bucurie, cu atît mai mult, cu cît ea se potrivește pe deplin cu propunerea la fel, pe care Biserica noastră nu demult, însuflețită de același duh creștinesc al dragostei și al păcii, a îndreptat-o către Bisericile lui Hristos de pretutindeni, *îndemnînd să se înființeze o cale regulată de legături și intercomuniuni între ele, după pilda Societății Națiunilor*. De aceea, pășind pe drumul hotărîrii Sinodului nostru, voim să vă arătăm, cu bucurie și prin această epistolă a noastră, că primim cu toată graba această propunere și ne învoim cu ea. Am fi foarte fericiți dacă binecuvîntarea lui Dumnezeu va face ca să ia ființă și să *ajungem la stabilirea unor legături regulate de dorit între Bisericile lui Hristos*.

17 Germanos. Forerunners of the world Council..., p. 88.

18 Germanos, Die Beziehungen der orthodoxen Kirche..., p. 152—153.

19 Karmiris. op. cit., p. 383.

Prin aceste mijloace, opera unei depline și sfinte uniri poate face pași siguri și mai repezi, iar întărirea duhului de iubire și solidaritate creștinească între Bisericele și popoarele creștine va fi mult ușurată".²⁰

De asemenea în urma trimiterii Enciclicei patriarhale, în martie 1920, arhiepiscopul de Canterbury, Randall Davidson, primatul Bisericii Anglicane, a invitat pe Locțiitorul de patriarh ecumenic să vină cu un număr de ierarhi la Conferința a XV-a pananglicană de la Lambeth din iunie 1920 pentru a lua contact cu episcopatul anglican. Patriarhia Ecumenică a trimis — pentru prima oară — o delegație oficială la acea conferință, compusă din mitropolitul de Dimotihon Filaret Vafidis, prof. P. Comninos, arhim. Pagonis și pr. Calinicos, conducătorii comunităților grecești din Londra și Manchester. Delegația ortodoxă a fost primită cu toată cinstea cuvenită în ședința plenară a conferinței, discutându-se cu ea importante chestiuni doctrinale și practice „dându-se o mare considerație chestiunilor specificate în Enciclica Patriarhiei Ecumenice și o atenție specială dorinței exprimate în Enciclică pentru colaborarea imediată în chestiunile de reformă socială".²¹ Iar ca răspuns la Enciclica patriarhală conferința aceasta de la Lambeth adresează și ea, în 8 august 1920, sub formă de enciclică „Un apel către toate popoarele creștine" (An appeal to all christian people), în care referindu-se la discuțiile cu delegația ortodoxă zice: „Conferința mulțumește din toată inima Patriarhiei Ecumenice pentru trimiterea mitropolitului Demotice și a celorlalți pentru a conferi cu membrii ei asupra chestiunilor privitoare la relațiile între Biserica Angliei și cea Răsăriteană și își exprimă plină de recunoștință aprecierea sa pentru marele ajutor dat comitetului său de către delegați. Conferința salută de asemenea numirea de către Arhiepiscopul de Canterbury a unui „Comitet al Bisericilor Răsăritene" (Eastern Churches' Committee) ca o bază permanentă pentru urmărirea rezoluției 61 a Conferinței din 1908 și privește înainte plină de nădejdi în lucrarea acestui Comitet în strânsă legătură cu comitetele numite în Constantinopol și Atena, ca unul care va ajuta mult la grăbirea cauzei reunirii cu Biserica Ortodoxă".²²

Un viu interes a stîrnit Enciclica Patriarhiei Ecumenice și în sinul Bisericilor Lutherane din Suedia, la Arhiepiscopul de Upsala, Dr. Nathan Söderblom, preocupat și el, în acea vreme, de aceleași gânduri și dorințe

20 Cf. Arhim. Scriban, *Apropierea Bisericilor*, în: B.O.R., 1923, nr. 10, p. 713—714 și *Zum Konkordat zwischen den orientalisch-orthodoxen altkatholischen und anglikanischen Kirchen*, în: I.K.Z., 1920, Viertes Heft, p. 272.

21 Conference of Bishops of the Anglican Communion, *Holden at Lambeth Pallace July 5 to August 7 1920, Encyclical Letter from the Bishops, with the Resolution and Reports*, London 1920, p. 147. Mai pe larg vezi Karmiris, op. cit., p. 350—351. I. Rămureanu, *Tratatulele directe de unire între Bisericile ortodoxe și Biserica anglicană de la 1920 pînă azi*, în „Ortodoxia" 1958, nr. 2, p. 216.

22 Conference of Bishops of the Anglican Communion, p. 32.

nobile. După cum se știe gândul de-a se convoca o conferință ecumenică pentru Viață și Muncă în scopul conlucrării Bisericilor creștine pe tărîm social și moral a purces încă din 1914—1916 de la Bisericele Reformate din America de Nord, sub conducerea Secretariatului general al Consiliului Federal al Bisericilor lui Hristos din America, Charles S. Macfarland și de la Bisericele Lutherane din Țările Nordice, sub conducerea Arhiepiscopului de Upsala Dr. Nathan Söderblom.²³ Lucru important e că inițiativa Patriarhiei Ecumenice în același sens a avut o înrîurire extrem de importantă asupra Arhiepiscopului Söderblom, în acele vremuri, de încurajare și stăruire în lucrul început. Iată cum descrie aceasta Prof. Dr. Yngve Brilioth de la Universitatea din Abo: „Inercarea înouă (a doua invitație la o Conferință făcută în cursul anului 1918) de a aduna pe creștinii națiunilor care au dus război, a rămas fără rezultat deși gândul ca atare a fost salutat și sprijinit cu însuflețire în multe țări. Faptul acesta cît și dorința vie după o legătură mai strînsă a comunităților creștine, cum a manifestat-o Patriarhatul cel mai important al Creștinismului Răsăritean, în scrisoarea sa despre „Koinonia ton ekklesion” a încurajat pe președintele Ligii Bisericilor din Suedia de a aduce chestiunea înaintea Comitetului Alianței Mondiale în timpul sesiunii sale în Oud-Wassenaer (nu departe de Haga), în oct. 1919. La propunerea sa s-a cerut Secretarului general al Consiliului federal american și Arhiepiscopului de Upsala a pregăti chestiunea aceasta pentru comitet. Memorandul expus apoi de Arhiepiscop a vorbit despre încercările care s-au făcut și schițează planul și programul unei Conferințe ecumenice, a cărei întrunire, dacă e posibil, o crede de dorit în anul 1920”.²⁴ După trimiterea Enciclicei patriarhale, Arhiepiscopul Söderblom a dus chiar o corespondență în acest sens cu Patriarhia Ecumenică, invitînd-o totodată „de a participa la lucrările Conferinței pregătitoare a Congresului Mondial pentru Creștinismul Practic (for life and work) întrunită în anul 1920 la Geneva. Arhiepiscopul de Upsala a scris și a comunicat mai-nainte, în răspunsul său la cunoscuta Enciclică a Patriarhiei Ecumenice, către Patriarh, că el în Suedia a format un Comitet pentru convocarea unei Conferințe Mondiale și i-a cerut colaborarea sa, cu atît mai mult cu cît scopul

23 Karmiris. op. cit., p. 386; Adolf Deissmann, Die Stockholmer Weltkirchenferenz, Berlin 1926, p. 4—5.

24 Cf. Deissmann, op. cit., p. 5. Dovadă că Arhiepiscopul Söderblom avea cunoștință clară de gândurile și inițiativa Patriarhiei Ecumenice se vede și din articolul său programatic, în care și-a expus cel mai complet planul său: Die Aufgabe der Kirche: Internationale Freundschaft durch evangelische Katholizität, în: Die Eiche, 1919; sept., în care zice: „Noi nu putem conta pe consimțămîntul Romei de a se uni cu un astfel de corp, datorită depărtării sale exclusiviste sectare. Dar sînt doi conducători vechi creștini care ar vrea necondiționat să fie membri ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor și anume, Patriarhia de Constantinopol și Arhiepiscopul de Canterbury” (W. Visser’T Hooft, Forerunners of the world Council: Archbishop Söderblom, în: The Ecumeneal Review, Geneva, 1948, vol. I., nr. 1. p. 86.

acestei conferințe corespunde spiritului Enciclicei patriarhale și programului său pentru conlucrarea Bisericilor... La lucrările acestei Conferințe, la care au participat, dintre Bisericile Ortodoxe, reprezentanții Patriarhiei Ecumenice, Alexandriei, și Bisericii Greciei, Arhiepiscopul de Upsala a dezvoltat cuprinsul Enciclicei patriarhale și a evidențiat necesitatea reluării unui contact spiritual între creștini și înființarea unei Societăți a Bisericilor, ca ea să se apropie de înființarea Societății Națiunilor".²⁵

De asemenea, vechii-catolici — care încă din 1875 au avut relații strânse și mai multe tratative de unire cu Patriarhia Ecumenică și alte Biserici Ortodoxe — au răspuns cu toată promptitudinea la Enciclica patriarhală, nu numai prin traducerea imediată în limba germană a acestei Enciclice și a altor documente importante ale Bisericii Ortodoxe referitoare la mișcarea de unire a Bisericilor în coloanele organului lor „Internationale Kirchliche Zeitschrift”, dându-le astfel o largă circulație în tot Apusul, dar și prin semnarea „Condițiilor unui acord între Bisericile Răsăriteană-Ortodoxă, Anglicană și Vechi-catolică, propus ca bază pentru o restabilire a unirii și intercomuniunii lor”,²⁶ în 1920 și în special prin inițiativa pe care a luat-o episcopul vechilor-catolici din Suedia, Dr. Eduard Herzog, la conferința pregătitoare a Congresului Mondial pentru Credință și Organizare din 1920 la Geneva, de a se ține o conferință aparte între reprezentanții ortodocși și vechi-catolici pentru un contact mai strâns între ei, la care au luat parte reprezentantul Patriarhiei Ecumenice, Arhiepiscopul Ghermanos, reprezentantul Patriarhiei Alexandriei, Mitropolitul Nicolae al Nubiei, Prof. Papadopoulos și Alivizatos. „Discuțiile care au fost duse, în mod liber, prin răspunsuri la întrebări din ambele părți, au dat să se înțeleagă că pe cele două Biserici nu le separă nici un obstacol de netrecut și că tratativele sistematice pe care le-a cerut Patriarhiei Ecumenice episcopul Herzog, a căror inițiativă a luat-o, ar putea grăbi opera unirii. Imprejurările grele, însă, care au intervenit în Patriarhia Ecumenică nu i-au permis de a relua tratativele într-un timp mai apropiat. Dar acestui contact i-a urmat unul mai larg la Conferința pancreștină pentru Credință și Organizare din anul 1927, unde s-au întrunit reprezentanții Bisericii Ortodoxe și Vechi-catolice și au tratat mai pe larg... Impresia, pe care au deșteptat-o aceste discuții a fost atât de favorabilă, încât ortodocșii și în special președintele în raportul său către Patriarhia Ecumenică a afirmat necesitatea de a începe tratativele sistematice de unire”.²⁷

25 Germanos, *Die Beziehungen der orthodoxen Kirche*, p. 154. Idem, *Forerunners of the world Council: The Patriarch. Oecum.*, p. 88.

26 Cf. Ein Vorschlag zu einen Konkordat zwischen den orientalischen. alt-katolischen und anglikanischen Kirchen, în: *I.K.Z.* 1920, p. 195—215.

27 Germanos, *Die Beziehungen der orthodoxen Kirche*, p. 147.

Ō primire călduroasă, fără nici un fel de rezerve, a găsit această Enciclică îndeosebi în sînul aproape a tuturor Bisericilor ortodoxe, care nu numai şi-au manifestat adeziunea lor sinceră şi totală la această Enciclică, înţelegînd importanţa sa actuală excepţională pe plan interbisericesc şi interconfesional, dar şi prin colaborarea, după aceasta, mîna în mîna cu reprezentanţii Patriarhiei Ecumenice în toate acţiunile sale ecumeniste, cît şi prin propuneri noi în această privinţă, care le-a adus de pildă Biserica Ortodoxă Romîna în spiritul Enciclicei patriarhale. Astfel, Intîistătătorul şi Sf. Sinod al Bisericii noastre Ortodoxe Romîne adresează, în 29 iunie 1920, o scrisoare irenică „către Patriarhii Ortodocşi ai Răsăritului şi către capii Bisericilor Ortodoxe Autocefale”, în care propune, cea dintîi, convocarea unui Sinod panortodox pentru soluţionarea în comun a problemelor noi ce le ridică viaţa actuală tuturor Bisericilor Ortodoxe. „Găsim necesar — se zice în această scrisoare — că în interesul bunei rezolvări a unor chestiuni bisericeşti, care bat la poarta tuturor ţărilor cu popoare ortodoxe şi în interesul întăririi unităţii atît de folositoare pentru toţi a Marii Biserici Ortodoxe Răsăritene de pretutindeni — să reluăm firul atît de mult întrerupt al consfătuirilor în soboare comune ale tuturor ţărilor şi popoarelor care mărturisesc apostolica credinţă ortodoxă răsăriteană”.²⁸ Acest gînd a fost salutat şi primit cu mare bucurie de toate Bisericile ortodoxe în frunte cu locţiitorul de patriarh ecumenic Dorotei al Brusei, care răspunzînd în scrisoarea sa din 24 august 1920, zice: „Asigurăm despre dragostea, cinstirea şi binevoitoarea dispoziţie a noastră spre o ajutorare oportună în toate privinţele către prea iubită Biserica soră a Romîniei şi către I. P. S. Ta cea venerată”.²⁹

Ceea ce am vrea să mai scoatem în evidenţă e rolul de o importanţă excepţională pe care l-a avut Enciclica Patriarhiei Ecumenice din 1920, în conştiinţa tuturor Bisericilor Ortodoxe, prin aceea că le-a arătat posibilitatea şi modalitatea practică, necesitatea imperioasă şi datoria sfîntă ce decurge din porunca cea mare a iubirii creştine, de a participa la proaspăta mişcare de apropiere şi unire a Bisericilor care se profila la orizontul Bisericilor, determinîndu-le să iasă din izolarea atît de păgubitoare nu numai fiecărei Biserici în parte ci şi întregului trup al Bisericii lui Hristos ale cărui mădulare sînt fiecare şi îndrumîndu-le paşii spre această mişcare pentru a contribui împreună cu celelalte Biserici creştine la împlinirea voinţei ultime a Mîntuitorului Hristos „Ca toţi să fie una”. De aceea „această Enciclică a devenit punctul de plecare pentru fiecare reprezentare mai largă a întregii Biserici Ortodoxe la diferitele mişcări de unire

28 Cf. B.O.R., 1922, nr. 6, p. 448—449.

29 Ibidem, p. 452—458.

din Apus, precum și pentru colaborarea cu Bisericile Apusene”.³⁰ În felul acesta pregătite, Bisericile Ortodoxe în frunte cu Patriarhia Ecumenică, începînd din anul 1920 au luat parte activă, în spiritul Enciclicei patriarhale, la toate Congresele și Conferințele ecumenice cîte s-au ținut de atunci încoace, pînă la recente Conferințe ale actualului Consiliu Mondial al Bisericilor. Programul activității lor în cadrul acestor mișcări fiind trasat deja în linii generale pentru toate Bisericile Ortodoxe prin Enciclica patriarhală, dar tot atît de vast cît întreagă calea care trebuie parcursă pînă la unirea finală a tuturor Bisericilor în credință și iubire, a făcut ca reprezentanții Bisericilor Ortodoxe să se prezinte de fiecare dată ca „o grupă ortodoxă unitară”, fapt care a stîrnit o înaltă considerație în cadrul marelui familii creștine.³¹ Așa fiind, era și firesc ca propunerile Enciclicei patriarhale să formeze obiectul principal nu numai în expunerile diferitelor teme ci și în discuțiile reprezentanților ortodocși cu reprezentanții celorlalte Biserici, ba chiar și în expunerile și discuțiile unor reprezentanți eterodocși cum a fost Arhiepiscopul Söderblom, la Conferința pregătitoare a Congresului Mondial pentru Viață și Muncă, care s-a ținut la Geneva în 1920, așa cum am văzut.

În centrul preocupărilor reprezentanților ortodocși a fost Enciclica patriarhală într-un mod deosebit nu numai la conferința amintită mai sus, ci mai ales la Conferința pregătitoare a Congresului Mondial pentru Credință și Organizare, care s-a ținut de asemenea la Geneva și în același an, aproape concomitent,³² unde aceștia, pe baza Enciclicei patriarhale, au stabilit, într-o consfătuire comună, înaintea începerii lucrărilor, proiectul unui program de activitate al acestui Congres, pe care l-au expus apoi în cadrul acestei conferințe. „Acest program, care se sprijină, în esență pe principiile dezvoltate în Enciclica patriarhală, după care opera unirii Bisericilor în Credință și Organizare trebuie să fie pregătită mai întîi întreolaltă prin contactul și înțelegerea prietenească, include următoarele puncte: 1) Incetarea prozelitismului; 2) Solidaritatea Bisericilor; 3) Colaborarea lor pentru susținerea principiilor creștine contra oricăror sisteme care le combat; 4) Studiul și cunoașterea reciprocă a stării fiecărei Biserici; 5) Unirea Bisericilor mai mici înrudite dogmatic una cu alta; 6) Examinarea deosebirilor dogmatice existente în spiritul păcii. Pentru realizarea țărilor mai sus amintite, reprezentanții ortodocși propuneau organizarea unei Societăți a Bisericilor prin numirea unui Comitet Central permanent și a unor Comitete speciale în cadrul fiecărei Biserici, care e reprezentată în Societate, pentru a ajunge la o înțelegere și colaborare cu Comitetul Central. Misiunea acestora ar fi înființarea unei reviste speciale

30 Germanos, *Die Beziehungen der orthodoxen Kirche*, p. 151.

31 H. S. Alivisatos, *Die gegenwärtige Stellung der orthodox-östlichen Theologie*, în: *Kyrios* 1937, Heft. IV, p. 321.

32 H. Sasse, *op. cit.*, p. 42—43.

a Societății Bisericii și convocarea de conferințe pentru țelurile mai sus amintite; locul și timpul lor fiind determinate de Comitetul Central. În timp ce ortodocșii au expus programul acesta ei au declarat că numai atunci când înțelegerea și colaborarea Bisericii ar fi pusă pe o atare bază solidă ar fi posibilă, cu timpul, soluționarea marii probleme a unirii lor depline în Credință și Organizare”.³³ Acest program, cu unele mici schimbări, a fost admis în general „acceptându-se principial formarea unui comitet central permanent pentru reprezentarea tuturor Bisericilor creștine”.³⁴

Urmînd consecvent spiritului Enciclicei patriarhale din 1920, 12 reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe, în frunte cu Patriarhia Ecumenică au participat de asemenea în același an, la Beatenberg (Elveția) la lucrările Congresului „Alianței Mondiale pentru promovarea prieteniei între popoare prin Biserici”, care a fost înființată de anglicani la Constanța, în 2 august 1914, chiar în ziua izbucnirii primului război mondial, în scopul promovării păcii în lume prin acțiunea Bisericilor creștine. „Comitetul Internațional al acestei Alianțe a acceptat cu însuflețire colaborarea Bisericii Ortodoxe cu Alianța Mondială și la propunerea prim-secretarului său a ales pe mitropolitul Tiatirelor ca membru în Comitetul Bisericilor”.³⁵ Activitatea Bisericilor Ortodoxe în cadrul Alianței mondiale a fost continuată apoi, cu succes, în mai multe întruniri ale Comitetului internațional și mai ales în Consiliile naționale regionale din mai multe țări ortodoxe ca: Grecia, Sîrbia, România, Bulgaria, etc., „ajungîndu-se la un acord reciproc și o admirabilă colaborare între ortodocși și protestanți privitor la cele urmărite de congres”.³⁶ Rezultatul numai a acestor acțiuni ecumeniste al Bisericilor Ortodoxe a fost într-adevăr remarcabil, deoarece, prin publicarea Enciclicei patriarhale și colaborarea ortodocșilor, care a urmat în același an, cu reprezentanții Bisericilor Apusene, în cele trei organizații de unire, a dat o direcție cu totul nouă raportului Bisericii Ortodoxe cu celelalte Biserici ale Apusului și a risipit multe prejudecăți care dominau pînă atunci în Apus despre spiritul său pretins exclusivist și ireconciliabil”.³⁷

Consecvenți, de asemenea, spiritului Enciclicei patriarhale, 20 de reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe, din Constantinopol, Alexandria, Ierusalim, Grecia, România, Jugoslavia și Bulgaria au participat la Congresul Mondial pentru Viață și Muncă, întrunit la Stockholm în 1925, al cărui scop era „conlucrarea practică a Bisericilor în chestiuni internaționale”.

33 Germanos. *Die Beziehungen der orthodoxen Kirche*, p. 153. Mai pe larg vezi H. S. Alivisatos, *Das Program der orthodoxen Kirche*, în: *I.K.Z.*, 1921, p. 93—98; Karmiris, *op. cit.*, p. 391.

34 Germanos, *Die Beziehungen...*, p. 154; Alivizatos, *Das Program der orthodoxen Kirche*, p. 98.

35 Germanos, *Die Beziehungen...*, p. 155.

36 Karmiris, *op. cit.*, p. 385.

37 Germanos, *Die Beziehungen...*, p. 155—156.

nale, religioase, morale, sociale, pedagogice, industriale, ș. a., potrivit spiritului Enciclicei Patriarhiei Ecumenice din 1920, urmărindu-se reunirea tuturor puterilor morale din lumea creștină pentru triumful și aplicarea valorilor și principiilor morale și spirituale veșnice ale Evangheliei, în viața socială și de asemenea restrângerea și dacă e cu putință suprimarea răului moral din lume sub diferitele lui forme; iar ca scop îndepărtat al acestei organizații a fost unirea Bisericilor în viața practică prin mijloace practice și nu unirea în credință. Din acest punct de vedere importanța acestei organizații mondiale a fost mare, ca una care a realizat apropierea prietenoasă, participarea și colaborarea Bisericilor creștine, în duhul dragostei creștine, în chestiunile practice și morale, exact ceea ce a considerat necesar și a cerut totdeauna Biserica Ortodoxă ca să se poată înfăptui unirea adevărată și reală în credință... Aceasta fiind prima treaptă solidă și baza pregătitoare pentru unirea desăvârșită în credință”.³⁸ Reprezentanții ortodocși au colaborat aici cu toată osîrdia în comitetele de pregătire a referatelor iar Arhiepiscopul Ghermanos a fost ales chiar președinte al comisiei V și a compus și referatul despre „Metodele unei colaborări practice și organizate a Bisericilor”.³⁹ S-a realizat aici una din cele mai frumoase și sincere colaborări și o unanimitate perfectă a tuturor reprezentanților asupra tuturor temelor dezbătute, exprimîndu-se aceasta prin aprobarea în unanimitate de întreaga conferință a adresării unui mesaj comun către întreaga creștinătate privitor la lucrările sale și la perspectivele care se deschid pentru conlucrarea lumii creștine în aplicarea acestui mesaj”.⁴⁰

În anul 1927, ortodocșii au participat în număr și mai mare la Congresul Mondial pentru Credință și Organizare întrunit la Lausanne, al cărui scop era reunirea Bisericilor în credință și organizare, un scop pe cît de dorit pe atît de greu de atins, dar pentru care reprezentanții ortodocși n-au precupețit nimic pentru a pune un început bun și în această privință. Și aici ei au lucrat solidari, potrivit spiritului Enciclicei patriarhale, atunci cînd și-au expus într-o declarație comună punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe asupra temelor dogmatice dezbătute, față de spiritul predominant protestant care domnea la acest congres, abținîndu-se de la aprobarea referatelor ultimilor 6 secțiuni, cu excepția celei dinții asupra „Mesajului Bisericii către lume: Evanghelia”, întrucît acestea „s-au compus pe baza unui compromis între două direcții de gîndire diametral opuse, pentru a se ajunge la un acord exterior numai după literă”,⁴¹ ceea ce din punct de vedere ortodox este inacceptabil și explică suficient rezerva reprezentanților

38 Karmiris, op. cit., p. 386.

39 Erzbischof Germanos, Methoden der praktischen Zusammenarbeit der Kirchengemeinschaften (Deissmann, op. cit., p. 608—612).

40 Germanos, Die Beziehungen..., p. 156.

41 Erklärung für die orthodoxen Kirche des Ostens (Sasse, op. cit., p. 440-441).

ortodocși. „Noi, subsemnații, delegați ai Bisericii Ortodoxe — se zice în această declarație — însuflețiți de sentimentul sincer al iubirii și de dorința de a ajunge la o înțelegere, am participat la această conferință, care a avut loc aici, pentru a promova o comuniune frățească mai strînsă între reprezentanții diferitelor Biserici și prin aceasta binele general al întregii creștinătăți. Însă dacă noi am dus împreună munca întreagă a conferinței, dacă am ținut în program cuvîntările prevăzute și am participat la discuțiile libere ca și la munca secțiilor, trebuie să constatăm totuși, cu regret, că bazele pentru referatele pe care conferința trebuie să le supuie la vot sînt incompatibile cu principiile Bisericii Ortodoxe... Și dacă noi ne abținem a ne da consimțămîntul nostru la celelalte referate cu excepția celui dinții ... totuși noi trebuie să declarăm că după judecata noastră lucrul cel mai important pe care trebuie să-l facem acum e aceea ca noi să pășim împreună cu celelalte Biserici pe baza iubirii creștine, într-o comuniune de muncă pe tărîm social și moral... Trebuie să adăugăm apoi că noi am salutat cu satisfacție ca o primă treaptă spre o unire generală, o unire a acelor Biserici care sînt una în principiile lor. Căci cu Bisericile, care s-ar uni într-o singură Biserică și ar poseda aceeași credință, ar fi mult mai ușor pentru Biserica Ortodoxă să trateze despre unire, decît să trateze cu mai multe Biserici de cele mai diferite confesiuni de credință... Noi declarăm de asemenea că nu vom înceta și în viitor de a ne dedica munca pentru apropierea Bisericilor întreolaltă”.⁴²

O ultimă chestiune care se pune în acest capitol e: cum a răspuns Roma papală la chemarea Enciclicei Patriarhale Ecumenice pentru apropierea și conlucrarea tuturor Bisericilor creștine în duhul dragostei frățești la împlinirea voinței ultime a Mîntuitorului Hristos „Ca toți să fie una”. Răspunsul oficial l-a dat însuși papa; odată cu puțin înainte de trimiterea Enciclicei patriarhale și a doua oară ceva mai tîrziu, cînd a luat poziție fermă față de mișcarea ecumenică. Așa după cum am văzut, în 10 mai 1919, delegația Bisericii Episcopale americane, care cu puțin înainte a vizitat și a invitat pe Locțiitorul de patriarh ecumenic la lucrările viitoare Conferințe pancreștine pentru Credință și Organizare, și care a răspuns cu toată bucuria la inițiativa făcută, s-a adresat oficial și papii Benedict XV, înmîinîndu-i personal invitația. Papa le-a dat răspunsul său categoric atît verbal cît și oficial, respingînd ferm această invitație, și interzicînd categoric orice participare sau colaborare a Bisericii Romano-catolice la orîșice fel de mișcări ecumeniste „necatolice”, printr-un decret oficial al Sfîntului Oficiu, din 4 iulie 1919, publicîndu-se împreună cu acestea încă două decrete mai vechi pe care Pius IX le-a îndreptat, unul în 16 sept. 1864, contra năzuințelor de unire ce-au izvorît odinobară din Anglia, cerînd episcopilor

42 Ibidem, p. 442—443.

anglicani de a sta departe de această mișcare, iar celălalt în 1865, îndreptat contra puseiților anglicani, care se socoteau strict catolici, cerându-le ca dacă vor să fie cu adevărat catolici, să se supună papii, făcând prin aceasta „o normă obligatorie și neschimbată de atitudine în problema unirii pentru romano-catolicii tuturor țărilor, ceea ce a fost prevăzut în 1864 în special pentru Anglia”.⁴³ De fapt atitudinea categorică a Romei papale față de mișcarea pancreștină de apropiere și colaborare a Bisericilor nu era altceva decât atitudinea consecventă a papalității față de dogmele sinodului de la Vatican din 1870, considerate în general „cea mai mare piedică a unirii Bisericilor separate de Roma, cu Biserica Romano-catolică ... deoarece aceste dogme ridică noi ziduri despărțitoare între Roma și Biserica Catolică Ortodoxă a Răsăritului care a respins atât episcopatul universal al papii cit și infailibilitatea acestuia, devenind prin aceasta din schismatică „eretică”, pentru a nu mai spune nimic de adâncirea contrastelor cu Biserica Protestantă. Omeneste gândit și spus, acum este exclusă o reunire bisericească cu Roma, fără acceptarea acestor dogme, pentru toate comunitățile bisericești care stau înafara obedienței papii”.⁴⁴ Deoarece mișcarea ecumenistă luase proporții tot mai mari, trezind un interes chiar printre unii romano-catolici dornici de a participa și Biserica lor la această mișcare profund creștină și evanghelică, papalitatea a luat din nou o atitudine categorică față de această mișcare. În 6 ianuarie 1928, Pius XI lansează enciclica „Mortalium animos” (De vera religionis unitate fovenda) — despre promovarea adevăratei unități a religiei, prin care condamnă aspru pancreștinismul acestei mișcări, interzicând romano-catolicilor de a participa la ea, deoarece: „Unirea adevărată poate consta numai în aceea ca „desidentes” să se întoarcă la adevărata Biserică a lui Hristos, din care, din nefericire, au decăzut odată”, îndreptându-se adică spre Scaunul Apostolic „radix et matris a Bisericii catolice” — „să primească și să recunoască supuși autoritatea lui Petru și a succesorului său”... Numai în acest sens romano-catolicii pot să lucreze pentru unirea creștinilor și de aceea li se interzice lor categoric de a participa la orișice fel de eforturi de unire extraromane... Roma locuta, causa finita — enciclica papală a pus capăt astfel oricărei încercări de apropiere a creștinilor extraromani de autoritățile romane, fie în forma mehelniților, a congresului de la Stockholm sau cel de la Lausanne. Roma oficială cunoaște numai o singură formă de apropiere: pentru creștinii apuseni convertirile individuale la Biserica latină, pentru creștinii răsăriteni alipirea de una din Bisericile unite”.⁴⁵ Teologul iezuit Max Pri-

43 E. Herzog, Roms Stellung zu den kirchlichen Unionsbestrebungen nach den neuesten päpstlichen Kundgebungen, în: I.K.Z., 1920, p. 110; Bericht der nach Europa und dem Osten entsandeten Abordnung, în: I.K.Z., 1920, p. 10—11.

44 Constantin Neuhäus, Römisch-catholische Stimmen zur ökumenischen Bewegung unter besonderer Berücksichtigung des Papstums, în: I.K.Z., 1941, p. 120.

45 Friederich Heiller, Im Ringen um die Kirche. Gesammelte Aufsätze und Vorträge, Bd. II, München 1931, p. 358, 366.

billa explică atitudinea aceasta în sensul că „Biserica romană stă pe punctul de vedere, că ea nu trebuie să caute centrul unității bisericești, ci ea însăși este centrul unității”, iar „ca loc și centru al acestei unități Hristos a instituit pe Petru și succesorii acestuia” (adică pe papi).⁴⁶ Așadar chemării insistente a anglicanilor, ortodocșilor și protestanților de a sprijini și colabora la mișcarea de apropiere și unire a Bisericilor, Roma papală le-a opus și impus, din nou, prezența absolutist-imperialistă a papei de a fi recunoscut de către toți creștinii „ca centrul unității Bisericii”, ca supremul pontif al întregii creștinătăți. În această ordine de idei, amintim de asemenea că și Biserica Unită de la Blaj nu amintește absolut nimic în coloanele revistei sale oficiale din acea vreme, de chemarea pe care a făcut-o Patriarhia Ecumenică prin Enciclica sa tuturor Bisericilor creștine, necum să dea un răspuns acestei chemări și dorințe scumpe oricărei inimi cu adevărat creștine.

4. — *Importanța excepțională a Enciclicei Patriarhiei Ecumenice din 1920 pentru punerea bazelor unei acțiuni ecumeniste trainice și pentru formarea unei gândiri și atitudini ecumeniste constructive a Bisericilor Ortodoxe*

a) *Importanța excepțională a inițiativei Patriarhiei Ecumenice pentru înființarea unei societăți a Bisericilor permanente.*

Așa după cum am văzut, cu puțin înainte de înființarea oficială a Mișcării Ecumenice — ce s-a făcut la Geneva în august 1920, când s-au ținut concomitent două conferințe pregătitoare — cea a Creștinismului practic pentru Viață și Muncă și cea a Creștinismului dogmatic, pentru Credință și Organizare din inițiativa Bisericilor anglicane și protestante — Patriarhia Ecumenică prin Enciclica sa din ianuarie 1920 a fost cea dintâi Biserică creștină care a propus în mod oficial „tuturor Bisericilor lui Hristos de pretutindeni” înființarea unei Societăți a Bisericilor în genul Societății Națiunilor, ca o cale regulată pentru menținerea permanentă a legăturilor și intercomuniunii între ele, punând în felul acesta bazele și premisele fundamentale ale mișcării ecumeniste și ale Consiliului Mondial al Bisericilor de mai târziu. Acest lucru l-a subliniat în mod cu totul deosebit însuși actualul Secretar general al Consiliului Mondial al Bisericilor, W. A. Visser 't Hooft, în referatul său despre „Inițiativa ecumenică și acțiunea Patriarhiei Ecumenice față de Consiliul Mondial al Bisericilor” prezentat la sesiunea Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor, ce s-a ținut la Rhodos în 19—27 august 1959. „Intrunindu-ne astăzi — a spus d-sa — în calitatea noastră de Comisie Centrală, pentru prima oară în raza jurisdicțională a unei Biserici Ortodoxe, trebuie să ne aducem aminte de un eveniment de bază din istoria noastră, care nu este îndeajuns de cu-

⁴⁶ Max Pribilla, *Um kirchliche Einheit*. Stockholm, Lausanne, Rom. Geschichtlich-theologische Darstellung der neueren Einigungsbestrebungen, Freiburg i. Br. 1929, p. 127, 217.

noscut, dar care este de o însemnătate excepțională. Aceasta este că Biserica din Constantinopol, Biserica Patriarhiei Ecumenice, a fost cea dintâi Biserică din lume care o hotărît în chip oficial să propună celorlalte Biserici în lume crearea unei comuniuni permanente sau a unui Consiliu al Bisericilor".⁴⁷ De altfel, așa cum am văzut și din Enciclica locțiitorului de patriarh ecumenic, Dorotei al Brusei, din 26 iunie 1920, către episcopul J. H. Darlington, ca și din programul pe care l-au prezentat reprezentatii ortodocși la conferința pregătitoare a Congresului pentru Credință și Organizare de la Geneva în 1920, în care au căutat să convingă pe celelalte Biserici creștine despre necesitatea și importanța înființării unei Societăți a Bisericilor, ca și din discuțiile care le-au avut la celelalte congrese mondiale de la Stockholm în 1925 și la Lausanne în 1927, cât și din diferitele articole și conferințe pe care le-a ținut Arhiepiscopul Ghermanos în Apus se vede clar că Patriarhia Ecumenică nu a avut în vedere numai înființarea unei Societăți a Bisericilor, ci și idei precise și pozitive asupra formei pe care trebuie s-o ia aceasta.⁴⁸

Chiar dacă, cam în același timp — și anume în martie 1919, la puțin timp după hotărîrea Sf. Sinod al Patriarhiei Ecumenice — într-un alt colț al lumii, Arhiepiscopul de Upsala, Söderblom, a făcut o expunere neoficială asemănătoare pentru crearea unui Consiliu Ecumenic al Bisericilor, pe care a prezentat-o în oct. 1919 la o sesiune a Alianței Mondiale, la Oud-Wassenaer, deși o oarecare înfrîurire binefăcătoare asupra Arhiepiscopului Söderblom au avut și hotărîrile Sf. Sinod al Patriarhiei Ecumenice, cum a arătat profesorul Yngve Brilioth, totuși forma în care acesta a înfățișat această propunere nu a fost acceptată, fiind aspru criticat.⁴⁹ Dimpotrivă, cum a remarcat și W. Visser'T Hooft Enciclica Patriarhiei Ecumenice și reprezentanții ortodocși „au avut o viziune mai clară asupra chemării ecumenice a Bisericii decît reprezentanții celorlalte Biserici. Punctul de seamă pe care trebuie să-l avem în vedere din toată chestiunea este că Constantinopolul a avut cel dintâi inițiativa în această chestiune. Cu toate că au existat contacte între Constantinopol și Upsala, nu există nici o dovadă că Patriarhia Ecumenică s-a lăsat influențată direct de Upsala în ce privește pregătirea propunerii acesteia. Insuși Söderblom a spus în 1929 că inițiativa Patriarhiei Ecumenice a fost o inițiativă independentă. Însemnătatea Enciclicei din 1920, cu toate acestea, nu constă în faptul că a făcut pur și simplu o propunere care în timpul acela, se părea aproape utopică și care a putut să se realizeze numai după 28 de ani. Ci însemnătatea sa

47 W. Visser'T Hooft, Inițiativa ecumenică și acțiunea Patriarhiei Ecumenice față de Consiliul Mondial al Bisericilor, p. 993.

48 Idem, ibidem, p. 994.

49 Idem, ibidem, p. 995; vezi și A. History of the Ecumenical Movement, 1517-1948, London 1954, cap. XVI, Geneza Consiliului Mondial al Bisericilor, de Willem Adolf Visser'T Hooft, p. 695—731.

mai presus de toate constă în faptul că ea a fost adresată „către Bisericile lui Hristos de pretutindeni” ca să nu se mai privească unele pe altele ca necunoscute și străine, ci ca înrudite și ca alcătuind casa lui Hristos și ca unele ce sînt „împreună moștenitoare, care alcătuiesc laolaltă un trup și laolaltă sînt părtașe la făgăduința Lui (Dumnezeu) în Hristos” (Efes. III, 6).⁵⁰

b) Importanța principiilor care stau la baza Enciclicei Patriarhiei Ecumenice pentru formarea unei gândiri și atitudini ecumeniste constructive a Bisericilor Ortodoxe.

De fapt justitea spiritului acestei Enciclice reiese în special din principiile profund creștine care stau la baza ei. În primul rînd din concepția sa foarte largă realist-pozitivă asupra unității întregii Biserici creștine.⁵¹ prin depășirea noțiunii strîmte și contrară spiritului Evangheliei lui Hristos, despre unitatea Bisericii care a predominat și mai predomină încă în unele Biserici Apusene cu osebire în Romano-catolicism, din care nu se vede nici posibilitatea și nici necesitatea lărgirii raporturilor dintre membrii aceleiași Biserici la membrii celorlalte Biserici creștine, ca mădulare ale unuia și aceluiași trup unic al lui Hristos, ceea ce au accentuat continuu și reprezentanții ortodocși la conferințele ecumenice. „E o necesitate imperioasă — zicea Arhiepiscopul Ghermanos la Congresul Mondial de la Stockholm — de a da, în diferite Biserici, ideilor o nouă viață și o nouă forță; de a da noțiunii strîmte despre unitate, care unește membrii uneia și aceleiași Biserici și formează un trup, o concepție încă mult mai largă. În această unitate mai largă, toți cei care și-au făcut din revelația lui Dumnezeu prin Iisus Hristos baza învățăturii lor de credință și care mărturisesc pe Hristos ca Domn și Mîntuitor trebuie să se considere întreolaltă nu ca străini, încă mai puțin ca dușmani, ci „ca împreună moștenitori, ca membri ai aceluiași Trup și împreună părtași ai făgăduințelor dumnezeiești în Hristos prin Evanghelie” (Efes. III, 6). Fără a proceda, oarecun, tare contra deosebirilor de învățătură, care separă Bisericile, e datoria noastră de a cultiva și dezvolta ideea acestei unități mai largi în așa fel ca în timp ce fiecare Biserică formează în membrii ei proprii un trup să fie considerată ca un mădular al unui trup mai mare și în același timp, toate aceste mădulare laolaltă formează Trupul unic al Domnului nostru după cuvîntul mărit al Sf. Apostol Pavel: „Căci precum trupul unul este

50 W. Visser'T Hooft, *Inițiativa ecumenică...*, p. 995.

51 „Concepția foarte largă — zice Arhiepiscopul Ghermanos — despre care dă dovadă asupra acestei chestiuni Enciclica, este evidentă din aceea că ea lărgeste concepția raporturilor dintre membrii fiecărei Biserici — ca mădulare ale unuia și aceluiași trup — în așa fel ca acestea să se poată aplica și la raporturile dintre diferitele Biserici” (Die Eiche, 1929, p. 30, la W. Visser'T Hooft, *Inițiativa Ecumenică...* p. 995).

și totuși are multe mădulare și toate mădularele acestui trup unic, deși sînt multe, sînt numai un singur trup, așa este deci și Hristos" (I Cor. XII, 12). Conștiința acestei unități cultivată și dezvoltată, ar contribui mai mult decît toate celelalte spre a micșora deosebiriile între Biserici, spre a mări interesul pentru circumstanțele individuale, existența și binele celorlalte Biserici surori și de a promova interesele comune ale întregului trup al creștinismului".⁵²

Concepția aceasta largă despre unitatea întregii Biserici creștine nu trebuie să fie înțeleasă în sensul că prin aceasta Biserica Ortodoxă nu ar mai avea conștiința că ea este singura Biserică adevărată a lui Hristos, ci numai o ramură sau frîntură din Biserica lui Hristos, cum ne acuză îndeosebi teologii catolici,⁵³ ci dimpotrivă: „Dacă Biserica Ortodoxă — cum zice prof. Karmiris — care a existat în mod excepțional în condiții destul de ostile, a participat cu toată rîvna la mișcarea bisericească ecumenică și a conlucrat cu eterodocșii, a fost inspirată de duhul ortodox iubitor de libertate din care s-au inspirat marii Părinți și dascăli ai acesteia, socotind că trebuie să contribuie și ea la reușita operei dumnezeiești a unirii și înainte de toate să se facă de folos în aceste conferințe ca propovăduirea și învățătura tezaurului neprețuit al învățăturii ortodoxe și a tradiției ortodoxe, pe care ea îl deține și să inspire și să transmită din duhul ei autentic creștin și celorlalte confesiuni creștine, ferind în același timp, dinainte, conferințele pancreștine să nu devieze și să nu se îndepărteze de la învățătura autentică și nefalsificată a vechii Biserici Ecumenice nedespărțite, pe care ea a păzit-o și a cărei continuitate neîntreruptă și legală în mod incontestabil ea singură a împlinit-o”.⁵⁴ De fapt, acuza care o aduc teologii catolici concepției ortodoxe despre unitatea aceasta mai largă a Bisericii creștine, nu face altceva decît să reliefeze și mai bine nu numai îngustimea concepției lor cu totul contrară spiritului evanghelic și paulin despre unitatea Bisericii, dar și tendința absolutist-imperialistă a papalității de „convertire a întregului univers la picioarele Romei papale”, potrivit căreia, „catolicii nu trebuie să lucreze la unirea creștinilor altfel decît prin munca de convertire a celorlalți eterodocși la singura Biserică adevărată a lui Hristos, de care s-au separat, din nefericire, odată”,⁵⁵ „toate

52 Germanos, *Methoden der praktischen und organisatorischen Zusammensarbeit*, p. 609.

53 Max Pribilla, op. cit., p. 227: „Toate încercările de unire, care purced din partea protestanților și ortodocșilor au ca premiză exprimată sau neexprimată, că singura Biserică adevărată a lui Hristos, în toată puritatea și infailibilitatea sa s-a pierdut sau a devenit necunoscută, că toate Bisericile existente sînt numai frînturi de Biserică, că Biserica Una cea adevărată trebuie să se caute încă ... din care au tras apoi concluzia inevitabilă, că ele trebuie să lucreze și să se considere laolaltă ca Biserici parțiale egal de îndreptățite și echivalente”.

54 Karmiris, op. cit., p. 380—381. Germanos, *Die Beziehungen...*, p. 150.

55 Max Pribilla, op. cit., p. 226.

Bisericile creștine reprezentînd cîmpul dat al practicii misionare catolice necesare, ca și cum ele ar fi în domeniul pur păgîn”.⁵⁶ Dîmpotrivă, concepția aceasta mai largă a Enciclicei Patriarhale despre unitatea Bisericilor creștine, datorită justeței și realismului său, a devenit una din premisele de bază ale mișcării ecumeniste, arătînd nu numai posibilitățile, dar și datoria lărgirii relațiilor membrilor unei Biserici cu membrii celorlalte Biserici creștine, ca mădulare ale unui și aceluiași trup unic al lui Hristos, pentru conflucrarea activă a lor la opera unirii desăvîrșite în credință și dragoste.

Consecința imediată pe care a tras-o Enciclica patriarhală din concepția sa mai largă despre unitatea Bisericii creștine, este sistarea oricărui fel de prozelitism și a oricărei încercări de convertire a membrilor unei alte Biserici, pe care Enciclica patriarhală și Biserica Ortodoxă l-a înfierat și condamnat totdeauna, cu toată energia, nu numai ca una care a avut atît de suferit de pe urma acestor încercări de prozelitism din partea confesiunilor apusene, ci mai ales pentru caracterul său net anticreștinesc, întrucît acestea au semănat totdeauna și pretutindenii numai ură, neîncredere și dușmănie, dezbinînd frații creștini unii de alții și mărind și adîncind și mai mult prin aceasta prăpastia care îi desparte spre marea pagubă nu numai a Bisericilor respective, ci și a întregului trup al creștinismului; deoarece fără suprimarea acestui mare rău cauzator al altor rele nu e cu putință să se instaureze un climat prielnic muncii de apropiere și colaborare pașnică a tuturor Bisericilor la unirea lor în dragoste și adevăr. Ideea aceasta a devenit de asemenea o premiză de bază a mișcării ecumenice, fără de care nici nu se poate concepe, necum să se dezvolte o mișcare ecumenistă rodnică și constructivă.

Un alt principiu deosebit de important ce stă la baza Enciclicei patriarhale este acela al pregătirii temeinice treptate, pe etape sau stadii, a unirii Bisericilor; de la apropierea, înțelegerea și colaborarea lor activă mai întii la soluționarea problemelor generale creștine în duhul dragostei și al păcii, apoi studierea sistematică obiectivă a diferențelor dogmatice, de cult și organizare, ca și a punctelor de contact în comparație cu învățătura vechii Biserici nedespărțite, realizîndu-se mai întii acorduri mai mici în chestiuni dogmatice mai apropiate și așa treptat pînă la unirea deplină a lor în credința și organizarea vechii Biserici nedespărțite a primelor 8 veacuri, etc. Datorită prudenței și mării sale înțelepciuni Biserica ortodoxă a înțeles de la început, că unirea adevărată a Bisericilor ca scop ultim al tuturor acțiunilor ecumeniste este și trebuie să fie unirea dogmatică în credința și organizarea vechii Biserici nedespărțite, ceea ce este un lucru extrem de greu, cel puțin pentru moment, datorită unor serii întregi

56 H. Sasse, op. cit., p. 632.

de cauze și de aceea ea a militat de la bun început pentru colaborarea activă a tuturor Bisericilor la soluționarea pașnică a tuturor problemelor de interes general, ca prim stadiu pregătitor și absolut indispensabil, al unirii lor viitoare depline. Căci „marea prăpastie dintre Bisericile creștine, a deschis alăturea tensiuni istorice de veacuri și atâtea particularități și deosebiri psihologice și naționale, ca și tensiunea popoarelor și de aceea nu e cu putință să se construiască o punte de trecere peste ea, în câțiva ani sau în decurs de 10 ani, iar pentru unele comunități creștine pare cu desăvârșire de netrecut. Din această cauză, Biserica ortodoxă a înțeles greutatea unirii dogmatice, pe care a separat-o de participarea și conclucrarea diferitelor Biserici creștine în duhul dragostei creștine pe tărîm social și moral, declarîndu-se oficial pentru aceasta din urmă, și pentru reușita ei, prin istoricul mesaj al Patriarhiei Ecumenice din 1920, prin care cheamă celelalte Biserici creștine pentru constituirea Societății Bisericilor, pe care, pe lîngă altele, o consideră pregătitoare pentru unirea bisericească în credință și organizare”.⁵⁷ Unirea aceasta deplină în credință, cum este și firesc, pretinde necondiționat o cunoaștere sistematică pregătitoare destul de îndelungată între Bisericile creștine prin lărgirea și intensificarea tot mai mult a relațiilor dintre ele, ca și prin colaborarea lor activă pe tărîm social și moral, pentru a se ajunge mai întîi la o înțelegere și unanimitate perfectă în credință. Căci dacă iubirea creștină nu ar premerge desțelenind și ușurînd calea unirii Bisericilor de toate prejudecățile și înțelegerile greșite, înrădăcinate de veacuri în conștiința atîtor Biserici, apropiînd spiritele între olaltă și creîndu-le dispoziția launtrică și dorința fierbinte de a fi una nu numai în simțăminte și voință, ci și în cuget și credință, toate discuțiile și tratativele pur dogmatice asupra credinței nu ar ajunge practic la nici un rezultat; lucru reliefat cu prisosință de istoria tuturor încercărilor de unire între Biserici, care nu au fost precedate suficient de o largă acțiune de apropiere, înțelegere și colaborare în duhul dragostei și al păcii. Principiul acesta a stat de asemenea nu numai la baza acțiunii ecumeniste a Bisericii Ortodoxe, care l-a afirmat continuu la toate conferințele și congresele ecumenice la care a participat, ci și la baza mișcării ecumeniste însăși și a Consiliului Mondial al Bisericilor de astăzi, mai ales după ce o serie de conferințe ale Congresului pentru Credință și Organizare care s-au ținut în Apus, nu au ajuns practic la nici un acord mai semnificativ în credință între diferitele Biserici participante.

Importanța actuală excepțională a acestor principii fundamentale — fără să mai intrăm în analiza celorlalte puncte propuse, care sînt mai mult corolariile acestora — ale Enciclicei Patriarhiei Ecumenice din 1920, pentru întreaga Biserică Ortodoxă, a fost recunoscută în mod unanim și la Con-

⁵⁷ Karmiris, op. cit., p. 400.

ferința panortodoxă de la Rhodos (sept. 1961), care a propus între temele viitorului prosinod ortodox și importanta temă, aceea a „Raportului Bisericii ortodoxe cu cealaltă lume creștină”, prin studierea posibilităților de cultivare a relațiilor frățesti în spiritul și lumina premizelor pozitive ale Enciclicei patriarhale din 1920 cu: vechile Biserici răsăritene mai mici, cu Biserica romano-catolică, cu Bisericile provenite din Reformă, ca și cu anglicanii, episcopalienii în genere și vechi-catolici; cîf și tema importantă: „Ortodoxia și Mișcarea Ecumenică: a) Prezența și participarea Bisericii Ortodoxe la Mișcarea Ecumenică, în spiritul Enciclicei Patriarhiei Ecumenice din 1920; b) Studiarea temelor teologice și de altă natură care au legătură cu premisele participării Bisericii ortodoxe la Mișcarea Ecumenică; c) Însemnătatea și contribuția participării în ansamblu a Ortodoxiei pentru îndrumarea gândirii și acțiunii ecumeniste”.⁵⁸

1. Actualitatea Enciclicei Patriarhiei Ecumenice din 1920 pe țărîm obștesc, în cadrul Mișcării mondiale pentru promovarea păcii și lichidarea războiului.

Enciclica Patriarhiei Ecumenice prezintă de asemenea o însemnătate actuală deosebită și pe țărîm obștesc, în cadrul Mișcării mondiale pentru apărarea păcii și lichidarea războiului, prin promovarea înaltelor principii creștine și umanitare ale apropierii, înțelegerii și colaborării active a tuturor Bisericilor creștine la soluționarea pașnică a problemelor actuale cele mai arzătoare de interes general: problema apărării și asigurării păcii în lumea întreagă, ca și problema lichidării războiului, prin crearea unui front unic de acțiune și manifestare comună care să contribuie la triumful marilor principii creștine și umanitare în lume: al dreptății, egalității și înfrățirii tuturor fără deosebire. Dacă „în ianuarie 1920 Patriarhia Ecumenică în deplină cunoștință a rănilor grave pe care le-a scos la iveală războiul mondial în trupul creștinismului și cu conștiința greutății problemelor create de război și a primejdiilor grave care amenință întreagă structura creștinismului, a adresat cunoscuta Enciclică către toate Bisericile creștine, invitîndu-le la o „înțelegere reciprocă și muncă comună din partea tuturor Bisericilor referitor la problemele de importanță practică care privesc întreg creștinismul”,⁵⁹ cum a fost și este problema apărării păcii și a lichidării războiului; cu atît mai mult astăzi — după ce omenirea a mai trecut printr-un al doilea război mondial cu mult mai sîngeros ca primul și ale cărui rămășițe încearcă să reînvie din nou, amenințînd omenirea cu un al

⁵⁸ Prof. N. Chițescu, Note și impresii de la Conferința panortodoxă de la Rhodos, în: Glasul Bisericii, 1961, nr. 9—10, p. 876—877.

⁵⁹ Germanos, Methoden..., p. 608; Idem, Forerunners of the world Council... p. 87.

treilea război mondial și mai îngrozitor, de proporții cosmice — chemarea adresată de Enciclica Patriarhiei Ecumenice tuturor Bisericilor creștine își păstrează continuu actualitatea sa. Mai cu seamă că aceste două războaie mondiale prin care a trecut omenirea au arătat — cum a observat așa de bine și prof. D. Balanos la Congresul ecumenic de la Lausanne: „Că puterile creștinismului în urma fărâmițării sale nu au fost în stare de a alina nevoile timpului nostru și nici dorul adînc al omenirii... Noi trebuie să mărturisim că fiecare Biserică a intervenit în luptă cu putere mai mare sau mai mică cu succes fluctuabil, că însă Biserica ca întreg nu a avut puterea de a împiedica războiul sau de a pricinui măcar sfîrșitul său mai repede. De asemenea, cu toate intențiile lor bune, ele nu au putut calma grozăviile războiului, nici nu au fost pregătite în fața misiunii, nici forțele lor nu erau deajuns pentru aceasta. Și totuși! Nu ar fi putut fi spiritul unității și al păcii, care trăiește adînc ascuns în inima confesiunilor separate, un exemplu pentru lume? Dezbinările noastre, acuzele noastre reciproc, neînțelegerile noastre și rivalitățile noastre în obiceiul de a îmbrăca motive politice și interese naționale în haina religiei, care toate cu anevoie au împins la aceea de a pregăti un climat al unirii și al păcii în lume, trebuie să sfîrșească. Lumea are o dorință fierbinte după o pace reală... Și dacă Biserica — sarea pămîntului — trebuie să-și păstreze puterea de a sara atunci ea nu trebuie să mai rabde aceea ca mesajul său de pace să rămînă neascultat”.⁶⁰ De aceea toate Bisericile creștine au datoria sfîntă de a colabora activ alături de forțele crescînde ale păcii din lumea întreagă pentru lichidarea oricăror rămășițe ale războiului, printr-o dezarmare generală și totală și la instaurarea în lume a unei păci trainice între toate popoarele lumii, singurul climat în care ele pot să se dezvolte și să lucreze constructiv pentru o viață mai bună și fericită. Așa cum a accentuat atît de bine Enciclica Patriarhiei Ecumenice: „Bisericile care se laudă cu numele lui Hristos, trebuie să-și aducă aminte iarăși de marea și noua poruncă a iubirii. Ele n-ar mai trebui să fie întrecute pe acest tărîm de autoritățile de Stat”. Credincioase spiritului Enciclicei Patriarhiei Ecumenice, Bisericile ortodoxe surori în frunte cu marea Biserică Rusă patricipă și colaborează activ la toate congresele și conferințele din cadrul Mișcării mondiale pentru pace și dezarmare, atît pe plan intern cît și pe plan extern, contribuind în felul acesta la crearea unui climat favorabil menținerii păcii în lumea întreagă.

Cunoscînd acum importanța excepțională a inițiativei Patriarhiei Ecumenice de acum 40 de ani, pentru înființarea unei Societăți permanente a Bisericilor, cît și felul just și profund creștinesc în care ea și-a exprimat

⁶⁰ Prof. Dr. D. Balanos, *Die Notwendigkeit der Einheit der Christen für die Lösung der soziale Aufgabe der Kirche* (la Sassé, op. cit., p. 580).

în Enciclica sa, adevăratul spirit ecumenist al Bisericii Ortodoxe în relațiile sale interbisericești și interconfeșionale cît și modul constructiv în care ea a format prin aceasta conștiința și atitudinea ecumenistă comună a tuturor Bisericilor ortodoxe „trebuie să ne amintim cu adîncă recunoștință — cum pe bună dreptate a remarcat și W. Visser'T Hooft — de conducătorii Bisericii Ortodoxe care au pus în felul acesta temeliile ideii ecumeniste și au fost primii lucrători pentru Consiliul Mondial al Bisericilor care a fost organizat după trecere de mulți ani”.⁶¹

ICĂ I. IOAN

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

61 W. Visser'T Hooft, *Inițiativa ecumenică...*, p. 996.

PRINCIPII DE MORALĂ CREȘTINĂ ÎN PREDICA DE PE MUNTE

De aproape două mii de ani, morala creștină a reușit nu numai să se mențină ca un sistem de adevăruri normative pentru viața creștinilor, cu un conținut precis și bine definit, dar și-a câștigat în cursul timpului din ce în ce mai mulți adepți, astăzi ea fiind morala tuturor creștinilor, oriunde s-ar găsi aceștia răspândiți pe suprafața pământului. Față de alte sisteme de morală, apărute înainte sau după ea, morala creștină și-a păstrat prestigiul și și-a afirmat valoarea în ochii credincioșilor, atât prin înălțimea principiilor ei, prin izvorul și originea acestora, cât și prin ultimul scop spre care creștinul se îndreaptă, potrivit acestor principii, dacă el le duce la îndeplinire sau le realizează în propria sa viață: desăvârșirea la care acesta poate ajunge, anume asemănarea cu Dumnezeu (cf. Mt. 5, 48, conf. Gen. 1, 26).

În concepția moralei creștine Dumnezeu își descoperă oamenilor voința Sa, a cărei expresie este legea morală, iar aceasta trebuie considerată ca un mesaj divin către oameni.¹ În morala creștină legea morală nu e autonomă (*αὐτός* = el însuși, *νόμος* = lege), ci heteronomă (*ἕτερος* = altul), dar heteronomia moralei creștine este în fond *teonomie* (*θεός* = Dumnezeu), deci legile morale, oricare ar fi acestea, în mod direct sau indirect, își au izvorul lor ultim în Dumnezeu.² Astfel, întregul conținut al moralei creștine e fundamentat pe autoritatea divină, pornind de la premiza că binele ce trebuie realizat de creștin este expresia voinței divine cuprinsă în legea morală, iar principiile, preceptele, învățăturile, poruncile și sfaturile apar drept prescripții divine, care pentru creștini au cea mai mare putere obligatorie.³

1 Cf. I. Mausbach, *Katholische Moraltheologie*, B. I. A. VII. Münster i. W. 1936, p. 5.

2 Vezi I. Zăgreanu, *Autonomie și heteronomie morală*, în „Glasul Parohiei”, anul III, nr. 3, martie 1940, Frumușani-Ilfov.

3 Vezi H. Andrusos, *Sistem de morală*, trad. rom., Sibiu 1947, p. 115.

Morala creștină este însă și rămîne strîns legată de legea Noului Testament, sau de „Legea nouă”. La „plinirea vremii” (cf. Gal 4, 4—5). Dumnezeu a trimis în lume pe Fiul Său cel născut din femeie, sub puterea Legii lui Moise, ca să răscumpere, adică să mîntuiască în rîndul întîi pe cei ce erau sub lege (evreii) de robia acesteia. Legea veche, sau mai exact legea mozaică, își împlinise rolul ei de *conducător spre Hristos* (cf. Gal. 3, 24), iar ceea ce i-a fost cu neputință legii, fiind slabă după trup, Dumnezeu a făcut-o trimițînd pe Fiul Său în lume (cf. Rom. 8, 3).

Prin Iisus Hristos s-a dat deci lumii legea nouă, adică legea Noului Testament, numită adeseori cu alte numiri. E numită legea evanghelică, deoarece se cuprinde în evanghelia lui Hristos, legea duhului, în opoziție cu legea veche, legea literei (II Cor. 3, 6), legea harului, fiindcă prin ea s-a dat creștinilor harul aduș de Mîntuitorul tuturor oamenilor (Ioan 1, 17), legea libertății, fiindcă prin ea creștinii au fost sloboziți de sub robia legii vechi și a păcatului (cf. Gal. 5, 13). legea credinței, în opoziție cu legea faptelor (Rom. 3, 31) și în sfîrșit legea iubirii, fiindcă la temelia acesteia stă porunca cea mai mare a iubirii (Mt. 22, 37—39; Mc. 12, 30—31; Lc. 10, 27; Rom. 13, 9—10; I Cor. 13; Gal. 5, 14).⁴

Însă, cu toate că, în numeroase ocazii, atît Mîntuitorul cît și Apostolii accentuează faptul că evanghelia slobozește pe om de sub robia legii (Ioan 8, 32; Rom. 7, 5—25; 8, 1—8; 10, 4; Gal. 2, 16; 3, 24—29; 4, 4—7), e neîndoielnic faptul că ea își păstrează totuși caracterul său legislativ, în ea cuprinzîndu-se toate dispozițiile legii Noului Testament. E drept că, din punct de vedere formal, învățătura evanghelică nu este expusă în forma unor legi morale, ori în cea a unor porunci exprese, ci acestea se deduc ușor din diferite adevăruri morale de cuprins general, din alte idei, ori din diferite exemple, îndemnuri sau sfaturi, ori din sentințe, ce se găsesc în tot cuprinsul evangheliei, fie în forma propovăduită de Mîntuitorul, fie de sf. Apostoli, dar aceasta nu înlătură caracterul legislativ al evangheliei, căci nimeni nu poate avea pretenția ca ea să fie un cod sistematic, în care să găsim formulate, precis, fiecare lege sau poruncă; dimpotrivă, evanghelia cuprinde adevăruri morale generale, aprecieri judicioase asupra binelui și răului, asupra desăvîrșirii morale și sfînțeniei, exemple și pilde despre bine și rău care, luate toate împreună,

⁴ Cf. Em. Voiutski, Prelegeri academice din Teologia morală ortodoxă, vol. II, 1911, p. 26.

trebuie considerate, în mod indiscutabil, drept norme pentru viața morală a creștinilor.⁵

Dar cu tot caracterul prea puțin nomistic (sub aspect formal) al evangheliei totuși, dispozițiile legii noi ce cuprinde cea mai desăvârșită moralitate, se află îndeosebi în anumite pericope ale evangheliei, în unele dintre acestea cuprinzându-se adevăruri morale de un conținut mai general, care constituie adevărate principii ale moralității, iar în altele adevăruri de un conținut mai special, dar în strînsă legătură cu cele dintîi. Între cele din categoria întîia sînt adevărurile morale cuprinse în așa-numita Predică de pe Munte a Mîntuitorului (Mt. 5, 3—7, 28; Lc. 6, 20—49).

Precum se știe, Predica de pe Munte este o cuvîntare rostită de Mîntuitorul, după alegerea Apostolilor, cam pe la începutul anului al doilea al activității Sale. Numirea aceasta o are de la locul de unde a fost rostită, numit după tradiție muntele ferici-rilor, identic, după părerea majorității exegeților, cu colina Kurun-Hattin, (coarnele Hatinului), la o distanță cam de 7 km în direcția nord-vestică de la orașul Tiberias.⁶

În atenția exegeților, Predica de pe Munte ocupă un loc de frunte nu numai fiind că ea conține expunerea programatică, am putea spune, a principiilor după care trebuie să se orienteze și să se conducă cetățenii noii împărății întemeiată de Mîntuitorul, principii care vor străbate ca un fir roșu întreaga morală evanghelică propovăduită ulterior atît de Mîntuitorul,⁷ cît și de sf. Apostoli, ci și din cauza diferențelor pe care le prezintă evangheliile care cuprind această predică (evangheliile după Matei și Luca la capitolele respective) cu privire la aceasta, precum și din motivul că ei nu sînt cu toții de acord dacă ea constituie o singură predică, sau dacă evangheliștii au dat în ea rezumatul mai multor cuvîntări ale Mîntuitorului, dacă Mîntuitorul a rostit-o așa cum e redată în evanghelii, ori dacă evangheliștii (și îndeosebi Matei) n-au sistematizat ideile potrivit nevoilor și intereselor cititorilor lor.

În ce ne privește, noi nu intrăm în preocupările exegeților, decît în măsura în care acestea ne vor fi de folos pentru a putea lămuri problema ce ne-am propus: În ce măsură învățăturile propovăduite de Mîntuitorul în Predica de pe Munte constituie

5 A. Koch, *Lehrbuch der Moralthologie*, Freiburg im Breisgau, 1905, p. 64-65.

6 Cf. V. Gheorghiu, *Sf. Evanghelie după Matei cu comentariu*, vol. I, 1925, p. 194.

7 Moritz Meschler, *Das Leben unseres Herrn Jesu Christi des Sohnes Gottes* Band. I. Freiburg im Breisgau 1912, p. 307.

principii ale moralei creștine. Totuși găesc necesar să amintesc faptul că textul Predicii de pe Munte ni s-a păstrat în două variante și anume: una unitară și mai completă în evanghelia lui Matei (cap. 5, v. 3 — cap. 7, v. 27) și într-o formă mai puțin unitară și fragmentară, în evanghelia lui Luca (cap. 6, v. 20 — v. 49). Marea asemănare dintre aceste variante e evidentă, iar exegeza modernă susține că varianta din evanghelia lui Matei este o redare fidelă a cuvântării Mântuitorului, așa cum aceasta a fost rostită, în timp ce varianta din evanghelia de la Luca redă numai un rezumat al predicii.

Faptul că varianta din evanghelia lui Matei este mai lungă, mai unitară și mai completă, în timp ce cea de la Luca este mai scurtă și mai fragmentară, exegeții îl explică prin scopul urmărit de cei doi evangheliști. În timp ce evanghelistul Matei voia să-și convingă cititorii săi iudeo-creștini de mesianitatea lui Iisus Hristos, în sensul că El este Mesia cel promis de prooroci, e ușor de înțeles că el trebuia să înfățișeze și să redea mai pe larg atitudinea Mântuitorului față de legea Vechiului Testament, pe când Luca, scriind pentru păgîno-creștini, a socotit fără rost pentru cititorii săi, să redea raportul dintre noua învățătură a Mântuitorului și legea Vechiului Testament.

Sub aspectul împrejurărilor externe, s-au făcut numeroase paralele și comparații între darea legii pe muntele Sinai și Predica de pe Munte.⁸ De o parte muntele Sinai, de altă parte muntele fericirilor, într-un loc Moise ca slujitor în casa Tatălui său, în alt loc Iisus ca Fiu în casa părintelui Său, într-o parte muntele fumegînd, acoperit de nori, zguduit de trăsnete și fulgere, neputînd fi atins de popor, într-alta o mulțime pașnică împrejurul Mântuitorului, de o parte singur poporul evreu, de altă parte o mulțime compusă din Apostoli, ucenici, popor din Galileia, din ținuturile din răsăritul Iordanului și Decapole, din Ierusalim și Iudea, din școli și partide deosebite și din păgîni din părțile Tirului și ale Sidonului, deci reprezentanții întregului neam omenesc, care preînchipuie noul popor ales al lui Dumnezeu, într-o parte se face simțită frica și pedeapsa, în alta pacea și fericirea, etc. Aceste paralele și comparații nu sînt fără semnificație, deoarece din ele ne putem da seama de poziția și importanța preceptelor morale ale legii noi, față de cele ale legii vechi.

Predica de pe Munte e un mănunchi al celor mai de seamă principii ale moralei creștine, ale cărei învățături și adevăruri

8 Cf. A. Steinmann, *Die Bergpredigt*, Paderborn, 1926, p. 6.

Mîntuitorul le-a expus și dezvoltat în fața poporului, mai târziu, în cuvîntările Sale. Pentru noi, în problema ce ne-am propus, e de mai puțină importanță faptul că evanghelistul Matei a redat în modul cel mai fidel cuvîntarea Mîntuitorului, sau că eventual, în redarea cuvîntării Mîntuitorului, a ținut cont și de problemele expuse, prezentînd cuprinsul cuvîntării mai sistematic.

Exegeții împart Predica de pe Munte în diferite feluri. Dîntre felurile împărțiri, pentru problema ce ne preocupă, mi s-a părut mai potrivită următoarea împărțire:⁹

I. Cele nouă fericiri, care cuprind principiile fundamentale ale moralei creștine (Mt. 5, 3—12; Lc. 6, 20—26).

II. Misiunea și rolul Apostolilor în lume (Mt. 5, 13—16, cf. și Lc. 14, 34—35).

III. Raportul dintre Mîntuitorul și învățătura Sa morală și legea veche pe de o parte, iar pe de altă parte, raportul dintre noua învățătură și interpretarea denaturată a legii vechi, prin „dreptatea” și legalismul fariseilor (Mt. 5, 17—48; Lc. 6, 27—30; 32, 35).

IV. Evlavia adevărată și evlavia fariseică (Mt. 6, 1—18).

V. Valoarea bunurilor pămîntești (Mt. 6, 19—34).

VI. Alte reguli de viață morală (Mt. 7, 1—27; Lc. 6, 31; 37—49).

În cele următoare ne vom ocupa de cuprinsul Predicii de pe Munte potrivit împărțirii de mai sus, scoțînd în evidență adevărurile morale pe care ea le conține și arătînd importanța și valoarea acestora pentru viața morală a creștinilor.

I. Fericirile sînt nouă sentințe scurte, cu care Mîntuitorul își începe Predica de pe Munte și pe care Sf. Ioan Gură de Aur le aseamănă cu cele 10 porunci ale Decalogului. Ideile pe care le conțin acestea sînt adevăruri morale ce stau la temelia noii împărății mesianice, întemeiată de Mîntuitorul Iisus Hristos, prin ele precizîndu-se pe de o parte caracterul acesteia, iar pe de altă parte arătîndu-se însușirile sau calitățile pe care trebuie să le poseadă cetățenii acestei împărății. Adevărurile pe care le cuprind cele două fericiri constituie un fel de „carte a legămîntului” noii împărății.

⁹ O împărțire a Predicii de pe Munte — potrivită pentru problema de care ne ocupăm — se află la M. Meschler în o. c., p. 30—309, pe care însă am modificat-o, deoarece autorul nu ia în considerare ordinea succesivă a problemelor (după capitole și versete), ci adoptă o ordine logică.

Privite în ansamblul lor, cele nouă fericiri cuprind cele mai generale, dar și cele mai importante principii ale moralității și totodată ale desăvârșirii creștine la care ne îndeamnă Mântuitorul (Mt. 5, 48). Aceste principii sînt direct opuse atît principiiilor moralei păgînilor, cît și concepției eronate ce și-o formase poporul evreu sub influența fariseilor și a învățătorilor de lege, cu privire la împărăția mesianică pe care o așteptau.¹⁰

Cele nouă fericiri ne arată, fiecare în parte, felul în care, prin diferitele virtuți, creștinul poate ajunge la îndeplinirea scopului ultim, fericirea veșnică, ca răsplată corespunzătoare acestora. Dar indiferent de numele ce se dă răsplății corespunzătoare fiecărei virtuți: împărăția cerurilor, mîngîiere, moștenirea pămîntului, vederea lui Dumnezeu, etc., ea asigură împlinirea scopului ultim, căci diferitele numiri ale răsplății indică numai diversele aspecte ale binelui celui mai valoros dobîndit de cei virtuoși: împărăția cerească; precum se vede, unitatea virtuții asigură astfel unitatea scopului și invers.¹¹

Este de la sine înțeles că virtuțile recomandate în „Fericiri” sînt mijloacele necesare spre fericirea supremă, pe care însă adepții noii învățăături trebuie să și le cîștige prin deprindere, pînă la posedarea lor în gradul cel mai înalt. Din acest punct de vedere, „Fericirile” sînt totodată îndemnuri pentru cîștigarea celor mai alese virtuți în viața de toate zilele, virtuți prin care, cei ce și le însușesc, se îndreaptă spre viața veșnică. deci se pregătesc pentru dobîndirea acesteia. Pregătirea aceasta se face mai întîi prin înlăturarea obstacolelor ce stau în calea celor ce voiesc să ajungă cu adevărat fericiți, iar apoi printr-o pregătire pozitivă, ce se realizează prin cîștigarea virtuților respective. Astfel, prin cele dintîi 3 fericiri ni se recomandă virtuțile: smerenia, recunoașterea păcătoșeniei și blîndețea, prin care se înlătură mîndria, preumpțiia și irascibilitatea, atitudini din conduita noastră ce constituie adevărate obstacole în calea virtuții; prin celelalte șase virtuți recomandate în restul fericirilor, ne pregătim în mod pozitiv pentru dobîndirea fericirii supreme.

Evident că față de concepțiile din lumea păgînă despre fericire — de asemenea față de fericirea pe care iudeii de pe vremea Mîntuitorului o așteptau de la împărăția mesianică — noua fericire promisă de Mîntuitorul era cu totul străină de ierarhia

¹⁰ M. Meschler, o. c., p. 310.

¹¹ Comp. H. Weisz, Die Bergpredigt Christi in ihrem organischen Zusammenhange erklärt, Freiburg 1892, p. 9—10.

valorilor morale valabilă atît la iudei cît și la păgîni și tot astfel se prezentau și virtuțile recomandate în „Fericiri”. Împărăția cerurilor, după cuvîntările Mîntuitorului, se întrevedea a nu avea nici un caracter pămîntesc și nici o contingentă cu valorile terestre; de asemenea nici o asemănare cu împărățiile pămîntești. Ce rost avea atunci așteptarea restaurării împărăției davidice? Împărăția cerurilor, vederea lui Dumnezeu, numirea de fii ai lui Dumnezeu, suportarea batjocurilor și a ocărilor erau noțiuni aproape lipsite de sens.

Formulate pe scurt, principiile morale ce se cuprind în cele nouă fericiri sînt următoarele: a) Adevărata fericire, fericirea veșnică, scopul suprem spre care trebuie să năzuiască orice creștin, nu se poate ajunge aici pe pămînt, ci numai în viața de dincolo, în împărăția cerurilor. b) Pentru dobîndirea acesteia, creștinul trebuie să-și cîștige aici pe pămînt, în viața de toate zilele, anumite virtuți care îi asigură desăvîrșirea morală. c) Desăvîrșirea morală a creștinului, prin aceste virtuți, îi asigură acestuia fericirea veșnică în împărăția cerurilor.

II. După ce în cele nouă fericiri Mîntuitorul a enunțat principiile fundamentale ale noii Sale învățăături morale, prin cuvintele ce urmează imediat după fericiri (Mt. 5, 13—16) se adresează de astă dată numai Apostolilor, arătîndu-le prin două asemănări („Voi sînteți sarea pămîntului...”, „Voi sînteți lumina lumii...”), atît misiunea și rolul pe care îl au în lume, cît și obligația ce le revine de a le împlini pe acestea. Prin compararea Apostolilor cu sarea vrea să arate înalta lor chemare de a nu lăsa să se altereze, de a conserva, prin activitatea lor, adevărurile evanghelice descoperite de El oamenilor; de asemenea, aceea de a se strădui în opera lor de evanghelizare ca adevărurile propovăduite de ei să fie înfățișate cît mai atrăgător, cît mai plăcut, pentru ca ascultătorii să se trezească din amorțirea spirituală în care se găsesc, să și le însușească și să viețuiască potrivit acestora; în scurt, să spiritualizeze pe credincioși prin noile precepte morale, năzuindu-se, prin exemplul lor, ca acestea să capete viață.¹²

Comparînd pe Apostoli cu lumina, Mîntuitorul vrea să arate că precum lumina fizică risipește prin prezența ei întunericul, tot așa ei, din punct de vedere spiritual, trebuie să fie lumina lumii, deoarece prin propovăduirea lor ei răspîndesc lumina cea adevă-

12 Vezi V. Gheorghiu, o. c., p. 209—210; comp. Meschler, o. c., p. 324—326, de asemenea V. Bornhäuser, *Die Bergpredigt*, Gütersloh, 1923, p. 39.

rată adusă de Mântuitorul Iisus Hristos în lume (Ioan 9, 5). Precum în lumea materială rostul luminii este acela de a lumina și ar fi un nonsens să aprinzi o lumânare și în loc să o lași să lumineze, aceasta s-ar pune sub obroc, tot așa e de neînțeles ca Apostolii să nu-și îndeplinească rolul lor de luminători spirituali în lume. Comparația suplimentară cu cetatea care stînd deasupra muntelui nu poate să se ascundă privirii oamenilor, arată rolul Apostolilor, al urmașilor lor și îndeosebi al Bisericii, pentru creștini, de a fi „stîlp și întărire a adevărului” (I Tim. 3, 15).

După ce a arătat rolul Apostolilor în lume, prin cuvintele: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzînd ei faptele voastre cele bune să preamărească pe Tatăl vostru care este în ceruri” (Mt. 5, 16), Mântuitorul încheie partea cuvîntării care îi privește îndeosebi pe Apostoli și pe urmașii acestora, precizînd că nu e de-ajuns ca ei să fie „sarea pămîntului” și „lumina lumii”, ci e absolut necesar ca ei să fie, pentru cei cărora le propovăduiesc, un exemplu viu și permanent de fapte bune, ei fiind cei dinții care să dea viață învățaturii vestită de ei în propriile lor fapte, deci ei să fie cel dinții exemplu de virtute înaintea acestora, pentru ca și aceștia, la rîndul lor, să dea mărirea Tatălui ceresc prin lauda și imitarea purtării Apostolilor. Mântuitorul atrage atenția Apostolilor că nu e de-ajuns să cunoști calea binelui și să o recomanzi altora spre a fi urmată, ci e necesar ca ei să dea cel dinții exemplu, urmînd această cale, realizînd binele în mod practic. Ei nu vor avea rezultate satisfăcătoare în activitatea lor de propovăduitori ai Evangheliei dacă nu-și vor însoți propovăduirea cu exemplul vieții proprii, trăită după preceptele evanghelice.

III. O mare parte a cuvîntării (Mt. 5, 17—47) cuprinde înfățișarea atitudinii Mântuitorului față de Legea veche, precum și față de interpretarea denaturată a acesteia de către rabini și farisei. Această atitudine față de Legea veche este precizată în general în versetele 17—19, iar atitudinea pe care o are față de preceptele rabinice și fariseice în legătură cu explicarea Legii e precizată principal în versetul 20, iar în amănunt în exemplele pe care le dă (vers. 21—48).

În fața ascultătorilor Săi — care în cea mai mare parte erau iudei credincioși tradițiilor Legii, indiferent dacă acestea erau mai vechi sau mai noi — Mântuitorul ține să-și precizeze atitudinea, spre a respinge de la început acuzele ce i le aduceau dușmanii Săi, anume că ar nesocoti Legea lui Moise. Această pre-

cizare era cu atît mai necesară cu cît unii dintre dușmanii Săi îl acuzau de un dispreț vădit al Legii vechi, deoarece a lăsat să se înțeleagă că, în scurtă vreme, va trece la abrogarea acesteia (cf. Ioan 4, 21); iar întrucît s-a dat pe Sine drept Mesia (cf. Ioan 4, 26), despre care proorocul Ieremia a profețit că va fi întemeietorul și legiuitorul unui nou așezămînt (Ier. 31, 31), era necesar să se pronunțe lămurit în privința aceasta, atît înaintea ucenicilor Săi și a poporului iudeu, cît și în fața dușmanilor Săi.¹³

În privința atitudinii față de Legea veche, Mîntuitorul s-a pronunțat scurt, dar precis: „Să nu socotiți că am venit să stric legea sau proorocii. N-am venit să stric, ci să împlinesc” (Mt. 5, 17).¹⁴ Sensul adevărat al acestui verset este legat de înțelesul cuvîntului „a împlini”, cuvînt care corespunde verbului grecesc *πληρώ* care înseamnă a umplea, a împlini, a plini, a completa, a se împlini, a se realiza, a desăvîrși. Pe lîngă toate disputele ce există între exegeți cu privire la înțelesul exact al acestui termen, socotesc că sensul în care trebuie luat în acest verset rezultă din exemplele pe care Mîntuitorul însuși le dă cu privire la raportul dintre Legea veche și interpretarea acesteia de către învățătorii de lege și învăătura Sa morală (Mt. 5, 21—47); de asemenea, din atitudinea practică a Mîntuitorului din tot timpul propovăduirii Sale.

1. Adresîndu-se iudeilor ca iudeu, pentru Mîntuitorul „Legea și profeții” — cuprinzînd întreaga revelație divină pînă la El (Evr. I, 1,) — au o unitate indisolubilă și o autoritate indiscutabilă. Ea este expresia voinței divine și ca atare norma morală obligatorie pentru evrei. De aceea El nu desființează Legea, ci o împlinește, adică se supune dispozițiilor acesteia, E mai presus de orice îndoială că Mîntuitorul a respectat și recunoscut valabilitatea Decalogului, în care sînt formulate în mod pozitiv dispozițiile legii morale naturale.¹⁵

Dar și în ceea ce privește legea ceremonială sau cultică, e cunoscut faptul că Mîntuitorul a împlinit dispozițiile acesteia. De asemenea n-a oprit nici pe ucenicii Săi, nici pe alți iudei să o țină. Această lege își are valoarea sa și își păstrează obligativitatea, „pînă se vor împlini toate” (Mt. 5, 18), adică pînă la

¹³ M. Meschler, o. c., I, p. 327.

¹⁴ Legea și profeții sînt părțile componente ale Sf. Scripturi a Vechiului Testament, în care se cuprinde întreaga descoperire dumnezeiască supranaturală pînă la Hristos. Vezi V. Gheorghiu, o. c., I, p. 212.

¹⁵ Cf. K. Furrer, în Theol. Litteraturzeitung, 1902, 419, la A. Koch, o. c., p. 62—63.

împlinirea celor prezise de Mîntuitorul: moartea Sa pe cruce, învierea, înălțarea la cer, pogorîrea Duhului Sfînt și vestirea Legii celei noi. Dar întrucît dispozițiile legii cultice aveau numai caracter prefigurativ (Evr. 10, 1), era firesc ca ea să se abroge de la sine, fără nici o altă dispoziție, îndată ce s-au împlinit cele preînchipuite. Așadar, pînă la acea dată, nimic din dispozițiile legii ceremoniale n-a rămas nesocotit, dar îndată ce s-au împlinit cele preînchipuite, această lege a devenit nu numai fără folos, ci a ajuns chiar păgubitoare (F. Ap. 15, 10). Legea și profeții și-au ajuns scopul ultim în Hristos (Rom. 10, 4), ea a fost numai un conducător spre Hristos (Gal. 3, 24), o umbră a celor viitoare (Evr. 10, 1; Col. 2, 17), iar în latura ei cultică și civilă a fost temporală și trecătoare, trebuind să facă loc altor orînduiri.

În acest înțeles trebuie interpretate și versetele 18 și 19 din cap. 5: Nici o dispoziție a Legii vechi, oricît de puțin importantă ar fi, nu va fi lăsată laoparte, nu va rămînea neîmplinită înainte de a-și fi îndeplinit scopul,¹⁶ iar cel ce va strica sau va nesocoti o dispoziție a Legii vechi, oricît de neînsemnată ar fi aceasta, și va învăța pe alții să facă la fel, va avea o răsplată mult mai mică decît cel ce va împlini și va învăța pe alții să o îplinească.

2. Dar nu trebuie să trecem cu vederea legătura organică ce există între Legea veche și Legea nouă. Unii,¹⁷ pe bună dreptate afirmă că ele n-au fost două legi deosebite, întrucît amîndouă urmăresc același scop, fiind deosebite numai prin gradul lor de perfecțiune, întrucît potrivit raportului lor organic, una se înrădăcinează în alta, una e plantă, iar alta e floarea ce se dezvoltă din plantă; de aceea Legea nouă dezvoltată din cea veche, nu desființează pe cea dintîi, iar legătura dintre ele o face însuși Mîntuitorul, autorul Legii celei noi, spre care s-au îndreptat toate proorociile Vechiului Testament, precum și prefigurările Legii vechi.¹⁸

Cu acestea am ajuns la al doilea sens al cuvîntului „împlesc”. Mîntuitorul n-a venit în lume ca să strice sau să abroge o cît de mică parte din Legea veche, deoarece ea a fost gard ocrotitor și împrejmuitor al poporului evreu față de popoarele politiste și călăuză spre Hristos (Gal. 3, 24); ea a ținut trează în

16 Vezi Gh. I. Ghia, *Atitudinea Mîntuitorului față de legea Vechiului Testament*, Craiova 1929, p. 14—15.

17 Cf. M. Meschler, *o. c.*, I, p. 328.

18 Vezi Dr. Benz, *Die Stellung Jesu zum Alttestamentlichen Gesetz*, 1914, p. 14.

poporul evreu conștiința păcătoșeniei și dorința după Mântuitorul cel făgăduit de Dumnezeu mai întâi lui Adam și Evei (Gen. 3, 15), apoi lui Avraam și altor patriarhi (Gen. 17, 5—7; 22, 18; 35, 11, etc.), iar mai pe urmă întregului popor iudeu, de nenumărate ori, prin prooroci (Isaia 27, 9; 59, 20; Ier. 30, 8, urm., 31, 31 urm. etc., etc.). Prin venirea Mântuitorului Legea veche s-a împlinit în persoana Sa,¹⁹ adică toate dispozițiile ei și-au ajuns scopul în El, ea fiind „umbra bunurilor viitoare” (cf. Evr. 10, 1) împărtășite întregii omeniri prin venirea Lui. Așadar, în Mântuitorul se împlinesc — deci își ating scopul — toate dispozițiile Legii vechi. De aceea El împlinește legea și în acest fel.

3. Cu toate că numeroși exegeți combat această părere, totuși e neîndoielnic faptul că termenul „a împlini” trebuie luat și în înțelesul de „a desăvârși”,²⁰ ceea ce rezultă din exemplele citate de Mântuitorul, unele reproduse chiar după textele Legii vechi (Mt. 5, 21—48). Îndeosebi, — precum se exprimă un teolog²¹ — Mântuitorul a desăvârșit legea morală în aceea că a înfățișat mai clar și mai lămurit înțelesul adevărat al acesteia, atrăgând atenția asupra spiritului Legii în dauna literei ei; a înfățișat drept scop al acesteia iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele și a recomandat desăvârșirea Legii prin sfaturile evanghelice. Cît privește legea ceremonială, pe aceasta a desăvârșit-o prin faptul că în locul preînchipuirilor a instituit jertfa cea nesângeroasă și tainele Noului Așezămînt și prin aceasta a înzestrat întreaga economie a mîntuirii cu mijloace harice atît de eficace încît împlinirea Legii a devenit ușoară și plăcută.

Dar dacă Mântuitorul arată o atît de mare considerație față de Legea veche, socotind-o obligatorie pînă la deplina ei împlinire, această considerație n-o are nicidecum față de modul în care învățătorii de lege și fariseii interpretau și aplicau dispozițiile ei în viața de toate zilele. Prin cuvintele: „Căci zic vouă, că de nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decît a cărturarilor și fariseilor, nu veți intra în împărăția cerurilor” (Mt. 5, 20). Mântuitorul condamnă „dreptatea” fariseilor și cărturarilor, adică modul eronat de interpretare și practicare a dispozițiilor Legii vechi printr-o explicație falsă și arbitrară. Ei au denaturat sensul Legii vechi accentuînd numai împlinirea părții ei exte-

19 Cf. V. Gheorghiu, o. c. I, p. 213.

20 Dintre exegeții mai vechi, de această părere e și Bisping; vezi Dr. A. Bisping, *Erklärung des Evangeliums nach Matthäus*, I. 2, Münster, 1867, p. 134. Împotriva acestei păreri sînt Bornhäuser, Fiebig și alții.

21 Cf. M. Meschler, o. c., I, p. 328—329.

rioare, adică litera, în timp ce spiritul ei — de unde trebuie să izvorască adevărata virtute — îl nesocoteau (cf. Mt. 23, 23); totodată, sub influența culturii grecești, ei au înmulțit prescripțiile Legii într-o atare măsură, încât aceasta devenise nu numai insuportabilă, ci adeseori ridicolă, cu toate că ei dădeau toate aceste prescripții drept porunci divine.²²

Precum lesne se poate observa, prin „dreptate” nu avem să înțelegem aici noțiunea dreptății în sens restrâns. Cărturarilor și fariseilor se socoteau drepti înaintea lui Dumnezeu dacă împlineau ceea ce le poruncea sau îi oprea Legea, conformându-se numai literei, nu spiritului ei.²³ Impotriva acestei dreptăți, formale și externe, Mântuitorul cere urmașilor Săi o dreptate de o natură cu totul nouă. Prin această nouă dreptate trebuie să înțelegem conformitatea dintre cugetarea, simțirea și voința credinciosului cu Legea după care se conduce, ceea ce ne arată că ea cuprinde atît dreapta înțelegere a Legii, cît și atașamentul și îndemnul spre ea, precum și acțiunile practice cerute de ea, deci exercițiul ei practic (credința și faptele). În acest înțeles noțiunea de dreptate devine sinonimă cu cea de virtuositate morală, iar uneori cu cea de sfințenie (cf. Mt. 1, 19). Cei ce se vor menține în viață la nivelul „dreptății” fariseilor și cărturarilor nu vor intra în împărăția cerurilor.

Cu aceasta, Mântuitorul arată ascultătorilor Săi că noua dreptate, pe care o propovăduiește El, în morala creștină trebuie să ocupe locul întâi, deoarece ea constituie criteriul infailibil după care se poate judeca valoarea morală a faptelor. De altfel, această nouă dreptate constituie propriu-zis tema principală a Predicii de pe Munte, iar transpunerea ei în viață înseamnă cel mai înalt ideal moral spre care se îndreaptă adepții învățaturii Mântuitorului.

Începînd cu versetul 21 și pînă la versetul 47, Mântuitorul — prin cinci exemple luate din Legea veche, precum și din tradiția rabinică interpretativă a acesteia — ilustrează ființa noii dreptăți (numită de unii „dreptate evanghelică”), punînd-o față în

22 Istoricul evreu Iosif Flaviu afirmă că fariseii au impus poporului o seamă de legi scoase din tradiția celor vechi, legi ce nu se găseau nicidecum în legea lui Moise. Spre a vedea greutatea jugului legii sub care se găsea poporul iudeu, amintim că învățătorii de lege au formulat nu mai puțin de 613 porunci, dintre care 365 cuprindeau opreliști iar 248 datorii pozitive; cf. Kaulen, Flavius Josephus Jüdische Altertümer, 3, Köln, 1892, p. 446 și H. Strack-P. Billerbeck, Das Evangelium des Matthäus erläutert aus Talmud und Midrasch, I. München, 1922, p. 204, urm.

23 Cf. V. Gheorghiu, o. c., p. 216.

față cu dreptatea fariseilor și a cărturarilor. Ca formulă introductivă Mîntuitorul utilizează expresiile: „Ați auzit că s-a zis celor de demult”; sau: „Ați auzit că s-a zis”; sau numai: „Iarăși s-a zis”. Trebuie să admitem că această formulă generală,²⁴ exprimată în mai multe forme, Mîntuitorul o folosește pentru motivul că înaintea poporului evreu dispozițiile Legii și interpretarea lor rabinică se bucurau de o considerație identică, nefăcîndu-se nici o deosebire între ele; uneori se întîmpla ca iudeul să nu cunoască dispozițiile Legii decît din interpretarea lor rabinică. De aici putem deduce că Mîntuitorul se folosește de această formulă deoarece El se adresa unui auditor care, în mare parte, nu cunoștea Legea decît în și din interpretarea ei rabinică.

Primul exemplu luat este porunca a 6-a din Decalog: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: Să nu ucizi, căci cine va ucide, vinovat va fi judecării. Eu însă vă zic vouă: Oricine se mînie asupra fratelui său în deșert, vinovat va fi judecării...” (Mt. 5, 21—22 urm.). Față de porunca Legii vechi, care oprea uciderea sub pedeapsa judecării (Ex. 20, 13; 21, 12; Num. 35, 12 și 35, 16; Lev. 24, 17; Deut. 5, 20; 17, 8; 19, 6 etc.), Mîntuitorul arată că nu e oprită numai acțiunea exterioară îndreptată împotriva aproapelui, ci și pornirile interne împotriva lui: mînia, dorirea de rău, grăirea de rău, insulte și altele, ele fiind păcate împotriva aproapelui și ca atare supuse, după gravitatea lor diferitelor pedepse, putînd ajunge pînă la „Gheena focului”, adică la chinurile iadului. E firesc ca și aceste păcate să se pedepsească astfel, deoarece ele sînt cauzele care dau naștere la păcatul extern al uciderii, căci de la mînie se trece la vorbe calomnioase, iar de aici la violență și ucidere. Ori, o lege morală desăvîrșită trebuie să oprească izvoarele sau cauzele interne ce duc la săvîrșirea păcatului extern, avînd efect și asupra gîndurilor și pornirilor lăuntrice ale omului. Iată desăvîrșirea pe care o dă Mîntuitorul poruncii a 6-a a Legii vechi.

În concluzie, în versetele 23—26 Mîntuitorul întărește prin două exemple (aducerea darului la altar și împăcarea cu pîrîșul) ideea ce rezultă din versetele anterioare: datoria de a nu nutri față de aproapele tău nici un cuget viclean, nici o pornire dușmănoasă, ci de a viețui cu el în dragoste și pace.

24 Cele mai obișnuite moduri în care Mîntuitorul cita din Sf. Scriptură sînt: „N-ați citit în lege?” (Matei 12, 5; 19, 4); „Dumnezeu a poruncit” (Mt. 15, 4); „este scris” (Lc. 20, 17; Ioan 6, 45); „Scriptura zice” (Ioan 7, 38); „proorocul zice” (Mc. 7, 6); ș. a.

Al doilea exemplu se referă la porunca a 7-a din Decalog: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: Să nu preacurvești. Eu însă vă zic vouă că oricine caută la femeie spre a o pofti a și desfrînat cu ea în inima sa”. Porunca a 7-a a Legii lui Moise (Exod 20, 14), atît de bine cunoscută iudeilor, a fost interpretată tendențios și arbitrar de către toți învățătorii legii: În unanimitate ei afirmau că porunca aceasta oprește numai desfrînarea faptică, nu și pofta internă după o femeie.²⁵ Astfel, e cunoscută afirmația lui Abarbanel, care susține că mulți sînt de părere că gîndurile inimii nu sînt păcătoase, afară de cele referitoare la serviciul divin; iar în tratatul Kidduşim se afirmă că Dumnezeu nu socotește ca faptă nici cel mai dezvoltat gînd.²⁶ Pe de altă parte unii dintre ei afirmau că numai împreunarea sexuală a bărbatului (căsătorit, sau necăsătorit) cu soția sau cu logodnica altuia e desfrînare, în timp ce împreunarea cu o femeie necăsătorită nu e desfrînare.

Mîntuitorul condamnă aceste interpretări și arată că orice poftă a oricărui bărbat după orice femeie (afară de soția sa) este desfrînare, deoarece fapta externă a desfrînării nu e altceva decît urmarea poftei păcătoase din interiorul omului. Cît de greșită era interpretarea rabinică se poate vedea din faptul că ea se opunea poruncii a 10-a din Decalog (Exod 20, 17), care oprește în mod expres pofta după femeia aproapelui.²⁷ Mîntuitorul arată că împlinirea poruncii a 7-a pornește din inimă, prin înfrînarea, înnăbușirea și stîrpirea din inimă a oricărei poftă ori dorințe păcătoase după o femeie străină.

Datoria înfrînării poftăi interne spre păcat Mîntuitorul o ilustrează prin două exemple: „Dacă ochiul tău cel drept te smintește, scoate-l...” și: „Dacă mîna ta cea dreaptă te smintește, taie-o...” (Mt. 5, 29—30). Că aceste exemple nu trebuie înțelese literal, ci figurat, este mai presus de orice îndoială. Ideea care rezultă din amîndouă este că dacă în careva dintre adepții învățaturii Sale s-ar trezi pofta sau dorința de desfrînare, ei să fie gata a înlătura orice cauză sau orice prilej care ar alimenta această poftă, chiar dacă acestea le-ar fi atît de dragi, atît de apropiate, atît de scumpe și atît de plăcute, precum le sînt ochiul drept sau mîna dreaptă.

25 La Steinmann, o. c., p. 49.

26 Cf. T. Zahn, *Evangelium des Matthäus*, Leipzig, 1910, p. 235.

27 Cf. Voiutski, o. c., vol. II, p. 25.

Cu aceasta, Mîntuitorul ne arată datoria ce o avem de a ne desface de orice legătură, de a evita orice prilej spre păcat, oricît de greu ne-ar veni să facem aceasta, căci după cum e mai bine să ne salvăm viața lipsindu-ne de un ochi sau de o mîină tot așa e preferabil să ne lipsim de ceea ce ni se pare mai plăcut și mai drag, spre a nu cădea în osînda focului veșnic, dacă ceea ce ni se pare plăcut și drag e prilej pentru păcat.

În strînsă legătură cu porunca a 7-a stau și versetele 31 și 32, în care Mîntuitorul se referă la dispozițiile din Deut. 24, 1: în acestea se vorbește despre cartea de despărțenie pe care bărbatul e în drept să o dea femeii sale, în cazul că ea nu mai află trecere înainta ochilor soțului, fiindcă acesta a aflat ceva uricios la dînsa. Această dispoziție a Legii vechi urmărea restrîngerea poligamiei la poporul evreu și ridicarea familiei la o treaptă mai înaltă de moralitate, căci nu era ușor pentru evreu să găsească pe cineva care să-i știe scrie cartea de despărțenie, iar bărbatul, după alergări zadarnice, adeseori renunța să-și mai alunge femeia și astfel se împăca cu ea. Dar motivele pentru care se putea da cartea de despărțenie au constituit prilej de dispute între diferitele școli rabinice (de ex.: Școala lui Hillel susținea că bărbatul e în drept să dea femeii carte de despărțenie din orice motiv, în timp ce școala lui Șamai susținea că legiuitorul a avut în vedere, ca motiv de divorț, numai adulterul).²⁸ Mîntuitorul arată însă că orice bărbat care dă femeii sale carte de despărțenie din alt motiv decît cel al adulterului, o face și pe ea desfrînată, precum desfrînat este și cel ce o ia în căsătorie pe cea lăsată.

De aici rezultă că Mîntuitorul recunoaște instituției familiei cea mai înaltă valoare, deoarece căsătoria nu constă numai în legătura trupească dintre bărbat și femeie, ci îndeosebi ea trebuie să aibă la bază legătura sufletească dintre bărbat și femeie. Căsătoria, deci, nu se poate desface din nici un alt motiv decît cel al desfrînării, motiv care, în fapt, distruge legătura sufletească dintre cei doi soți, după cum face imposibilă — și deci desființează — și legătura trupească dintre aceștia. Cîtă deosebire între interpretarea rabinică a acestei porunci și cea a Mîntuitorului.

Următorul exemplu din versetul 33 e cu privire la jurămînt, care era reglementat în Legea veche de dispozițiile din Lev. 19, 12, cf. Exod 20, 7; 20, 16; apoi din Num. 30, 3 și Deut. 23, 21. Față de felul cum practicau jurămîntul iudeii de pe timpul Mîntuitorului, jurîndu-se pe tot ce era posibil, dispozițiile Legii erau

28 Cf. V. Gheorghiu, o. c., vol. I, p. 225.

total nesocotite, căci ei se jurau pe cer, pe pământ, pe Ierusalim, pe templu, pe aurul templului, pe capul lor, etc. Prin această practică a lor ei nesocoteau tocmai esența jurământului: luarea lui Dumnezeu ca martor pentru adevărarea celor spuse, deoarece ei susțineau că numai jurământul direct, făcut în numele lui Dumnezeu, e jurământ adevărat, fiind obligatoriu în cazul voturilor și al făgăduințelor, în timp ce toate celelalte jurăminte, care nu erau făcute în numele lui Dumnezeu, nu ar fi fost jurăminte adevărate și deci nu ar fi fost obligatorii.

Față de ușurința și nesocotința cu care se jura pe orice, precum și față de denaturarea sensului jurământului, Mîntuitorul oprește atît jurământul direct (cel făcut în numele lui Dumnezeu), cît și jurământul indirect (cel făcut pe lucruri care depind indirect de Dumnezeu), arătînd că între ele nu este deosebire și că deci ambele sînt obligatorii.²⁹ De aceea, orice jurământ — indiferent în numele cui și pe ce s-ar face — în realitate se face înaintea lui Dumnezeu, de care depind toate creaturile din lume și este, deci, la fel de obligatoriu ca și jurământul făcut în numele lui Dumnezeu.

Impotriva practicei iudeilor Mîntuitorul recomandă, în general, să nu se jure deloc, ci adevărul să se mărturisească prin simpla afirmare (da) sau negare (nu). Ce e mai mult decît aceasta (adică minciuna sau jurământul mincinos) vine de la cel rău, de la diavol, urzitorul minciunii în lume.³⁰ Și cît de frumos ar fi dacă recomandarea Mîntuitorului s-ar generaliza în întrebuințare și nu s-ar mai simți nevoie de jurământ! Cu aceasta, însă, Mîntuitorul n-a interzis jurământul, precum încearcă să susțină unii, deoarece însuși Dumnezeu s-a jurat (Evr. 6, 17; 7, 21); de asemenea s-a jurat și Mîntuitorul (Mt. 26, 64), iar Sf. Apostol Pavel spune lămurit că jurământul este sfîrșitul oricărei neînțelegeri (Evr. 6, 16). Așadar jurământul este îngăduit atunci cînd el rămîne singura cale de a se dovedi adevărul, fiind, totodată, și un act al cultului divin extraordinar.

Exemplul dat de Mîntuitorul în versetul 38 se referă la „legea talionului”, lege atît de cunoscută popoarelor păgîne, precum și poporului evreu, ale cărei dispoziții le cuprindea și Legea mozaică (Exod 21, 24; Lev. 24, 20; Deut. 19, 21) și a cărei formulare era: „Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte”. La poporul evreu această lege era însă atenuată prin alte dispoziții, ca: „Tu să nu

²⁹ M. Meschler, o. c., p. 337.

³⁰ Vezi P. Deheleanu, Manual de sectologie, Arad, 1948, p. 260.

„Ii răzbunător împotriva fratelui tău...” (Lev. 19, 18) și: „A Domnului este răzbunarea...” (Deut. 32, 35). Cu toate acestea, dispozițiile legii talionului, în practică, în loc să fie atenuate, erau întărite prin interpretarea rabinică și erau practicate cu toată seriozitatea de către iudeii de pe vremea Mântuitorului.³¹

Dar dacă, potrivit acestei legi, răzbunarea era cel puțin îngăduită, împotriva acesteia Mântuitorul pretinde nu numai reținerea de la răzbunare, ci și respectarea unui principiu moral mai înalt: Răul nu trebuie răsplătit cu rău, ci cu răbdare și blîndețe. El lămurește acest principiu prin cîteva exemple cu caracter simbolic: Celui ce te lovește peste obrazul drept, să-i întorci și celălalt obraz spre lovire,³² celui ce vrea să stea la judecată cu tine pentru cămașă, tu să-i dai și haina; celui ce te silește să mergi cu el la drum o milă, tu să mergi două; celui ce cere de la tine să nu-l refuzi, iar pe cel ce cere împrumut, să-l împrumuți. Din aceste exemple se desprinde ideea că adepții învățaturii Mântuitorului trebuie să se străduiască a înlocui în sufletele lor ura și dorul de răzbunare cu sentimente compatibile cu cea mai înaltă virtute creștină: iubirea față de aproapele.

Pregătind astfel pe ascultători, în versetele 35—48 Mântuitorul îi îndeamnă chiar la ceea ce ei nu puteau concepe după morala acelor vremuri, exprimată în legea talionului: la iubirea față de cei potrivnici.³³

Felul în care Mântuitorul citează această dispoziție a Legii nu se găsește nicăiri în Sf. Scriptură, căci în Levitic 19, 17 stă scris: „...ci să iubești pe aproapele tău ca însuși pe tine”. Bineînțeles că noțiunea de „aproapele” la evrei era foarte îngustă: „Aproapele” era considerat consîngeanul, adică cel de un neam cu ei, iar dintre străini cei înrudiți oarecum cu ei (ca idumeii; cf. Deut. 23, 8), precum și străinii de neam cu care ei au avut legături (de ex.: egiptenii, cf. Deut. 23, 8). Față de celelalte popoare, Legea nu prevedea în mod expres nimic, probabil fiindcă atitudinea față de acestea era lăsată pe seama legii morale naturale. Din alte locuri (Deut. 7, 1 urm.; 23, 6; 25, 17 urm.; Ps. 35/34, 3 urm.) se poate însă vedea că iudeilor li se interzice de a intra în relații mai apropiate cu popoarele păgîne, acestea fiind socotite ca dușmani ai lui Dumnezeu; dar li se îngăduie — iar în

³¹ Comp. I. Scriban, *Curs de Teologie Morală*, București, 1921, p. 417 urm.

³² Evident, acest exemplu nu trebuie luat în sens literal, deoarece însuși Mântuitorul a procedat altfel atunci cînd a fost palmuit de sluga arhiereului. De asemenea și Sf. Ap. Pavel înaintea sinedrului (cf. Ioan 18, 22—23; F. Ap. 23, 2—3).

³³ Asupra legii talionului, în romînește vezi Jgor P. Jechiu, *Legea talionului*, 1944.

anumite împrejurări li se poruncește chiar — să le stăpânească din pricina pericolului idololatriei. Dispoziția „să urăști pe vrăjmașul tău” (v. 43) nu se găsește nicăiri în Lege, ea fiind o formulare rabinică cu privire la atitudinea pe care iudeul trebuie să o aibă față de vrăjmași, considerându-se ca o deducție logică a locurilor din Sf. Scriptură a Vechiului Testament în care se admite nimicirea popoarelor idololatre. Pentru iudeu, însă, această interpretare rabinică era absolut obligatorie. De aceea, nu e de mirare că, în practică, ei procedau într-un tot conform acestui precept moral: ura față de vrăjmași.

Recomandînd iubirea față de cei potrivnici, Mîntuitorul nu vrea să încurajeze nici slăbiciunea, nici dezarmarea noastră în fața răului, ci vrea să dezarmeze pe cel ce voiește să ne facă răul prin trezirea conștiinței proprii a vinovăției acestuia, prin căința și îndreptarea lui. Acest adevăr îl exprimă și cuvintele Sf. Apostol Pavel: „Deci, dacă vrăjmașul tău flămînzește, dă-i pîine; dacă însetează, dă-i să bea, căci făcînd acestea, grămădești cărbuni de foc pe capul lui” (Rom. 12, 20).³⁴

Cei ce vor proceda astfel vor deveni cu adevărat fiii lui Dumnezeu, care nu face deosebire între cei răi și cei buni, între cei dreپți și cei nedreپți, ci îi împărtășește pe toți din binefacerile Sale: lumina, căldura și ploaia, în nădejdea că cei răi și nedreپți se vor pocăi și se vor reîntoarce pe calea cea bună. Dacă, însă, ne manifestăm dragostea numai față de cei ce ne iubesc și față de prieteni nu mai putem nădăjdui la altă răsplată decît la cea primită de la aceștia. Dar procedînd altfel, ne ridicăm spre o concepție morală mai înaltă, mai altruistă și mai dezinteresată.

Mîntuitorul încheie această parte a cuvîntării prin cuvintele: „Fiți deci desăvîrșiți, precum și Tatăl vostru cel din ceruri desăvîrșit este” (Mt. 5, 48). Acest îndemn nu constituie numai o încheiere frumoasă a acestei părți a cuvîntării, ci și urmarea logică a vers. 20 în care luăm cunoștință pentru prima oară de noua dreptate pe care El o cere adepților Săi. După ce noua dreptate a fost pusă față în față cu dreptatea fariseilor, din această paralelă rezultă neîndoielnic superioritatea acesteia, precum și desăvîrșirea morală a credincioșilor care vor viețui potrivit ei.

IV. De esența noii dreptăți ține evlavia sau pietatea, care e manifestare în extern a convingerilor religioase față de Dum-

³⁴ Asupra acestui subiect, vezi prof. O. Bucevski, în: „Omagiu I. P. S. S. Dr. N. Bălan”, Sibiu, 1940 și Iubirea față de aproapele, I, 1942.

nezeu, față de lucrurile sfinte și față de aproapele.³⁵ De la început, Mântuitorul atrage atenția ascultătorilor Săi să ia aminte ca faptele dreptății lor să nu le facă înaintea oamenilor, spre a fi văzuți de dînșii, căci dacă le vor face astfel, nu vor primi răsplată de la Tatăl ceresc. Publicitatea în sine nu e păcat (cf. Mt. 5, 16), dar e păcat publicitatea pentru satisfacerea vanității. Ținînd cont de tradiția poporului evreu care socotea că își manifestă evlavlia îndeosebi prin milostenie, rugăciune și post, Mântuitorul pune în paralelă adevărata evlavie cu evlavlia farisaică, așa cum reiese din cele trei exemple folosite.

Primul exemplu e privitor la milostenie. Spre deosebire de felul în care fariseii și bogații iudei făceau milostenie, căutînd să aducă la cunoștința poporului faptele lor printr-o publicitate zgomotoasă, în adunări (sinagoge) sau pe străzi, numai în dorința de a fi lăudați de oameni, adevărata milostenie trebuie făcută cu toată discreția, fără să știe despre ea nici cel mai apropiat al nostru („să nu știe stînga ce face dreapta”). Ea trebuie făcută „în ascuns”, căci numai așa își va primi răsplata de la Tatăl ceresc, care „vede în ascuns”, pe cînd milostenia fățarnicilor nu-și va avea altă răsplată decît lauda oamenilor.

Al doilea exemplu e privitor la rugăciune, în care se văd și mai bine sentimentele ce stăpînesc inima omului. În rîndul întîi, Mântuitorul arată însușirile generale pe care trebuie să le îndeplinească rugăciunea. Deoarece ea e înălțarea gîndului nostru către Dumnezeu, ea trebuie să arate și în extern un anumit caracter, anume acela de a fi făcută fără publicitate. De aceea, Mîntuitorul condamnă pe cei fățarnici, care se roagă în adunări sau la răspîntiile drumurilor numai spre a fi văzuți și lăudați de oameni; înafară de această răsplată, ei nu mai pot nădăjdui alta. Rugăciunea adevărată trebuie făcută „intrînd în cămara ta” adică — indiferent dacă e publică sau particulară — ea trebuie să se caracterizeze prin interiorizare și concentrare, ceea ce exclude publicitatea farisaică. Rugîndu-te în ascuns, „Tatăl, cel ce aude în ascuns”, îți va da răsplata.³⁶

În rîndul al doilea, Mîntuitorul arată însușirile speciale ale rugăciunii. Impotriva felului de a se ruga al păgînilor — care credeau că vor fi ascultați de zeii în care credeau, din pricina poliloghiei lor (a multei vorbării) — adepții Săi trebuie să se

³⁵ Vezi studiul nostru: *Viața interioară a preotului și importanța ei pentru apostolatul preoției*, în *Mitropolia Ardealului*, anul V, nr. 5—6, Sibiu, 1960, p. 404.

³⁶ Cf. Steinmann, o. c., p. 91.

roage scurt și cuprinzător, deoarece Tatăl ceresc știe, chiar înainte de a-l ruga, de ce au ei nevoie; această rugăciune trebuie făcută cu încredere și trebuie să izvorască din adâncul sufletului.³⁷ Cu această ocazie, Mîntuitorul a dat creștinilor cel mai frumos exemplu de rugăciune: *Rugăciunea Domnească* sau *Tatăl nostru*, rugăciune ce cuprinde o invocație, 7 cereri (din care primele trei au în vedere preamărirea lui Dumnezeu, iar ultimele patru au în vedere nevoile noastre sufletești și trupești) și încheierea.

Această rugăciune e rugăciunea creștinului nu numai pentru sine, ci și pentru semenii săi, deoarece din ea rezultă strînsa legătură de viață ce există în sînul comunității creștine. Rugăciunea aceasta depășește nota individuală și personală, ea fiind adresată lui Dumnezeu de către o persoană care se roagă în numele tuturor, invocîndu-l pe Dumnezeu prin cuvintele: „Tatăl nostru”, iar cele 7 cereri sînt expresia dorințelor obștii creștinești, în care fiecare creștin nu se roagă numai pentru sine, ci și pentru ceilalți.

De la rugăciune, Mîntuitorul trece la post. În Legea veche postul — adică reținerea de la anumite mîncări și băuturi în scopul supunerii voii lui Dumnezeu³⁸ — mai ales cel public, era recomandat (Lev. 16, 29; 23, 27; Zah. 7, 3—5; 8, 19). Adeseori se orînduiau posturi în vremuri de necazuri ce se abăteau asupra poporului evreu, spre a împlînzi mînia lui Dumnezeu (Jud. 20, 26; I Sam. 7, 6; Iona 3, 5; Dan. 9, 3 etc.), iar după robia babilonică fariseii, mai ales, obișnuiau să țină posturi dese. La venirea Mîntuitorului evreii posteau mult, dar postul decăzuse la un formalism extern, pierzîndu-și tocmai esența sa interioară. Împotriva acestui fel de a posti Mîntuitorul recomandă postul adevărat. De aceea, El dă, ca exemplu negativ, postul fățarnicilor, care practicau numai un post aparent, arătîndu-se triști și posomorîți la față, punîndu-și cenușă pe cap, nespălîndu-și fața și zăcînd la pămînt în „saci”, iar uneori schimonosindu-și fața, spre a arăta oamenilor că postesc. Plata acestui fel de post nu era decît lauda oamenilor. Postul adevărat este un post lăuntric și „în ascuns”; de aceea, cel ce postește, înafară nu trebuie să se arate trist, ci trebuie să-și îngrijească fața și corpul, spre a arăta că nu postește pentru lauda oamenilor, ci pentru Tatăl ceresc, care, văzînd „în ascuns”, va da celui ce postește răsplata ce i se cuvine.

37 Cf. M. Meschler, o. c., p. 587.

38 Cf. V. Gheorghiu, o. c., vol. II, p. 263.

V. Tot de esența noii dreptăți ține și atitudinea față de bunurile pămîntești. Impotriva părerii greșite pe care o aveau iudeii — ca urmare a învățaturii rabinice —, că bunurile pămîntești (averile) sînt o răsplată din partea lui Dumnezeu încă aici pe pămînt, a vieții virtuozose pe care o duce cineva, în timp ce sărăcia e un rău și o pedeapsă din partea lui Dumnezeu — Mîntuitorul veștejește această concepție și arată adeptilor Săi că adunarea averilor pămîntești e o faptă nesocotită, deoarece acestea nu numai că au o valoare limitată chiar aici pe pămînt, fiind supuse stricăciunii sau furtului, dar ele nu pot asigura nicidecum fericirea cea netrecătoare. Oferind numai o fericire înșelătoare și trecătoare, ele nu trebuie căutate și adunate, adepții Mîntuitorului avînd datoria să năzuiască spre adunarea comorilor netrecătoare, în cer, singurele în stare să ofere celui ce le posedă fericirea veșnică. Aceste comori constau în faptele bune săvîrșite aici pe pămînt, fapte care — deși adeseori rămîn nerăsplătite de oameni — constituie totuși în viața de dincolo cea mai mare bogăție.

Prin cuvintele: „...acolo unde e comoara voastră, acolo va fi și inima voastră” (Mt. 6, 21) Mîntuitorul arată pericolul alipirii sufletului creștinului de bogățiile pămîntești, ceea ce l-ar duce pe acesta la adunarea acestora folosindu-se de mijloace neîngăduite, ca: furt, răpire, înșelăciune, exploatare, etc. Ar fi însă greșit să se creadă că Mîntuitorul a oprit adunarea bunurilor pămîntești pentru că ele în sine ar constitui un rău. Păcatul nu constă în natura acestor bunuri, ci în atitudinea creștinului față de ele: nu este îngăduit creștinului să se lege cu sufletul de acestea și să devină robul lor.

Urmărind mai de aproape lămurirea aceleiași idei, Mîntuitorul arată cît de mare este prăpastia în care poate cădea creștinul ce se leagă cu întreaga lui simțire, gîndire și voință de bogățiile pămîntești, folosindu-se de o frumoasă comparație, cunoscută de fiecare dintre ascultători din experiența sa personală, anume de rolul pe care îl are ochiul pentru trup. Precum ochiul este luminător pentru trup, întrucît prin el acesta primește impresiile din lumea exterioară și astfel face posibilă orientarea în mediul înconjurător — dar această menire nu și-o poate îndeplini decît atunci cînd e curat, deci sănătos, în timp ce atunci cînd e bolnav trupul rămîne întunecat — tot așa e și cu inima creștinului. Rîvnind la bogății adunate pe nedrept, ea devine prilej de întunecare a vieții acestuia, făcîndu-l să uite de ceea ce este mai important pentru mîntuirea lui.

Următorul exemplu dat lămurește și mai bine opoziția ce există între strădaniile creștinului după bunuri materiale și spirituale în același timp. Personificarea celor două tendințe din firea omenească prin cei doi „stăpîni” cărora cineva ar voi să le servească în același timp, fără a-i putea mulțumi pe amîndoi, se referă la contradicția dintre două scopuri: în același timp nimeni nu poate servi și lui Dumnezeu și lui Mamona.³⁹

Cele ce se cuprind în versetele 25—34 nu trebuie interpretate ca un îndemn dat creștinilor de Mîntuitorul, spre a se dezinteresa de cîștigarea bunurilor necesare vieții trupesti, ci numai ca un avertisment pentru creștini de a nu cădea în extrema opusă: preocuparea exclusivă pentru acestea. Concluzia ce trebuie să o desprindem din aceste versete e următoarea: Creștinii nu trebuie să se lase obsedați și robiți de grijile în legătură cu cele necesare pentru satisfacerea nevoilor trupesti, căutînd să-și cîștige bunurile necesare prin orice mijloace, ci ei trebuie să înțeleagă primatul bunurilor spirituale: „Căutați mai întîi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui și toate celelalte se vor adăuga vouă” (Mt. 6, 33).

VI. (Mt. 7, 1—27). În această parte a cuvîntării, Mîntuitorul, înainte de încheiere, dă cîteva importante dispoziții călăuzitoare pentru viața Apostolilor și a adepților Săi, dispoziții care nu se găsesc într-o legătură organică întreolaltă.

Impotriva practicei generale a iudeilor de a judeca foarte aspru pe semenii lor, Mîntuitorul oprește judecarea sau, mai precis, osîndirea aproapelui pe nedrept. De aceea atrage atenția ascultătorilor Săi că pe cît de aspri vor fi ei în judecarea purtării semenilor lor, tot pe atîta asprime vor trebui să suporte și ei din partea aproapelui lor. Prin comparația dintre „paiul” din ochiul aproapelui și „bîrna” din ochiul propriu se evidențiază și mai bine neîngăduirea judecării nedrepte a aproapelui: creștinul este obligat să-și aplice în primul rînd sieși aceeași severitate și exigență pe care o aplică atunci cînd judecă pe aproapele său.

Ținînd seama că învățătura înfățișată de Mîntuitorul pînă în acest loc cuprinde unele principii fundamentale pentru morală creștină, după care trebuie să se călăuzească în viață adepții Săi, iar Apostolii au menirea să păzească și să vestească aceste adevăruri, Mîntuitorul atrage atenția acestora ca să fie cu toată grija în ceea ce privește răsîndirea acestor învățături, spre a nu fi nesocotite și disprețuite de cei cărora ei li le vor propovădui.

³⁹ Ca nume propriu, Mamona înseamnă zeul bogăției (de la aramaicul *mamona* sau de la ebraicul *mamon*=bani, avere), aici identic cu diavolul.

Mîntuitorul mai dă adepților Săi și anumite dispoziții călăuzitoare ce le vor fi de folos în viața de toate zilele (Mt. 7, 7—12). În primul rînd, atunci cînd au nevoie de ceva, să ceară, să caute, să bată la ușă. Cel ce este în stare și în măsură să împlinească orice cerere e Dumnezeu. Dar creștinii se pot adresa și oamenilor, deoarece Dumnezeu adeseori ne ajută pe cale firească, prin mijlocirea unor semenii de-ai noștri. Mîntuitorul ne asigură (prin două exemple) că, la cererea noastră, Dumnezeu ne va da totdeauna ce este bun și folositor pentru noi. Și precum nu e cu putință ca un părinte să dea fiului său un lucru rău și păgubitor atunci cînd acesta îi cere un lucru bun (deși în general, în raport cu bunătatea absolută a lui Dumnezeu, orice om e rău), aceasta e garanția cea mai sigură că Tatăl cel ceresc va da cele bune celor ce cer de la Dînsul. Bineînțeles, noi trebuie să știm ce să cerem și cum să cerem de la Dumnezeu.

Concluzia celor mai dinainte o constituie cuvintele: „Deci toate cîte voiți să vă faceți vouă oamenii, faceți și voi lor asemenea, căci aceasta este legea și profeții”. Comparînd această dispoziție a Mîntuitorului cu sentința rabinului Hilel: „Ce ție nu-ți place, altuia nu face”,⁴⁰ se poate constata superioritatea celei dintîi, deoarece sentința lui Hilel e numai o formulare negativă a poruncii iubirii de aproapele, formulare din care rezultă că tu să nu faci aproapele tău ceea ce nu vrei ca el să-ți facă ție; pe cînd sentința Mîntuitorului cuprinde o formulare pozitivă a poruncii iubirii de aproapele. Și înseamnă mult mai mult să faci bine aproapelui tău decît să te reții să nu-i faci acestuia vreun rău. Formulată astfel, dispoziția Mîntuitorului este o expresie deplină a poruncii celei mari a iubirii, în care se cuprinde toată legea și profeții (Mt. 22, 39; Rom. 13, 10; Gal. 5, 14).

Intrucît Mîntuitorul a arătat încă de la începutul cuvîntării că scopul ultim al adepților Săi trebuie să fie dobîndirea împărăției cerurilor, aici ține să le arate acestora că nu pot ajunge la îndeplinirea acestui scop decît urmînd calea cea grea și spinosă a virtuții, calea îngustă în care se intră pe poarta cea strîmtă, în timp ce, prin poarta cea largă, pe unde intră cei mai mulți, este calea cea lată ce duce la pierzanie. Calea virtuții e mult mai grea, dar ea asigură viața veșnică.

Impotriva noii învățăături propovăduită de Mîntuitorul stă învățătura proorocilor mincinoși, pe care El îi aseamănă cu lupi

40 Cf. V. Gheorghiu, o. c., vol. II, p. 282, reprodus după Wünsche.

îmbrăcați în piei de oaie. Criteriile după care aceștia pot fi deosebiți de învățătorii cei adevărați sînt roadele pe care ei le aduc. Așa precum calitatea pomilor se poate cunoaște după roadele acestora, tot astfel calitatea profeților sau a învățătorilor. Profeții cei mincinoși vor avea soarta pomilor răi care se taie și se aruncă în foc.

Sînt însă unii care cred că vor putea dobîndi împărăția cerurilor numai prin simpla mărturisire a credinței lor în Domnul. Aceasta e părere nechibzuită, deoarece numai cei ce împlinesc voia Tatălui ceresc (exprimată în legile morale) vor deveni cetățenii împărăției cerurilor. Asemenea vor fi mulți care vor pretinde răsplată de la Mîntuitorul, la dreapta judecată, pentru diferitele harisme cu care au fost înzestrați: darul profeției, darul exorcizării, darul taumaturgiei, darul vorbirii în limbi, etc. Mîntuitorul arată că nici posedarea unor astfel de daruri extraordinare nu constituie un motiv pentru răsplata din ziua judecării.⁴¹ Aceste daruri harismatice nu s-au dat numai unor oameni virtuoși, ci uneori chiar unor păcătoși, după voia lui Dumnezeu; posesorii unor daruri atît de minunate ar fi trebuit să-și îndrepte viața, dar ei n-au făcut așa. De aceea, în ziua judecării, Mîntuitorul îi va alunga de la Sine prin cuvintele: „Duceți-vă de la mine cei ce lucrați fărădelegea”.

Mîntuitorul își încheie cuvîntarea printr-o frumoasă asemănare. El a rostit adevărurile fundamentale, așadar a stabilit principiile pentru purtarea celor ce voiesc să viețuiască în calitate de cetățeni ai noii împărății întemeiată de El. Aceia care își vor potrivi viața după aceste principii, deci vor pune în practică învățătura cuprinsă în ele, se vor asemăna cu bărbatul înțelept care și-a zidit casa pe temelie solidă de piatră, așa că nici ploile, nici rîurile, nici vînturile n-au putut-o doborî. Dimpotrivă, aceia care vor asculta aceste învățături, dar nu vor trăi potrivit lor, se vor asemăna bărbatului nechibzuit care și-a zidit casa pe nisip, așa că ploile, rîurile și vînturile au doborît-o, iar căderea acesteia a fost totală. Deci, acel creștin care își potrivește viața în gînd și faptă după învățăturile Mîntuitorului, îi asigură acesteia cel mai puternic fundament (I Cor. 3, 11; 10, 4; Efes. 2, 20).

*

Am afirmat la începutul studiului nostru că Predica de pe Munte cuprinde o expunere a principiilor după care trebuie să se conducă cetățenii noii împărății întemeiată de Mîntuitorul Iisus

41 Cf. H. Weisz, o. c., p. 107.

Hristos — împărăție care își are începutul aici pe pământ, așadar în această viață, dar se realizează pentru creștini în forma ei cea mai desăvârșită în viața de dincolo, în cer, de unde și numele de „împărăția cerurilor” — și totodată am arătat că adevărurile morale pe care le cuprinde Predica de pe Munte constituie cele mai de seamă principii, așadar principiile fundamentale ale moralei creștine.

După ce am înfățișat cuprinsul acestor adevăruri, găesc necesar să schițez o clasificare a acestora. Privite mai de aproape, se poate constata că unele dintre aceste adevăruri au un cuprins mai general, un conținut mai principal, constituind adevărate puncte de plecare, deci principii de bază pentru purtarea creștinilor, în timp ce altele au un caracter mai special, referindu-se la atitudini și acțiuni practice din viața creștinilor, care însă sînt consecința necesară a celor dintîi. Prima categorie din aceste adevăruri formează o bună parte din cuprinsul părții generale sau principiale a Moralei creștine, în timp ce a doua categorie constituie aplicarea practică a celor dintîi în viața creștinului de toate zilele.

Privite din acest punct de vedere, ele s-ar putea clasifica astfel:

1. (—) 1. Scopul ultim al creștinului: Împărăția cerurilor, care se poate dobîndi prin virtuțile recomandate în cele 9 fericiri, virtuți care constituie o unitate (Mt. 5, 3—12).

2. Viața propovăduitorilor adevărurilor evanghelice trebuie să fie pentru credincioși un exemplu viu de virtute (Mt. 5, 16).

3. Noua dreptate sau „dreptatea evanghelică” și ființa acesteia; paralela dintre ea și „dreptatea fariseilor” arată superioritatea moralei creștine față de cea a legii vechi (5, 20—47).

4. Legătura strînsă dintre legea morală a Noului Testament și cea a Vechiului Testament (Mt. 5, 17 urm.).

5. Inafară de porunci, noua morală recomandă și „sfaturile evanghelice” (Mt. 5, 39—41).

6. Desăvîrșirea creștină spre care trebuie să tindem este urmarea practicării noii dreptăți (Mt. 5, 48).

7. Calea virtuții e singura cale care duce pe creștin la scopul ultim, deci ea trebuie urmată (Mt. 7, 13—14).

8. Criterii de recunoaștere a învățăturilor adevărate de cele false (Mt. 7, 15—20).

9. Spre a fi considerat virtuos nu-i deajuns pentru creștin să cunoască binele, ci trebuie să-l realizeze în mod practic (Mt. 7, 21—27).

10. Răsplătirea celor drepti și pedepsirea celor păcătoși, potrivit faptelor pe care le-au făcut (Mt. 5, 23).

II. (—) 1. Cum trebuie împlinită porunca a 6-a din Decalog (Mt. 5, 21—22).

2. Cum trebuie împlinită porunca a 7-a din Decalog (Mt. 5, 27—32).

3. Cum trebuie împlinite poruncile a 3-a și a 9-a din Decalog (Mt. 5, 33—37).

4. Atitudinea față de aproapele nostru.

a) Atitudinea față de aproapele în general (Mt. 5, 39—42).

b) Purtarea față de potrivnicii noștri (Mt. 5, 44—47).

c) Purtarea față de cei ce ne-au greșit (Mt. 5, 23—25; 6, 14—15).

d) Cum să judecăm pe aproapele nostru (Mt. 7, 1—5).

e) Norma generală a purtării noastre față de aproapele (Mt. 7, 12).

f) Purtarea de grijă față de învățătura creștină împărtășită aproapelui (Mt. 7, 6).

5. Evlavia creștină.

a) Milostenia adevărată și însușirile ei (Mt. 6, 1—4).

b) Rugăciunea și însușirile ei; rugăciunea „Tatăl nostru”; puterea rugăciunii (Mt. 6, 5—13; 7, 7—11).

c) Postul adevărat și însușirile lui (Mt. 6, 16—18).

6. Alte reguli de viață creștină.

a) Atitudinea creștinului față de bogății (Mt. 6, 19—23).

b) Datoriile față de trup și față de suflet (Mt. 6, 24).

c) Raportul dintre aceste datorii (Mt. 6, 25—34).

Prin schițarea acestei clasificări am ajuns la sfârșitul considerațiilor noastre. Din cuprinsul studiului rezultă caracterul principal al celor mai multe adevăruri morale rostite de Mântuitorul în Predica de pe Munte, adevăruri pe care le-am înfățișat în ordinea în care sînt cuprinse în această cuvîntare. Spre lămurirea acestor adevăruri nu ne-am putut ține totdeauna numai de ceea ce ne-am propus, fiind nevoiți adeseori să alunecăm și pe terenul exegezei. Aceasta am făcut-o din dorința de a putea înfățișa cît mai corect și cît mai exact adevărurile morale cuprinse în Predica de pe Munte. În înfățișarea acestor adevăruri, în general, am păstrat ordinea din cuvîntarea Mântuitorului, deoarece am socotit că așa reiese mai bine strînsa legătură ce există între cele mai multe dintre acestea.

Fără să fi arătat în mod deosebit importanța și valoarea fiecăruia dintre aceste adevăruri pentru viața creștinilor, totuși ne putem da seama de faptul că majoritatea acestora constituie un adevărat fundament al moralei creștine numai aruncînd o privire asupra tabloului rezumativ al lor. Oricine cunoaște problemele Teologiei morale își poate da seama că majoritatea acestora sînt cuprinse în Predica de pe Munte, unele dintre ele fiind expuse de Mîntuitorul mai pe larg, iar altele fiind atinse numai în treacăt. Mai mult: putem constata că din adevărurile pe care Mîntuitorul le expune în mod direct în această cuvîntare, în mod indirect rezultă alte adevăruri, multe dintre acestea avînd o valoare principală. Astfel, din ființa noii dreptăți,⁴² sau a „dreptății evanghelice”, rezultă condițiile moralității faptelor omenești sub aspect subiectiv și obiectiv, din îndemnul spre virtute pentru desăvîrșire rezultă libertatea voinței omenești, din înfățișarea lui Dumnezeu ca legiuitor și răsplătitor al faptelor creștinilor rezultă fundamentul obligației în morala creștină, etc.

Cît privește adevărurile ce țin de partea specială a moralei creștine, acestea sînt atît de numeroase încît ating majoritatea problemelor moralei speciale.

E adevărat că asupra unora dintre aceste adevăruri Mîntuitorul va reveni adeseori nu numai în cuvîntările Sale, ci și în discuțiile cu Apostolii, cu învățătorii de lege și fariseii, etc. Astfel, în privința precizării noțiunii noii dreptăți, revine în muștrările adresate fariseilor (cf. Mt. cap. 23); în privința căsătoriei și a divorțului, într-o discuție cu fariseii și cu ucenicii Lui (Mt. 19, 3—12); în privința bogăției, într-o cuvîntare adresată mulțimilor (Lc. 12, 15—31), etc. De asemenea, unele din aceste adevăruri le vom găsi tratate mult mai dezvoltat în scrierile Sf. Apostoli, ca de exemplu iubirea față Dumnezeu și față de aproapele, fecioria, căsătoria, etc.; dar toate aceste reveniri vor sta în cea mai strînsă legătură cu cele enunțate principal de Mîntuitorul în Predica de pe Munte.

În concluzie, Predica de pe Munte cuprinde principiile de temelie ale moralei creștine. De aceea, ea trebuie considerată drept fundamentul acesteia.

Arhid. Dr. IOAN ZĂGREANU
Profesor la Seminarul Teologic, Cluj

42 De altfel, se poate afirma că noua dreptate constituie tema centrală a Predicii de pe Munte, ea fiind tratată mai pe larg decît toate celelalte probleme, de asemenea în jurul ei fiind grupate celelalte adevăruri morale.

PREDICILE LUI ANTIM IVIREANUL

O EDIȚIE CRITICĂ A PREDICILOR LUI ANTIM

Recent (1962), Academia Republicii Populare Romîne a publicat, sub îngrijirea Dlui G. Ștrempel, o ediție critică a Predicilor lui Antim Ivireanul (Despre edițiile mai vechi ale predicilor lui Antim a se vedea: Pr. Conf. Al. I. Ciurea: Antim Ivireanul predicator și orator, în B.O.R., 8—9/1956, p. 775sq).

În studiul introductiv — studiu dens și de o impunătoare ținută științifică — autorul acestei ediții precizează documentat o serie de lucruri care pînă acum circulau mai mult ca afirmații decît ca rezultate ale unor cercetări temeinice.

Astfel Dl Ștrempel precizează:

1. De la Antim nu ne-a rămas decît un singur volum de predici. Trebuie să se renunțe la teza că mitropolitul acum amintit ar fi alcătuit două serii de predici: unele pentru cei de la oraș și altele pentru credincioșii rurali (Cf. Antim Ivireanul: Predici. Ediție critică, studiu introductiv și glosar de G. Ștrempel. Editura Academiei Republicii Populare Romîne 1962, p. 39, 50).

2. Nu ni s-a păstrat autograful Predicilor lui Antim. Manuscrisul descoperit în 1887 la Mănăstirea Căldărușani, de către Constantin Erbiceanu, nu este decît o copie lucrată între 1730—1740 (Predici, 45—47).

3. Cel mai vechi manuscris din cele trei păstrate în Biblioteca Academiei R. P. Romîne este cel copiat de către Efrem gramaticul între anii 1722—1725. Manuscrisul acesta, rămas pînă acum inedit, a fost luat de către Dl Ștrempel ca text de bază, întrucît este „cel mai vechi text cunoscut, cel mai complet și ca atare cel mai apropiat de original” (Predici, 66).

ORÎNDUIREA PREDICILOR

Orînduirea predicilor în ediția Ștrempel este cea cuprinsă în manuscrisul utilizat, cu excepția celor două întîmpinări adresate lui Brîncoveanu, precum și a Învățăturii pentru ispovedanie, care au fost trecute în partea finală a volumului.

În total, ediția de care vorbim cuprinde:
 Cinci predici ținute la Duminica Floriilor;
 Trei la Schimbarea la față;
 Două la Sf. Constantin și Elena;
 Două la Adormirea Maicii Domnului;
 Două la Nașterea Domnului;
 Două la Sf. Dimitrie;
 Două la Sf. Nicolae;
 Două la Duminica lăsatului sec de brânză.
 Cîte una:
 La Duminica Vameșului și a fariseului;
 La întîmpinarea Domnului;
 La Sf. Petru și Pavel;
 La Bobotează;
 La Tăierea împrejur;
 La Sf. Arhangheli.
 La acestea se adaugă:
 O predică rostită la urcarea în scaun;
 Trei cuvîntări funebre;
 O cuvîntare la parastas;
 Invățătură asupra pocăinței;
 Incepătură și învățătură pentru ispovedanie;
 Cele două apărări trimise lui Brîncoveanu în 1712.

PREDICILE LUI ANTIM ȘI CAZANIILE

Antim își întitulează unele din cuvîntările sale cu denumirea de „cazanie”, ca de exemplu: Cazanie la Preobrajienii Domnului; Cazanie la Adormirea Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu; Cazanie la Vovedenie; Cazanie la Sf. Nicolae, etc.

Folosind asemenea denumire ierarhul nostru va fi urmărit, poate, să-și aducă predicile sub scutul unei forme de cuvîntări mai cunoscute credincioșilor și în felul acesta să-și deschidă mai ușor cale către sufletul lor. Dar cuvîntările lui Antim nu sînt cazanii, nici cele denumite de el astfel, nici celelalte.

Cazaniile, se știe, erau fixate în scris și aveau menirea să fie citite, nu rostite liber, în cadrul slujbei. Predicile lui Antim însă erau elaborații personale, așternute desigur și în scris, dar reținute de mintea lui ageră și rostite liber în fața credincioșilor.

Cazaniile aveau apoi un caracter mai general, mai abstract, beneficiind de o circulație și utilizare largă, atît în timp cît și în spațiu. Predicile lui Antim, însă, au fost alcătuite și îndreptate

către credincioșii aflați sub oblăduirea lui duhovnicească și care participau la slujbele în cadrul cărora erau rostite.

Desprinse de realitățile concrete, cazaniile au mai mult caracter de piesă cerută de tipicul slujbelor decât de trebuințele precise ale credincioșilor. Predicile lui Antim sînt întocmite pe realitățile din țara și Biserica lui, pentru credincioșii prinși în condițiile existente atunci.

La acestea s-ar mai putea adăuga constatarea că în timp ce cazaniile sînt traduceri, predicile lui Antim sînt alcătuite direct în romînește.

Relevînd avantajele predicilor lui Antim în raport cu tradiționalele cazanii, nu vrem să le depreciem pe acestea din urmă. Dimpotrivă, cazaniile și-au avut rostul lor important în promovarea vieții de credință și evlavie a fiilor Bisericii noastre și prin învățăturile înalte cuprinse într-însele, ele vor rămîne pentru totdeauna la loc de cinste în tezaurul omiletic al Bisericii. Dar nu vor putea și nu vor trebui să fie substituie predicii vii, personale, axate pe realitățile vieții în continuă schimbare a credincioșilor.

TEMATICA DIDAHIIILOR

Tematica didahiilor e bogată și variată. De exemplu, în cele cinci cuvîntări rostite la Florii, autorul nostru vorbește rînd pe rînd despre: Căința și îndelunga-răbdare a lui Dumnezeu; Iisus Hristos Răscumpărătorul; Păcatul și căința; Iisus Hristos, biruitorul păcatului, al morții, al iadului, al omului vechi; Spovedania.

În Predicile rostite la Schimbarea la Față vorbește despre: Iubirea Domnului ca temei al chenozei; Întărirea credinței Apostolilor; Ascultarea față de Hristos.

La Adormirea Maicii Domnului vorbește despre: Neasemuita vrednicie a Preasfintei Fecioare; Bunătatea, înțelepciunea, puterea și dreptatea Domnului.

La Crăciun vorbește despre: Motivele întrupării; Scopul întrupării; Măreția și smerenia Domnului.

La Sfîntul Dimitrie explică pericopa în care se vorbește despre potolirea furtunii pe mare și rugăciunea către Hristos. Altădată tratează despre furtuna de pe mare și furtuna iscată în vremea lui Dioclețian și Maximian, în timpul cărora Sf. Dimitrie a suferit moarte martirică.

La sfîntul Nicolae: despre faptele mîntuitoare; credința în Hristos și dragostea față de turmă.

La Duminica lăsatului de brînză dezvoltă tema: Infrînarea de rele și datoria de a săvîrși acte de caritate, etc.

Temele indicate nu reprezintă decît o parte din cele asupra cărora a zăbovit mintea sprintenă și inima plină de dragoste față de Dumnezeu și oameni a lui Antim.

În strînsă legătură cu temele religios-morale, zelosul mitropolit se ocupă repetat de unele abateri ale păstoriților, de unele slăbiciuni și păcate ale lor. Astfel, el se ridică împotriva fățarniciei, lăcomiei, egoismului, delațiunii, minciunii, învrăjbirilor, vicleșugurilor, nedreptății, jafurilor, etc. El rostește cuvînt aspru împotriva celor ce „măscăresc legea”, împotriva clevetirilor, împotriva asupririlor, împotriva robiei, împotriva dărilor celor grele și nesuferite, etc.

E adevărat că „impetuosul ierarh”, „nu s-a așezat în fruntea celor exploatați, ca să înlătore cele peste 40 de dări pe care le suporta țăranul valah din vremea sa; dar dintre toți mitropoliții care s-au perindat vreodată în Ungrovlahia el a fost singurul care a îndrăznit să înfrunte boierimea pentru spoliierile ei” (Ștrempel, 54).

MATERIALUL FOLOSIT LA ÎNTOCMIREA DIDAHILOR

În introducerile predicilor sale Antim mărturisește nu ara-reori cît de nepriceput și neîndemînat este el cînd e vorba să tîlcuiască după cuviință tema ce și-a propus să dezvolte. Ar fi vrut să spună ceva nou la Adormirea Maicii Domnului, dar n-a putut afla acele lucruri noi, nu pentru că n-ar exista, ci pentru că nu are el știința trebuitoare. Și mîniindu-se din pricina aceasta pe sine, spune: „îmi înfruntez și-mi ticăloșesc nevrednicia și neștiința învățaturii mele” (Predici, 85). La începutul unei alte predici spune că dacă ia cuvîntul în fața ascultătorilor, o face nu pentru că ar ști să le explice ceva, ci pentru că e silit de datoria sa de păstor și de teama de a nu cădea „în osînda slugii cei viclene” (Ibid., 98; cf. și 103, 109, 125; 152, etc.).

Dar toate aceste automicșorări nu corespund realității. Adevărul e că Antim a fost un profund cunoscător atît al culturii teologice, cît și al celeilalte. Cercetările mai noi ni-l prezintă ca pe o „personalitate complexă”, situată „în fruntea valorilor culturale din epoca brîncovenească” (Ștrempel, 5). Radu Albala îl apreciază ca pe un „cărturar cu un orizont larg și luminos, orientat spre umanism”; ca pe un „cărturar a cărui cultură depășește cu mult aria lecturilor bisericești, înaintînd pînă departe în litera-

tura profană", etc. (Cf. lucrarea: Antim Ivireanul. Edit. Tinerețului. Colecția: Oameni de seamă, București 1962, p. 108, 112).

Cărturar cu temeinică pregătire, Antim era deplin stăpîn și pe meșteșugul oratoriei bisericești. El știa de unde să-și ia materialul și știa cum să-l prelucereze și organizeze pentru a-și atinge scopul urmărit.

Antim citează masiv atît din Noul cît și din Vechiul Testament. Geneza, Eșirea, Numerii, Deuteronomul, Iov, Psalmii, Ecclesiastul, Proverbele lui Solomon, Isaia, Ieremia, Iezechiil, Daniil, Avacum, Maleahi, Mihea, Ioil, Iona, Zaharia, Iudit, Iisus fiul lui Sirah, Evangheliile, Faptele Apostolilor, Epistola către Romani, I Corinteni, Filipeni, Evrei, din Epistolele sobornicești, Apocalipsa, toate sînt valorificate omiletic cu priceperea teologului ale cărui cunoștințe în materie de Scriptură impun cel mai adînc respect.

N-a fost străin nici de ideea folosirii cîntărilor liturgice, ca izvoare de predici (119).

Menționăm în treacăt că ierarhul nostru a utilizat și unele lucrări cuprinse în Apocrife. De pildă, ducerea Preacuratei la templu și lăsarea ei acolo, de la 3 la 15 ani, e o relatare cuprinsă în Protoevanghelia lui Iacob. De asemenea, ideea mutării cu trupul la cer a Maicii Domnului (ibid 89; 201) e luată din scrierea apocrifă De transitu virginis Mariae. (Cf. D. I. Belu: Maica Domnului în lumina imnelor liturgice, Caransebeș 1941, p. 22—23; 66).

Dintre Sfinții Părinți Antim ia în slujba cuvîntărilor sale pe Sf. Ioan Gură de Aur (cf. ed. Ștrempel, p. 106, 128, 213, 240, 257, 258, etc.); Sf. Atanasie cel Mare (ibid, 237); Sf. Vasile cel Mare (170; 256; 271); Sf. Grigorie Teologul (106, 170 292); Sf. Efrem Sirul (221, 233); Dionisie Areopagitul (260); Eusebie al Cezareei (156); Sf. Ioan Damaschinul (138, 139, 198); Sinesie (206). Citează de asemenea din Teofilact al Bulgariei (210, 213, 219, 276).

Despre cultura de larg orizont și despre posibilitățile de documentare ale lui Antim vorbește și faptul că în cuvîntări el amintește nume ca: Hesiod (Ibid, 156); Socrate (173); Anaxagoras, Aristotel, Democrit, Anaximandru (243); Bios (230); Alexandru cel Mare (158); Eudoxia, soția lui Arcadius (239); Tiberiu împăratul (229); Artaxerse (79); Tumcuin, împăratul Chitaiului (157—158), etc.

Dar în documentația lui omiletică Antim nu se rezumă numai la izvoare livrești (Sf. Scriptură, Sf. Părinți, imne liturgice,

teologi, filozofi și poeți), ci apelează în mod constant și la realitățile vieții, la moravurile păstoriților săi, la nevoile și aspirațiile norodului.

Îmbinînd un remacabil simț de observație cu o caldă iubire față de cei de jos pe de o parte, cu o susținută opoziție față de asupritorii interni și externi pe de alta, Antim și-a îmbogățit materialul omiletic scos din cărți cu cel scos din contactul nemijlocit cu realitățile în mijlocul cărora trăia. Urmărind statornic o aplicare practică a învățăturilor propovăduite, autorul nostru „își caută pildele și referirile în viața de toate zilele. Folosind din plin, cu o energie și o virulență încă nemaiîntîlnită pînă la el, această metodă, Antim ne-a lăsat un tablou viu și pasionant al epocii sale...”. (Cf. Radu Albala, o. c., p. 98).

ORGANIZAREA MATERIALULUI DIDACTICILOR

Antim trăiește într-o vreme în care activitatea omiletică în sfera Bisericii ortodoxe, în ciuda împrejurărilor vitrege (determinate de stăpînirea turcească), se făcea totuși simțită. Astfel un Dositei († 1707), un Hrisant Notaras († 1733) predica în grecește. Cam în aceeași vreme, în Veneția și mai apoi la Constantinopol, predica vestitul cuvîntător Ilie Miniati († 1714). La curtea lui Brîncoveanu activau predicatorul cretan Gheorghe Maiota și, după el, Ioan Avramie (cf. D. V. Economides: Ioan Avramie — în B.O.R. 1944, p. 141 ș. u.). La ruși, în a doua jumătate a sec. XVII și începutul sec. XVIII au trăit predicatorii Simeon Polocki († 1680), Ștefan Jaworsky († 1724), Dimitrie al Rostovului († 1709) și alții (cf. N. Katajew: Geschichte der Predigt in der russischen Kirche, Stuttgart 1859, p. 109 ș. u.; 125 ș. u.).

Dintr-o asemenea ambianță omiletică vor fi pornit spre Antim îndemnuri ca el însuși să se nevoiască cu propovăduirea — și încă cu o propovăduire de un nivel cît mai corespunzător. Mobilul principal al activității predicatoriale a autorului nostru trebuie căutat, firește, în conștiința răspunderii lui pentru mîntuirea păstoriților. „Am datorie să priveghez cu osîrdie și fără de lene zioa și noaptea și în tot ceasul, pentru folosul și spăsenia tuturor de obște, învățîndu-vă și îndreptîndu-vă cu frica lui Dumnezeu, pe calea cea dreaptă”. (Ed. Ștrempel, p. 75). „Că de pe aceasta mă voi cunoaște cu adevărat că vă sînt părinte sufletească și păstoriu, cînd voi poți cînta, folosul și spăsenia sufletelor voastre” (Ibid, 158—159). Se simte în aceste cuvînte vibrația

gravă a unei voințe de slujire prin predică a credincioșilor, sub călăuzirea unui înalt sentiment de răspundere nu numai în fața propriei conștiințe, dar și în fața lui Dumnezeu.

Deși — cum am mai menționat — ierarhul nostru își mărturisește neștiința în cele ale propovăduirii, totuși el este un bun cunoscător al procedeelelor omiletice.

Antim nu vorbește improvizînd. Cuvîntările lui nu sînt înseilări ușoare de fraze pioase, ci sînt lucrări elaborate cu competența cunoscătorului, sînt predici cu un bogat conținut, bine gîndit și organizat după toate regulile Omileticii.

Astfel, Antim pune în fruntea predicilor un *text* (Ibid, 71, 77, 143, 152, 174, 250, 269, etc.). Cînd nu indică de la început textul, îl enunță în cuprins (103, 158, etc.).

Autorul dă o multiplă utilizare textului: Il folosește pentru a-și legitima misiunea de propovăduitor al cuvîntului dumnezeiesc; îl folosește, de asemenea, pentru fixarea obiectului cuvîntării; apoi, spre a-i servi de imbold pentru a rămîne în cît mai strîns contact cu Scripturile. Alteori îl repetă în desfășurarea predicii pentru a indica o nouă idee, un nou aspect al învățăturii ce și-a propus să transmită (Ibid, 201).

Formula de adresare nu-i indicată în fruntea nici uneia dintre didahii. O putem desprinde însă din cuprinsul acestora, unde autorul o folosește cu măsura cuvenită. Iată cîteva din formulele folosite: „Iubiților miei” (101, 109); „Blagosloviților creștini” (166); „Înțelepția voastră” (158); „Fraților” (181) și „Feții miei” (287), etc.

Introducerea didahiilor, perfect distinctă de tratare, pornește uneori de la o asemănare. Precum doftori desăvîrșiți și înțelepți sînt socotiți nu cei ce „cu hier și cu foc luptă patima să o supuie”, ci cei ce aplică leacuri suportabile, „așa și preaînțeleptul doilor al sufletelor și al trupurilor noastre ... Hristos, văzînd lumea că bolnăviia ... nu trimite ploaie de foc spre îngrozirea lumii, nici pornește marea ca o oaste împotriva pămîntului, ci numai o supune cu blîndește...” (71—72; 166, etc.).

Alteori își începe cuvîntul arătînd că dragostea și datoria de păstor îl obligă să vină înaintea credincioșilor să le dea învățătură. „Dragostea cea curată, iar mai vîrtos să zic datoria cea părintească ce am către dragostea voastră m-au îndemnat astăzi de am venit aici, pentru ca să vă cercetăm sufletește...”, etc. (91, 98, 158, etc.).

Unele introduceri se rezumă la câteva propoziții (103). Ideea de bază a sărbătorii (133, 197); justificarea temei (159); enumerarea părților ei (115, 189) îi oferă de asemenea puncte de plecare la întocmirea introducerii. Nu-i este străin autorului nostru nici procedeul intrării directe în tratare (Ibid, 77, 174, 182), după cum nu-i este străin nici procedeul introducerilor pompoase (133, 188, etc.). De obicei, ierarhul nostru își încheie introducerile cu o scurtă invocare a ajutorului lui Dumnezeu, cu un îndemn la atenție adresat ascultătorilor și cu enunțarea temei (Ibid, 91, 98, 116, 143, 153, 159, 198, 208, etc.).

Fără îndoială, procedeele folosite, sprinteneala și dulceața graiului, unda de smerenie și sinceritate, de evlavie și seriozitate care se desprindea din întreaga ținută a vorbitorului, vor fi trezit atenția și vor fi câștigat bunăvoința ascultătorilor pentru obiectul cuvântărilor.

In tratare, autorul didahiilor nu urmează calea expunerilor lungi, complicate, prolixе. Scurtimea dezvoltării, însă, e compensată, mai peste tot, prin nuanțate relevări de sensuri de remarcabilă adâncime.

Pentru o mai ușoară înțelegere și asimilare de către ascultători, tema e dezvoltată cel mai adesea pe puncte. De exemplu, în predica la Duminică lăsatului de brînză vorbește: despre post, despre spovedanie (103—105). La Sf. Nicolae: despre credință, nădejde, dragoste, smerenie (115 ș. u.). La Bobotează, tratarea e dezvoltată pe firul acestor întrebări: „Pentru ce Hristos fiind fără-de păcate s-au botezat? Pentru ce s-au botezat în apa Iordanului și nu în alt rîu? Pentru ce s-au pogorît Duhul Sfînt pre capul lui Hristos? Cîte botezuri sînt? Pentru ce iaste botezul de apă și de duh?” (136—137; cf. și 188, 197, 209, etc.).

Alteori tratarea e dezvoltată într-o singură desfășurare. Ca de exemplu: La Sf. Petru și Pavel (125); Cuvînt de învățătură la Duminică Floriilor (174); La Constantin și Elena (182); etc.

În expunerea și explicarea învățăturii, autorul știe să se limiteze la ceea ce socotește strict necesar pentru lămurirea ascultătorilor.

Astfel în Cazanie la Sf. Nicolae, după ce anunță că va vorbi despre credință, nădejde, dragoste și smerenie trece la explicarea fiecăreia din aceste virtuți.

Credința este „fința celor nădăjduite și lucrurilor celor ce nu să văd dovediri”. Fără credință nimeni nu poate fi plăcut lui Dumnezeu și nu se poate apropia de El.

Credința mîntuitoare e strîns legată de fapte. Ca întărire a celor spuse citează pe Sf. Evanghelist Marcu: „Cel ce va crede și să va boteza să va spăsi” (mîntui); precum și pe Sf. Iacov: „credința iaste moartă fără-de fapte bune”.

Nădejdea e o îndrăzneală ... dată în inima omului ca să nu se deznădăjduiască niciodată de darul lui Dumnezeu, că să fie încredințat cum că va lua prin pocăință, ertăciune păcatelor și veri ce altă cerere, sau trecătoare sau veșnică. Ca întărire citează un loc din Sf. Pavel și cuvintele Mîntuitorului: „Și cîte veți cere întru numele meu, aceasta voi face”. În făgăduința aceasta a lui Hristos „toată nădejdea noastră să întemeiază”.

Dragostea este — după cuvîntul lui Pavel — mai mare decît credința și nădejdea, este „temeiul și vîrfurile tuturor bunătăților carea unește pre mulți întru una și face cale către Dumnezeu tuturor celor care o iubesc”.

Smerenia „încă iaste sfîrșitul, legătura și pecetea tuturor bunătăților”. Precum o mamă hrănește pe copii și-i ferește de primejdii, așa și smerenia „hrănește toate bunătățile de cresc și le ferește de toate primejdiile ca să nu piară. Dacă trufia a prăbușit pe Lucifer în iad, smerenia „are mai multă putere decît mîndria”; ea l-a îndemnat pe Dumnezeu care e făcătorul lui Lucifer, „de s-au pogorît pre pămînt și s-au făcut om și s-au smerit pînă la moarte”; s-a pogorît „pînă la iad, de au scos pre Adam, cu tot neamul lui”. Pe Lucifer însă nu l-a scos fiindcă îl trage „păcatul în jos”. Păcatul e ca piatra care trage spre pămînt, iar bunătatea e ca focul: tinde să meargă în sus.

Pe aceste patru „bunătăți” ca pe o stîncă și-au zidit toți sfinții casa „bunătăților” lor.

Pe o asemenea temelie și-a zidit și Sf. Nicolae viața lui. Cu credința „gonește ... pe eretici”; cu nădejdia vindecă pe cei deznădăjduiți; cu dragostea „ajută celor săraci și lipsiți”; cu smerenia „sue pe cei păcătoși la ceriu”. Faptele lui bune sînt cunoscute de toți. El a iubit cu fapta și pe Dumnezeu și pe aproapele său. Dovadă „ajutorii ce au făcut din destul cu mulți galbeni celor 3 fecioare, carele sta în cumpănă să-ș piarză fecioria lor”. În continuare istorisește fapta Sfîntului. Apoi trece la aplicare. Fiecare e dator să-și iubească semenul, cu sfatul bun, cu un cuvînt de mîngîiere, cu fapte bune.

Dragostea față de semeni e pămîntul în care se înrădăci-nează credința. Ea este voința lui Hristos și în ea se cuprind toate celelalte porunci, etc. (115 ș. u.).

Așadar, în dezvoltarea temei ce și-a ales Antim nu a recurs la expuneri întinse, complicate, greoaie, ci din materialul ce-i sta la îndemână a selecționat și utilizat ceea ce a socotit strict necesar pentru scopul propus. Așa procedează în cele mai multe din cuvântări. Am mai cita, spre exemplificare, predica de la instalarea lui ca mitropolit, predicile de la Schimbarea la Față, cele de la Lăsata secului de brînză, cuvântările la Duminica Floriilor, cele rostite la Adormirea Maicii Domnului, la Crăciun, etc.

Intr-una din cuvântările rostite la Nașterea Domnului, autorul explică ascultătorilor „pricinile pentru ce au luat Dumnezeu firea omenească și n-au luat cea îngerească”; de asemenea răspunde la întrebarea pentru ce s-a întrupat a doua față a Treimeii și nu alta.

Dumnezeu a luat firea omenească întâi fiindcă „îngerii n-au perit toți”, „iar oamenii erau căzuți toți” prin păcatul lui Adam. Oaia cea rătăcită despre care vorbește parabola este „firea cea omenească ... depărtată de Dumnezeu, pentru păcat...”, cele 99 oi lăsate „să înțeleg cele nouă cete de îngeri”. Tot așa, cele 9 drahme înseamnă cele 9 cete de îngeri iar cea de a zecea și anume drahma pierdută, înseamnă firea omenească, pe care Hristos o caută „cu lumînarea aprinsă, adică cu învățăturile cele dumnezeiești”.

În al doilea rînd, Dumnezeu a luat firea omenească, nu pe cea îngerească, pentru că „omul au greșit din slăbiciune ... iar îngerul au greșit din firea cea rea, neavînd trup pre sine”. Orice om poate greși: „sau din slăbiciune, sau din neștiință, sau din firea cea rea”. Păcatul din slăbiciune este împotriva Tatălui; cel din neștiință e împotriva Fiului, iar cel din firea cea rea este contra Duhului Sfînt. Cele dintîi două feluri de păcate se iartă mai lesne prin pocăință. Păcatul contra Duhului Sfînt nu se iartă lesne. Autorul enumeră cele 7 păcate contra Duhului Sfînt, dînd o scurtă explicare a lor.

În al treilea rînd, Domnul a luat fire omenească, nu îngerească, pentru că îngerul a greșit „de bună voia lui”; iar pe „om l-au înșelat șarpele. Păcatul îngerului este al lui exclusiv, păcatul omului, însă, nu este întreg al său, la păcatul lui fiind părtaș „și îngerul cel rău”. A patra pricină: îngerul era și mai dator ca omul să se ferească de păcat, căci „era mai de cinste”. De la ideea de înger, autorul trece la ideea de preot, încreștînd obligațiile pe care acesta le are în plus față de mirean. „Se cade omului ... celui besericesc să fie mai cu omenie decît mireanul, pentru

că să ia pildă și învățătură fieștecine de la el, văzînd faptele lui cele bune...”, etc.

Trece apoi la întrebarea: pentru ce s-a întrupat Fiul și „nu altă față a dumnezeirii”. Răspunsul dat e concis și profund.

O primă pricină: Fiul se cheamă Înțelepciune. Se cuvenea, deci, ca Înțelepciunea să se întrupeze, „ca să vindece nepriceperea omului, prin care a căzut în păcat”.

A doua pricină: S-a-ntrupat a doua persoană pentru ca să rămîie neschimbată însușirea de Fiu: Fiul lui Dumnezeu devine și Fiul Omului.

A treia pricină: După cum Fiul lui Dumnezeu s-a făcut Fiul Omului, așa și fiul omului să se facă fiul lui Dumnezeu.

A patra pricină: Se cuvenea ca mijlocitor al împăcării lui Dumnezeu cu omul să fie persoana cea din mijloc a Sfintei Treimi, adică persoana Fiului (cf. 188—194).

Ocolind vorbăria care, chiar cînd e pioasă, nu încetează totuși să fie vorbărie stearpă, autorul nostru dă explicații profunde asupra temei, știind că rămîne în limitele unui spațiu dictat de cerințele învățăturii descoperite pe de o parte, iar pe de alta, de fondul apercetiv și de posibilitățile ascultătorilor.

Pentru adîncirea temei Antim se folosește, uneori, și de interpretarea alegorică. De exemplu, într-o predică la Adormirea Maicii Domnului autorul spune, între altele, că numele Mariam cuprinde trei lucruri: Cele trei silabe ale cuvîntului arată că Preacurata a născut o față a Sfintei Treimi; faptul că fiecare silabă are două slove, arată că Cel născut din Maria are două firi: dumnezeiască și omenească; cele șase litere ale numelui indică șase taine mari, adică: blagoveștenia, nașterea, botezul, moartea, pe cruce, învierea și înălțarea la cer. (Ibid 87).

Intr-o altă predică, aducînd vorba despre David și Goliat, ierarhul nostru spune: Goliat este păcatul; David, care luptă contra lui Goliat este propovăduitorul Evangheliei, care luptă contra păcatului; pietrele sînt cuvîntul lui Dumnezeu, iar praștia este puterea dumnezeiescului dar (216; cf. și 274, 275, 288, etc.).

Sînt însă și cuvîntări în care tema e insuficient dezvoltată. De exemplu, în Cuvînt la Tăierea împrejur a Domnului (195—196), voind să explice de ce Iisus „să chîmă ... mîntuitoriu neamului omenesc”, autorul înșiră alte opt denumiri (viața de veci, mîrire, odihnă, veselie, împărăție, coroană, ban, cină), cu ajutorul cărora ar vrea să lămurească ascultătorilor cuprinsul conceptului de „mîntuitor”. Lămuririle date, însă, sînt prea sumare

și cu siguranță ele n-au putut fi reținute de prea mulți ascultători.

Pentru întărirea explicațiilor date Antim folosește masiv Sf. Scriptură și — în mai mică măsură — Sf. Tradiție.

Citațiile le face indicînd cartea; cartea și capitolul; cartea, capitolul și versetul. Mai des folosește primele două forme de indicare a locului scripturistic. Aceasta dovedește că autorul cita mai ales din memorie.

Citatele, deși uneori destul de multe, nu obosesc, ele fiind în general integrate organic în contextul cuvîntărilor. Aceasta dovedește, pe seama autorului, nu numai o remarcabilă îndemînare de filcutor, dar și un superior simț psihologic.

În argumentarea temei Antim nu se folosește numai de Scriptură și Tradiție, ci și de experiențe general umane precum și de experiența ascultătorilor.

Pentru a motiva diversitatea rînduielilor liturgice, Antim se referă la trebuința de schimbare inerentă sufletului omenesc (177).

Ca să întărească încrederea păstoriților în bunătatea lui Dumnezeu el pornește de la experiența — la-ndemîna oricui — că precum tatăl cel bun își iubește deopotrivă toți fiii, așa și Tatăl ceresc „bunătatea o face întocma la toate, după vrednicia a fieștecăruiia” (241—242).

Vrînd să atragă atenția asupra grijii pe care credincioșii sînt datori s-o acorde pocăinței și ocolirii păcatului, autorul vorbește despre nestatornicia în bine a inimii. „Omul precum are inimă iscusită, așa o are și mult pohtitoare...; nu iaste pururcă într-o stare: acum să prefacă spre bine și acum să schimbă spre rău, acum pohtește un lucru și acum îl uraște, acum iubește și acum vrăjmășuiaște... și ...ca să facă pocăință adevărată, trebuie să schimbe — zice Dumnezeu — acea inimă a lui... carea este nestătătoare ... și să ia o inimă neschimbătoare, o inimă carea să rămîie pururea nemișcată de la bine ... carea să nu mai pohtească răul...” (286).

În desfășurarea tratării Antim acordă o deosebită atenție aplicațiilor practice. El prețuiește în grad înalt elementul didactic al Sf. Scripturi, dar nu atît în sine, cît mai ales în funcție de aplicabilitatea lui. De aceea, în tratare, ierarhul își îndrumă expunerea în așa fel ca ea să permită aplicațiile cerute de feluritele trebuințe ale credincioșilor.

Aplicațiile le face uneori în cursul tratării, alteori în partea finală a predicii.

La Duminica vameşului, de pildă, după ce vorbeşte despre nădejde, dragoste şi credinţă, trece la aplicaţii. „Dară noi, acum, că ne numim creştini, de pe ce fapte bune socotiţ că ne vom putea arăta creştinătatea şi blagocestiia ce avem şi să fim aleş şi despărţit de neamurile ce zicem noi că sînt păgîni? Că de vom zice: de pe credinţă, ne înşelăm, că noi credinţă nu avem...

De vom zice de pe nădejde, că sîntem aleş din păgîni, nici aceasta nu o avem...

De vom zice de pe dragoste, că sîntem aleş din păgîni, nici aceia nu o avem...

Puteţ cunoaşte aciasta că iaste aşa cum zic, că neam înjură ca noi...

Deacă auzim pre cineva că înjură ... în loc de a-l certa ... noao ne pare bine şi rîdem.

Pe lîngă acestia ... pre părinţii noştri îi ocărîm şi-i batem; pre bătrîni îi necinstim ... sîntem porniţ cu toţii spre răutăţ, ca o roată cînd dă de vale şi nu să poate opri ... ni s-au împietrit inimile în răutăţi ca a lui faraon şi umblăm ca nişte cai sirepi fără-de zăbală şi fără-de ruşine, pînă vom cădea în vreo prăpastie şi vom pieri..." (93—95; cf. şi 107; 121—123, etc.).

În aplicaţii Antim ia în considerare pe toţi ascultătorii. Întîi pe păstoriţii simpli. Faţă de aceştia el are o înaltă preţuire. Chiar din prima sa cuvîntare autorul ţine să afirme că cei de jos, cei mici nu sînt mai puţin vrednici de preţuire decît cei de sus. Trebuie să se ştie că profeţii au fost aleşi nu dintre filozofi, nici dintre ritori, ci dintre cei de jos, dintre păstori. Sfinţii Apostoli de asemenea au fost aleşi dintre cei simpli şi anume dintre pescari. El însuşi, Antim, a fost chemat la treapta de mitropolit nu din ceata celor de sus, ci dintre cei smeriţi (72—74).

Relevînd aceste lucruri chiar de la început, ierarhul nostru a vrut să atragă indirect atenţia, cui era necesar, că atunci cînd Dumnezeu îşi îndreaptă dragostea Sa către cei mici, nimănui nu-i mai e îngăduit să se poarte cu trufie faţă de ei, să-i batjocoască, să-i calce-n picioare.

Intr-o altă predică intervine în chip direct şi cu toată autoritatea în favoarea celor mulţi. „Nu să cuvine cinstea şi lauda numai oamenilor celor mari — îşi începe el predica rostită la Săborul Sfinţilor îngeri (8 noiembrie); că sînt vrednici acestui dar şi cei mici şi smeriţi. Că măcar că cei mari strălucesc cu hainele cele de mult preţ şi cei mici n-au cu ce să-şi acopere trupul; cei mari să odihnesc pe aşternuturi moi şi frumoase şi cei mici să culcă pe pămîntul gol şi pe pae; aceia însoţiţi cu mulţime de slugi,

iar aceștea lipsiți, pustii și de ajutoriu și de priiateni; aceia între răsfățări și între bogății și aceștea între primejdii și între întri-stăciuni. Însă, cu toate acestia măriri despărțite, nu să cuvine celor mici mai puținică cinste și dragoste decît aceia ce să cuvine celor mari și bogat, nici iaste cu dreptate celor mari să li se închine lumea și pre cei mici să-i batjocorească; de aceia să se teamă și pre aceștea să-i obidească; de aceia să se rușineze și pre aceștea să-i înfrunteze..." (231—232).

Se simte mocnind, în cuvintele acestea, indignarea unui suflet curat, care nu se putea da împăcat cu nedreptatea strigătoare la cer săvîrșită de cei de sus, care, egoiști și lacomi, îmbrînceau pe cei de jos în zona unei vieți inumane, în zona mizeriei, a inculturii și a suferințelor de tot felul.

În același timp se simte, în cuvintele citate, voința dîrză a „mitropolitului patriot”, de a lupta, cu mijloacele ce-i stăteau la îndemînă, pentru drepturile și ridicarea păstoriților lui simpli.

Pentru a descuraja nedreptățirea și jefuirea celor de jos; pentru a susține dreptul la respect al acestora, autorul se folosește de argumente ca acestea: „Nu se cuvine ca cei de jos să fie batjocoriți, căci fiecare din ei are un înger care vede pururea fața lui Dumnezeu. Nu se cuvine ca cei simpli să fie nedreptățiți și apăsați, fiindcă Iisus Hristos însuși interzice acest lucru: „,Socotiț să nu obidiți pre vreunul dintre acești mici” (Mt. 18, 10). Același Hristos îi numește nu slugi, nu prieteni, ci frați, vrînd să arate prin aceasta cît de apropiați îi sînt. Mai mult: Iisus Hristos se identifică cu fiecare din ei. „Ce ați făcut unuia dintre acești frați mai mici ai miei mie ați făcut” (233).

Autorul se ridică apoi împotriva înjurăturilor. „Ce neam înjură ca noi, de lege, de cruce, de cuminecătură, de morți, de comîndare, de lumînare, de suflet, de mormînt, de botez, de cununie ... de ispovedanie...? Oare nu înjurăm cu acestia toate pre Dumnezeu?” (94). Se ridică împotriva celor ce se poartă rău cu părinții și cu cei mai bătrîni (95); împotriva cruzimii, a uciderilor, a necurăției, a beției (140—141); contra zavistiei, a pîrei, a clevetirii, etc. (150—151; 171).

Antim ridică cuvînt de mustrare și împotriva preoților care nu se ostenesc întru a-și împlini în mod corespunzător cele ale preoției. Împreună cu cei mici, el prețuiește în grad înalt și pe preoți (233—241), dar nu poate tolera scăderile și abaterile lor. „Sînt mulți în lume de să numesc că sînt păstori și zic cum că poartă grijă de oi; ci o zic, ticăloșii, numai cu cuvîntul, iar cu

fapta sînt departe cîtu e ceriul de pămînt, pentru căci nu poartă grijă pentru folosul oilor lor, ci să nevoiească numai pentru folosul lor, cărora nu să cuvine să le zică neştine păstori, ci năemiţ, sau, mai vîrtos, furi şi tîlhari..." (203, 173—174). Preoţii să-şi vină în fire şi să se îndrepte. Păstorului celui bun „i să cuvine să aibă ... credinţă curată, înţelepciune întreagă ... toiag în mînă" (204). Se cuvine „să fie mai cu omenie decît mireanul, pentru ca să ia pildă şi învăţătură fieşte cine de la el, văzînd faptele lui cele bune..." (193).

Dar Antim se ridică cu toată puterea şi cu toată autoritatea lui împotriva celor de sus, a boierilor (95); atitudinea lui este aceea de dezaprobare şi indignare atît împotriva boierilor, cit şi a celorlalţi asupritori, a turcilor. Cel ce umblă să apese, să supue, să sărăcească pe fratele său, să ştie că n-are dreptul a se numi creştin. Numele lui cel mai potrivit e acela de satana, nu de creştin (124). În loc să arate iubire şi respect fratelui, îl pizmuieşte, îi doreşte răul, umblă în tot chipul să-l păgubească nu numai de avere, dar şi de cinste (150). Iar cînd e vorba să se spovedească se duce la doi duhovnici: la unul de la sat, ca să-i spună păcatele grele; apoi la unul de la oraş, căruia-i spune păcatele uşoare. Nici unuia dintre aceşti duhovnici, însă, nu-i mărturiseşte că mănîncă munca şi carnea fratelui şi că trăieşte din jefuirea altora (164). Şi nu spun duhovnicului nimic, nici cei care laudă şi numesc înţelept pe cel ce „jăfuieste şi pradă, şi căzneşte pre săraci" (165).

Antim îi atrage atenţia chiar şi domnitorului asupra obligaţiei de a fi drept şi sprijinitor al celor de jos nu numai cu vorba, dar şi cu fapta. Nu înfăţişarea externă, ci „numai singură dreptatea" îi face cinstiţi pe cîrmuitori, înaintea norodului. Lumea creştină l-a numit pe Sfîntul Constantin „mare împărat" nu pentru biruinţele lui cele mari, ci „pentru marile faceri de bine ce au făcut supuşilor lui" (156). Cîrmuitorii nu pot influenţa adînc asupra celor mulţi decît „numai cînd vor face ei mai întîi aceia ce pohtesc să se facă de alţii" (157).

Se poate spune, deci, că în predicile lui Antim tratarea e restrînsă ca întindere; dă lucruri esenţiale în legătură cu tema; în general e bine încheată; ia în considerare toate categoriile de credincioşi.

Incheierile didahiilor sînt scurte. Ele cuprind, uneori, aplicaţii la viaţa credincioşilor: „Luînd pildă de pe faptele sfîntului să ne asemănăm lui ... să iubim întîi pe Dumnezeu ... şi pe aproa-

pele nostru... Să ne ferim ... de curvie, de beție, de zavistii, de vânzări, de apucături, de năpaști și de alte multe ca acestia..." (124—126; cf. și 109, 132, 142, etc.).

Alteori, încheierile au caracter recapitulativ: Să reținem, deci, că „pentru două lucruri au intrat sfânta fecioară în sfânta sfințelor: una pentru ca să se curățească de păcatul cel strămoșesc prin cuvîntul celui de bucurie ce aștepta să-i vie cu arhanghelul Gavriil și alta, ca un vas ales ce era, prin venirea sfîntului duh și prin umbrirea puterii celui de sus să priimească în pîntecele ei pre fiul și cuvîntul lui Dumnezeu..." (115, 197, etc.).

Multe dintre încheierile didahiilor cuprind cîte o rugăciune caldă, învăluitoare, ca de pildă: „Ce tu, Doamne, cela ce pentru bunătatea ta cea de margine și multa milostivire ai voit de ai luat trupul firii noastre cei slabe și ai împlinit toate ale legii, îndură-te și ne luminează și noao mințile și inimile, ca să ne arătăm împlinatori legii..." etc. (102; cf. și 76, 84, 152, 201, 207, 250).

Din încheierile predicilor de care ne ocupăm se desprinde, vie, grija părintelui duhovnicesc care, chiar cînd a fost aspru cu fiii săi, nu uită să-i încurajeze, să-i îmbărbăteze, să le inspire încrederea că oricît ar fi de mari, păcatele pot fi biruite și că binele este mai puternic decît orice rău existent în suflet. Tonul aspru, muștrător, folosit uneori în tratare, lasă, în încheiere, locul unui grai domol, blînd, liniștit, graiul iubirii părintești, care după ce a aplicat leacul amar al certării, vine cu balsamul reconfortant al nădejzii în recîștigarea sănătății depline.

STILUL DIDAHILOR

Stilul didahiilor este de tip oral. El urmează de aproape bogăția și varietatea de idei și sentimente ale autorului.

Uneori expunerea e liniștită, senină, potolită. „Astăzi n-am a spune alt nimic înaintea dragostei voastre ca să vă ospitez sufletește fără numai puține cuvinte de învățătură carele mă rog să le ascultați cu toți cu dragoste..." (103).

Alteori fraza respiră suflul vibrant al implorării: „Și mă rog bunătății lui Dumnezeu și iubirii sale de oameni să-mi lumineze înaintea ca să poci propovădui cuvîntul adevărului și să-mi întărească inima întru frica lui ca să poci păstori cuvîntătoarea turma lui cea aleasă..." (76).

Iată rînduri din care se vede cum autorul știe să dea expresie unei amare mîhniri: „Sîntem porniți cu toții spre răutăți ... ca

niște dobitoace necurate, tăvălindu-ne în răsfăciunile cele spurcate și de nimica... Ni s-au împietrit inimile într-o răutăț ca a lui faraon și umblăm ca niște cai sirepi fără-de zăbală ... pînă ce vom cădea într-o prăpastie și vom pieri. Cu aceste fapte ne lăudăm că sîntem creștini! O, vai de capetele noastre!” (95).

Nu arareori mîhnirea și indignarea izbucnesc în porunci și amenințări ca acestea: „Vă poruncesc tuturor ca duminicile și sărbătorile să vă închideț prăvăliile și nici să vindeț nici să cum-păraț, nu numai de la creștini, ci nici de la turci, nici de la alții ... și precum zic să faceți că nefăcînd să știți bine că vă voi pedepsi bisericește, cu pravila și pre dreptate nefăcîndu-vă nici o nă-paste...” (96).

Tonul poruncitor, însă, se potolește, convertindu-se în stăruitor îndemn părintesc: „Să lăsăm năravurile cele rele și obiceiurile cele necuvioase, ca doară s-ar milostivi Dumnezeu asupra noastră să ne ierte ... căruia mă și rog să ... pecetluiască în inimile voastre acestia cîte v-am vorbit, ca să nu le uitaț ci, după putință deapururea să le faceț...” (97).

Ca stil vorbit, stilul didahiilor este natural, spontan și direct.

Este natural în sensul că nu afectează, ocolește exagerările, nu folosește bombasticisme, ci redă modul firesc de a gîndi și simți al autorului.

Este spontan în sensul că se desfășoară nesilit, necăutat, semn care dovedește că autorul posedă un fin simț al limbii și un superior talent literar.

Este direct în înțelesul că autorul transmite fără ocoluri, fără perifrazări inutile, ceea ce are de spus ascultătorilor: „După aceea, domnul, șazănd pre asină, mergea în Ierusalim și toată cetatea, pornindu-să de dragoste, să bucura de o întrare fericită ca aceasta și cu ramuri de finic și de maslin l-au întîmpinat... Și cei ce erau aprinși de dragoste dumnezeiască așterneau pre cale veșmintele sale, care feliu de cinste și de întîmpinare nu aflăm nicăiri să se fie făcut... Iar acest feliu de cinste de pre urmă, sufletește, o dau lui Hristos, carii, pre omul cel vechiu lepădîndu-l, obiciaiurile cele vechi, pentru mărirea lui Hristos a le lepăda, să nevoiească...” (254—255).

În mod deosebit merită să fie relevat caracterul concret, viu, colorat, popular al stilului didahiilor.

Comparația, interogația, metafora, dialogul, descrierea, antiteza, repetiția, ironia chiar, sînt folosite cu remarcabilă îndemînare de către Antim, spre a da relief stilului, spre a și-l nuanța

și a și-l face astfel ascultat cu plăcere și interes. Spre exemplificare, redăm câteva pasaje din predicile lui. „Iar ei (apostolii) ... au mers după dînsul (după Hristos) ca hierul după piatra magnetului și ca părul după chihribariul cel curat” (73). Păcatul e asemănat cu piatra care „caută să meargă la maica ei, în pămînt...”. Iar bunătatea e asemenea „focului și iaste să meargă sus, în văzduh, unde-i iaste matca, că Dumnezeu iaste foc mistuitoriu...”, etc. (118).

Credincioșii, cînd se-ntorc de la biserică acasă, să procedeze ca ariciul care, „după ce merge la vie întii să satură el de struguri și apoi scutură vița de cad broboanele jos și să tăvălește pre dînsele de să înfig în ghimpii lui și duce și puilor”. Așa să ducă și credincioșii pe la casele lor cîte ceva din cuvintele Sf. Evanghelii (142).

Botezul e comparat cu apa potopului (160); zavistia, cu rugina și cariul (164). Pe credincioșii închistați în obiceiuri perimate îi compară cu viermele care cuibărit în rădăcina hreanului, „nu vrea să meargă la alte rădăcini mai bune și mai dulci”, motivînd din neștiință, „că mai dulce decît hreanul nu iaste” (173).

Invățătura și cuvîntul sînt ca undița și ca mreaja (166). Postul e asemănat cu „războiul asupra vrăjmașului sufletelor noastre” (167), etc. „Înainte de Eminescu Antim a numit luna „stăpîna mării” (128; cf. Al. Piru: Literatura romînă veche. București 1962, p. 285).

Interogația e de asemenea des folosită (123, 125, 163, 200, 240, etc.). Cu multă îndemînare e folosit și dialogul care conferă sprinteneală și vioiciune expunerii. „Și sosind la ușa bisericii, fericita Anna zice către preot: „Priimește, preote a lui Dumnezeu, pre această cocoană...”.

Adresîndu-se fecioarei, Zaharia zise:

„Tu ești cu adevărat ușa cea de gînd a vieții...”. Apoi zise și către părinți (către Ioachim și Ana): „Bucurați-vă și voi...” (113—114).

Iată cît de sugestivă e descrierea nopții în care Sf. Nicolae merge și aruncă pe fereastră pungile cu galbeni. „După ce au ascuns soarele toate razele lui și s-au stins de tot lumina zilei între întunecul nopții și cînd ceriul, de osteneală, au fost închis spre somn toți ochii lui, atîta cît nici luna nu priveghia, nici una din stelele cele mai mici avea deschise tîmplele lor cele de argint, atunce ca și cînd ar fi fost nu făcător de bine, ci ca un hoț, aleargă cu mare grabă la cea săracă de casă și aruncînd în lăuntru, nu

zic odată, sau de două ori, ci de trei ori, mulți galbeni, au gonit cu aceasta ... tot răul și tot cugetul necuvios...", etc. (120—121). Pasajul ne arată cum Antim știa să îmbine, cu măiestrie de artist, frumusețea faptei bune cu cealaltă frumusețe, a mediului natural, pentru ca prin mijlocirea acesteia din urmă să dea un mai pronunțat relief celei dintâi, faptei morale. Intr-o altă predică (la Sf. Dimitrie) autorul ne dă o deosebit de plastică descriere a furtunii pe mare, care s-ar putea să fie cea dintâi de acest gen în literatura noastră: „Mi se pare ca și cînd aș vedea înaintea ochilor miei chipul ei: de toate părțile să sufle vînturi mari, să se strîngă împrejurul vîntului nori negri și deși, toată marea să spumege de mînie și pretufîndenea să se înalțe valurile, ca niște munți. Mi se pare că văz corabiia apostolilor că o luptă cu multă sălbătăcie turburarea mării: de o parte o bat valurile, de altă parte o tulbură vînturile; de o parte o ridică spre ceriu, de altă parte o pogoară la iad...", etc. (224; cf. și descrierea soarelui și a lunii, p. 126 ș. u.), etc.

Contrastul îl folosește relevînd distanța dintre ce zice Hristos și ce înfăptuiesc credincioșii.

Hristos zice: „Scîrbe veți avea în lume". Noi nu pohtim să avem nici o scîrbă.

Hristos zice: „Pacea mea dau voao", iar noi, nu dea Dumnezeu să avem pace între noi, ce ne turburăm pururea pentru fiecece, ca valurile mării cînd le suflă vîntul.

Hristos zice: „Nu judecaț ca să nu vă judecaț". Dar noi ce facem? Nu iaste nici zi nici cias să nu judecăm de rău, nu numa pre cei ce-i știm ce și pre cei ce nu-i știm".

Hristos zice: „Precum pohtiț voi să vă facă voao oamenii, faceț și voi lor". Noi pohtim să ne cinstească toț, să ne dea toț plocoane și daruri, să ne laude, să ne ferească, să ne grăiască de bine, să facă toți după pohta noastră ... iară noi pohtim să osîndim pre toț, să nu dăm nimărui, nimica, să nu facem nimărui nici un bine... Pre toț îi hulim, pre toț îi grăim de rău, pre toț îi pîrîm, pre toți îi luom în rîs și în batjocură..." (149, 102, etc.).

Pentru ilustrarea învățăturii transmise, mitropolitul Antim folosește de asemenea istorisiri atît biblice, cît și extrabiblice. Cităm un exemplu de istorisire extrabiblică. „Via, filosoful, mergea odată pre mare cu corabiia și era împreună cu el niște oameni răi. Și apucîndu-i furtună mare, era să piară. Iar oamenii cei răi au început a să ruga dumnezeilor lor, să-i mîntuiască din nevoe. Iar filozoful le-au zis: rogu-vă tăceț, să nu vă priceapă

care cumva dumnezeii că sînteț aici, că adevărat vă va cufunda. Asemenea zic și eu cătră păcătoșii ce să roagă, că mai bine iaste să tacă, decît cu buzele lor cele spurcate, să aducă rugăciunii către Dumnezeu la nevoile lor, că în loc de a afla mîntuire, poate să piară desăvîrșit cu păcatele lor. Să cuvine întii să lăsăm răutatea, jafurile, strîmbătățile, urîciunea, vrajba, zavistia și atunci să ne rugăm...” (230).

Nu ocolește nici ironia atunci cînd e convins că, folosind-o, poate determina, cît de cît, o schimbare în bine la păstoriții săi. „Mă rușinez a spune de posomorîrea celor mîncăcioș, în ce chip să tînguesc în zilele cele de post: cască adese, să culcă puțin și iară să scoală; dorm în silă... Să îngreuiază asupra soarelui, căci zăbovește a înopta; nomesc zilele postului mai mari decît celialalte; să fac cum că au durere la stomah și ameteți de cap ... carele nu sînt semne ale postului ci ale nesațiului. Cu nepohtă să duc la masă; răpșesc asupra verzelor, înjură legumile zicînd: în zadar s-au adus în lume...” (171). Șfichiul ironiei lovește nu pe cei lipsiți, ci pe cei ce, neputîndu-se înfrîna, se lasă pradă lăcomiei nesățioase, îmbuibării.

Măiestria cu care Antim știe prezenta frămîntarea, nervozitatea, agitația lăcomiei strîmtorate de cerințele aspre ale postului realizează „o adevărată fișă caracterologică” (Al. Piru: *Literatura veche*. București 1962, p. 283).

Om apropiat de popor și bun cunoscător al graiului plin de sevă și culoare al acestuia, autorul întrebuițează în cuvîntările sale multe locuțiuni populare. De exemplu: „Au stătut în socoteala mea” (85); „O, vai de capetele noastre!” (95); „Ce treabă are vlădica cu noi, nu-și caută de vlădicia lui?” (96); „Nu poci să mă înlinz unde nu ajung” (99); „Vom să-i scoatem binele aceia pe nas” (121—122); „Umblăm de capetele noastre” (151); „Ca să nu mă depărtez cu vorba” (202), etc.

Tot în tezaurul înțelepciunii populare își au izvorul și comparații ca acestea: „Cînd (luna) iaste plină să scoală asupra-i cîinii, ca niște vrăjmaș, în luptă și nu încetează a o lătra, neputînd suferi lumina ei; și cu acestia toate, ia fiind curată și nevinovată, luminează și călătorește călătoria ei, fără de zăticneală...” (131).

N-am semnalat decît o parte din mijloacele stilistice folosite de înflăcăratul predicator din epoca brîncovenească, dar ele sînt suficiente pentru a ne arăta cît de întemeiate sînt constatările ca aceasta a lui Mihail Sadoveanu: Antim a ajuns „cu anii, iar mai ales cu o stăruință neînduplecată ... să vorbească și să scrie o

limbă, poate cea mai frumoasă dintre a tuturor cărturarilor epocii” (cf. Limba povestirilor istorice; comunicare făcută la Academia R.P.R.; în: „Contemporanul” 1955, febr. 11, nr. 6/346, p. 3, la Al. Ciurea, o. c., B.O.R. 8—9 (1956), p. 815; Radu Albala: Antim Ivi-reanu, București 1962, p. 108; G. Ștrempel, o. c., p. 60—63).

ORIGINALITATEA DIDAHILOR

Predici au existat, se știe, și înainte de Antim. Dar predicile acelea aveau un caracter prea general, prea abstract. Erau predici lipsite de tangență cu realitățile și cu condițiile de viață ale ascultătorilor.

Antim este cel dintâi predicator al nostru care, cum s-a spus: „predica pe realități și pentru realități”. În comparație cu predicile, cu cazaniile care circulau în Biserica noastră, cu aproape 150 de ani înainte de mitropolitul nostru, didahiile prezintă particularitatea de a fi mai vii, de a fi elaborate în contact strâns cu împrejurările concrete ale vremii, de a fi pe măsura cerințelor duhovnicești ale unei comunități de credincioși determinate și anume ale credincioșilor din vremea lui Brîncoveanu.

Didahiile de care vorbim sînt alcătuite „pe dimensiunile, trebuințele și specificul sufletesc al societății pe care o conduce din punct de vedere duhovnicesc și pe care, dorește din toată inima să o modeleze după principiile și marile trăiri creștinești. El nu predică numai ca să predice, ci predică pe realități și pentru realități. Pentru aceea el nu trece cu vederea mizeriile, suferințele și necazurile comunității religioase căreia îi adresează cuvîntul”. (Al. Ciurea, 776; Radu Albala, 88; Al. Piru, 282).

Această interpretare a învățăturii pentru nevoile de viață ale ascultătorilor, această continuă referire la păstoriți, considerați în condițiile lor concrete de trai, constituie una din notele originalității predicilor lui Antim.

Un alt aspect al originalității didahiilor îl constituie modul personal de elaborare și redare a conținutului lor.

Conștient de înalta răspundere ce-i revenea, ierarhul nostru s-a ferit de improvizații. Înainte de întocmirea predicii el desfășura o întinsă muncă de documentare asupra temei alese, folosindu-se în acest scop de Sf. Scriptură și Sf. Tradiție, dar și de experiența de viață a altora și a sa, de moravurile credincioșilor, etc.

Izvoarele n-au fost folosite mecanic. Autorul nu s-a limitat să ia, de ici de colo, pasaje mai mari sau mai mici, să le pună

cap la cap, să le mai adauge câteva cuvinte ca încheiere și apoi să citească totul în fața credincioșilor. Antim nu este un compilatator. Materialul teologic folosit în didahii este, într-adevăr, cel obișnuit, dar prelucrarea, organizarea, dozarea și închegarea lui într-un tot unitar este opera personală a mitropolitului. Aproape toate predicile de care vorbim lasă impresia puternică precum că autorul lor și-a stăpînit bine tema, a știut de unde și ce material să folosească, a cunoscut temeinic regulile omiletice și a știut cum să le valorifice pentru atingerea scopului propus. Didahiile poartă, în totalitatea lor, pecetea puternică a personalității oratorice a autorului.

E necesar să fie relatată, de asemenea, bogăția vocabularului și a mijloacelor literare luate de către autor în slujba propovăduirii sale.

Vocabularul, nuanțat și variat, dovedește strînsa legătură și preluirea înaltă a autorului pentru graiul viu și colorat al popoului. Frumusețile literare larg folosite, ca: asemănări, metaforele, descrierile, istorisirile, imaginile plastice, epitetele, etc.; apoi alternarea propozițiilor scurte, sacadate, cu altele ample, bogate; alternarea accentului de indignare cu cel de sfătoșenie și persuasiune; organizarea gradată a materialului cu respectarea regulilor măsurii și echilibrului, toate acestea sporesc în grad înalt originalitatea didahiilor lui Antim. „Antim Ivireanul — zice G. Ștrempel — este original în modul de a lega ideile de viața cotidiană, în felul de a biciui, fără deosebire de poziție socială, scăderile morale ale păstoriților, în dezvoltarea unora din nedreptățile sociale și în măiestria cuvîntului său... Original este Antim Ivireanul în elocvența sa și mai ales în frumusețea limbii cu care îmbracă ideile predicilor sale. Procedeele sale stilistice, comparațiile și metaforele, imaginile plastice și epitetele îl așează printre cei mai mari scriitori ai literaturii noastre vechi” (c. c., 54).

ACTUALITATEA PREDICILOR LUI ANTIM

Predicile lui Antim pot fi citite și astăzi și pot constitui un important izvor de inspirație pentru preotul de azi.

Desigur, nu pot fi trecute cu vederea elementele negative întreșute în contextul didahiilor. Astfel autorul apreciază, uneori, lumea aceasta ca pe o „vale a plîngerii” (Ed. Ștrempel, 132). Nașterea în lumea aceasta o califică drept „naștere întunecată”.

Noi cei din lumea aceasta am fi un fel de „viermi lepădați” (82). Moartea e o ieșire a sufletului „dintru întunericul și tina trupului, ca dintr-o pușcărie întunecată” (290). Tot despre moarte spune că n-ar putea fi „adormire mai dorită decât adormirea morții” (257). Uneori îndeamnă pe credincioși să nu meargă „pe la hore și pe la jocuri” (141), etc.

Dar toate aceste elemente negative din didahii rămân cu mult în urma celor pozitive. Atmosfera care se degajează din ansamblul predicilor mitropolitului Antim nu este de trisete, de resemnare și descurajare, ci de puternică și neclintită încredere în biruința forțelor pozitive cuprinse atât în învățătura propovăduită, cât și în ființa păstoriților.

Intr-adevăr, autorul valorifică larg partea de lumină, de seninătate, de suflu optimist a învățăturii creștine. Firește ca preot el nu putea ignora forța distructivă a păcatului, care îmbracă atâtea forme și consumă din capitalul de energie al păstoriților. Mai nu este predică de-a lui în care ierarhul nostru să nu vorbească despre păcat; dar, în același timp, nu e predică în care el să nu scoală în lumină acele laturi ale învățăturii creștine care sporesc nădejdea și încrederea și care constituie izvor de bunătate, de putere și de iubire față de viață, față de fapta creatoare. Pace, dreptatea, bucuria, curățenia, înțelepciunea, smerenia, fericierea, bărbăția sînt frecvent valorificate în didahii, cărora menționatele virtuți le conferă caracterul de mijloace menite să reconforteze, să însuflețească, să înalțe.

Prin particularitatea aceasta de a pune accentul pe partea de lumină, de seninătate, de elevație, a învățăturii creștine, didahiile ni se înfățișează ca fiind de vie actualitate. Se știe că, azi, în Biserica noastră, sînt încă destui predicatori care dau un caracter hamartiocentric propovăduirii, insistînd unilateral asupra păcatului și împingînd în umbră revărsarea de putere, bucurie și încredere optimistă pe care Evanghelia o aduce în viața păstoriților.

Didahiile dau preotului de azi o înaltă lecție de exegeză, chemîndu-l să valorifice învățătura Mîntuitorului nu numai în aspectele negative, dar mai ales în trăsăturile ei pozitive.

Aceeași atitudine promovează ierarhul nostru și față de păstoriți. El cunoaște și critică — uneori cu vehemență, cum am văzut — păcatele lor, dar totodată prețuiește în gradul cel mai înalt fondul sănătos de omenie și posibilitățile lor de înnoire și ridicare. Credincioșii sînt supuși slăbiciunilor. Dar ei nu sînt nu-

mai slăbiciune. În ființa lor sînt așezate puteri care-i pun în condiția de a se lepăda de apucăturile urîte, de a se elibera din servitutea păcatului și de a se angaja pe linia unei vieți înnoite și îmbunătățite.

Mai mult: Autorul nostru cere credincioșilor să se elibereze de păcat, dar le cere să se elibereze și de tradițiile perimate și care, de aceea, îi țin pe loc (173). Ei să se străduiască continuu pînă ce vor ajunge să aibă „o inimă care să rămîna pururea nemiscată de la bine” (286).

Punînd accentul pe obligația păstoriților de a nu aștepta totul de la Dumnezeu, ci de a-și dezvolta și pune în lucrare toate puterile de care dispun în scopul biruirii păcatului și al afirmării faptelor pozitive, didahiile lui Antim își vădesc și prin trăsătura aceasta actualitatea lor. Ne e cunoscut că mulți dintre preoți prezintă mîntuirea mai numai în aspectul ei obiectiv, ca dar dumnezeiesc. Didahiile lui Antim ne atrag cu tărie atenția asupra acestei exagerări, obligîndu-ne, ca în predici, să acordăm o mai mare atenție și prețuire puterilor și aportului păstoriților în realizarea mîntuirii.

De vie actualitate sînt predicile de care ne ocupăm și prin exemplul personal pe care autorul lor îl pune cu smerenia cerută de calitatea lui de preot și călugăr, înaintea credincioșilor, spre a-i îmbărbăta pe calea indicată de poruncile Evangheliei. El nu-și înțelege misiunea ca pe un simplu oficiu de transmitere pasivă a învățăturii, ca și cum aceasta ar privi numai pe alții nu și pe sine. Autorul nu pune pe umerii altora sarcini sub care nu s-ar afla și umerii săi și nu obligă pe alții la împlinirea unor porunci pe care nu le-ar împlini și el însuși.

Dovezi? Aproape totdeauna se include și pe el printre cei asupra cărora apasă obligația de-a lupta cu hotărîre contra slăbiciunilor, abaterilor, păcatelor. „Să nu socotiți că-i va fi milă lui Dumnezeu de noi (de noi toți) deacă nu vom face (cu toții, ierarhi și credincioși) după putință și poruncile lui...” (97). „Ne luminează mințile și inimile, ca să ne arătăm împlinitori (cu toții) ai legii și a poruncilor tale...” (102). „Cînd vom intra în sînta beserică să ne curățim (cu toții, preot și credincioși) de păcatele noastre...” (115).

Alteori se detașează de ascultători cu autoritatea pe care părintele o are asupra fiilor. „Unde este dragostea ce ai către fratele tău? Ce fel de ascultare faci dascălului ... tău? Incaileazi că nu ești creștin, că-ți faci mai multă osîndă. Nu te nădăjdui

că numai cu numele ce ai ... te vei mîntui; că zice Hristos: Nu cei ce-m zic Doamne, Doamne, vor intra întru împărăția ceriului, ci cei ce fac voia mea" (123, 124). E lesne de înțeles că Antim n-ar fi avut autoritatea să vorbească astfel dacă el însuși n-ar fi fost pildă de trăire a unei înalte vieți duhovnicești.

Iar cînd preotului îi atrage atenția că „se cuvine să fie mai cu omenie decît mireanul pentru ca fieștecine să ia pildă și învățătură de la el, văzînd faptele lui cele bune" (193), e limpede că în primul rînd el, Antim, a ținut să fie exemplu pentru păstoriții și preoții săi.

Precum în activitatea lor Sf. Apostoli s-au supus nu numai de cuvînt, dar și de exemplul personal, la fel și mitropolitul Antim și-a sporit puterea de răzbatere a cuvîntului sprijinindu-l constant pe pilda unei vieți potrivită cu învățătura propovăduită.

Didahiile lui Antim transmit preotului de azi mesajul puternic că predica nu este numai cuvîntare întocmită după regulile Omileticii, ci și mai ales cuvîntare sprijinită constant pe exemplul vieții proprii.

În sfîrșit, didahiile autorului nostru sînt actuale și prin faptul că au ținut cel mai strîns contact cu realitățile, cu viața.

Antim n-a urmărit să transmită simplu învățătura în numele căreia ocupa scaunul de mitropolit. El n-a urmărit o simplă îndocîrinare a păstoriților. Principalul scop urmărit prin didahii este de natură practică și anume acela de a ajuta pe păstoriți. Chiar din prima predică Antim arată că misiunea sa este nu numai de a învăța pe păstoriți, dar și de a-i îndrepta pe calea cea dreaptă (75). Punctul acesta de program autorul și l-a respectat toată viața cu strictetea dictată de o vie conștiință a răspunderii pentru păstoriți în fața lui Dumnezeu. Cercetarea atentă a didahiilor ne lasă într-adevăr această impresie puternică: autorul lor se frămîntă, se zbate, sfătuiește, imploră, poruncește, amenință, cu un cuvînt, folosește întreg arsenalul mijloacelor pastorale și omiletice pentru a spori încrederea credincioșilor în propriile lor puteri, pentru a-i determina la activitate.

Contactul strîns cu realitățile vii, cu actualitatea, și folosirea Sf. Evanghelii în scopul ridicării vieții păstoriților — iată un alt aspect al didahiilor, prin care ele solicită și azi — și vor solicita totdeauna — atenția și interesul preotului predicator.

Pr. Dr. DUMITRU BELU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu.

„CU ÎNȚELEPCIUNE DREPTI” SAU „CU ÎNȚELEPCIUNE DREAPTĂ”?

Se știe că cuvintele: „Cu înțelepciune drepti”, sau: „Cu înțelepciune dreaptă” apar în textele Liturghierului în legătură cu vohodurile mici de la Vecernie și Liturghie, apar înaintea citirii Sf. Evanghelii, precum și înainte de rostirea cuvintelor: „Lumina lui Hristos luminează tuturor!” din Liturghia darurilor mai înainte sfințite.

Protosincelul Danil Cărpiniș, de la mănăstirea Frăsinei, eparhia Râmnicului, ne-a trimis o scrisoare prin care cere lămuriri asupra textului corect din această propoziție liturgică. Sus-numitul protosincel ne spune că în mănăstirea Frăsinei sînt o seamă de călugări bătrîni, veniți acolo de prin alte mănăstiri, ca de ex. de la Stînișoara, etc. Acești călugări bătrîni au servit în tinerețele lor Liturghia utilizînd Liturghierul tipărit cu litera cirilice în timpul Sf. Calinic, în care stă scris: „Cu înțelepciune dreaptă”. Între călugării veniți din alte mănăstiri și cei din Frăsinei au avut loc o serie de discuții pe tema acestui text liturgic. Nepuțindu-se ajunge la un numitor comun, la o înțelegere satisfăcătoare pentru toți, ei s-au adresat profesorului de specialitate de la Sibiu, cerînd lămuriri asupra textului corect și asupra modului de interpretare a acestui text liturgic. Dăm în cele ce urmează lămuririle necesare.

Liturghiile bizantine, în cuprinsul cărora se găsesc mai ales aceste texte liturgice, s-au născut și s-au dezvoltat în Răsărit (în Orientul mijlociu), unde credincioșii ascultau sfînta slujbă și o ascultă și astăzi stînd în mod obișnuit în strane, adică șezînd în strane sau chiar pe dușumea, pe podeaua bisericii, acoperită cu covoare. Prin cuvintele de mai sus, liturghisitorul atrage atenția credincioșilor asupra faptului că în rînduiala sfîntei slujbe urmează acum un moment mai însemnat și, de aceea, ei sînt datori să fie cu mai multă atenție, să fie mai concentrați, să fie cu toată buna-cuvîntă, să se ridice în picioare și așa să asculte sfînta

slujbă. Drept asemenea momente mai însemnate sînt citirea rugăciunii „Lumină lină”, din cadrul Vecerniei, înălțarea în văzul tuturor credincioșilor a Sf. Evanghelii cu prilejul vohodului mic, sau chiar citirea Sf. Evanghelii, etc. În aceste momente, în cadrul sfîntelor slujbe este vorba fie de lumina dumnezeiască, fie de cartea care cuprinde cuvîntul lui Dumnezeu, sau chiar de acest cuvînt, de Sf. Evanghelie, care se va citi îndată, care este înțelepciunea dumnezeiască (Coloseni 2, 3 și I Cor. 1, 24—30, etc.). Se căde, deci, ca toți aceia care ne găsim în astfel de momente în biserică, să întîmpinăm cu cinstire deosebită, cu respect nelimitat lumina dumnezeirii, pe Iisus Hristos, sau cuvîntul Lui. Această cinstire se arată, între altele, și prin a sta în picioare, a sta drept și nu șezînd ca pînă acum. De-altfel, și în zilele noastre — și la noi, și pretutindeni — cînd este vorba de a primi pe cineva care este superior, îl primim, în semn de respect, ridicîndu-ne în picioare. Așa primesc b. o. elevii pe învățătorul lor, studenții pe profesor la intrarea în clasă, etc. Cu atît mai mult trebuie făcut acest lucru acum, cînd e vorba de a primi nu pe un om superior nouă, ci de a primi lumina lui Dumnezeu, cuvîntul lui Dumnezeu, sau chiar pe Dumnezeu însuși, reprezentat prin Evanghelia Lui. Prin urmare, cuvîntul „drepti”, se referă în cazul de față la atitudinea, la ținuta, la poziția fizică a credincioșilor și nu la starea lor morală.

În limba romînă s-a ajuns la greșala de a se scrie și a se spune: „Cu înțelepciune dreaptă” sau: „Înțelepciune dreaptă”, în loc de „Înțelepciune. Drepti!” de la o greșală strecurată în manuscrisele grecești. În multe din aceste manuscrise întîlnim termenii corecți de *Σοφία*. *Ὁρθοί*. (Înțelepciune. Drepti!), dar există și manuscrise în care în mod greșit s-a scris *Σοφία ὀρθή* (Înțelepciune dreaptă). Intrucît în limba greacă nu există în pronunțare nici un fel de deosebire între cei doi termeni, sînd auzului amîndouă aceste cuvinte la fel, s-a căzut ușor în greșala scrierii cuvîntului „ὀρθή” în loc de „ὀρθοί”.

În traducerea și tipărirea Liturghierului în limba romînă găsim aproape totdeauna întrebuițarea formei greșite de: „Înțelepciune dreaptă”.¹ Foarte probabil că în cumpăna acestei gre-

¹ Liturghierul lui Coresi, tipărit în anul 1570, la Brașov, traduce într-un mod cu totul deosebit, într-un mod particular această formulă liturgică și anume: „Prea înțeleptu iartă. Să auzim și să luăm aminte Sfînta Evanghelie”. Liturghierul lui Dosoftei. Iași, 1679 și 1683; Liturghierul lui Antim Ivireanu. Tîrgoviște, 1713 și liturghiile care urmează, au în mod obișnuit formula: „Cu înțelepciune dreaptă”.

șeli a tras și faptul că s-au găsit, în cursul veacurilor, și unii comentatori liturgici, care au fost pentru această formulă greșită.²

Cel dintîi teolog român care a luat poziție împotriva acestei formule greșite a fost mitropolitul Gavriil Bănulescu, care în prefața Liturghierului tipărit la anul 1815 spune: „La cele mai însemnate vremi a slujbei aceștia aduce aminte preotul ori diaconul, norodului cu cuvintele acestea: Înțelepciune, drepti, să privegheze, stînd în picioare, și cu multă evlavie să ia aminte la cele ce se citesc și se fac, și spre dovada adevărului scriu tîlcuitorii dumnezeieștii liturghii, că creștinii cei de demult la unele locuri aveau voe a șidea în biserică; precum în mănăstirile Egiptului șidea și în vremea cîntării psalmilor, și pentru aceia la vremi mai însemnate, precum și înaintea citirii Evangheliei le aducea aminte preotul ori diaconul *să se scoale și să stea drepti*, luînd cu evlavie aminte la citirea ce se va face, cu aceste cuvinte: înțelepciune, drepti. Greșită este, dar, tălmăcirea veche: cu înțelepciune dreaptă, neavînd nici o noimă”... „Greșala Cu înțelepciune, dreaptă, care se află în toate liturghiile tipărite românește, iaste cea dintîi, care au trebuit a fi îndreptată. Căci nici în liturghiile grecești, din care s-au tălmăcit cele slavonești, acest fel de tălmăcire: cu înțelepciune dreaptă, n-am găsit, ce în toate liturghiile am aflat: *Înțelepciune. Drepti*; sofia orti; premudrosti prosti”.

Acest ierarh se găsește, de altfel, în deplină consonanță cu cei mai de seamă exegeți ai liturghiei, cari, în comentariile lor, se dovedesc nu numai în curent cu istoria și structura sfintei liturghii, ci și pe deplin inițiați în spiritul ei. Dintru început, această strigare a fost introdusă în slujba bisericească în scopul de a provoca, în anumite momente liturgice, ridicarea credincioșilor în picioare și a-i determina în același timp la o concentrare spirituală mai accentuată. Ea se referă, deci, la poziția fizică și spirituală, pe care trebuie să o luăm, urmărind adică să ne facă „să stăm drepti cu înțelepciune și cu cunoștință, *cu trupurile și cu sufletele*, și drepti cu credința și cu gîndirea”, cum îl cuiește Simeon, arhiepiscopul Tesalonicului.³ Strigarea „drepti”, precum explica renumitul teolog Nicolae Cabasila, conține un îndemn pentru stimularea unei râvne și cuviințe deosebite la „cei care ne

2 Nicolae Vulgaris, Veneția, 1818, cap. 14, p. 89.

3 Sf. Simeon, arhiepiscopul Tesalonicului, Despre dumnezeiasca rugăciune, P.G.T. CLV, col. 585.

apropiem de Dumnezeu și de Sfintele Taine”, urmărind în același timp să ne determine „să arătăm că cel dintîi semn al acestei rîvne și evlavii este *ridicarea corpului drept în sus* și că aceasta s-o facem *nu stînd jos, ci în picioare*, căci aceasta este ținuta celor care se roagă”.⁴

Incepînd cu ultimul deceniu al sec. XIX s-a introdus în liturghierele romînești formula corectă, adică „Înțelepciune. Drepti!”, formulă rămasă definitiv în uz.

În concluzie, atît după textul original grecesc, cît și după exegeza și comentariile acestui text — exegeză și comentarii făcute de către mari teologi ai Bisericii — formula corectă este: „Înțelepciune. Drepti!” și nu: „Cu înțelepciune dreaptă”, etc.

Pr. Dr. SP. CÂNDEA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

⁴ Nicolae Cabasila, o. c., cap. XXI. P.G.T. CL, col. 413 A-416 A. Cit. după Pr. Petre Vintilescu, *Insemnări pentru o nouă ediție a liturghierului*. București, 1947, p. 45.

DUMNEZEU TATĂ¹

„Scula-mă-voi și mă voi duce la Tatăl
meu și-i voi zice: Tată, greșit-am la cer
și înaintea Ta“.
(Lc. 13, 18)

...Așa a grăit în sinea sa fiul cel risipitor. După ce și-a luat pariea de moștenire, după ce a cheltuit tot ce a primit, după ce a ajuns slugă și muritor de foame, fiul și-a adus aminte că are un tată. Prietenii, mulți, care roiau în jurul lui, pînă avea bani ca să chefuliască împreună, l-au părăsit. Stăpînul, pe care-l slugărea, avea grija porcilor, nu a argatului, care-i păzea. Nici chiar roșcove, cu care se hrăneau porcii, nu i se dădeau. Era zdrențos, flămînd, disprețuit, aruncat de-o parte ca un lucru nefolositor de care nimeni nu are grijă, căruia nimeni nu-i dă nici o atenție. În starea aceasta disperată, de cruntă mizerie trupească și de o adîncă înjosire sufletească, fiul — care înainte uitase de tatăl său — găsește în gîndul la acest tată singura rază de lumină, singura nădejde de mîntuire. Cine este acest tată, care nu l-a părăsit ca prietenii, care nu l-a înjosit ca stăpînul, la care îndrăznește să alerge cu deplină încredere și care-l primește cu o iubire nemărginită și-l ridică iar la demnitatea de fiu? Este problema ce ne-o pune înainte Pilda fiului risipitor.

*

Tatăl din pilda aceasta este chipul Tatălui celui din ceruri.

Iisus Hristos — care este Fiul cel Unul Născut al Tatălui — a venit în lume pentru mîntuirea noastră și ne-a descoperit pe Tatăl. El însuși — ca un adevărat Fi — vorbește despre Tatăl Lui și Tatăl nostru în cuvinte de o gingășie, de o frumusețe, de o încredere nemărginită. Nu poți citi cuvintele lui Iisus Hristos despre Dumnezeu Tatăl fără să nu te nuiște profund dragostea Lui fără de margini față de Tatăl, unitatea deplină a Fiului cu Tatăl.

Tatălui i s-a adresat Iisus în toate împrejurările vieții. Încă la vîrsta de 12 ani, fiind găsit în templu, zice: „In cele ale Tatălui meu mi se cade să fiu“ (Lc. 2, 49). Alteori, ca la botez, Tatăl mărturisește pe Fiul. Fiul se roagă Tatălui și îi mulțumește pentru toate. Astfel, ca să luăm numai un exemplu, cînd cărturarii și fariseii nu voiau să creadă în Iisus și îi urmau Lui cei simpli și necărturari, Iisus înalță imn de slavă Tatălui: „Te laud

1 Predică la Duminica 34 după Rusalii.

pe Tine, Părinte, Doamne al cerului și al pământului, că ai ascuns acestea de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor. Da, părinte, că așa a fost bunăvoința ta. Toate imi sînt date de la Tatăl meu și nimeni nu cunoaște pe Fiul decît Tatăl, nici pe Tatăl nu-l cunoaște nimeni decît Fiul și căruia va voi să-i descopere" (Mt. 11, 25—27). Iisus Hristos tot ceea ce spune, tot ceea ce face, spune și face ca trimis de Tatăl: „Eu ceea ce am auzit de la El (Tatăl), acestea grăiesc în lume” și „cele ce face El (Tatăl) acestea le face și Fiul asemenea”, „că de la mine însumi nimic nu fac, ci cum m-a învățat Tatăl meu așa vorbesc. Nu m-a lăsat singur Tatăl meu, că eu fac pururea cele plăcute Lui”, căci „lucrurile, pe care mi le-a dat Tatăl să le săvîrșesc” le fac (In. 8, 26—29; 1, 19. 36). Așa de deplină este unitatea dintre Fiul și Tatăl, în așa măsură face Fiul voia Tatălui încît — cu toate că firea omenească se cutremură în fața patimilor și a morții — Fiul acceptă să se jertfească pentru mîntuirea noastră: „Acum sufletul meu s-a tulburat și ce voi zice? Părinte, izbăvește-mă de ceasul acesta. Dar pentru acesta am venit... Părinte proslăvește-ți numele”. „Părinte, de voiești, treacă paharul acesta de la mine, însă nu voia mea, ci a Ta să se facă”. „Părinte sfinte, a sosit ceasul. Proslăvește pe fiul tău, ca și fiul tău să te proslăvească”. Era ceasul supremei încercări, în care Fiul se lasă răstignit pe cruce, ca să-și împlinească misiunea și să se întoarcă la Tatăl, de la care a venit (Lc. 22, 42; In. 12, 27—28; 14; 12; 13, 1).

Căci Fiul și Tatăl una sînt: „Eu sînt în Tatăl și Tatăl este în mine” (In. 10, 30; 14, 10).

Dacă aceasta este unitatea dintre Tatăl și Fiul, Iisus Hristos vrea ca și noi să-l cunoaștem și să-l iubim pe Tatăl. „Căci aceasta este viața veșnică: Să te cunoască pe tine unicul Dumnezeu adevărat și pe cel pe care l-ai trimis, pe Iisus Hristos”. „Părinte drept, lumea nu te-a cunoscut, iar eu te-am cunoscut și aceștia (ucenicii) au cunoscut că tu m-ai trimis și le-am arătat numele tău și-l voi arăta, ca dragostea cu care m-ai iubit să fie în ei și eu în ei” (In. 17, 3. 25—26). Iisus Hristos ne îndreaptă sufletele spre Tatăl. El ne învață să ne rugăm simplu: „Tatăl nostru”. El ne spune că Dumnezeu este Tatăl a tot ce există, Tatăl nostru al tuturor; și noi, credincioșii, sîntem fiii Lui preaiubiți și frați întreolaltă. Îndeosebi, Iisus Hristos ne descoperă pe Tatăl ca iubire fără de margini, care se apleacă peste toată făptura și îmbrățișează pe toți credincioșii. El a iubit așa de mult lumea încît pe singurul Său Fiu l-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață de veci (Mt. 5, 45; 6, 26—32; In. 3, 16). De aceea se cuvine să ne apropiem de Tatăl cu dragoste și încredere de fii și să cerem de la El mai ales viața cea veșnică, mîntuirea. Căci „cine este omul de la care de va cere fiul său pîine îi va da piatră, sau de va cere pește îi va da șarpe? Deci, dacă voi știți să dați daruri bune fiilor voștri, cu atît mai virtos Tatăl vostru cel din ceruri va da cele bune celor ce cer de la el” (Mt. 7, 9—11). Și îndeosebi impresionantă este iubirea Tatălui față de cei păcătoși, față de fiul risipitor, pe care îl caută, îl cheamă, îl așteaptă, îl iartă, îl îmbrățișează și-l așează iar în casa Sa, între fiii Săi preaiubiți. Despre această iubire a Tatălui față de noi, nevrednicii Săi fii — așa de minunat întruchipată în pilda fiului risipitor — le-a grăit și marele scriitor rus Dostoievski copiilor lui în testamentul din ultimele clipe

ale vieții sale: Ca tată — zicea el — „eu vă iubesc mult, dar iubirea mea e nimic pe lângă iubirea nesfârșită a lui Dumnezeu”. Chiar dacă veți cădea în vreo greșală, „nu deznădăjduiți”. „Sînteți copiii Lui, smeriți-vă înaintea Lui ca înaintea Tatălui vostru, cereți-i iertare și El se va bucura de căința voastră, așa cum s-a bucurat de întoarcerea Fiului pierdut”.

*

Iată ce ne învață pilda fiului risipitor, ce ne-a descoperit Iisus Hristos: că avem un Tată ceresc — al cărui Fiu unul născut este Iisus Hristos — ai cărui fii după har sîntem noi toți. El este „Domnul Cerului și al pămîntului” (Mt. 11, 25). El este iubire, aplecată peste toate, revărsată mereu peste fiii Săi, fără alegere că sînt buni sau răi.

Se cuvine ca așa cum Iisus Hristos a preamărit pe Tatăl, împlinind voia Lui pînă la capăt, să preamărim și noi pe Tatăl, împlinind voia Lui ca niște adevărați fii ai Lui. Să cerem de la El cele spre folos și spre mîntuire — și să avem și noi față de toți și față de toate iubirea atotiertătoare, atotajutătoare, pe care o arată Tatăl. „Fiți desăvîrșiți precum și Tatăl vostru cel din ceruri desăvîrșit este” (Mt. 5, 48) — ne cheamă Iisus; — ceea ce înseamnă: „Fiți iubitori precum și Tatăl vostru iubitor este”, „aveți în voi și întru voi iubirea pe care Dumnezeu însuși o are, pe care Iisus Hristos — Fiul cel unul născut — o are”. „Dumnezeu este iubire” (I In. 4, 8). Fiți și voi iubire. Căci iubirea este veșnică. Ea nu piere niciodată. Iubirea este atotcuprinzătoare: ea îmbrățișează cerul și pămîntul, cu tot ce există în ele. Iubirea este semnul umanității noastre, prin care omul este cu adevărat om. După cum spune poetul:

*Dragoste, al cerurilor simbur —
Simbur al lumii și izvor!
Pin-la moarte — de la primul gîngur
Omul după tine îl măsor.*

(Cicerone Teodorescu: „Pasărea Mălastră”)

Iubirea, puterea creatoare cea neistovită, este izvorul vieții, al bucuriei, al păcii, al celor mai înalte realizări. Căci ea se revarsă din Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfînt; încălzește, luminează și rodește; ea țîșnește din adîncurile ființei noastre și ne cheamă — ca pe niște adevărați fii — să zicem: Părinte sfînte, dă-ne puterea să te iubim cu o iubire fără de limită și să ne iubim unii pe alții cu iubirea jertielnică, dezinteresată, care ni s-a descoperit în Iisus Hristos, Fiul cel unul născut, spre Slava Ta veșnică. Amin.

Pr. Prof. Dr. NICOLAE MLADIN

NEW-DELHI 1961

Dokumentarbericht über die Dritte Vollversammlung des Ökumenischen Rates der Kirchen. Herausgegeben von Willem A. Visser'T Hooft. Evang. Missionsverlag Stuttgart, Basileia Verlag Basel, 1962, p. 560.

Pentru orice credincios creștin care dorește să cunoască ce este în sine Consiliul Ecumenic al Bisericii, ce urmărește, cum este organizat, cum lucrează și care sînt perspectivele actuale ale Mișcării ecumenice, în cadrul căreia se situează — în felul său — acest însemnat organism al Ecumenismului actual din sinul creștinătății, apariția în trei limbi: franceză, germană și engleză, a volumului cu titlul de mai sus este, fără îndoială, un eveniment de seamă.

Volumul pe care-l prezentăm aici reprezintă un raport documentar extins și unic asupra Adunării Plenare sau Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericii, care s-a ținut la New-Delhi (India) în intervalul de timp de la 19 noiembrie pînă la 5 decembrie 1961. Ca atare, el oferă — în forma lor definitivă, deci așa cum a rezultat ea din examinarea și discutarea lor în plenară — rapoartele, cuvîntările, declarațiile și hotărîrile acestei importante întruniri pe plan creștin mondial. De fapt, prin el vorbește cuvîntul celei de-a III-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericii în temele principale care constituie obiectivul ecumenismului: mărturisire, slujire și unitate.

Editat de Willem A. Visser'T Hooft și avînd o introducere de Robert S. Bilheimer, prezentul raport documentar al Adunării Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericii de la New-Delhi redă numai materialul care a fost socotit ca fiind de interes general.

După cuprins și prefață urmează capitolul I: „Jurnalul de la New-Delhi” (p. 9—61), în care Dr. Samuel Mc Crea Cavert istorisește amănunțit cum au decurs, în fiecare zi, lucrările din cadrul acestei Adunări Generale.

Capitolul II (p. 63—84) cuprinde discuțiile și delibărările în legătură cu deschiderea Adunării Plenare.

Capitolul III: „Rapoartele secțiunilor” (p. 85—151) cuprinde textul integral al rapoartelor oficiale, repartizate pe cele trei secții: „Mărturisire” (p. 85-102), „Slujire” (p. 103—129) și „Unitate” (p. 130-149), urmate de fiecare dată de cîte o sinteză a discuțiilor lămuritoare, din plenul Adunării Generale privind aceste rapoarte.

Cel mai extins este capitolul IV: „Rapoartele comitetelor” (p. 153—338), care cuprinde textul integral al respectivelor rapoarte, precum și rezumatul discuțiilor ce s-au purtat asupra lor în ședințele plenare ale Adunării Generale.

Capitolele III și IV sînt structurate în felul următor: mai întîi se redă decizia Adunării Plenare, apoi se dă textul raportului în forma sa definitivă, adică incluzînd toate schimbările și adausurile care au survenit în urma discutării lor în ședințele generale. Încheierea cuprinde rezumatul discuțiilor. Rezumatul merge de la general la special, adică de la discuțiile în ansamblu la cele ce privesc singuraticile puncte ale rapoartelor.

Capitolul V: „Dezbaterile de închidere ale Adunării Plenare” (p. 339—351) cuprinde raportul Comitetului pentru Mesajul Adunării Generale către Biserici, discuțiile asupra acestui mesaj și asupra textului său.

În anexă, și anume sub categorisirea „A. Documente” (p. 353—476), sînt cuprinse: planul Adunării Plenare, raportul președintelui Comitetului Central, raportul asupra programului și finanțelor, consemnarea celor prezenți la Adunarea Plenară (p. 400—425), a ședințelor generale ale Adunării Plenare, a conducerii și colaboratorilor secțiunilor și comitetelor, a membrilor prezidiului, Comitetului Central și ai Comisiei pentru „Credință și organizație bisericească”, cuvintele de mulțumire, consemnarea Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, organizarea Comisiei pentru misiune universală și evanghelizare și a Secției pentru misiune universală și evanghelizare, organizație și regulamentele Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Tot în anexă, și anume sub categorisirea „B. Conferințe întemeietoare” (p. 476—553), sînt date textele integrale ale referatelor introductive la tema generală: „Iisus Hristos lumina lumii”, la temele secțiunilor și ale conferințelor secretarului general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. W. A. Visser 't Hooft, și Episcopului Lesslie Newbigin ca și al referatului prof. Dr. Nikos Nissiotis.

Din prefață, rezultă că cîteva din celelalte conferințe, care au fost ținute în cadrul ședințelor generale ale Adunării Plenare, ca și textele mesajelor Patriarhului Ecumenic, al Patriarhului Moscovei și al mesajului Bisericii din Etiopia au apărut în „Ecumenical Review”, vol. XIV, No. 2, ian. 1962. Tot în prefață se subliniază că consemnări complete a tot ceea ce s-a spus în cadrul ședințelor plene ale Adunării Generale și protocoalele dezbaterilor tuturor comitetelor acestei Adunări Generale pot fi văzute în arhiva Consiliului Ecumenic de la Geneva.

Volumul se încheie cu un indice scurt de nume și probleme principale cuprinse în paginile lui. Un indice real complet ar fi ușurat și mai mult consultarea acestui important volum.

Cuprinzînd retrospectiv întreg conținutul cărții cu bogata lui semnificație, mărturisim că sîntem — în general — de acord cu ceea ce se subliniază pe învelitoarea copertei: „Cartea face cu putință o apreciere definitivă asupra stadiului actual al lucrului ecumenic și reprezintă de aceea indispensabila carte de consultare pentru toți activiștii și interesații ecumenici”. Nu sîntem întru totul de acord cu aprecierea afișată pe aceeași învelitoare a copertei: „Toți cei interesați serios de Mișcarea ecumenică au cu aceasta o bază sigură (autentică) pentru cercetare proprie și pentru mai departe lucrare în comunități, pentru a colabora ca impulsurile și înțelegerile de dimensiune universală de la New-Delhi să fie peste tot transpuse în fapte”. Sînd pe punctul de vedere că ecumenismul reprezentat de Consiliul Mondial al Bisericilor nu se confundă cu însăși Mișcarea ecume-

nică, acceptăm această apreciere cu condiția: dacă tot ceea ce întreprinde — pe plan teoretic-doctrinal sau pe plan practic — Consiliul Ecumenic al Bisericii se încadrează pe linia spiritului Bisericii creștine ecumenice din primele opt veacuri.

Cu aceasta nu vrem să diminuăm nimic din realizările pozitive ale Consiliului Ecumenic al Bisericii. Din contră, ne bucurăm din toată inima de tot ceea ce contribuie — într-un fel sau altul — la marea operă de restabilire a unității creștine.

Fără îndoială, contactele și discuțiile din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericii duc la o mai bună înțelegere între creștini și la biruirea tuturor prejudecăților care stau în calea restabilirii unității creștine. Sub acest aspect, sîntem de acord cu ceea ce se spune la p. 60sq. că adică Adunarea Generală de la New-Delhi a realizat calitativ mai mult decît celelalte două adunări generale anterioare.

În acest sens și pentru a reda ceva din atmosfera de la New-Delhi, reproducem aici următoarea reliefare de pe învelitoarea copertei: „Ceea ce bărbați și femei creștine din toate părțile pămîntului și din toate rasele, peste 1.000 de delegați din aproape 200 Biserici au elaborat împreună, transporta adesea într-o nouă țară spirituală”. Pentru edificarea mai completă a cititorilor cu privire la participanți, trimitem la p. 35, 153, 400—431, iar pentru orientare asupra ținutei generale a acestei adunări plene, indicăm p. 58 și 349sq.

Pentru că cunoașterea reciprocă a creștinilor este una din căile de apropiere a lor și pentru că tot ceea ce se face pe tărîmul restabilirii unității creștine trebuie să fie cunoscut de fiecare credincios creștin, pentru a putea lua parte conștientă și activă la această acțiune, în cele ce urmează dorim să edificăm pe cititori — prin citate sau trimiteri — cu privire la ce este în sine și ce urmărește Consiliul Ecumenic al Bisericii.

Despre Consiliul Ecumenic al Bisericii ca mare sfat al diferitelor formațiuni creștine, ca uriașă asociație a acestor formațiuni creștine în-suflete de gîndul de a sluji unei mai mari unități a creștinilor, se pot găsi precizări sau sublinieri la p. 131, 162, 171 și 532sq.

Cît privește scopul acestei organizații creștine, reprezentanții ei autorizați socotesc că, pe baza diferitelor formulări ce s-au elaborat în această privință, se poate spune în general: „Scopul Consiliului Ecumenic al Bisericii constă în a sluji Bisericii în îndeplinirea chemării lor comune venite de la Dumnezeu” (p. 373). Iată și explicarea acestei formulări sintetice: „În această formulă sînt a se releva îndeosebi trei cuvinte: Consiliul Ecumenic al Bisericii există spre a sluji Bisericele; cu cuvintele constituției sale „el dă sfat și oferă posibilitatea spre un procedeu comun”, însă nu are nici o putere legislativă asupra Bisericii. Consiliul Ecumenic al Bisericii are de îndeplinit sarcini care corespund chemării comune a Bisericii; el se ocupă cu domeniile vieții și ale misiunii Bisericii, în care o acțiune sau o vorbire a Bisericii face cu putință o mai bună sau o mai deplină procedare. Consiliul Ecumenic al Bisericii ajută Bisericele să-și vadă sarcina lor ca parte a sarcinii Bisericii în toată lumea, care constă în a vesti tuturor oamenilor Evanghelia și a aduce tuturor popoarelor mîntuirea lui Dumnezeu” (ibidem; vezi și p. 374, 525 și mai ales 532sq., unde se arată că scopul Consiliului Ecumenic este educarea credincioșilor creștini în spiritul unei conștiințe ecumenice).

După ce se arată căile sau mijloacele principale, prin care Consiliul Ecumenic urmărește îndeplinirea sarcinilor sale, se adaugă următoarea subliniere: „Consiliul Ecumenic se străduiește să promoveze această colaborare și această slujire a Bisericii nu numai pentru a aduce spre țintă singuraticile programe de lucru sau pentru a organiza mai eficace activitatea sa, ci de dragul unității mai adânci, pentru care Bisericele trebuie pregătite” (p. 373).

Fără să vrea să fie o supra-biserică, Consiliul Ecumenic are o organizație complexă și amplă. Cu privire la felul cum se înfățișează acest vast organism după reorganizarea lui de la New-Delhi, se găsesc date prețioase mai ales la p. 162, 171, 379, 432—449 și 470sq. În legătură cu relațiile sale cu formațiunile creștine nemembre, a se vedea p. 169.

Cît privește spiritul diriguitor care însușește Consiliul Ecumenic sau felul cum se procedează în sinul lui, ne lămurim prin ceea ce se arată indeosebi la p. 131, 162, 374, 307, 525, 367 și 388. Pentru a se spulbera teama unora că C. E. ar acționa în sensul unei uniri creștine impuse din afară sau silite, însuși secretarul general subliniază următoarele în raportul său „Misiunea Consiliului Ecumenic al Bisericii”, prezentat la cea de-a treia Adunare Generală de la New-Delhi. „Această teamă este neîntemeiată, fiindcă aparține la esența Mișcării ecumenice a respecta convingerile autentice. Aceia, care ar încerca să creeze o unire prin putere sau silă, s-ar izbi de rezistența hotărîtă a Bisericii noastre membre” (p. 527).

Despre stadiul actual al C. E. și despre dimensiunea programului său de muncă, găsim indicații la p. 379, 524 și 526. Reținem ceea ce se arată la p. 378: „Consiliul Ecumenic este o organizație tânără, care este încă în stadiul de a-și descoperi și circumscrie scopul său. În acest stadiu de început, el trebuie să evite două primejdii: prima dată, să-și împlinească o dezvoltare sau extindere care nu rămîne în limitele rezervelor sale spirituale, umane și financiare, și a doua oară, ca să rămînă neîmplinite trebuințele reale în viața Bisericii și a lumii și să fie ratate posibilități reale pentru slujirea în împărăția lui Dumnezeu” (p. 378).

Pentru orientare în ceea ce privește relațiile C. E. cu Ortodoxia, trimitem mai ales la p. 121, 156, 242, 343 și 530.

Cît privește relațiile C. E. cu Catolicismul, este de reținut în primul rînd următorul fapt: pe lista observatorilor de la New-Delhi au figurat 5 reprezentanți (numele lor se pot vedea la p. 424) ai Bisericii Romano-Catolice, care au fost trimiși de Secretariatul Vaticanului pentru promovarea unității. Pentru prima dată au participat observatori oficiali ai Vaticanului la o plenară a C. E. (p. 35). Alte date în legătură cu relațiile C. E. cu Catolicismul și cu perspectivele acestor relații, vezi p. 159, 169, 196, 530—531 și 550.

În legătură cu perspectivele de viitor sau cu ceea ce vrea să devină C. E., ni se par concludente sau cel puțin semnificative cele ce se relevă sau se comunică la p. 164 (unde se vede ce se programează pentru a patra Adunare generală ca număr de membri), 377, 526, 527 (unde se vorbește despre „impresia că am trăi în zilele unei mobilizări ecumenice generale”) și 528—529 (pun în lumină necesitatea unității Bisericii creștine).

Este vrednic de subliniat și faptul că volumul în discuție oferă multe sugestii și directive în legătură cu datoria credinciosului creștin în fața situației actuale a lumii, pentru elaborarea unei teologii în corespondență vie cu spiritul vremii noastre. Pentru ilustrare, este de ajuns să semnalăm frecvența deosebită, în paginile cărții, a problemei rasismului: p. 43, 114sq., 116, 126, 128, 204, 299, 300, 330, 344, 347, 381 și 534, precum și poziția față de război (p. 39, 286, 302—304).

Idealul Consiliului Ecumenic al Bisericii: unitatea creștinilor în mărțurisirea lui Hristos pentru pacea lumii întregi, este cu totul aproape de inima întregii Ortodoxii și deosebit de scump ei. Or, reîncetarea unității creștine este posibilă numai pentru întreaga creștinătate, adică prin eforturile tuturor creștinilor. În numele umanității și a tot ceea ce este scump conștiinței creștine, fiecare credincios creștin este chemat să-și aducă contribuția pe această linie!

Fie, ca descifrarea — prin zăbavnică lectură — sensului acestui volum și mai ales deslușirea — prin adincă și sfăruitoare meditație — a ceea ce urmărește. Providența divină prin ecumenismul contemporan, să aprindă rîvna fiecărui credincios al nostru — de orice stare ar fi el — de a susține, cu toată ființa sa, această tendință spre unitate întru promovarea păcii lumii întregi, a creștinătății din zilele noastre.

Pr. Prof. C. SÎRBU

ALMANAHUL PAROHIEI ORTODOXE ROMINE DIN VIENA PE ANUL 1963. Editat de parohia ortodoxă română din Viena, 1963, p. 252.

Prin osîrdua și purtarea de grijă a Părintelui Profesor Dr. Gheorghe I. Moisescu, parohul bisericii ortodoxe romine din Viena, a apărut în anul acesta cel de al doilea Almanah al parohiei pe care o păstorește. Primul a apărut în 1962 și s-a bucurat de o frumoasă apreciere atât în țară, cât și printre enoriașii parohiei ortodoxe din Viena și membrii coloniei romine din Austria.

Almanahul pe 1963 are un cuprins bogat și variat, cu numeroase articole în limba română și cîteva în limba germană. Ele sînt împărțite în mai multe grupe: îndemnuri de viață creștinească scrise de înalții noștri ierarhi, înfățișări ale legăturilor de prietenie dintre poporul român și cel austriac, amintiri ale unor foști slujitori ai bisericii romine din Viena sau ale unor oameni de artă și cultură, însemnări ale unor călători romini care au trecut prin Viena, fragmente din lucrările unor cronicari ardeleni, schițe și versuri din marii noștri scriitori, însemnări de călătorie în România, fapte mai de seamă petrecute în cuprinsul Patriarhiei romine în cursul anului 1962, înfăptuiri ale parohiei ortodoxe romine din Viena și ale coloniei romine din Austria în cursul aceluiași an și altele.

Almanahul începe cu un „Indemn părintesc” (p. 5) adresat de Prea Fericitul Patriarh Justinian credincioșilor parohiei ortodoxe romine din Viena, de a rămîne statornici în dreapta credință și strîns uniți în jurul păstorului lor sufletească, precum și de a fi cetățeni supuși ai Statului în care viețuiesc și pilde de hărnicie, de pace și bună înțelegere.

Urmează partea calendaristică propriu-zisă (p. 6—30), avînd și date interesante din trecutul poporului și al Bisericii noastre.

Șirul articolelor începe cu un „Cuvînt lămuritor” (p. 31—32), scris de Păr. Prof. Dr. Gheorghe I. Moisescu în care arată rostul publicării Almanahului, indicînd și temele pe care le va îmbrățișa.

În prima serie de articole — cu titlul „Popas duhovnicesc” (p. 33—46) — se cuprind felurite sfaturi duhovnicești, extrase din lucrările unor înalți ierarhi. Astfel, P. F. Patriarh Justinian scrie „Despre credință” (p. 33—35), explicînd această primă virtute teologică. „Pentru pacea a toată lumea, pentru bună starea sfintelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor” (p. 36—41) este titlul predicii rostite de I. P. Sf. Mitropolit Iustin în catedrala reformată (Oratoire du Luvre) din Paris la 12 august 1962, în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor. Înaltul Ierarh se ocupă cu problema păcii și cu problema unității Bisericilor creștine. I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului se ocupă cu „Porunca cea mare” (p. 41—42), adică cu iubirea, iar I. P. Sf. Mitropolit Firmilian al Olteniei scrie o minunată „Povățuire pentru Mărturisire” (p. 42—46).

O altă serie de articole — cu titlul „Mărturisiri” (p. 47—62) — se ocupă cu legăturile mai vechi și mai noi pe care le-am avut cu Viena. Primul aparține scriitorului Tudor Arghezi: „Un popas la Viena” (p. 47—49), scris cu prilejul vizitei pe care a făcut-o la Viena în septembrie 1962. Reținem din acest articol frumoasele cuvînte pe care le are la adresa I. P. Sf. Mitropolit Iustin și a Păr. Prof. Gh. Moisescu: „Mă întorceam mai deunăzi în țară. Cunoscușem la Geneva doi slujitori ai altarului, printr-o coincidență amîndoi Moisescu, amîndoi preoți după rînduiala lui Melhisedec, unul mitropolit al Moldovei și celălalt profesorul de universitate, preot al parohiei romînești din Viena, via colonie în fostul imperiu austro-ungar... Avusesem plăcerea să dialogăm împreună, în palatul Națiunilor, la o masă de 23 August a Legației noastre din Berna. Era la masă și un ierarh grec, însoțit de secretar. Ai noștri, pe lîngă alte limbi, vorbeau curent pe a lui, pe cînd strănepotul lui Euripide știa exclusiv grecește” (p. 47).

George Georgescu, artist al poporului, ne înfățișează cîteva „Insemnări din Viena” (p. 49—50), cu prilejul concertelor pe care le-a dirijat aici, la 13 și 14 octombrie 1962.

Prof. Al. Elian scrie un interesant articol cu titlul „Tipar vienez pentru romîni” (p. 51—55). Sînt trecute în revistă principalele lucrări tipărite în tipografiile „privilegiate” ale lui Kurzbeck și St. Novacovici din Viena pentru romîni, în deosebi pentru cei din Ardeal: cărți didactice, cărți de slujbă, lucrări ale corifeilor Școlii ardelenie (Carte de rugăciuni pentru evlavlia omului creștin a lui Samuil Micu în 1779, Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae a lui Micu și Șincai în 1780 ș. a.), lucrări ale unor cărturari din Principate, ca Enăchiță Văcărescu (Observații sau băgări de seamă asupra regulilor gramaticii romînești în 1787), Dionisie Fotino (Istoria vechii Dacii, 3 vol. în 1818—19, Noul Erotocrit, 2 vol. în 1818, toate în grecește), ieromonahul Macarie (Anastasimatarul, Imologhionul și Theoreticonul în 1823) și numeroase altele.

Prof. I. Ram, în articolul „Tudor Vladimirescu la Viena” (p. 55—62), dă diferite amănunte asupra șederii acestuia la Viena, din 14 iunie pînă în 22 decembrie 1814, pentru rezolvarea unor chestiuni familiare ale lui Nicolae Glogoveanu, ispravnic de Mehedinți. El s-a informat în cursul șederii

sale la Viena și asupra evenimentelor politice europene care se discutau atunci în capitala Austriei.

Seria următoare de articole poartă titlul: „Chipuri și amintiri” (p. 63—88). Const. Stroescu, artist emerit și profesor la Conservatorul din București, scrie articolul „Muzicieni români la Viena” (p. 63—65), amintind o seamă de artiști români care și-au făcut studiile la Viena. Între aceștia se numără Ciprian Porumbescu, Vorobchievici, Eusebiu Mandicevschi, George Enescu și alții, iar dintre cei în viață: Tiberiu Brediceanu, Marțian Negrea, Paul Constantinescu, Zeno Vancea ș. a.

Protos. Dr. Virgil Ciobanu ne înfățișează „Fapte și amintiri de la capela română din Viena” (p. 65—72). Sînt amintiri scrise de fostul paroh al capelei române acum 50 de ani, cu date interesante asupra foștilor săi enoriași.

Preotul Nicolae M. Popescu, răposat în februarie 1963, de asemenea publică „Amintiri din Viena” (p. 72—75). Sînt amintiri din vremea șederii sale la Viena pentru studiu de specializare (1910—13), făcute îndeosebi sub îndrumarea marelui istoric C. Jirecek la care și-a lucrat și teza de doctorat despre Nifon II, patriarhul Țarigradului. În această perioadă a slujit și ca diacon la capela română.

Tot Preotul Nicolae M. Popescu scrie despre „Mihai Popescu. Un actor român pe scena teatrelor din Viena” (p. 75—85). Sînt amintiri despre fiul său, marele artist, cu prilejul împlinirii a 10 ani de la moartea sa. Este evocată acea parte a vieții sale pe care a petrecut-o în străinătate, ca student la Viena și ca actor pe scenele austriace și germane, cu amănunte asupra rolurilor jucate de el.

Gheorghe Alexe se ocupă cu „Gheorghe Dima, întiiul dirijor al capelei ortodoxe române din Viena” (p. 86—88). Este vorba de pregătirile făcute cu corul capelei la sfîrșitul anului 1906 și primele răspunsuri, date la 8 ianuarie 1907, cu prilejul sfîrșirii capelei și a primei Liturghii, sub conducerea profesorului Gheorghe Dima din Brașov.

În seria următoare de articole — cu titlul „Drumeți și însemnări” (p. 89—112) — Păr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu prezintă cîteva „Călători români la Viena în veacul XIX” (p. 89—96). Se dau știri interesante despre cei mai însemnați călători care au trecut pe aici și anume: Dinicu Golescu (1777—1830), Ion Codru Drăgușanu (1818—84), călugărul Chiriac de la Secu († 1878) și Nicolae Filimon (1819—65). Urmează apoi extrase din notele lor de călătorie: „Insemnare a călătoriei la Viena” (1824) de Dinicu Golescu (p. 96—100), „Insemnări din călătoria la Viena” (1838 și 1840) de I. Codru Drăgușanu (p. 100—103), „Călătoria la Viena” (1850) de Ierom. Chiriac (p. 103—106) și „Impresiuni din călătoria la Viena” (1858) de Nicolae Filimon (p. 106—112).

În capitolul „Cuvinte din bătrîni” (p. 113—120) sînt reproduse fragmente din lucrările unor cronicari ardeleni și anume: „Scurtă cunoștință a istoriei romînilor”. „Cuvînt înainte” de Samuil Micu Klein (p. 113). „Despre istoria vîldicăi Athanasie” de Radu Tempea († 1742), (p. 113—115), „Despre sfîrșitul domniei și uciderea lui Constantin Brîncoveanu”, de Gheorghe Șincai (p. 115—118), „Despre suferințele preotului Ioan Piuariu” de Petru Maior (p. 118—120).

Un alt capitol — cu titlul: „De citit în sărbători” (p. 121—150) — cuprinde felurite bucăți de lectură extrase din operele marilor scriitori români. În fruntea lor e un articol al lui Gheorghe Alexe, intitulat: „Datini și obiceiuri românești de Crăciun și Anul Nou” (p. 121—125), în care arată principalele datini la aceste sărbători și însemnătatea lor. Urmează apoi: „Crucea veche”, poezie de Tudor Arghezi (p. 126), „Clopotul lui Nicoară”, schiță de D. Anghel (p. 127—129), „Scrisoarea a III-a”, de Mihail Eminescu, fragmentul „Mircea și Baiazid” (p. 130—133), „Patria”, poezie de Mihai Beniuc (p. 133), „Moș Crăciun”, schiță de B. Delavrancea (p. 134—140), „Cîntec”, poezie de Șt. O. Iosif (p. 140), „Sorcova”, schiță de B. Delavrancea (p. 141—144), „Paștile” poezie de V. Alecsandri (p. 145), „Solul florilor”, poezie de A. Toma (p. 145), „Un glas falnic”, poezie de Andrei Bîrseanu (p. 146), „Miniaturi”, poezie de Zaharia Stancu (p. 147) și „O încurcătură”, schiță de I. Slavici (p. 147—150).

O altă serie de articole sînt reunite sub titlul de „Meleaguri românești” (p. 151—180), Arh. Dr. Virgil Bilciurescu, directorul Monumentelor Istorice, descrie cîteva „Monumente ale vechii arhitecturi moldovenești” (p. 151—170). După o scurtă caracterizare a artei feudale moldovenești din sec. XV—XVI, autorul înfățișează cele mai de seamă monumente din acel timp: biserica mănăstirii Neamț (1497), biserica din Bălinești (1499), biserica mănăstirii Moldovița (1532) ș. a. Textul este însoțit de ilustrații numeroase și bine alese. Tot aici se publică și cîteva însemnări de călătorie în România, datorită unor cetățeni austrieci: „Kurznutzen von einer Rumänienreise”, de Leopold Peschek (p. 171—174), „Sonnige Urlaubstage, in Rumänien”, de Ernst Dressler (p. 174—176) și „Das Heimweh”, de Theresia Erker (p. 176—180).

La „Cronică” (p. 181—214) sînt publicate trei lucrări. Prima este „Cronica Patriarhiei romîne în anul 1962”, de Teodor N. Manolache (p. 181—185). Autorul vorbește despre alegerile vlădicești, activitatea editorială a Patriarhiei, vizitele unor înalți ierarhi străini în România, participarea unor teologi români la lucrările Consiliului Ecumenic al Bisericilor la Paris.

„Cronica parohiei ortodoxe romîne din Viena pe anul 1962” este semnată de Păr. Prof. Gh. Moisesescu, parohul bisericii (p. 185—209). Din cuprinsul acestei cronici ne putem face o imagine clară a muncii rodnice care se desfășoară în cuprinsul acestei parohii, sub îndrumarea neobosită a Părintelui Profesor Moisesescu. Sînt trecute în revistă slujbele mai însemnate săvîrșite în cursul anului: Anul Nou, Paști, pomenirea ostașilor români înmormîntați la Viena (1 noiembrie), alegerile de membri în Consiliul și Comitetul parohial (1 aprilie 1962), tipărirea Almanahului pe 1962, sărbătorirea episcopului bisericii și președintelui coloniei romîne din Austria, Vasile Onea, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de viață (14 august 1962), vizitele unor înalți oaspeți din țară: Acad. Tudor Arghezi (23—24 septembrie) și I. P. Sf. Mitropolit Iustin (7—9 octombrie), concertul de colinde românești, dat de corul bisericii în seara zilei de 15 decembrie 1962 în sala Conservatorului de muzică, serbarea pomului de iarnă, la 25 decembrie, cu împărțirea de daruri la 60 de copii și la cei 26 membri ai corului.

În continuare se înfățișează: „Lucrarea coloniei romîne din Austria în cursul anului 1962”, de G. Sereda (p. 209—214). În 1898 s-a înființat un

club român în Viena, care a dăinuit pînă către sfîrșitul primului război mondial. În martie 1958 a luat ființă actuala Colonie romînă din Austria, în scopul promovării culturii romînești între membrii ei și a dezvoltării legăturilor cu instituțiile culturale, științifice și turistice din țară. Se relevă cîteva aspecte din activitatea depusă în 1962, ca: adunarea generală pentru alegerea noului comitet al Coloniei (3 februarie), primul concert de muzică populară romînească dat de corul bisericii în sala hotelului Stefanie (14 aprilie), sprijinirea tuturor acțiunilor întreprinse de parohia ortodoxă și altele.

Urmează apoi rezumate în limba germană ale tuturor articolelor, schițelor și poeziilor publicate în Almanah, rezumate destul de cuprinzătoare de altfel (p. 215—246).

În ultimele pagini găsim bibliografia (p. 247—248), lista ilustrațiilor (p. 249—250) și cuprinsul (p. 251—252).

Almanahul cuprinde și 69 ilustrații, înfățișînd fie locuri pitorești din țară (orașe, monumente de artă moldovenească, etc.), fie aspecte din activitatea parohiei ortodoxe din Viena în cursul anului 1962 și altele. La diferite pagini sînt reproduse scurte citate, extrase din lucrările unor scriitori de seamă ai lumii. Coperta este frumos împodobită cu o vignetă din Liturghierul slavon tipărit de ieromonahul Macarie în 1508 în Țara Romînească. Almanahul este tipărit pe hîrtie de cea mai bună calitate, iar execuția grafică este ireproșabilă.

Prin cuprinsul său foarte bogat și variat, Almanahul editat de parohia ortodoxă romînă din Viena este o minunată carte de zidire sufletească pentru credincioșii ortodocși din Viena și pentru membrii coloniei romîne din Austria. El oglindește în același timp și activitatea rodnică desfășurată de membrii parohiei ortodoxe din capitala Austriei pentru întărirea credinței și păstrarea datinilor strămoșești, sub îndrumarea părintească a păstorului lor sufletec.

MIRCEA PĂCURARIU

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ
HOTĂRÎRI ALE SFÎNTULUI SINOD

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, prezidat de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, are următorii membri: I. P. Sf. Ioan de Kiev și Galiția, I. P. Sf. Pitirim al Crutițelor și Colomnei, I. P. Sf. Pimen de Leningrad și Ladoga, I. P. Sf. Nicodim de Iaroslav și Rostov, P. Sf. Mihail de Cazan și Mariînsk, P. Sf. Nestor de Harcov și Bogoduhovsc, P. Sf. Grigorie de Lvov și Ternopol și P. Sf. Chiprian (Dmitrovski), conducătorul afacerilor Sf. Patriarhii. Intrunit în ședințele din 25 și 28 dec. 1961 și 12 și 14 ian. 1962, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a luat următoarele hotărîri privind mișcarea în clerul superior și altele:

P. Cuv. Arhimandrit Leontie, rectorul Seminarului teologic din Odesa, a fost numit vicar al Eparhiei Moscovei, cu titlul de episcop al Podoliei.

P. Sf. Ieronim, Episcop de Orlov și Briansk a fost numit arhiepiscop de Rostov și Novocercasc.

P. Sf. Serghie, Episcop de Voronej, a fost eliberat de la conducerea vremelnică a Eparhiei Rostov.

I. P. Sf. Antonie, care era în pensie, a fost însărcinat cu conducerea Eparhiei Rostovului.

P. Sf. Ignatie, episcop de Hmelniț, a fost numit episcop de Cernigov și Nijensk, atribuindu-i-se și conducerea vremelnică a Eparhiei de Sumsc.

P. Sf. Ioasaf, episcop de Vinița, a fost însărcinat cu conducerea vremelnică a Eparhiei de Hmelniț.

Episcop de Lujsc și Vicar al Eparhiei Leningradului a fost numit P. Cuv. Arhimandrit Filaret (Denisenko), care a primit și conducerea Eparhiei de Riga.

P. Sf. Alexei, episcop de Talin, se eliberează de la conducerea Eparhiei Riga.

P. Sf. Leontie, episcop de Podolia, a fost numit reprezentant al Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii pe lângă Prea Fer. Patriarh al Antiohiei și al întregului Răsărit.

Cu ocazia împlinirii unui an de la pelerinajul făcut de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii la Locurile Sfinte din Răsărit, Sanctitatea Sa a decorat pe toți participanții la acest pelerinaj cu Ordinul bisericesc „Sf. Vladimir”.

I. P. Sf. Mitropolit Pitirim al Crutițelor și Colomnei; I. P. Sf. Arhiepiscop Nicodim de Iaroslav și Rostov, Șeful Biroului Afacerilor Bisericești Externe; P. C. Prot. K. Rujițki, rectorul Academiei Duhovnicești din Moscova și P. Cuv. Arhimandrit Filaret (Denisenko), au fost decorați cu Ordinul „Sf. Vladimir” cl. II-a.

P. C. Prot. Alexei Ostapov, membru al Biroului Afacerilor Bisericești Externe, docent al Academiei Teologice din Moscova; P. C. D. A. Ostapov, locțiitorul șefului Biroului Economic al Sf. Sinod; Prof. Dr. N. D. Ustenski de la Academia Duhovnicească din Leningrad; M. A. Dobrinin, redactor al Buletinului „Glasul Ortodoxiei” al Exarhatului Patriarhiei Moscovei din Europa Centrală; P. Cuv. Ieromonah Platon, P. C. Protodiacon V. Prochimenov și I. V. Varlaamov, membru al Biroului Afacerilor Bisericești Externe, au fost decorați cu Ordinul „Sf. Vladimir” cl. III-a.

Hotărâri luate de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii în 12(25) februarie 1962:

Cu prilejul împlinirii a 50 ani de slujire a Sfintei lui Dumnezeu Biserici, I. P. Sf. Arhiepiscop Manuil de Cuibșev și I. P. Sf. Arhiepiscop Antonie de Stavropol au fost înălțați la treapta de mitropoliți. I. P. Sf. Nicolae, arhiepiscop de Riazan și I. P. Sf. Varlaam, arhiepiscop de Mînsk, împlinind primul 50 de ani, iar al doilea 40 de ani de slujire a Bisericii lui Hristos, au fost distinși cu dreptul de a purta cruce pe culion. P. Sf. Ioan, episcop de Pscov, a fost înălțat la treapta de arhiepiscop, fiind un bun și sîrguincios slujitor al Bisericii, îndeplinind diferite ascultări în decurs de peste 40 ani.

Revenit în Patrie, I. P. Sf. Arhiepiscop Nicodim de Iaroslav și Rostov, conducătorul delegației Bisericii Ortodoxe Ruse care a participat la Soborul Panortodox de la Rhodos (24—30 sept. 1961) și la lucrările celei de a III-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor din New-Delhi (19 nov.—5 dec. 1961), și-a citit rapoartele în 28 dec. 1961, în fața Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, referind despre mersul lucrărilor acestor adunări, despre participarea activă a reprezentanților Bisericii Ortodoxe Ruse în cadrul acestor lucrări și despre rezultatele la care s-a ajuns.

În urma acestor rapoarte, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a luat act cu satisfacție de bunul mers al lucrărilor și de participarea activă a delegațiilor Bisericii Ortodoxe Ruse la aceste adunări, luînd și unele hotărâri, dintre care menționăm:

1. Se însărcinează Biroul Afacerilor Bisericești Externe al Patriarhiei să acorde a deosebită atenție lucrărilor ecumenice, pentru ca Biserica Ortodoxă Rusă să poată dovedi aportul său constructiv în problema apropierii între creștini, a lărgirii prieteniei și frăției între popoare;

2. Se aprobă tabelul temelor viitorului Prosinod studiate de Sinodul Panortodox;

3. Se menține, ca un fapt pozitiv, introducerea pe ordinea de zi a temelor propuse de Delegația Rusă, ce se vor discuta la viitorul Prosinod;

4. Organizarea unei Comisii speciale de teologi ai Bisericii Ortodoxe Ruse pentru studierea problemelor cuprinse pe tabelul de teme ce se vor discuta la viitorul Prosinod;

5. Să se publice în „Revista Patriarhiei Moscovei” materialul privitor la mersul lucrărilor de la Adunările susmenționate, în special ceea ce are însemnătate practică pentru Biserica Ortodoxă Rusă.

INSCAUNAREA I. P. SF. PIMEN CA MITROPOLIT LA LENINGRAD.

Prin voia lui Dumnezeu, în urma hotărârii Sanctității Sale Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii și a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse din 14 noiembrie 1961, I. P. Sf. Arhiepiscop Pimen de Tula și Belev a fost înălțat la treapta de mitropolit al Leningradului și Ladogăi și membru în Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. Scaunul de mitropolit al Leningradului a devenit vacant prin transferarea I. P. Sf. Mitropolit Gurie, la cerere, în Crimeia.

La sosirea în Leningrad I. P. Sf. Pimen a fost întâmpinat de tot clerul leningrădean și de reprezentanții Academiei Teologice și ai Seminarului Teologic din localitate.

De la gară, I. P. Sf. Pimen s-a îndreptat spre Soborul Sf. Treimi al fostei Lavre „Alexandru Nevski”, ca să ceară binecuvîntarea binecredinciosului cneaz Alexandru Nevski pentru viitoarea sa muncă. De aici a plecat la Soborul Nicolo-Bogoiavlenski, catedrala orașului, unde era așteptat de P. C. Prot. A. Medvedski, de toți protopopii Eparhiei, de parohi și clerul local.

P. C. Prot. A. Medvedski, parohul Catedralei, l-a întâmpinat pe noul arhiepiscop printr-o cuvîntare de bun venit. Tot aci a urmat o scurtă Doxologie, cu urări de bine la adresa noului mitropolit al Leningradului și Ladogăi. Apoi a mers la bisericile „Spaso-Preobrajenski” și „Cneazul Vladimir”, spre a se închina și acolo.

I. P. Sf. Sa a vizitat apoi Academia Teologică și Seminarul Teologic fiind întâmpinat de P. C. M. Speranski, rectorul Academiei, Prof. L. N. Pariiski, inspectorul școlilor teologice, Corpul profesoral, studenții și elevii Academiei și Seminarului.

După festivitate, I. P. Sf. Sa a fost condus la reședința mitropolitană, unde era așteptat de fostul vicar al Eparhiei Leningradului, P. Sf. Alexei Episcop de Tula și Belev, de secretar și membrii Consiliului Eparhial. Aci a fost salutat de P. C. Prot. S. Rumianțev în numele Consiliului Eparhial. După aceasta s-a servit o agapă frățască, dată în cinstea noului arhiepiscop.

HIROTONIE DE EPISCOP

Simbătă, 13 ian. 1962 a avut loc, în biserica Sf. Cruci din Troițe-Sergheeva, cercetarea canonică a P. Cuv. Arhimandrit Leontie, (Gudimov), candidat de episcop la Eparhia Podoliei; iar Duminică, 14 ian. 1962, în biserica Trapezei din aceeași Lavră, a avut loc hirotonia sa întru arhieru. La hirotonie au luat parte: Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, I. P. Sf. Mitropolit Ioan de Kiev și Galitia, I. P. Sf. Mitropolit Pimen de Leningrad și Ladoga, I. P. Sf. Arhiepiscop Nicodim de Iaroslav și Rostov, P. Sf. Episcop Mihail de Cazan și Mariisc, P. Sf. Nestor de Harcov și Bogoduhov, P. Sf. Episcop Vasilie de Serghiopol, P. Sf. Episcop Chiprian de Dmitrov și P. Sf. Episcop Alexei de Talin și Estonia.

P. Sf. Episcop Leontie (în mirenje: Ivan Afanasievici Gudimov) s-a născut în 1928, dintr-o familie de țărani, în satul Slobozia Nouă, raionul Putilov, regiunea Suma. După terminarea școlii medii a urmat Seminarul teologic din Odesa, iar în 1957 a terminat Academia Teologică din Moscova, cu titlul de candidat în Teologie.

.Din fragedă copilărie și-a ales calea monahală. În 1948 a fost tuns întru monah, cu numele de Leontie. În august 1948 a fost hirotonit ierodiacon, iar peste 3 ani a fost hirotonit întru ieromonah.

În timpul cât a urmat cursurile Academiei din Moscova, P. Cuv. Arhimandrit Leontie, a servit la bisericile din Eparhia Moscovei. După terminarea Academiei a fost numit profesor și inspector și curînd după aceea ajunge rector al Seminarului Teologic din Odesa.

HIROTONIREA ARHIMANDRITULUI FILARET

Hirotonia întru episcop a P. Cuv. Arhimandrit Filaret a avut loc Duminică 4 febr. 1962, în Catedrala din Leningrad. Ea a fost săvîrșită de I. P. Sf. Mitropolit Pimen de Leningrad, înconjurat de un sobor de arhierei și preoți. La înminarea cîrjei arhieresti, I. P. Sf. Mitropolit Pimen a rostit un cuvînt de îndemn și îndrumare pentru noul episcop eparhiot al Eparhiei Lujesc.

Episcopul Filaret (în mirenie: Mihail Antonovici Denisenco) s-a născut la 28 ian. 1929, în satul Blagodatnoe, raionul Ambrozie, regiunea Donețului, dintr-o familie de mineri.

După terminarea școalei medii a urmat Seminarul Teologic din Odesa, apoi Academia Teologică din Moscova. Student în anul II, a fost tuns în monahism (1 I 1950), primînd numele de Filaret și totodată și sarcina de administrator de imobil al caselor Sf. Patriarhii din Troițe-Sergheeva Lavra. În 1950 a fost sfințit ierodiacon, în 1952 ieromonah, iar în 1958 a fost ridicat la treapta de arhimandrit.

Pentru titlul de candidat în teologie, Ieromonahul Filaret a susținut teza cu subiectul: „Învățătura despre răscumpărare la Sf. Părinți ai sec. IV, Sf. Atanasie cel Mare, Sf. Vasile cel Mare și Sf. Grigorie Teologul”, după care a fost numit profesor de N. Testament la Seminarul Teologic din Moscova, îndeplinînd și sarcina de protopop al Lavrei Sf. Treimi. Din 1953 a predat și V. Testament la Academia Teologică.

Consiliul științific al Academiei Teologice din Moscova, văzînd aptitudinile și capacitatea intelectuală a tînărului ieromonah Filaret, i-a conferit titlul de docent.

A mai funcționat ca inspector la Seminarul Teologic din Saratov, inspector la Seminarul Teologic din Kiev, administrator al Exarhatului din Ucraina. Din mai 1961 pînă în ianuarie 1962 a deținut postul de egumen al metohului Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Patriarhia Alexandriei.

Pînă la hirotonirea întru arhieru, P. Cuv. Arhimandrit Filaret și-a îndeplinit cu demnitate toate sarcinile încredințate de forurile superioare bisericești. În 1955 a făcut parte din suita I. P. Sf. Mitropolit Pitirim, șeful delegației Bisericii Ortodoxe Ruse, care a făcut o vizită Arhiepiscopului de Canterbury din Anglia. În 1960 a fost din nou în Anglia, făcînd parte dintr-o delegație rusă de călugări. La sfîrșitul anului 1960 a făcut parte din suita Sanctității Sale Patriarhului Alexei, cînd a vizitat Locurile Sfinte din Răsărit (timp de 35 zile). Din însărcinarea I. P. Sf. Arhiepiscop Nicolai, șeful Biroului Afacerilor Bisericești Externe al Patriarhiei Moscovei, în 1961 P. Cuv. Filaret a călătorit în Africa de Nord, de Vest și de Est.

Prin hotărîrea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse din 12 ian. 1962, P. Cuv. Arhim. Filaret a fost ales episcop de Lujsc și vicar al Eparhiei Leningradului, încredințîndu-i-se și conducerea Eparhiei de Riga și Lituania.

OASPEȚI DE PESTE HOTARE LA PATRIARHIA MOSCOVEI

În a doua jumătate a lunii august 1961 Patriarhia Moscovei a avut ca oaspeți pelerini din Exarhatul Bisericii Ortodoxe Ruse din Europa de Vest: din Elveția, Franța și Anglia. Pelerinii au vizitat biserici și locuri sfinte din Moscova, Leningrad, Odesa și Lavra Troițe-Sergheeva, unde s-au rugat și s-au închinat.

20 DE ANI DE SLUJIRE ARHIEREASCĂ

La 25 dec. 1961, I. P. Sf. Mitropolit Pitirim al Crutițelor și Colomnei, membru permanent al Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, a împlinit 20 de ani de slujire arhierească. Slujirea în gradul de episcop și-a început-o în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, în decembrie 1941. Ca ierarh, a păstorit în mai multe eparhii cotoprite de fasciști. Pe lângă munca de păstor a desfășurat și activitate de patriot, îndemnând și dând exemplu de muncă credincioșilor pentru refacerea ținuturilor distruse de fasciști.

Cu ocazia împlinirii a 20 de ani de slujire ca arhiereu sărbătoritul a fost felicitat și de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii. (Vezi pe larg articolul din Rev. Patriarhiei Moscovei nr. 2, 1962, p. 13—15).

În Revista Patriarhiei Moscovei, nr. 1 din 1962, se remarcă articolele: O amintire vie despre mitropolitul Nicolae (al Crutițelor și Colomnei); Biserica Ortodoxă Rusă în anul 1961; Documente ale Sesiunii Mondiale de luptă pentru pace de la Stockholm; Lucrările celei de a III-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la New-Delhi (18 XI—6 XII 1961); Taina Magilor; Conducerea bisericească din Biserica Siro-Haldeeană.

Din nr. 2 și 3 al aceleiași reviste menționăm articolele: 20 de ani de slujire arhierească; La frații creștini din India; Creștinismul și discriminarea rasială; Vechii catolici și Ortodoxia; învățătorii lumii (Sf. Trei Ierarhi); Biserica din Malabar; Rasismul în fața judecării creștinismului; Rugăciunea Mîntuitorului din Ghetsimani; Intrarea Domnului în Ierusalim; Calea vieții; Activitatea didactică-teologică a Sanctității Sale Patriarhului Alexei.

ALTE HOTĂRÎRI ALE SF. SINOD

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse întrunit în ședința din 9 aprilie 1962, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii, a hotărît să primească cererea de demisie, pentru caz de boală și aranjarea drepturilor la pensie, a P. Sf. Ștefan, episcop de Mojaisk, eliberîndu-l de la conducerea eparhiei și a Secției economice a Sf. Patriarhiei. P. Sf. Leontie, episcop de Kursk, a fost încredințat cu conducerea Eparhiei de Mojaisk, a Secției Economice și a bisericii catedrale a Sf. Patriarhiei.

Prin Decretul Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii din 29 aprilie 1962, în ziua Sf. Paști, P. Sf. Sa Leontie a fost înălțat la treapta de arhiepiscop.

La 9 februarie 1962 s-au împlinit 60 ani de la tunderea în monahism a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și al întregii Rusii. Era

atunci student în anul II al Academiei Teologice din Moscova. Serghie Vladimirovici Simanschi (numele purtat în mirenie), intrând în academia teologică în 1900, și-a luat ca model de viață pe Fericitul Serghie de Radonej, al cărui nume viitorul patriarh l-a primit în botez.

Între 10—20 martie 1962, o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte cu I. P. Sf. Ioan (Vendland), arhiepiscopul Berlinului, a vizitat Olanda, cu ocazia unei conferințe. Între 12—19 martie, la invitația organizatorilor conferinței, delegația Patriarhiei Moscovei a vizitat mai multe centre ale țării, ca: Utrecht, Amsterdam, ș. a.

Scopul acestor vizite a fost de a populariza ideile Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga, precum și pentru întâlniri și convorbiri cu reprezentanții Bisericii Vechi-Catolice.

Dr. A. Șişkin, docent al Academiei Teologice din Leningrad, membru al delegației, face a amplă dare de seamă despre această vizită în „Revista Patriarhiei Moscovei”, nr. 4/1962.

În februarie 1962, la Budapesta, a avut loc întrunirea Comitetului de lucru al Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga. Cu această ocazie I. P. Sf. Arhiepiscop Nicodim de Iaroslav și Rostov, vicepreședinte al acestei mișcări, a vizitat Protopopiatul parohiilor ortodoxe din Budapesta. I. P. Sf. Sa a fost primit călduros de P. C. Prot. F. Berki, împreună cu un sobor de preoți. Împreună au vizitat mai multe biserici ortodoxe, săvârșind servicii divine.

I. P. Sf. Arhiepiscop Nicodim a vizitat și pe P. C. Pr. Icon. Dr. I. Nedelcev, șeful Bisericii ortodoxe bulgare din Budapesta.

La 27 martie 1962, la Geneva, a avut loc întrunirea reprezentanților Consiliului Ecumenic al Bisericilor și ai Mișcării Creștine pentru Pace de la Praga. S-au discutat probleme privind lupta pentru pace.

PASTORI ȘI TEOLOGI DIN R.D.G. OASPEȚI AI PATRIARHIEI MOSCOVEI

Reprezentanți ai Bisericii evanghelice-luterane din Republica Democrată Germană au fost oaspeți ai Patriarhiei Moscovei în zilele de 27 aprilie (Vinerea Mare)—11 mai 1962. Delegații au vizitat: orașe, biserici, centre culturale, ș. a. Unul dintre delegați, care a participat la parada de 1 Mai, din Piața Roșie, Dr. V. Braun, a spus că viața poporului rus se scurge uniform, liniștit, ca marele fluviu Volga, cu apele sale bogate, spre mare.

Cu această ocazie a avut loc și o convorbire între Dr. N. P. Ivanov, reprezentantul „Revistei Patriarhiei Moscovei” și Dr. A. M. Grigoriev, corespondentul Agenției TAS cu membrii delegației Bisericii evanghelice din R.D.G.

Cei 20 de membri ai delegației Bisericii evanghelice — reprezentanți ai bisericilor din Berlin, Brandenburg și ai altor biserici din R.D.G. — au mulțumit călduros Bisericii Ortodoxe Ruse pentru frățeasca dragoste și primirea călduroasă ce li s-a acordat. Delegația socotește această întâlnire ca un început de cunoaștere și înțelegere reciprocă. Ea va contribui la unirea Bisericii lui Hristos și a păcii în toată lumea.

În paginile „Revistei Patriarhiei Moscovei” (nr. 5/1962) Dr. A. Kazembek tratează tema: „Biserica Ortodoxă Rusă și Mișcarea Ecumenică”.

I. P. Sf. Arhiepiscop Hrisostom al Atenei încunoștințează în 4 III 1962 pe Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Ruse că a fost ales și confirmat Arhiepiscop al Atenei și al întregii Elade.

DIN VIAȚA ȘCOLILOR TEOLOGICE

Academia Teologică din Moscova este cunoscută în toată lumea ortodoxă. Aci au studiat mai mulți ierarhi, clerici și teologi. Ea a adus un aport deosebit la promovarea teologiei ortodoxe. De această Academie Teologică sînt legate numele atîtor ierarhi și teologi, ca: mitr. Platon (Levșin), mitr. Filaret (Drozdov), prot. A. Gorski, prot. S. Smîrnov, E. E. Golubinski, V. D. Kudreavțev-Platonov, N. I. Subotin, A. I. Vedenski, A. P. Golubțov, ș.a.m.d. Tot aci, cu mai bine de o jumătate de veac în urmă, și-a făcut studiile și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și al întregii Rusii.

În 5 mai 1962, la Moscova, a avut loc vizita reginei Elisabeta a Belgiei. Între altele, a vizitat și mănăstirea Troițe-Sergheeva Lavra, precum și Academia Teologică și Seminarul Teologic de aci. La plecarea sa din Lavră, a semnat în Cartea de Aur, adăugînd: „Am fost extrem de mișcată de călduroasa primire prin sunetele clopotelor, care au sunat în cinstea mea”.

În articolul: „Primul pas spre împăcare”, Dl. A. Vedernicov, tratează în „Revista Patriarhiei Moscovei”, nr. 4/1962 probleme ale Mișcării Creștine pentru Pace. Se mai remarcă articolele: Părinți ai Bisericii vechi și Teologia contemporană anglicană, de Dl. Arthur Mihail Ramsev, arhiepiscop de Canterbury; Creștinismul și problema națională, de Dl. P. Urjumțev; Biserici vechi ale Răsăritului rămase neunite cu Biserica Ortodoxă, de Dl. S. Preobrajenski, candidat în Teologie; Viața bisericească din Biserica antiohiană pe 1960—1961, de diac. P. Petrov; Relațiile bisericești contemporane dintre Biserica Ortodoxă Rusă și cea Sîrbă, de Dl. P. Cutepov; Fiul tunetului (din viața și opera Sf. Ioan Teologul), de P. C. Dr. A. Meni; Cele mai însemnate Locuri Sfinte ale creștinismului din Ierusalim și Biserica Ortodoxă Rusă, de Dl. Prof. I. N. Șabatin; Probleme teologice contemporane de Dl. N. Ivanov; Călătoria Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei în Siria, (23—29 III 1962) și la Locurile Sfinte din Palestina (10—13 IV 1962), de Ierom. Vladimir (Kotliarov); Credința e baza Moralei creștine, de Dl. V. Socolov; Ioan, episcop de Smolensk ca predicator, de Dl. P. Urjumțev, ș. a.

Din cele de mai sus se poate vedea bogata activitate pe care o desfășoară Biserica-soră Rusă.

(După „Revista Patriarhiei Moscovei”)

Pr. Lector CHIRIL PISTRUI

CONFERINȚELE DE ORIENTARE DIN MARTIE A. C. ÎN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI -

În conformitate cu dispozițiunile Sf. Sinod, între 4—15 martie a. c., la sediile oficiilor protopopești din cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului, s-au desfășurat Conferințele de orientare a preoțimii noastre, avînd ca temă oficială: „*Învățătura Bisericii Ortodoxe față de proprietatea obștească*”, cu subtitlul: „*Îndatorirea preoților Bisericii Ortodoxe Romîne de a cultiva în inimile credincioșilor noștri dragostea și respectul față de avutul obștesc*”.

Conferința aceasta a fost pregătită de Centrul Eparhial potrivit noilor prevederi cuprinse în „*Indrumătorul*” dat de Sf. Patriarhie, în vederea unei desfășurări cu rezultate cît mai concrete întru buna orientare a preoțimii

noastre în lucrarea de cultivare în inimile credincioșilor Bisericii noastre a respectului și dragostei ce trebuie s-o dovedească ei față de avutul sau proprietatea obștească.

Cu ordinul Consiliului Arhiepiscopesc nr. 1157/1963 s-au comunicat protopopiatelor din Arhiepiscopie nu numai subiectele sau temele oficiale care vor fi dezbătute în anul 1963 la cele 4 conferințe de orientare și datele la care vor fi ținute, ci și parte din „Indrumătorul” menționat, pentru ca să se lucreze unitar la organizarea acestor conferințe.

După rânduiala de pînă acum, au fost fixați și delegații Centrului Eparhial, încredințați de Înalt Prea Sfințitul nostru Mitropolit Nicolae, să prezideze, la oficiile protopopești, conferințele de orientare din această lună.

Din rapoartele delegaților oficiali, ca și din cele ale P. C. protopopi care au prezidat conferințele, precum și din procesele verbale primite la Centrul Eparhial de la toate oficiile protopopești se desprind rezultate îmbucurătoare. Astfel:

a) Peste tot, referenții care au prezentat și susținut tema oficială în plenul conferinței au folosit, totodată, și bogata învățătură a Sf. Părinți ai Bisericii noastre în sprijinirea proprietății obștești.

b) Tema a fost prezentată dinamic, atrăgător, actualizator și cu concluzii practice și mobilizatoare.

c) Discuțiile purtate de preoțime, în număr mare, pe marginea referatelor, au contribuit la o mai bună înțelegere a diferitelor aspecte practice care se pun preoțimii noastre în sprijinirea proprietății obștești.

Am putea cita zeci de preoți care prin cuvintele rostite pe marginea referatelor, în cadrul conferințelor, și-au dovedit nu numai pregătirea teoretică pe care o posedă, ci și metodele practice folosite în pastorație pentru o cît mai reușită lucrare de sprijinire a avutului obștesc, cu mijloace specifice lucrării preoțești.

S-a constatat că pe măsură ce proprietatea obștească se consolidează, dispar din sufletul credincioșilor noștri racilele trecutului: ura, dușmănia, procesele interminabile, mîndria, distanțarea între familii, în timp ce înfrățirea, respectul reciproc și într-ajutorarea își fac loc cu tot mai multă putere în mijlocul satelor noastre.

În general, conferințele s-au desfășurat într-o atmosferă plăcută, iar discuțiile au fost purtate la un nivel corespunzător.

Prot. IOAN VLAD
Consilier cultural

PENTRU PACE ȘI DREPTATE

Problema păcii stă mereu în fruntea tuturor chestiunilor de urgență actualitate pentru lămurirea tuturor oamenilor, spre binele lor în această viață.

De aceea Mișcarea Creștină pentru Pace de la Praga (în prescurtare: MCPP), cuprinzînd membri din lumea întreagă, a hotărît la plenara Comitetului consultativ de la Karlovy Vary din Cehoslovacia, din mai 1962, să activeze 11 comisii de studii speciale, care să adîncească problemele mondiale cele mai urgente și care sînt: Pacea și războiul rece, Pacea și dreptatea, Pacea și problema germană, Pacea și libertatea, Pacea și dezarmarea, Pacea și ecumenismul, Pacea și abuzul cu creștinismul, Pacea și noile state independente din Africa, Pacea și tineretul; apoi Comisia pentru in-

formații și Comisia pentru pregătirea întrunirii a doua a Adunării mondiale creștine pentru pace de la Praga din iunie 1964.

În aceste comisii, și bisericele din Republica Populară Română își au reprezentanții lor: I. P. Sf. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei este președinte al comisiei pentru „Pace și dreptate”; episcopul reformat Al. Buthi de la Oradea este membru în comisia pentru „Pace și libertate”; P. C. Păr. Prof. I. G. Coman este membru în comisia pentru „Pace și ecumenism”; P. C. Păr. rector N. Nicolaescu participă la comisia „Pace și dezarmare”; pastorul Kainzel de la Brașov a participat la ședința comisiei pentru „Pace și problema germană” și prof. Șt. Alexe de la Neamț este membru în comisia „Pacea și tineretul”.

Potrivit hotărârii Comitetului executiv al MCPP de la Moscova și Bisericii cehoslovace M. Novak. Din țară au participat reprezentanții Instituspre acțiune vie și de aceea unele din aceste comisii s-au și întrunit în ședințe plenare, având fiecare comisie câte 20 membri colaboratori.

I. P. Sf. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a convocat la Iași, în zilele de 24—28 ianuarie 1963, ședința lărgită a comitetului comisiei pentru „Pace și dreptate”, participând de la Praga și secretarul ei, patriarhul Bisericii cehoslovace M. Novak. Din țară au participat reprezentanții Institutelor teologice ortodoxe: Păr. rector N. Nicolaescu, I. G. Coman și M. Sesan, rectorul St. Juhasz al Institutului reformat din Cluj și prof. H. Binder, conducătorul secției luterane a Institutului teologic din Sibiu; apoi P. S. Episcop Visarion, vicarul Patriarhiei Române și dl episcop Al. Buthi al bisericii reformate de la Oradea.

În cadrul unor discuții animate, cei prezenți au confirmat faptul că problema păcii în lume este una din chestiunile de bază ale vieții actuale, care cere un efort susținut de la fiecare în parte și de la toți împreună. Și învățătura creștină a Mîntuitorului Hristos o cere, așa că nici un credincios cinstit nu se poate eschiva de la obligațiile ei spre pace între oameni și în lume.

Astfel s-a precizat că Mîntuitorul dorește ca între oameni și în lume să domnească pacea (Ioan 14, 27) și de aceea credincioșii să păzească legea și să facă fapte bune (Isaia 56, 1), pentru ca dreptatea și pacea să biruie între oameni (Ps. 85, 11).

Și de fapt, pacea și dreptatea cer ca să înceteze experiențele cu arme atomice, să se realizeze dezarmarea, să fie ajutate popoarele slab dezvoltate, să fie înlăturat sistemul colonial și să se instaureze coexistența pașnică în lume. De aceea creștinii trebuie să sprijinească aceste acțiuni, care în virtutea păcii și a dreptății tind să asigure dezvoltarea pașnică a popoarelor spre progres și bunăstare.

Aceste idei au fost apoi depuse într-un proiect special, care a fost înaintat Secretariatului MCPP de la Praga, spre a constitui baza de discuții la ședința plenară a comisiei pentru „Pace și dreptate”.

Patriarhul cehoslovac M. Novak a rămas adînc impresionat de primirea ce i s-a făcut la București și la Iași, precum și de colaborarea frățască a participanților de diferite credințe la ședință, fapt pe care l-a făcut cunoscut apoi și credincioșilor săi din Cehoslovacia, în cadrul a cîteva articole din săptămînalul bisericii sale, numit „Cesky Zpas”, din 21 și 28 februarie 1963, sub titlul: „În România”.

Sedința plenară a comisiei pentru „Pace și dreptate” s-a întrunit apoi la Tabarz, lângă Erfurt, în Germania Democrată, la inițiativa Filialei regionale a MCPP din R.D.G., în zilele de 14—17 februarie 1963. Au participat: I. P. Sf. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, președinte; patriarhul Bisericii Cehoslovace M. Novak, secretar; episcopul reformat B. Bekefi și prof. I. Csegedy din Budapesta, prof. K. H. Bernhardt, decanul Facultății luterane de la Rostock, docentul L. Csemy de la Praga, pastorul P. Cadier din Senegal-Africa, reverendul E. S. Decker din Ghana-Africa, prof. M. Fischer din Berlinul occidental, prof. E. Hertzsch de la Facultatea luterană din Jena-R.D.G., prof. Lev Pariiski de la Academia duhovnicească din Leningrad, pastorul M. Schwartz de la Basel-Elveția, membri.

De asemenea au luat parte: Prof. M. Șesan din Sibiu, în numele Comitetului executiv al MCPP, apoi J. Cihak, vicarul ortodox J. Novak, past. G. Bassarak, Prot. P. Sokolovski și A. Stoian din partea Secretariatului internațional al MCPP și C. Ordnung, secretarul Filialei germane a MCPP.

După cuvîntul inaugural al I. P. Sf. Mitropolit Iustin, secretarul M. Novak a prezentat un scurt istoric al lucrărilor comisiei, subliniind aportul lucrărilor de la Iași. Ca program al ședinței s-a stabilit: prezentarea spre discuție a proiectelor de studii elaborate de membrii cehoslovaci, germani, romîni și maghiari, apoi discuția generală asupra acestor proiecte, stabilirea temelor de cercetare a problemelor legate de pace și dreptate, constituirea grupelor de studii de amănunt și redactarea comunicatului final.

I. P. Sf. Mitropolit Iustin a arătat că prin expuneri teoretice, bazate pe explicarea noțiunii de „pace” și „dreptate” după Vechiul și Noul Testament, comisia s-a introdus în fondul teologic al problemei dreptății biblice; dar în cadrul MCPP examinarea teoretică a noțiunilor trebuie să ducă la concluzii concrete, pentru ca creștinii să știe ce au anume de făcut, ca să împlinească pacea și dreptatea pe pămînt, care sînt condiții permanente ale vieții comune.

Discuțiile ce au urmat apoi au dovedit că membrii participanți și-au însușit această ținută, fiind de acord că justificarea teologică a problemei „Pace și dreptate” trebuie neapărat să ducă la aplicări practice în problemele și condițiile vieții actuale.

În consecință, s-a stabilit următorul program de subiecte, care vor fi apoi studiate în amănunt de către membri:

Tema 1: Dreptatea și pacea, cu subteme: Dreptatea lui Dumnezeu și credinciosul, Dreptatea și solidaritatea, Dreptatea și rolul de avertizare al Bisericii față de problemele contemporane;

Tema 2: Dreptatea și relațiile internaționale, cu subtemele: Coexistența și cooperarea, Contactele și negocierile, Tratatetele, Compromisul ca mijloc de soluționare înțeleaptă a crizelor;

Tema 3: Dreptatea ca bază a vieții sociale, cu subtemele: Dreptatea pentru toți oamenii, Dreptatea în transformările culturale, politice, economice, tehnice și sociale din vremea noastră.

Membrii au fost apoi împărțiți în trei grupe de studii, cu câte un responsabil în frunte, spre a lucra apoi amănunțit la elaborarea temelor și subtemelor.

La încheierea lucrărilor, I. P. Sf. Mitropolit Iustin și-a exprimat deplina satisfacție pentru rezultatul pozitiv obținut de comisie, care promite susținerea unei activități rodnice și pentru viitor în elaborarea temelor de amănunt. Astfel ei vor dovedi că sînt slujitori vrednici ai Domnului Hristos, care îndeplinesc misiunea lor cu vrednicie, așa precum precizează Evanghelistul Luca (4, 18).

Membrii comisiei au avut ocazia să viziteze apoi cîteva localități din R.D.G., ca Weimarul, orașul celor „trei cărturari” Schiller, Goethe și Herder; dar au văzut în apropiere și lagărul nazist de exterminare de la Buchenwald. Impresionați de cele văzute și auzite la fața locului, s-au pătruns adînc de chemarea victimelor, scrisă pe Monumentul comemorativ: „Cuvîntul nostru de ordine este nimicirea fascismului și a rădăcinilor lui; scopul nostru este zidirea unei lumi noi, a păcii și a libertății”.

Aceleași gînduri au fost apoi exprimate și cu ocazia recepțiilor oferite de primăriile orașelor Erfurt și Gotha-Tabarz, precum și la Radiodifuziunea și Televiziunea est-germană de către I. P. Sf. Mitropolit Iustin și prof. M. Șesan. Deosebit de însuflețită a fost și convorbirea cu dl episcop M. Mitzenheim al Turingiei, la Eisenach, care a constatat că prezența delegaților la ședința comisiei pentru „Pace și dreptate” de la Tabarz a contribuit din plin la adîncirea prieteniei dintre oameni și popoare.

La Berlin, membrii comisiei s-au bucurat de atenția Secretariatului de Stat pentru Culte, prin dl locțiitor Fritz Flint, care a oferit o recepție, ca și Ambasadorul R.P.R., Dl Ștefan Cleja.

Membrii comisiei s-au convins din nou că datoria lor este să vestească credincioșilor principiile bunătății, ale dreptății și adevărului (Efes. 5, 8—9) ca să trăiască și mereu să îndemne la pace (2 Cor. 13, 11).

Pr. Prof. M. ȘESAN

CINCI ANI DE LA MOARTEA LUI DR. PETRU GROZA

S-au împlinit cinci ani de cînd — în dimineața zilei de 7 ianuarie 1958, în urma unei boli grele — a încetat din viață eminentul om politic și de stat Dr. Petru Groza. Pomenirea lui este mereu vie în conștiința poporului nostru, pe care l-a iubit și slujit toată viața, cu pilduitoare tragere de inimă și cu încercată destoinicie. La Deva — unde s-a desfășurat o etapă de seamă a luptei sale consecutive pentru propășirea celor mulți și harnici — a fost dezvelită nu demult o statuie a doctorului Petru Groza, ca semn de netrecătoare cinstire din partea Patriei noastre republicane.

Născut la 7 decembrie 1884 în comuna Băcia (regiunea Hunedoara), ca fiu al preotului ortodox de-acolo, Adam Groza, și-a făcut studiile liceale la Orăștie, iar cele universitare la Budapesta, Berlin și Leipzig, luîndu-și doctoratul în științele juridice.

Student fiind, s-a manifestat viguros ca luptător împotriva asupririi naționale, pentru egalitatea în drepturi între poporul român și naționalitățile conlocuitoare și pentru eliberarea Ardealului de sub dominația imperiului austro-ungar.

Dîndu-și seama de caracterul antipopular al partidelor politice burgheze, s-a ridicat cu energie împotriva politicii lor nesănătoase, luptînd cu ardoare și consecvență democratică pentru propășirea poporului nostru muncitor. Intermeietor și organizator al „Frontului Plugarilor”, Dr. Petru Groza s-a alăturat încă de-acum treizeci de ani luptei clasei noastre muncitoare pentru eliberarea și independența țării, pentru consacrarea unei Romîni socialiste. A fost unul din luptătorii de seamă împotriva fascismului și a infeudării țării noastre față de Germania hitleristă, împotriva războiului antisovietic, pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și trecerea țării noastre în coaliția antihitleristă. Din această pricină a fost persecutat și arestat de organele represive ale statului burghezo-moșieresc.

La 6 martie 1945, Dr. Petru Groza a devenit președintele primului guvern democratic din istoria țării, instaurat la putere de masele populare.

În 2 iunie 1952 a fost ales președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne, funcție pe care a deținut-o cu cinste pînă la moarte.

Rolul său în răsturnarea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Romîne la 30 decembrie 1947, a fost lămurit arătat de Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Stat, în expunerea făcută în ședința solemnă a Marii Adunări Naționale a R. P. Romîne, care a avut loc cu prilejul celei de-a XV-a aniversări a acestui eveniment de însemnătate epocală în istoria poporului nostru.

Ca șef al Guvernului și apoi ca președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale, Dr. Petru Groza și-a pus calitățile personale și toată puterea de muncă în slujba propășirii țării. Construirea socialismului în țara noastră, frăția dintre poporul român și minoritățile naționale, prietenia cu țările și popoarele comunității socialiste — în frunte cu Uniunea Sovietică —, colaborarea cu toate țările pe baza principiului coexistenței pașnice, promovarea politicii Statului nostru democrat-popular de apărare a păcii au avut în Dr. Petru Groza un susținător de înaltă talie.

Biserica noastră îi este recunoscătoare pentru contribuția sa esențială „la statornicirea unor legături cu adevărat frățești între neamurile și credințele rînduite de Dumnezeu să viețuiască pe acest pămînt” și pentru înțelepciunea cu care a înlesnit Bisericii noastre — ca și celorlalte culte religioase — participarea la viața cea nouă a poporului nostru.

Așa cum a arătat I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului în cuvîntarea rostită la înmormîntarea lui Dr. Petru Groza: „Alături de întregul nostru popor, fiii credincioși ai Bisericii Ortodoxe Romîne vor păstra neștearsă în sufletele lor amintirea doctorului Petru Groza și vor merge mai departe pe drumul pe care a mers el: drumul dragostei față de popor, drumul muncii pentru înflorirea Patriei noastre dragi, Republica Populară Romînă, drumul iubirii de oameni și al luptei neșovăitoare pentru pacea lumii întregi”.

Fie-i veșnică pomenirea și odihna sufletului desăvîrșit!

REDACȚIA

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
S I B I U

Biblioteca Mitropolitană Sibiu